

Vlaams EURYDICE-rapport 1997

J.C. Verhoeven

H. Neefs

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

Departement Onderwijs

Afdeling Beleidsgerichte Coördinatie

Brussel, 1998

Voorwoord

Het *'Vlaams EURYDICE-rapport 1997'* wil niets meer zijn dan een beschrijving van hoe het onderwijs er in Vlaanderen uitziet en welke regels dit onderwijs leiden. In een eerste hoofdstuk wordt dit onderwijs kort geplaatst in de recente politieke en economische ontwikkeling. Telkens wordt dit beeld aangevuld met beknopte historische overzichten van het besproken thema in elk hoofdstuk. Voor het overige zijn alle hoofdstukken zo opgebouwd dat zij een beschrijving geven van de verschillende facetten van het onderwijssysteem. Beschreven wordt hoe elk onderdeel van het onderwijs is georganiseerd, welke doelen worden nagestreefd, hoe dit gebeurt, welke middelen daarvoor beschikbaar zijn en wat wordt bereikt. Op het einde van elk hoofdstuk wordt daarenboven een reeks statistieken gegeven zodat de lezer een beeld krijgt van de omvang van de groep die bij dat onderwijsonderdeel betrokken is. Kritische reflecties zijn niet opgenomen, tenzij de oordelen van de inspectie over de stand van het onderwijs. Het boek wil immers niet meer zijn dan een hulpmiddel om de vele rolspelers, raden en regels die het onderwijs vorm geven wat klaarder voor te stellen.

Dit boek kwam tot stand op vraag van en met de steun van de Europese Commissie. In het kader van de EURYDICE-werking (programma SOCRATES) moet elke lidstaat een jaarlijks rapport maken met de stand van zaken betreffende het onderwijsbeleid en de onderwijsorganisatie. Dit boek beschrijft de situatie hiervan in 1997.

Het boek is dan ook niet totaal nieuw. Binnen het kader van Eurydice had het departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap reeds een hele reeks data samengebracht die terug te vinden zijn op het adres <http://www.eurydice.org/Eurybase/files/BNEN/tcBNEN.htm> van het internet. Hiervan werd vertrokken, ofschoon er heel wat moest worden aangevuld en op punt gesteld. De data betroffen immers de situatie in 1996 en voor heel wat domeinen was er nog geen informatie voorhanden. Daardoor heeft het boek ook in grote lijnen de structuur die in het kader van Eurydice ontwikkeld is, ofschoon het ook wederom daarmee niet helemaal overeenstemt. Deze aanpassingen hebben heel wat opzoekingswerk gevergd en zouden zonder de hulp van vele deskundigen van het departement Onderwijs niet gerealiseerd zijn. Een aantal van hen hebben kritisch één of meerdere hoofdstukken van de Engelse versie, die speciaal voor Eurydice werd voorbereid, gelezen en becommentarieerd. Wij danken daarom in het bijzonder de heren H. Buermans, D. De Schrijver, R. Laumen, T. Mardulier, P. Michielsens, R. Staelens, L. Stoops, en N. Vercruysse. Op tal van plaatsen hebben zij ons op het goede pad gezet. Als er nog vergissingen zijn gemaakt dan is dat uiteraard onze verantwoordelijkheid. Daarenboven

hebben wij ook regelmatig om advies gevraagd aan andere leden van het Departement Onderwijs die telkens de hiaten konden invullen. Zonder de hulp van mevrouw Micheline Scheys, de heer Daniël De Schrijver en mevrouw Katelijne Janssens die de contacten legden in het departement en het gehele project hebben begeleid, zou dit werk in deze korte tijd niet klaar gekomen zijn. Aan allen onze oprechte dank.

Daarnaast ben ik veel dank verschuldigd aan Hans Neefs die zich in een zeer korte tijd in deze complexe materie heeft ingewerkt. Ook de andere leden van het Centrum voor Theoretische en Onderwijssociologie van de KU Leuven hebben op tal van momenten hulp geboden bij het zoeken naar de informatie. Kurt De Wit, Kurt Doms, Leen Vandeputte en Karlien Vanpée wil ik speciaal bedanken voor hun kritische lezing van de tekst. Zonder de hulp van mevrouw Chris Vander Hulst die de uiteindelijke vormgeving van het boek heeft verzorgd, zou dit werk evenmin gerealiseerd zijn geweest in dit korte tijdsbestek, waarvoor mijn dank.

Tenslotte gaat mijn dank ook uit naar de heer G. Monard, Secretaris-generaal van het departement Onderwijs, die ons deze opdracht toevertrouwde. Hopelijk is dit werk een bruikbare gids voor iedereen die zijn weg zoekt in de complexiteit van het Vlaamse onderwijs.

Jef C. Verhoeven

Inhoudstafel

Inhoud	iii
Lijst van tabellen	xi
Hoofdstuk 1. De politieke en economische achtergrond	1
1.1. Historisch overzicht	1
1.1.1. Naar een federale staat	1
1.1.2. Niveaus van besluitvorming	2
1.1.3. Politieke partijen in Vlaanderen	3
1.1.4. Grondwettelijke waarborgen voor onderwijs	3
1.2. Wetgevende en uitvoerende macht	3
1.3. Godsdienst en onderwijs	4
1.4. Talen	5
1.4.1. Het Vlaamse taalgebied	5
1.4.2. Onderwijs en migrantenkinderen	5
1.5. Demografische indicatoren	6
1.6. Economische indicatoren	7
1.6.1. Economische toestand van Vlaanderen	7
1.6.2. De Vlaamse actieve bevolking	8
1.7. Statistieken: bevolking en werkgelegenheid	9
Hoofdstuk 2. Algemene organisatie van het onderwijssysteem	15
2.1. Historisch overzicht en algemene principes	15
2.1.1. Historisch overzicht	15
2.1.2. Sleutelbegrippen	15
2.1.3. De schoolpactwet	16
2.1.4. De schoolpactwet na vier decennia	17
2.1.5. Wettelijke voorzieningen voor gesubsidieerde scholen	18
2.1.6. Onderwijsmethoden en 'pedagogisch project'	18
2.1.7. Leerplanontwikkeling	19
2.1.8. Onderwijsnetten	20
2.2. Leerplicht	21
2.2.1. Historisch overzicht	21

2.2.2.	Actuele wetgeving	21
2.2.3.	Controle op de leerplicht	22
2.3.	Algemene structuur van en beslissingsmomenten in het onderwijs	23
2.4.	Algemeen beheer	25
2.4.1.	Algemeen beheer op nationaal vlak	25
2.4.2.	Algemene administratie op regionaal en lokaal vlak	29
2.4.3.	Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer	30
2.5.	Intern overleg tussen en binnen de onderwijsniveaus	42
2.5.1.	Vlaamse Onderwijsraad (VLOR)	42
2.5.2.	Overleg op niveau van het hoger onderwijs	43
2.6.	Participatie en overleg tussen de verschillende actoren in het onderwijsveld	43
2.6.1.	Algemeen kader	43
2.6.2.	Leerkrachtenparticipatie	46
2.6.3.	Band met de arbeidsmarkt	47
2.6.4.	Ouder-, leerkrachten- en studentenverenigingen	47
2.7.	Schoolbegeleidingsdiensten	49
2.7.1.	Algemeen overzicht	49
2.7.2.	Hoofdtaken van het PMS-centrum	50
2.7.3.	Personeel in de PMS-centra	51
2.7.4.	Medisch Schooltoezicht (MST)	51
2.7.5.	Samenwerking tussen de begeleidingscentra	52
2.8.	Schoonkalender	52
2.8.1.	Schooljaar	52
2.8.2.	Week- en dagrooster	53
2.9.	Geografische toegankelijkheid	54
2.10.	Schoolkeuze	54
2.11.	Administratieve controle en inspectie	55
2.12.	Financiering en onderwijsbudget	55
2.12.1.	Evolutie van publieke uitgaven voor onderwijs	56
2.12.2.	Overheidsfinancieringsschema na 1988	56
2.12.3.	Verdeling van middelen	57
2.12.4.	Voorwaarden voor financiering	58
2.12.5.	Financieel beheer	62
2.12.6.	Financiering van de hogescholen	63
2.12.7.	Financiering van universiteiten	64
2.12.8.	Evolutie van de onderwijsfinanciering	65

2.12.9. Onderwijsbudget voor de verschillende niveaus	66
2.13. Financiële belemmeringen voor de toegang tot onderwijs	67
2.14. Statistieken	69
 Hoofdstuk 3. Kleuteronderwijs	 71
3.1. Historisch overzicht	71
3.2. Belangrijke wetgeving voor het kleuteronderwijs	71
3.3. Soorten onderwijsinstellingen	72
3.4. Toelatingsvoorwaarden	72
3.5. Niveaus en leeftijdsgroepen	72
3.6. Algemene doelstellingen	73
3.7. Leerplan, vakken en lessenrooster	73
3.8. Onderwijsmethoden	74
3.9. Leerlingenbeoordeling	74
3.10. Bijzondere begeleiding van leerlingen	75
3.11. Andere organisatievormen	75
3.12. Statistieken	76
 Hoofdstuk 4. Lager onderwijs	 79
4.1. Historisch overzicht	79
4.2. Belangrijke wetgeving voor het lager onderwijs	79
4.3. Soorten onderwijsinstellingen	80
4.4. Toelatingsvoorwaarden	80
4.5. Niveaus en leeftijdsgroepen	80
4.6. Algemene doelstellingen	81
4.7. Leerplan, vakken en lessenrooster	81
4.8. Onderwijsmethoden	83
4.9. Evaluatie	83
4.10. Diploma	83
4.11. Bijzondere begeleiding van leerlingen	84
4.12. Andere organisatievormen	84
4.13. Statistieken	85
 Hoofdstuk 5. Secundair onderwijs	 89
5.1. Historisch overzicht	89
5.2. Belangrijke wetgeving voor het secundair onderwijs	91

5.3.	Algemene structuur van het secundair onderwijs	91
5.3.1.	Graden, onderwijsvormen en onderwijsinstellingen	91
5.3.2.	Toelatingsvoorwaarden	92
5.3.3.	Niveaus en leeftijdsgroepen	93
5.3.4.	Studierichtingen en specialisatie	94
5.3.5.	Algemene doelstellingen	99
5.3.6.	Leerplan	100
5.3.7.	Onderwijsmethoden	100
5.3.8.	Evaluatie van leerlingen	100
5.3.9.	Diploma	101
5.3.10.	Band met de arbeidsmarkt	102
5.3.11.	Bijzondere begeleiding voor leerlingen	103
5.4.	Andere structuren	104
5.5.	Statistieken	104
Hoofdstuk 6. Hoger onderwijs		111
6.1.	Historisch overzicht	111
6.1.1.	Geschiedenis van het hogeschoolonderwijs	111
6.1.2.	Geschiedenis van de universiteiten	112
6.2.	Belangrijke wetgeving voor het hoger onderwijs	114
6.3.	Algemene beschrijving van de structuur van het hogeschoolonderwijs	115
6.3.1.	Opleidingen en onderwijsinrichtingen	115
6.3.2.	Toelatingsvoorwaarden	115
6.3.3.	Studiegebieden en specialisatie	115
6.3.4.	Algemene doelstellingen	116
6.3.5.	Curriculum en studietijd	116
6.3.6.	Onderwijsmethoden	117
6.3.7.	Evaluatie en studievoortgang van studenten	118
6.3.8.	Diploma	118
6.3.9.	Band met de arbeidsmarkt	118
6.3.10.	Bijzondere begeleiding van studenten	119
6.4.	Universitair onderwijs	120
6.4.1.	Algemeen	120
6.4.2.	Toelatingsvoorwaarden	120
6.4.3.	Studiegebieden en specialisatie	121
6.4.4.	Algemene doelstellingen	122

6.4.5.	Curricula, vakken en aantal uren	122
6.4.6.	Onderwijsmethoden	123
6.4.7.	Examens	123
6.4.8.	Diploma	124
6.4.9.	Begeleiding van studenten	125
6.5.	Verschillen in organisatie en andere structuren	126
6.6.	Statistieken	128
Hoofdstuk 7.	Volwassenenonderwijs	135
7.1.	Algemeen	135
7.2.	Besluitvorming en financiering	135
7.3.	Participatie van en overleg met de verschillende actoren uit de samenleving	136
7.4.	Algemene beschrijving van de belangrijkste studietakken	136
7.4.1.	Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP)	136
7.4.2.	Afstandsonderwijs	139
7.4.3.	Basiseducatie	141
7.4.4.	Tweedekansonderwijs (TKO)	142
7.4.5.	Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap	142
7.4.6.	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding	143
7.4.7.	Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO)	146
7.4.8.	Naschools landbouwonderwijs	150
7.4.9.	Deeltijds Kunstonderwijs (DKO)	151
7.4.10.	Lesgevers	153
7.4.11.	Statistieken	154
Hoofdstuk 8.	Onderwijzend personeel	159
8.1.	Initiële opleiding van leerkrachten	159
8.1.1.	Initiële opleiding van leerkrachten voor het kleuter-, lager en de eerste graad van het secundair onderwijs	160
8.1.2.	Initiële opleiding van leerkrachten voor het hoger secundair onderwijs	164
8.1.3.	Initiële lerarenopleiding voor beroeps- en technische opleidingen van het secundair onderwijs	165
8.1.4.	Initiële lerarenopleiding voor het hoger onderwijs	166
8.1.5.	Voortgezette opleidingen	166
8.2.	Arbeidsvoorwaarden voor het onderwijzend personeel	167

8.2.1.	Arbeidsvoorwaarden voor leerkrachten uit het kleuter-, lager en secundair onderwijs	168
8.2.2.	Arbeidsvoorwaarden voor onderwijzend personeel aan de hogescholen	176
8.2.3.	Arbeidsvoorwaarden voor onderwijzend personeel aan de universiteiten	181
8.3.	Nascholing	184
8.3.1.	Historisch overzicht	184
8.3.2.	Wettelijk kader	185
8.3.3.	Soorten voorzieningen	185
8.3.4.	Toelatingsvoorwaarden	186
8.4.	Andere personeelscategorieën	186
8.5.	Statistieken	187
Hoofdstuk 9. Evaluatie binnen het onderwijsstelsel		193
9.1.	Historisch overzicht	193
9.2.	Institutionele zelfevaluatie	193
9.3.	Evaluatie van het hoger onderwijs	194
9.3.1.	Interne kwaliteitsbewaking	194
9.3.2.	Externe kwaliteitsbewaking	195
9.3.3.	Kwaliteitscontrole vanwege de overheid	196
9.4.	Evaluatie van het onderwijs voor het kleuter-, lager en secundair onderwijs: algemeen kader	197
9.4.1.	Historisch overzicht	197
9.4.2.	Leerplanontwikkeling en controle	198
9.4.3.	Eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor de verschillende onderwijsniveaus	199
9.4.4.	Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO)	200
9.4.5.	Inspectie	200
9.4.6.	Pedagogische begeleidingsdiensten	204
9.4.7.	Speciale regelingen	204
9.5.	Evaluatie op gemeenschapsniveau	206
9.5.1.	Evaluatie op gemeenschapsniveau: basisonderwijs	206
9.5.2.	Evaluatie op gemeenschapsniveau: secundair onderwijs	207
9.5.3.	Evaluatie op gemeenschapsniveau: hoger onderwijs	209
9.6.	Onderwijskundig wetenschappelijk onderzoek	211

9.7. Statistieken	212
Hoofdstuk 10. Buitengewoon onderwijs	217
10.1. Historisch overzicht	217
10.2. Belangrijke wetgeving voor het buitengewoon onderwijs	218
10.3. Onderwijsinrichtingen en alternatieven	218
10.4. Interactie met het gewoon onderwijs	219
10.5. Toelatingsvoorwaarden, diagnose en begeleiding	219
10.6. Niveaus en leeftijdsgroepen	221
10.7. Geïntegreerd Onderwijs (GON)	223
10.8. Leerkrachten en ander personeel	224
10.9. Leerplan, vakken en lessenrooster	225
10.10. Onderwijsmethoden en leerlingenbeoordeling	226
10.11. Diploma en band met de arbeidsmarkt	226
10.12. Andere organisatiestructuren	227
10.13. Statistieken	227
Hoofdstuk 11. Internationale aspecten van onderwijs in Vlaanderen	235
11.1. Europese invloed op het Vlaams onderwijssysteem	235
11.2. Europese programma's	236
11.3. Bilaterale en multilaterale samenwerking	237
11.4. Internationalisering op verschillende onderwijsniveaus	239
11.4.1. Internationale programma's in het lager onderwijs	239
11.4.2. Internationale programma's in het secundair onderwijs	240
11.4.3. Internationale programma's in het hoger onderwijs	242
11.4.4. Internationale programma's in het volwassenen- en open afstandsonderwijs	244
11.5. Europese programma's buiten de eigenlijke onderwijssector	244
11.6. Statistieken	245
Bibliografie	247
Wetgeving	253
Index	261

Lijst van tabellen

Tabel 1.1.	Bevolking van Vlaanderen en België naar geslacht en nationaliteit op 1 januari 1997)	9
Tabel 1.2.	Bevolkingsgroei van Vlaanderen en België in 1996	9
Tabel 1.3.	Geboortecijfer, sterftecijfer en groei van de Vlaamse en Belgische bevolking (1996)	10
Tabel 1.4.	De leeftijdsstructuur van de Vlaamse en Belgische bevolking (op 1 januari 1997)	10
Tabel 1.5.	De actieve bevolking van Vlaanderen en België (1996)	10
Tabel 1.6.	Werkzoekenden in Vlaanderen en België (1996)	11
Tabel 1.7.	De niet-actieve bevolking van Vlaanderen en België (1996)	11
Tabel 1.8.	Werkloosheid naar geslacht in Vlaanderen en België (december 1997)	12
Tabel 1.9.	Werkzoekenden/verzekerden tegen werkloosheid in Vlaanderen naargelang leeftijd (december 1997)	12
Tabel 1.10.	Arbeidssituatie naar onderwijsniveau bij de Belgische bevolking (1996)	13
Tabel 1.11.	Tewerkstelling in de verschillende economische sectoren (bedienden en arbeiders) in Vlaanderen en België (op 30 juni 1996)	14
Tabel 2.1.	De grootte van de scholen naargelang ze kleuter-, lager onderwijs of beide aanbieden (1 februari 1997)	69
Tabel 2.2.	De grootte van de scholen in het secundair onderwijs (1 februari 1997)	69
Tabel 2.3.	Aantal aanvragen voor studiebeurzen, aantal goedgekeurde studiebeurzen en gemiddeld bedrag van de studiebeurzen voor het secundair en hoger onderwijs in 1996-1997	70
Tabel 3.1.	Het aantal kleuterscholen binnen de verschillende onderwijsnetten (schooljaar 1996-1997)	76
Tabel 3.2.	Evolutie van het aantal leerlingen in het kleuteronderwijs	77
Tabel 4.1.	Aantal scholen lager onderwijs (1996-1997)	85
Tabel 4.2.	Evolutie van het aantal leerlingen in het lager onderwijs	86
Tabel 4.3.	Doorstroming van jongens en meisjes in het basisonderwijs van de generatie geboren in 1979 (die 11 jaar werd in 1990) in percentages	87
Tabel 4.4.	Evolutie van de schoolvertraging in het lager onderwijs	87

Tabel 5.1.	Aantal onderwijsinstellingen in het secundair onderwijs (schooljaar 1996-1997)	104
Tabel 5.2.	Aantal onderwijsinstellingen in het deeltijds beroepssecundair en zeevisserijonderwijs	104
Tabel 5.3.	Aantal leerlingen in het secundair onderwijs	105
Tabel 5.4.	De schoolcarrière in het secundair onderwijs van de generatie jongens en meisjes geboren in 1972 (die 18 werden in 1990) in percentages	106
Tabel 5.5.	Vertraging op school in het secundair onderwijs	106
Tabel 5.6.	Verloop in het voltijds secundair onderwijs over 4 schooljaren opgesplitst naar startleeftijd in het secundair onderwijs	107
Tabel 5.7.	Aantal leerlingen naar studierichting (schooljaar 1996-1997)	108
Tabel 5.8.	Evolutie van het aantal leerlingen in de verschillende onderwijs- vormen van het zesde jaar secundair onderwijs	109
Tabel 5.9.	Evolutie van het aantal leerlingen in het zevende jaar BSO	109
Tabel 6.1.	Evolutie van het aantal studenten aan de hogescholen	128
Tabel 6.2.	Evolutie van het aantal hoofdinschrijvingen aan de universiteiten	129
Tabel 6.3.	Aantal studenten per studiegebied in het hogeschoolonderwijs (academiejaar 1996-1997)	129
Tabel 6.4.	Aantal studenten per studiegebied in het universitair onderwijs (academiejaar 1996-1997)	130
Tabel 6.5.	Slaagpercentages van alle studenten in een aantal basisopleidingen van 1 cyclus in het hogeschoolonderwijs voor het academiejaar 1992-1993	131
Tabel 6.6.	Algemene slaagpercentages aan de universiteiten voor het academie- jaar 1992-1993	132
Tabel 6.7.	Aantal uitgereikte diploma's in het hoger onderwijs in het academie- jaar 1995-1996	134
Tabel 7.1.	Aantal deelnemers in het onderwijs voor sociale promotie (schooljaar 1996-1997)	154
Tabel 7.2.	Aantal deelnemers aan het afstandsonderwijs. Cursussen georganiseerd door het Departement Onderwijs (in 1996)	155
Tabel 7.3.	Aantal deelnemers in basiseducatie (schooljaar 1996-1997)	155

Tabel 7.4.	Aantal beëindigde opleidingen bij de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (1996)	156
Tabel 7.5.	Het aantal cursussen, lesuren en cursisten voor het cursusjaar 1996-1997 aan het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen	157
Tabel 7.6.	Aantal deelnemers aan het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO) op 1 februari 1997	157
Tabel 8.1.	Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor kleuteronderwijzer (aantal uren per week)	161
Tabel 8.2.	Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor onderwijzer (aantal uren per week)	162
Tabel 8.3.	Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 1' (aantal uren per week)	163
Tabel 8.4.	Minimum en maximum aantal wekelijkse lestijden van 50 minuten die (voltijdse) leerkrachten kunnen geven in het secundair onderwijs	175
Tabel 8.5.	Onderwijzend personeel per onderwijsniveau: aantal budgettaire full-time equivalenten (1984, 1987, 1990, 1995, 1997)	187
Tabel 8.6.	Niet-onderwijzend personeel per onderwijsniveau: aantal budgettaire full-time equivalenten	189
Tabel 8.7.	Aantal voltijdse personeelsleden aan de universiteiten in 1996	191
Tabel 8.8.	Bruto-jaarwedde voor het onderwijzend (voltijds) personeel van het basis- en secundair onderwijs voor het schooljaar 1997-1998	192
Tabel 8.9.	Bruto-jaarwedde voor het voltijds academisch personeel van de hogescholen en de universiteiten voor het schooljaar 1997-1998	192
Tabel 9.1.	Vergelijking van attestering in het secundair onderwijs voor de schooljaren 1991-1992 en 1994-1995 (de tweede en derde graad samengenomen)	212
Tabel 9.2.	Proportie schoolverlaters (in percentages) ingeschreven als werkzoekende aan de VDAB naar opleidingsniveau	213
Tabel 9.3.	Proportie uitschrijvingen (in percentages) van schoolverlaters die zich hebben ingeschreven als werkzoekende aan de VDAB, na één jaar de school te hebben verlaten, naar opleidingsniveau	213
Tabel 9.4.	Proportie uitschrijvingen (in percentages) van schoolverlaters die zich als werkzoekende hebben ingeschreven aan de VDAB, na één jaar de school te hebben verlaten, naar studierichting	214

Tabel 10.1.	Aantal leerlingen in buitengewoon kleuteronderwijs naargelang van het type (schooljaar 1996-1997)	227
Tabel 10.2.	Aantal leerlingen in het buitengewoon lager onderwijs naargelang van het type (1996-1997)	228
Tabel 10.3.	Aantal leerlingen in het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) naar opleidingsvorm (1996-1997)	228
Tabel 10.4.	Aantal leerlingen in opleidingsvorm 1 naar type (1996-1997)	228
Tabel 10.5.	Aantal leerlingen in opleidingsvorm 2 naar type (1996-1997)	229
Tabel 10.6.	Aantal leerlingen in opleidingsvorm 3 naar type (1996-1997)	229
Tabel 10.7.	Aantal leerlingen in opleidingsvorm 4 naar type (1996-1997)	229
Tabel 10.8.	Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon kleuteronderwijs	230
Tabel 10.9.	Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon lager onderwijs (BLO)	231
Tabel 10.10.	Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO)	232
Tabel 10.11.	Aantal scholen in het buitengewoon onderwijs (1996-1997)	233
Tabel 11.1.	Participatie aan Actie E van het Lingua-programma voor het secundair en hoger onderwijs	245
Tabel 11.2.	Participatie aan Actie C van het Lingua-programma	246
Tabel 11.3.	Participatie aan het Euroklassenproject in het secundair onderwijs	246
Tabel 11.4.	Aantal Vlaamse studenten in het Erasmus-uitwisselingsprogramma	246

Hoofdstuk 1. De politieke en economische achtergrond

In België heeft de ontwikkeling naar een federale staat belangrijke implicaties gehad voor het onderwijs. Vanaf 1989 is de bevoegdheid voor onderwijs bijna volledig overgeheveld naar de drie Gemeenschappen. Alhoewel de gemeenschappelijke wortels niet kunnen worden ontkend, zijn de Gemeenschappen sindsdien op het vlak van de onderwijsstructuur en het onderwijsbeleid hun eigen weg gegaan. Dit boek beschrijft het onderwijssysteem van de Vlaamse Gemeenschap. Het eerste hoofdstuk behandelt de politieke en economische achtergrond van de wetgeving omtrent het Vlaamse onderwijs.

1.1. Historisch overzicht

1.1.1. Naar een federale staat

Bij de oprichting van de Belgische staat (1830) legde de Grondwet, afgekondigd in februari 1831, de structuren van een gecentraliseerde staat vast, gebaseerd op het principe van een éénvormige wetgeving en bestuur voor het hele land. Sinds de oprichting van de Belgische staat bestaan er naast de wetgevende (bestaande uit de Koning, de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat), de uitvoerende (bestaande uit de Koning en de Regering) en de rechterlijke macht, twee instellingen die voor het onderwijs belangrijk zijn: de provincies en de gemeenten. Ofschoon de provincies en de gemeenten een tamelijk grote autonomie hebben, zijn hun machten ingeperkt; hun beslissingen vallen onder de controle van de nationale wetgevende en uitvoerende macht (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1991a).

In 1831 creëerde de Constituante een unitaire staat. Met de bedoeling om tegemoet te komen aan de diversiteit van de regio's, werd er een zekere mate van decentralisatie voorzien: het land werd verdeeld in negen provincies, waarbij elke provincie bestond uit vele lokale autoriteiten. Aangezien de provinciale en lokale autoriteiten in belangrijke mate onder controle van de centrale overheid stonden, kon de Belgische Staat van 1831 een gecentraliseerde staat worden genoemd. Deze unitaire en gecentraliseerde staatsstructuur heeft zo'n 140 jaar bestaan, van 1831 tot 1970. Als antwoord op de toenemende verzuchtingen in de samenleving heeft men de Grondwet vanaf 1970 viermaal gewijzigd, namelijk in 1970-1971, 1980, 1988 en 1993. De laatste wijziging heeft de nieuwe federale structuur van de Belgische staat grondwettelijk verankerd. De voormalig tweetalige provincie Brabant is opgesplitst in twee provincies: Vlaams Brabant (Nederlandstalig) en Waals Brabant (Franstalig). Brussel, de hoofdstad van België én tevens geografisch gezien in het centrum van de

voormalige provincie Brabant gelegen, behoort niet langer tot een provincie. Haar speciaal statuut als tweetalig gebied is versterkt. Over een periode van ongeveer twintig jaar zijn de politieke, wetgevende en bestuursstructuren van de unitaire Belgische Staat omgezet in een federale staatsstructuur, via de opeenvolgende fasen van de staatshervorming.

Er kunnen vier fasen worden onderscheiden in de recente wijzigingen van de Grondwet die stapsgewijs een federaal systeem hebben geïnstalleerd, met als resultaat de centrale staat - de nationale overheid - die de volle bevoegdheid behoudt over een aantal materies (b.v. financiën, defensie, justitie...) en die een grotere of kleinere mate aan beslissingsbevoegdheid heeft voor andere materies (b.v. buitenlandse handel). De derde fase (1988-89) hield belangrijke implicaties voor het onderwijs in. De overheveling van de bevoegdheid voor onderwijs naar de Gemeenschappen - wat reeds sinds 1981 in een overgangsfase zat - werd in de Grondwet ingeschreven (art. 127 § 1. 2), alsook de garanties die vroeger reeds gewaarborgd waren door de zogenaamde Schoolpactwet van 29 mei 1959 (art. 24). Artikel 142 van de herziene Grondwet (17 februari 1994) geeft elke belanghebbende burger het recht een beroep te doen op het Arbitragehof wanneer hij van oordeel is dat er sprake is van een schending van de principes en de waarborgen die zijn vastgelegd in onder andere artikel 24 van de Grondwet omtrent onderwijs.

1.1.2. Niveaus van besluitvorming

Vandaag is er, naast de gemeenten en provincies, sprake van drie niveaus van besluitvorming met hun eigen wetgevende en uitvoerende organen: de nationale overheid, de Gemeenschappen en de Gewesten. Er zijn drie culturele Gemeenschappen: de Vlaamse, de Franse en de Duitstalige Gemeenschap; en drie economische Gewesten: het Vlaamse, het Waalse en het Brusselse Gewest (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1992b).

Op zich hebben de Gemeenschappen geen grondgebied, maar elke Gemeenschap heeft de bevoegdheid over het corresponderende ééntalige taalgebied. In tweetalig Brussel gelden de beslissingen van de Gemeenschappen enkel voor de instellingen van Brussel-Hoofdstad die worden beschouwd op basis van hun organisatorische kenmerken exclusief te behoren tot de éne dan wel tot de andere Gemeenschap (b.v. de Vlaamse scholen in Brussel). De Gemeenschappen zijn verantwoordelijk voor culturele, taal- en de zogenaamd persoonsgebonden materies (onderwijs en opleiding inbegrepen).

De Gewesten zijn verantwoordelijk voor het economisch beleid, het energie- en wetenschappelijk beleid, openbare werken en transport, ruimtelijke ordening en milieu.

1.1.3. Politieke partijen in Vlaanderen

Het politieke landschap in Vlaanderen bestaat uit zeven politieke partijen die vertegenwoordigd zijn in het Vlaams Parlement. Ten eerste zijn er de drie partijen die de erfgenamen zijn van de vroegere nationale traditionele partijen: de christen-democratische CVP ("Christelijke Volkspartij"), de sociaal-democratische SP ("Socialistische Partij") en de liberale VLD ("Vlaamse Liberalen en Democraten"). Verder is er de VU ("Volksunie") en het extreem-rechtse Vlaams Blok. Beide partijen houden regelmatig pleidooien voor een autonome Vlaamse Staat. AGALEV ("Anders Gaan Leven") is de Vlaamse groene partij. In 1995 was er één vertegenwoordiger verkozen van de Franstalige UF ("Union des Francophones")-partijlijst rond Brussel. Op gemeentelijk vlak zijn er heel wat lokale partijen. Met betrekking tot het thema onderwijs is hun relevantie eerder beperkt; zij zijn enkel op lokaal vlak van belang. Dikwijls hebben dergelijke lokale partijen banden met één van de grote partijen.

1.1.4. Grondwettelijke waarborgen voor onderwijs

Na de grondwetsherziening van 15 juli 1988, hevelde de Grondwet (17 februari 1994) alle verantwoordelijkheden (art. 127 § 1.2) in verband met het onderwijssysteem over naar de Gemeenschappen met uitzondering van drie punten:

- de vastlegging van het begin en einde van de leerplicht;
- de minimumvoorwaarden voor het verlenen van diploma's;
- het pensioenstelsel.

De eerste twee uitzonderingen zijn gemaakt om een minimum aan coherentie tussen de onderwijs-systemen van de Gemeenschappen veilig te stellen. Wat betreft het pensioenstelsel is het zo dat de pensioenregeling nog steeds deel uitmaakt van het nationale sociale zekerheidssysteem waarvoor er nog een nationaal financieringssysteem in voege is, gebaseerd op solidariteit tussen Gemeenschappen en Gewesten. Als een gevolg van vermelde veranderingen behoort de verantwoordelijkheid voor onderwijsmateries vanaf 1989 toe aan de Vlaamse Gemeenschap die bijgevolg instaat voor het bestuur van het onderwijs in haar taalgebied (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1991a, 1991c, 1992b; Platel, 1993).

1.2. Wetgevende en uitvoerende macht

Het wetgevende orgaan voor Vlaanderen is het Vlaams Parlement, het parlement van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Gewest. Tot voor de algemene verkiezingen van 1995 bestond de Vlaams Parlement uit de 186 Nederlandstalige leden van het Belgische parlement (124 volksvertegenwoordigers en de direct verkozen senatoren). Deze tijdelijke regeling is verdwenen na

de algemene verkiezingen van 1995. Het 'dubbele mandaat' (waarbij elk lid van het Vlaams Parlement ook lid was van het nationaal parlement) is afgeschaft en de leden van het Vlaams Parlement (vanaf 1996 Vlaams Parlement) werden voor de eerste maal direct verkozen. Het nieuwe Vlaams Parlement bestaat thans uit 124 leden: 118 direct verkozen door de inwoners van het Vlaams Gewest en 6 verkozen onder de Nederlandstalige vertegenwoordigers van de Brusselse Gewestraad (Platel, 1993).

Het Vlaams Parlement heeft de drie klassieke functies van een parlement: een wetgevende functie, de vorming van regeringen en een controle-functie. Het Vlaams Parlement oefent haar wetgevende macht uit door middel van decreten, die dezelfde rechtskracht hebben als de wetten van het nationale parlement. De uitvoerende macht is in handen van de Vlaamse regering, die bij decreet een maximum van elf leden telt, waarvan minstens één van het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad moet komen. Zij worden verkozen uit en aangesteld door het Vlaams Parlement. De Vlaamse regering beslist 'collegiaal': elke beslissing wordt genomen door de ganse regering, tenzij een bevoegdheid expliciet wordt 'gedelegeerd' aan een individuele minister.

Op dit moment is er in het Vlaams Parlement een meerderheid van christen-democraten (CVP) (37 zetels) en sociaal-democraten (SP) (26 zetels) die de Vlaamse regering voor deze legislatuur hebben gevormd. De andere partijen in het Vlaams Parlement zijn de VLD met 27 zetels, het Vlaams Blok met 17 zetels, de VU met 9 zetels, AGALEV met 7 zetels en tenslotte één zetel voor de Franstalige UF ("Union des francophones").

1.3. Godsdienst en onderwijs

De Belgische Grondwet (17 februari 1994) garandeert de scheiding van Kerk en Staat. In deze context zijn er vele sociale, culturele en onderwijsaangelegenheden georganiseerd volgens het subsidiariteitsprincipe. Dit verklaart waarom de regering in Vlaanderen geen directe invloed heeft op de opstelling van de leerplannen zelf. De regering heeft enkel een duidelijk gedefinieerd recht om deze leerplannen te controleren (zie 9.4.1.). Verder is er ook geen sprake van een 'officiële' godsdienst, ofschoon de overheid bij wet verschillende godsdiensten erkent. De 'erkende' godsdiensten zijn de katholieke, protestantse, joodse, anglicaanse, islamitische en orthodoxe godsdienst. In het onderwijs kan door de ouders een keuze worden gemaakt voor onderricht in één van deze godsdiensten of in niet-confessionele ethiek. In speciale gevallen kunnen leerlingen worden vrijgesteld om een van deze lessen te volgen (b.v. leden van de Getuigen van Jehovah).

De Grondwet garandeert (art. 24) dat alle kinderen in het lager en het secundair onderwijs het recht hebben een filosofisch of godsdienstig vak (2 lessen per week) te volgen op kosten van de overheid. De instellingen van het officieel onderwijs (gemeenschapsscholen en gesubsidieerde officiële

scholen) moeten de filosofische keuze van alle ouders respecteren en bieden de keuze tussen een godsdienstig vak en een vak niet-confessionele ethiek. Er is geen overheidscontrole op de vakinhoud voor deze lessen (zolang ze de democratische principes van de samenleving niet in het gedrang brengen) (zie 9.4.7.2.). In gesubsidieerde vrije scholen bestaat dergelijke keuze niet. De meerderheid van deze scholen zijn katholiek geïnspireerd. Protestantse, joodse en Steiner scholen zijn een minderheid. Een speciale regeling is voorzien voor scholen georganiseerd op basis van 'alternatieve' onderwijsbenaderingen zoals ontwikkeld door Steiner en Freinet.

1.4. Talen

1.4.1. Het Vlaamse taalgebied

België heeft vier taalgebieden: het Nederlandstalige, Franstalige, Duitstalige en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad (Nederlands en Frans). In 1963 is de taalgrens vastgelegd (Wet van 30 juli 1963). Elke Gemeenschap behoort tot een taalgebied waarbij een wijziging of aanpassing van de grenzen een speciale meerderheid in het nationale parlement vraagt. Tweetaligheid is van toepassing op de 19 gemeenten van de hoofdstad Brussel, waar de Franstaligen een duidelijke meerderheid uitmaken. Rond dit tweetalig gebied bevinden zich een reeks Nederlandstalige gemeenten met administratieve taalfaciliteiten voor de Franstalige inwoners.

De enige officiële taal van de Vlaamse Gemeenschap is het Nederlands. Veel Vlamingen hebben een goede communicatieve kennis van ten minste één of twee andere Europese talen (Engels, Frans, Duits...). Officieel zijn er geen wettelijk erkende minderheidstalen in Vlaanderen met uitzondering van het Frans in sommige gemeenten langs de taalgrens met taalfaciliteiten. In de Vlaamse Gemeenschap is het Nederlands de onderwijstaal. Frans wordt aangeleerd als tweede taal vanaf het vijfde jaar van het lager onderwijs (in de Brusselse regio gebeurt dit vanaf het derde jaar van het lager onderwijs). Engels wordt aangeleerd als de derde taal vanaf het tweede jaar secundair onderwijs. Afhankelijk van de genomen onderwijskundige opties kunnen andere talen op school worden aangeleerd.

1.4.2. Onderwijs en migrantenkinderen

De talen gesproken door migranten zijn wettelijk niet erkend als minderheidstalen. Niettemin heeft men een speciaal beleid ontwikkeld binnen het onderwijssysteem om gelijke leermogelijkheden te bieden, vooral voor migrantenkinderen die onder de leerplicht vallen. Dit beleid draagt de naam onderwijsvoorrangsbeleid en wordt georganiseerd op lager en secundair niveau in scholen met een aanzienlijke concentratie van migranten- of vluchtelingenkinderen. Het onderwijsvoorrangsbeleid

richt zich in hoofdzaak op drie actieterreinen. Ten eerste is er de bevordering van een gelijke vertegenwoordiging van deze kinderen in alle scholen van een regio (op secundair niveau is dit niet altijd mogelijk omwille van het ontbreken van sommige studierichtingen in elke school). Ten tweede wordt er naast aandacht voor de kwaliteit van het onderricht Nederlands, ook bijzondere aandacht besteed aan het onderricht van de autochtone taal en cultuur van de betrokken leerlingen. Ten derde worden er voor de leerlingen die onvoldoende kennis hebben van het Nederlands speciale taallessen georganiseerd. Het Psycho-Medisch-Sociaal Centrum (PMS) is hierbij een belangrijke partner, zeker in het secundair onderwijs. Extra lestijden zijn voorzien voor de realisatie van dit project (Eurydice European Unit, 1992b; Vlaamse Onderwijsraad, 1995).

Met betrekking tot de problematiek van discriminatie in het onderwijs hebben de vertegenwoordigers van de inrichtende machten het zogenaamde 'non-discriminatieverdrag' afgesloten op 15 juli 1993 (Omzendbrief van 6 mei 1997). Dit gebeurde vanuit het besef dat er sprake is van een structurele discriminatie in het onderwijssysteem voor allochtone kinderen in vergelijking met autochtone kinderen. Concrete engagementen zijn overeengekomen: de scholen worden enerzijds aangezet om een non-discriminatiecode uit te werken, die zich naar alle aspecten van het onderwijsaanbod richt waar vormen van discriminatie zich kunnen manifesteren; anderzijds moet er een actieve toelatingspolitiek op lokaal schoolniveau worden gevoerd, om alle jongeren de vrije schoolkeuze te garanderen en de aanwezigheid van allochtone leerlingen in alle scholen en alle studierichtingen in een bepaalde regio te bevorderen. Er wordt gestreefd naar een evenredige vertegenwoordiging van allochtone jongeren op schoolniveau door middel van overeenkomsten tussen scholen omtrent de toelatingspolitiek. De regering heeft maatregelen genomen om een dergelijk beleid te ondersteunen. 614 basisscholen verspreid over het land, hebben een dergelijke overeenkomst afgesloten. Voor het secundair onderwijs zijn er akkoorden afgesloten in 12 gemeenten en in 8 andere gemeenten loopt het overleg nog (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997).

1.5. Demografische indicatoren

Vlaanderen is een bijzonder dichtbevolkte regio, waarvan het aantal inwoners over de laatste 100 jaar verdubbeld is. In 1997 telt Vlaanderen 5.898.824 inwoners of 58% van de gehele Belgische bevolking. De bevolkingsdichtheid bedraagt op dit moment 436 inwoners per vierkante kilometer (Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1997). De geïurbaniseerde zones overwegen duidelijk in Vlaanderen, waarbij de dichtste bevolkingsconcentraties zich in het centrum bevinden, binnen de ruit gevormd door Antwerpen, Leuven, Brussel en Gent.

In het Vlaamse Gewest maken niet-Belgen 4,9% van de Vlaamse populatie uit (ongeveer 10% in het Waalse Gewest en ongeveer 30% in het Brussels Gewest), 48,5% van de niet-Belgen in België zijn burgers van de Europese Unie die geconcentreerd in de omgeving van Brussel wonen. Een andere 27,4 % komt van de Magreb-landen (Tunesië, Algerije en vooral Marokko). Een derde belangrijke groep is van Turkse oorsprong (7,3%) (Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1997).

De laatste jaren werd Vlaanderen, net als de rest van Europa, geconfronteerd met het probleem van de toenemende veroudering van haar bevolking. In 1996 was 16,4% van de bevolking ouder dan 65 jaar, en iets meer had nog niet de leeftijd van 15 jaar bereikt (17,29%). Het geboortecijfer is sterk gedaald, terwijl de gemiddelde levensverwachting is gestegen. De Vlaamse bevolking is niet-temin een ietsje jonger dan de totale Belgische bevolking. Vanaf 1991 daalt het geboortecijfer in geheel België. 1996 bereikte het laagste niveau van 1,09% (Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1997)

Er zijn drie Vlaamse steden met meer dan 100.000 inwoners: Antwerpen, Gent en Brugge. Gemiddeld is er een dorp om de vijf kilometer, en een stad elke twintig kilometer. Ongeveer de helft van de bevolking leeft in urbane of sub-urbane zones.

1.6. Economische indicatoren

1.6.1. Economische toestand van Vlaanderen

De industriële productie in Vlaanderen lag in 1989 meer dan 31% hoger dan in het begin van de jaren '80. De economische groei in Vlaanderen is in die periode systematisch hoger geweest dan in Duitsland, Nederland en gemiddeld in Europa. De investeringen in Vlaanderen zijn in die periode op spectaculaire wijze gestegen. De economische groei zwakte af in de periode 1991-1993: Vlaanderen volgde mee de algemene economische neergang. In 1995 steeg het BNP (Bruto Nationaal Product) met 2,0%. Voor Vlaanderen bedroeg het BRP (Bruto Regionaal Product) 2,7% (Europese Unie: 2,4%). Het BRP bedroeg 60,5% van het BNP in 1995 (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997; Ministerie van Economische Zaken, 1996).

De drijvende kracht achter het Vlaamse economische gebeuren zijn voor een groot stuk de Kleine en Middelgrote Ondernemingen (KMO's), die vaak in de toeleveringssector actief zijn en verantwoordelijk zijn voor minstens 48% van de werkgelegenheid in die sector. Slechts 2,5% van het Vlaamse BRP wordt geleverd door de landbouwsector. Dit aandeel vermindert voortdurend, net zoals in andere geïndustrialiseerde landen. De belangrijkste sectoren zijn de staalproductie, die bijna 10% bijdraagt tot het BRP, de chemische sector (ongeveer 5%) en de textielsector. De handels- en dienstensector vertegenwoordigen samen ongeveer 60% van het BRP.

De Vlaamse economie is van nature zeer 'open'. Zo'n 70% van het BRP wordt geëxporteerd. Ongeveer driekwart van de Vlaamse export gaat naar de naburige landen Duitsland, Frankrijk en Nederland. Over de periode van 1985-1995 is de export van Vlaanderen toegenomen met 48,9%. Meer dan twee derde van de Belgische industriële export is van Vlaamse oorsprong. De economische ontwikkeling in Vlaanderen is niet gelijkmatig verdeeld over de verschillende delen van de regio. Sommige gebieden hebben te kampen met problemen als gevolg van de overgang van een verouderde industrie, zoals de Limburgse steenkoolmijnen in het oosten, naar een moderne, gediversifieerde economie. Andere regio's zoals de Westhoek in het westen of het Hageland in het centrum zijn omwille van allerlei redenen minder economisch ontwikkeld.

1.6.2. De Vlaamse actieve bevolking

In 1996 was de actieve bevolking 2.338.636 eenheden groot. De activiteitsgraad van de bevolking van 15 jaar en ouder bereikte in 1995 51,5% (62,2% voor de mannen en 41,2% voor de vrouwen). In de Europese Unie ging het om 55,3%. De activiteitsgraad stijgt van 61,8% voor de leeftijdscategorie van 20 tot 24 jaar tot 89,9% voor de leeftijdscategorie van 25 tot 29 jaar, waarna deze terug daalt (61,6% voor de leeftijdscategorie van 50 tot 54 jaar). Tot 1990 nam de werkloosheid snel af in Vlaanderen. De jeugdwerkloosheid (personen jonger dan 25 jaar) daalde in Vlaanderen van 84.726 personen in 1985 tot 24.098 in 1990, maar steeg terug tot 39.579 in 1993. In 1996 begon de Vlaamse werkloosheid weer te dalen. Een belangrijk probleem blijft de langdurige werkloosheid ondanks de speciale wedertewerkstellingsprogramma's (met een verdere opleiding inbegrepen). In 1996 was ongeveer 12% van de jongeren werkloos tegen een algemeen gemiddelde werkloosheid van 10,6%. De werkloosheidscijfers voor mannen en vrouwen benaderen elkaar meer en meer naar gelang de leeftijd afneemt (Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1996).

1.7. Statistieken: bevolking en werkgelegenheid

Tabel 1.1. Bevolking van Vlaanderen en België naar geslacht en nationaliteit (op 1 januari 1997)

Bevolking	Vlaanderen	België	% Vlaanderen	% België
Totaal	5.898.824	10.170.226	-	-
Mannen	2.910.715	4.971.780	49,3	48,9
Vrouwen	2.988.109	5.198.446	50,7	51,1
Belgen	5.610.517	9.258.305	95,1	91,0
Niet-Belgen	288.307	911.921	4,9	9,0

(NIS, 1997)

Tabel 1.2. Bevolkingsgroei van Vlaanderen en België in 1996

Bevolkingsgroei in 1996	Vlaanderen	België	% (Vl./België)
Geboorten	64.168	115.214	55,7
Overlijdens	56.761	104.140	54,5
Natuurlijke groei	7.407	11.074	66,9
Migratiesaldo	14.216	24.848	57,2
Totale groei	21.623	35.922	60,2
Administratieve correcties	-3.156	n.b.	-
Totaal	5.898.824	10.170.226	58,0

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997)

Tabel 1.3. *Geboortecijfer, sterfecijfer en groei van de Vlaamse en Belgische bevolking (1996)*

	Vlaanderen	België
Geboortecijfer	1,09%	1,13%
Sterfecijfer	0,96%	1,02%
Natuurlijke groei	0,13%	0,11%
Migratiesaldo	0,24%	0,24%
Totale groei	0,37%	0,35%

(NIS, 1997)

Tabel 1.4. *De leeftijdsstructuur van de Vlaamse en Belgische bevolking (op 1 januari 1997)*

Leeftijd	Vlaanderen	België
0-14 jaar	17,29%	17,94%
15-64 jaar	66,33%	65,08%
65+ jaar	16,39%	16,97%

(NIS, 1997)

Tabel 1.5. *De actieve bevolking van Vlaanderen en België (1996)*

Actieve bevolking	Vlaanderen	België	%
Werkgevers	51.109	70.064	72,94
Zelfstandigen	307.769	514.876	59,78
Arbeiders	732.168	1.100.296	66,54
Bedienden	717.302	1.201.288	59,71
Ambtenaren	462.670	808.240	57,24
Helpers	67.618	97.023	69,69
Totaal	2.338.636	3.791.787	61,68
% mannen	60,5	59,8	
% vrouwen	39,5	41,2	
% totale bevolking	39,8	37,4	

(NIS, 1996)

Tabel 1.6. *Werkzoekenden in Vlaanderen en België (1996)*

Werkzoekenden	Vlaanderen	België	%
Geen werkervaring	29.509	98.219	30,04
Werkervaring	165.048	374.661	44,05
Totaal	194.557	472.880	41,14
% mannen	37,9	43,8	
% vrouwen	62,1	56,1	

(NIS, 1996)

Tabel 1.7. *De niet-actieve bevolking van Vlaanderen en België (1996)*

Niet-actieve bevolking	Vlaanderen	België	%
Studenten/scholieren	459.372	838.031	54,82
Gepensioneerd	1.021.757	1.811.748	56,40
Brugpensioen	108.996	162.151	67,40
Werkonbekwaam	114.131	225.817	50,54
Huisman/-vrouw	498.376	802.461	62,10
Andere niet-actieven	112.011	219.010	51,14
Totaal	2.314.643	4.059.218	57,02
% mannen	38,6	38,2	
% vrouwen	61,4	61,8	
Totale bevolking	39,4	40,0	

(NIS, 1996)

Tabel 1.8. *Werkloosheid naar geslacht in Vlaanderen en België (december 1997)*

Werkloosheid	Vlaanderen	België	%
Mannen	94.124	248.289	37,90
Vrouwen	139.625	317.578	43,97
Totaal	233.749	565.867	41,31

(RVA, 1997)

Tabel 1.9. *Werkzoekenden/verzekerden tegen werkloosheid in Vlaanderen naargelang leeftijd (december 1997)*

Leeftijd	Man	Vrouw	Totaal
-20	10,2	13,0	11,5
20-25	9,9	15,1	12,4
25-30	6,6	12,3	9,3
30-35	6,0	13,3	9,4
35-40	6,7	14,6	10,3
40-45	7,8	18,0	12,1
45-50	9,7	24,5	15,3
50-55	6,2	11,3	7,7
55-60	5,3	8,4	6,1
60+	4,6	0,0*	4,6
Totaal	7,3	15,0	10,6

* pensioengerechtigde leeftijd vanaf 60 jaar bij vrouwen

(RVA, 1997)

Tabel 1.10. Arbeidssituatie naar onderwijsniveau bij de Belgische bevolking (1996)

Onderwijsniveau	Actieve bevolking	Werkloze bevolking	Totale bevolking
Hoger - 2 cycli (universiteiten inbegrepen)	13,8	5,7	9,3
Hoger – 1 cyclus	17,1	6,8	11,9
Secundair onderwijs	35,2	33,3	31,8
Secundair onderwijs niet voltooid	21,1	29,2	25,1
Lager onderwijs	12,8	24,9	22,0

(RVA,1997)

*Tabel 1.11. Teverkstelling in de verschillende economische sectoren (bedienden en arbeiders) in Vlaanderen en België
(op 30 juni 1996)*

Economische sectoren	Vlaanderen	België	%
Landbouw	25.148	29.071	86,5
Energie/water	13.420	27.865	48,2
Industrie	450.853	637.907	70,7
Grondstoffen	1.144	4.934	23,2
Metaal/staal	61.722	99.570	62,0
Chemie	49.203	69.817	70,5
Voeding/rookwaren	64.442	90.083	71,5
Textiel	39.030	44.254	88,2
Kleding	15.636	18.898	82,7
Hout/houtartikelen	32.350	39.328	82,3
Papier- en kartonnijverheid/uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media	30.138	48.096	62,7
Synthetische materialen/niet-metaalhou- dende producten	35.604	57.542	61,9
Machines/werktuigen	62.717	93.298	67,2
Transportmiddelen	53.660	69.471	77,2
Bouw	115.286	185.944	62,0
Handel/reparatie	233.711	404.515	57,8
Hotel/restaurants	64.392	105.172	61,2
Transport/verkeer	137.606	232.324	59,2
Financiële sector	48.077	130.291	36,9
Diensten/verhuur	149.684	281.016	53,3
Openbaar bestuur	133.828	363.769	36,8
Onderwijs	186.782	329.594	56,7
Gezondheid/welzijn	184.921	329.594	56,1
Andere	63.390	146.288	43,3
Totaal	1.809.033	3.195.209	56,6

(NIS, 1996)

Hoofdstuk 2. Algemene organisatie van het onderwijssysteem

2.1. Historisch overzicht en algemene principes

2.1.1. Historisch overzicht

De vrijheid van onderwijs is opgenomen in de Grondwet sinds het prille begin van de Belgische Staat en is het voorwerp geweest van vele conflicten en strijd, de zogenaamde 'schoolstrijd'. Dit vormt een niet onbeduidend deel van de culturele en politieke geschiedenis van België, zowel in de 19de eeuw, met grote opwellingen rond 1850 en 1879, als in de 20ste eeuw, vooral vanaf 1951. Deze honderdjarige periode van confrontatie eindigde bij het ondertekenen van het zogenaamde Schoolpact op 6 november 1958. Krachtens het principe van de vrije schoolkeuze mag de organisatie van onderwijsinrichtingen niet onderworpen worden aan enige beperkende maatregel. Alhoewel, scholen die wensen erkende diploma's uit te reiken en subsidies te ontvangen van de staat (of, sinds de grondwetsherziening, van de Gemeenschap), moeten voldoen aan wettelijke en statutaire voorschriften. Sinds het sluiten van het Schoolpact vormt de Schoolpactwet van 29 mei 1959 het fundament voor de organisatie van alle onderwijsinrichtingen (met uitzondering van de universiteiten) in een onderwijssysteem, gefinancierd of gesubsidieerd door de overheid. Artikel 24 van de Grondwet, gewijzigd op 15 juli 1988 herbevestigt de basisprincipes van die wet. Andere artikels (art. 127 § 1.2 en art. 142) regelen de algemene wettelijke macht van de Gemeenschappen met betrekking tot onderwijs (De Groof, 1989; Laridon & Mertens, 1988).

2.1.2. Sleutelbegrippen

In de Belgische Grondwet (herziening 17 februari 1994) wordt de 'vrijheid van onderwijs' gegarandeerd (art. 24). Dit principe kan worden opgesplitst in twee elementen: enerzijds de 'vrije schoolkeuze' en anderzijds de 'pedagogische vrijheid', met name het recht om op een autonome manier onderwijs te organiseren. Het principe van 'pedagogische vrijheid' in het Vlaamse (en Belgische) onderwijsbeleid regelt in zeer grote mate de relaties tussen en de verantwoordelijkheden van de verschillende partners in het onderwijsbeleid (het ministerie, de inrichtende machten, de officiële en niet-officiële scholen,...). Naast de notie van 'pedagogische vrijheid' is 'inrichtende macht' een fundamenteel basisbegrip in het Belgisch onderwijssysteem. 'Inrichtende macht' wordt op de volgende wijze gedefinieerd (wet van 29 mei 1959, art. 2): "De inrichtende macht van een

onderwijsinrichting zijn de overheid, de natuurlijke persoon of de rechtspersoon of -personen, die er verantwoordelijkheid voor op zich nemen".

Recent is in het nieuwe Decreet Basisonderwijs (25 februari 1997) het begrip 'schoolbestuur' geïntroduceerd als een synoniem voor 'inrichtende macht'.

De wet van 29 mei 1959 gaf de overheid de bevoegdheid om kleuter-, lager-, secundair en hoger onderwijs te organiseren, en met het oog op dit doel de nodige instellingen of delen van instellingen op te richten waar dergelijke onderwijsvoorzieningen nodig zijn. Dit alles vooral met de bedoeling om de vrije schoolkeuze van de ouders te garanderen. Verder moet de Staat (nu de Gemeenschap) onderwijsinstellingen en delen van onderwijsinstellingen subsidiëren, georganiseerd door andere onderwijsnetten (dan het officiële onderwijsnet), die voldoen aan de wettelijke en statutaire normen met betrekking tot de organisatie van onderwijs en de toepassing van de taalwetgeving.

2.1.3. De schoolpactwet

Vroeger was de definitie van het algemene leerplan en de ontwikkeling van de concrete vakinhouden voor basis en secundair onderwijs sterk gecentraliseerd, waarbij de overheid instond voor een formele goedkeuring van alle initiatieven die uitgingen van de (vertegenwoordigers van) inrichtende machten. In het hoger onderwijs is er recent een heel andere aanpak geïmplementeerd en ook de nieuwe wetgeving voor het basisonderwijs geeft de scholen een grotere mate van autonomie op onderwijskundig vlak. Deze 'centralisatie' werd geïnstitutionaliseerd toen in 1958 en 1959 het Schoolpact en de Schoolpactwet van kracht werden (De Groof, 1990). De afspraken van het Schoolpact beoogden in essentie dat het onderwijs dat niet werd georganiseerd door de Staat - dus hoofdzakelijk het vrije (katholiek) onderwijs - een zekere vorm van overheidscontrole zou aanvaarden in ruil voor een gedeeltelijke subsidiëring, maar dat elke inrichtende macht het recht zou hebben om in complete autonomie datgene uit te oefenen wat de 'pedagogische vrijheid' wordt genoemd. Deze vrijheid werd gedefinieerd en geregeld door artikel 6 van de wet van 18 mei 1959 op het Schoolpact: "op voorwaarde dat een minimum, wettelijk vastgelegd leerplan en lessenrooster en dat met uitzondering van de godsdienst- en filosofische lessen de eindtermen en ontwikkelingsdoelen worden gerespecteerd, heeft elke inrichtende macht de vrijheid om in het eigen onderwijsnet, en zelfs in elke onderwijsinstelling, zijn eigen leerplannen uit te werken met de bedoeling bepaalde onderwijsnormen te garanderen. Elke inrichtende macht geniet de volledige vrijheid wat betreft onderwijsmethoden."

Recent heeft het Decreet van 24 juli 1996 de tekst van dit artikel gewijzigd; dezelfde basisprincipes zijn geïntroduceerd en bevestigd. Een nieuwe tekst werd geïntroduceerd om aan alle technische vereisten te beantwoorden inzake een klare en duidelijke definiëring van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen, die door het parlement ondertussen bekrachtigd en geïmplementeerd zijn.

2.1.4. De Schoolpactwet na vier decennia

Het nieuwe Decreet op het basisonderwijs reduceert de controlerende macht van de koepelorganisaties binnen de onderwijsnetten, die op basis van de Schoolpactwet de rol hadden van tussenpersoon tussen de scholen en de overheid. Het principe van decentralisatie heeft de autonomie van de school uitgebreid, waardoor de koepelorganisaties in hun vertegenwoordigende rol aan belang inboeten. Deze tendens zal worden verder gezet in nieuwe wetgevende initiatieven zoals bij de hervorming van het secundair onderwijs en manifesteert zich reeds in de laatste hervorming van het hoger onderwijs.

Samen met de toegenomen lokale autonomie van de scholen is er sprake van een evolutie van de vrije keuze tussen confessioneel en niet-confessioneel onderwijs, zoals het was opgevat in de Schoolpactwet, naar de keuze tussen vrij en officieel onderwijs, wat kan beschouwd worden als een antwoord op de nieuwe sociologische realiteit van een pluralistische Vlaamse samenleving (Offeciers, 1996). In de Schoolpactwet werd een school beschouwd als confessioneel respectievelijk niet-confessioneel wanneer ten minste drie vierde van het personeel een diploma had van het confessionele respectievelijk niet-confessionele onderwijs, een regel waarvan men heeft ingezien dat deze in contradictie was met de Grondwet. In het nieuwe Decreet is deze regel weggelaten zodat bijgevolg het criterium van confessioneel respectievelijk niet-confessioneel onderwijs nu op een meer dynamische wijze in het pedagogische project ligt dat de school aanbiedt. Over bijna vier decennia heen hebben de gesubsidieerde officiële scholen zich ontwikkeld van een overwegend confessioneel onderwijs naar een 'open onderwijs' dat openstaat voor leerlingen en ouders, ongeacht hun religieuze, ideologische of politieke visie. Het gesubsidieerd officieel onderwijs lijkt dus opgeschoven naar het officieel onderwijs maar dit betekent nog niet dat het 'neutraal' is geworden of aan het worden is zoals bij het officieel onderwijs het geval is. Aan de ene kant behoren beide onderwijsnetten tot het publiek recht en bijgevolg moeten ze iedereen aanvaarden in hun hoedanigheid van publieke dienst; aan de andere kant wordt er geargumenteed dat het onderscheid tussen het officiële en het gesubsidieerd officiële onderwijs moet behouden blijven, omwille van de pluri-formiteit van de schoolbesturen in het gesubsidieerd officieel onderwijs die hun eigen pedagogisch project kunnen realiseren; een pedagogisch project dat rekening houdt met de opdracht van een publieke dienst én dat is aangepast aan de lokale realiteit (Offeciers, 1996).

Verder heeft het nieuwe Decreet op het basisonderwijs (25 februari 1997) een nieuwe vorm van controle of toezicht geïntroduceerd door de notie van 'laakbare praktijken': een schoolbestuur mag informatie geven over haar eigen onderwijsaanbod, maar oneerlijke concurrentie met andere schoolbesturen is verboden. Politieke propaganda op school is eveneens verboden en commerciële activiteiten zijn enkel toegestaan voor zover deze deel uitmaken van de normale dienstverlening naar de leerlingen toe. Een comité 'laakbare praktijken' werd opgericht om klachten van een

belanghebbende partij te behandelen met betrekking tot dergelijke activiteiten. Op basis van het advies van het comité, zal de minister beslissen over de sanctionering van het schoolbestuur.

2.1.5. Wettelijke voorzieningen voor gesubsidieerde scholen

De intenties uitgedrukt in artikel 6 van de Schoolpactwet (29 februari 1959), zoals gewijzigd (Decreet van 24 juli 1996 (b)), zijn gespecificeerd in artikel 24 § 2. Dit artikel stipuleert dat een school of een deel van een onderwijsinstelling voor kleuter-, lager-, secundair en hoger onderwijs gesubsidieerd wordt wanneer het beantwoordt aan de wettelijke en statutaire voorschriften met betrekking tot de organisatie van onderwijs en de toepassing van de taalwetgeving. Meer bepaald moet aan 10 criteria worden voldaan:

1. het opzetten van een structuur zoals die reeds bestaat binnen het gemeenschapsonderwijs of dewelke is goedgekeurd door de Minister;
2. beantwoorden aan een programma dat in overeenstemming is met de wettelijke vereisten of dat is goedgekeurd door de Minister;
3. de onderwerping aan overheidscontrole en -inspectie;
4. georganiseerd worden door een natuurlijke of rechtspersoon die de volledige verantwoordelijkheid op zich neemt;
5. voldoen aan de normen i.v.m. studentenaantallen zoals bepaald bij decreet;
6. gehuisvest zijn in panden die beantwoorden aan de hygiëne- en veiligheidsvoorschriften;
7. beschikken over voldoende onderwijs- en algemeen schoolmateriaal om aan de pedagogische vereisten te voldoen;
8. personeel tewerkstellen dat op geen enkele manier een gezondheidsrisico inhoudt voor de leerlingen;
9. het aanvaarden van het schoolvakantiesysteem zoals bij wet bepaald;
10. het organiseren van participatiestructuren zoals bij wet bepaald.

2.1.6. Onderwijsmethoden en 'pedagogisch project'

Inzake onderwijsmethoden of het pedagogisch project blijven de verschillende onderwijsnetten en de scholen in grote mate autonoom. Elk schoolbestuur definieert autonoom zijn pedagogisch project of opdrachtsverklaring. Overheidscontrole is dus uitgesloten zolang de projecten niet in contradictie zijn met de democratische principes die de Belgische Staat schragen. Dit is de reden waarom de verschillende onderwijsnetten en scholen hun pedagogische projecten gedetailleerd hebben uitgewerkt, uitgeschreven en gepubliceerd. In de Vlaamse Gemeenschap heeft de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO) het 'Pedagogisch project van het Gemeenschapsonderwijs' gepubliceerd op 1 september 1989. Het Katholieke Onderwijs publiceert op zijn

beurt regelmatig gedetailleerde documenten waarin het eigen pedagogisch project wordt uitgelegd. Op centraal niveau is het laatste document in 1993 gepubliceerd, met name de 'Opdrachtverklaring van het Katholiek Onderwijs'.

De wettelijke en statutaire voorschriften die van kracht zijn respecterend, mag elke inrichtende macht zijn eigen programma's, onderwijsmethoden (de beoordeling van leerlingen inbegrepen) en zijn eigen organisatie bepalen, onder het toezicht van een team van inspecteurs en verificateurs. De meeste scholen zijn gemengd, in overeenstemming met de officiële voorschriften die een gelijke behandeling van beide seksen beogen; een klein aantal jongens- en meisjesscholen blijft echter in het vrije onderwijs (met name de katholieke scholen) bestaan. Een voorstel om een gemengde schoolparticipatie te veralgemenen, is nog niet door het Vlaams Parlement aangenomen. De discussie en evolutie is er echter één naar gemengde schoolparticipatie (ook als een gevolg van EU-reglementering omtrent het beroepsgeoriënteerd onderwijs).

2.1.7. Leerplanontwikkeling

Artikelen 6 en 24 § 2 van de Schoolpactwet van 29 mei 1959 impliceren dat de verantwoordelijkheid om een leerplan te ontwikkelen bij de inrichtende macht van de lokale school ligt, maar dat dit leerplan moet worden goedgekeurd door de overheid (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1995b). In deze context moet worden opgemerkt dat artikel 24 § 3 wel degelijk voorziet in een zekere graad van controle door de overheid, maar belangrijk is dat artikel 24 van de Belgische Grondwet wat betreft onderwijs (goedgekeurd op 15 juni 1988) niet expliciet spreekt over bevoegdheden van de overheid omtrent controle of toezicht. Deze controlerende taak is overgedragen aan de wetgevende macht van de Gemeenschappen. In de aanvankelijke versie van het grondwetsartikel, opgesteld in 1831, was er een mogelijkheid van toezicht voorzien. De debatten op dat moment toonden aan dat een expliciete controle door de overheid in overeenstemming met het Nederlandse model niet haalbaar was. In België heeft de oppositie tegen pogingen van overheidscontrole in een aantal gevallen aanleiding gegeven tot belangrijke politieke discussies. De controle die wordt uitgeoefend door de overheid in het onderwijs blijft een delicate zaak. Vanuit het besef dat het belang van het katholiek onderwijs niet te ontkennen valt en dat de meeste scholen hun eigen inrichtende macht hebben, zou men de indruk kunnen krijgen dat er een tamelijk grote diversiteit aan leerplannen moet zijn. In de praktijk is dit echter niet het geval. Niettemin veroorzaken de verschillen in de basiskeuzes van bepaalde leerplannen, ontwikkeld door de inrichtende machten van de verschillende onderwijsnetten, grote moeilijkheden bij de definitie van eindtermen en ontwikkelingsdoelen (zie Decreet van 24 juli 1996(b)).

2.1.8. Onderwijsnetten

Scholen die eventueel behoren tot verschillende inrichtende machten, worden gegroepeerd in onderwijsnetten op basis van hun wettelijk statuut. Krachtens de grondwettelijke vrijheid gegarandeerd in het onderwijsveld, mag een onderwijsnet worden georganiseerd door de Gemeenschappen, de provincies en gemeenten (publieke overheden) enerzijds en door individuen, vrije verenigingen of vzw's (private instanties) anderzijds.

De onderwijsvoorzieningen, georganiseerd door de Vlaamse Gemeenschap (de vroegere Rijkscholen), zijn bekend als het 'officieel onderwijs'; zij die door provincies en gemeenten worden georganiseerd staan bekend als het 'gesubsidieerd officieel onderwijs', terwijl de onderwijsvoorzieningen die worden georganiseerd door vrije verenigingen of vzw's bekend staan als het 'gesubsidieerd vrij onderwijs'. Het onderwijs dat door provinciale en lokale publieke autoriteiten en door private instanties wordt georganiseerd, wordt gesubsidieerd door de Gemeenschappen. Bijgevolg is er over het algemeen sprake van drie onderwijsnetten in de wettelijke en statutaire regelingen:

- het net van Gemeenschapsscholen (de vroegere Rijksscholen); dit onderwijssysteem moet voldoen aan bijzondere regelingen omtrent neutraliteit (de definitie ervan is negatief geformuleerd, met name een lijst van dingen die niet mogen worden gedaan) zoals bepaald door de Grondwet. De scholen worden 'officiële scholen' genoemd;
- het net van provinciale en gemeentelijke scholen. Deze scholen worden 'gesubsidieerde officiële scholen' genoemd;
- het net van de vrije scholen. Dit onderwijsnet bevat scholen die gebaseerd zijn op een godsdienstige overtuiging (de vrije levensbeschouwelijke scholen), scholen waar onderwijs is gebaseerd op de principes van rationeel onderzoek en scholen die niet gefundeerd zijn op levensbeschouwelijke of filosofische gronden. De overgrote meerderheid van hen aanvaardt de wettelijke voorschriften van artikel 24 van de Schoolpactwet (Wet van 29 mei 1959) en worden 'vrije gesubsidieerde scholen' genoemd.

Een zeer kleine minderheid van scholen is niet gemachtigd om officieel erkende bekwaamheidsbewijzen of diploma's uit te reiken, daar zij de hierboven bedoelde wettelijke voorschriften niet aanvaarden. Zij worden 'vrije scholen' genoemd.

Een belangrijk verschil naast de verschillen in financiering en inzake pedagogische project tussen de gesubsidieerde vrije scholen en de andere scholen, is de mogelijkheid om leerlingen te weigeren die zich willen inschrijven, in tegenstelling tot de officiële en de gesubsidieerde officiële scholen die elke leerling die zich aanbiedt moet aanvaarden. Recent heeft het Decreet op het basisonderwijs (25 februari 1997) gedeeltelijk deze 'vrijheid van weigeren' ingeperkt. Het zegt namelijk dat een leerling niet kan worden geweigerd "op basis van criteria die onbetamelijk zijn en de menselijke waardigheid

in het gedrang brengen". Bijgevolg kan het 'recht' om te weigeren enkel gerechtvaardigd worden op basis van het pedagogische project. Er is geargumenteed dat dit op zich niet in strijd is met de vrije schoolkeuze, gewaarborgd door de Grondwet, omwille van het bestaan van een onderwijsaanbod dat georganiseerd wordt door andere onderwijsnetten die niet over dit 'recht' van weigeren beschikken.

Katholieke scholen maken veruit het grootste deel uit van de gesubsidieerde vrije onderwijsinrichtingen. In vergelijking met andere landen zijn deze scholen helemaal geen 'privé-scholen'. Het relatieve aandeel van alle leerlingen voor de drie grote onderwijsnetten leverde voor het schooljaar 1996-1997 (hoger onderwijs niet inbegrepen) de volgende cijfers op: 14,65% ging naar de gemeenschapsscholen, 16,17% naar de gesubsidieerde officiële scholen en 69,18% naar de gesubsidieerde vrije scholen (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997).

2.2. Leerplicht

2.2.1. Historisch overzicht

De wet van 19 mei 1914 introduceerde de leerplicht voor alle kinderen tussen 6 en 12 jaar en stipuleerde dat de bovenste leeftijdsgrens zou worden verhoogd tot 13 en vervolgens tot 14 jaar. Deze wet, goedgekeurd na een 'gepassioneerd debat', is echter niet toegepast tot na de Eerste Wereldoorlog, in het jaar 1919. Officieel is er in België sprake van een 'leerplicht' en niet van een 'schoolplicht'. In 1953 werd er door de regering een wetsvoorstel geïntroduceerd dat de leerplicht verlengde tot de leeftijd van 15 jaar. Vervolgens zijn tijdens de jaren '70 verscheidene andere wetsvoorstellen geïntroduceerd die voorstelden om de leerplicht tot 16 jaar te verlengen. De aanleiding hiertoe waren studies die een verband tussen onderwijsniveau en werkloosheid aantoonde. In 1970 bedroeg de gemiddelde leeftijd van schoolverlaten 15 jaar en 8 maanden (waarbij het aantal vrouwelijke leerlingen op de leeftijd van 14 en 15 jaar op school hoger was dan dat van de mannelijke leerlingen).

2.2.2. Actuele wetgeving

De wet van 28 juni 1983 schrijft voor dat minderjarigen, zowel Belgen als autochtonen, onderworpen zijn aan de leerplicht voor een periode van 12 jaar, startend vanaf het schooljaar waarin het kind de leeftijd van 6 jaar bereikt en eindigend op het einde van het schooljaar waarin de jongere 18 jaar wordt (Dewaele, e.a., 1985; TORB, 1995). In bijzondere gevallen kan er worden beslist om het kind nog een jaar langer in de kleuterschool te houden in plaats van aan de lagere school te beginnen op de leeftijd van 6 jaar. De leerplicht is voltijds tot de leeftijd van 15 of 16 jaar, afhankelijk

van het individuele geval; de periode van leerplicht beslaat het lager onderwijs (6 of 7 jaren, afhankelijk van de nood van het kind of zelfs 8 jaren in uitzonderlijke gevallen) en tenminste de eerste twee jaren van het voltijds secundair onderwijs. De voltijdse leerplicht gaat nooit verder dan de leeftijd van 16 jaar. Voor het schooljaar 1997-1998 bijvoorbeeld, moeten leerlingen die na 1 januari 1979 geboren zijn, ten minste de eerste twee jaren van het voltijds secundair onderwijs hebben gevolgd en met succes hebben afgesloten. Indien zij de eerste twee jaren hebben gevolgd en geslaagd zijn dan kunnen zij, indien ze dat willen, het voltijds onderwijs verlaten wanneer ze de leeftijd van 15 jaar hebben bereikt. Hebben ze de eerste twee jaren niet met succes afgesloten, dan mogen ze enkel het voltijds onderwijs verlaten wanneer ze hun 16de verjaardag bereiken. In beide gevallen moeten ze deeltijds onderwijs volgen dat bestaat uit minstens 360 uren per jaar tot 30 juni van het jaar van hun 16de verjaardag, en tenminste 240 uren per jaar tot 30 juni van het jaar van hun 18de verjaardag.

Aan de vereisten van de deeltijdse leerplicht kan ook worden voldaan door verder voltijds onderwijs te blijven volgen of door een deeltijds programma te volgen in een centrum dat daarvoor is opgericht, of door een erkende opleidingscursus te volgen die voldoet aan de vereisten van de leerplicht. 'Erkende opleidingscursussen' zijn deze die in artikel 2 van de leerplichtwet worden gedefinieerd. Dit zijn vooral de opleidingscursussen die gegeven worden door het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO).

Deze wet op de leerplicht heeft geen einde gemaakt aan het debat omtrent de wettelijk aanvaarde leeftijd van schoolverlaten. Officieel is die leeftijd vastgelegd op 18 jaar. Recent hebben sommigen gepleit - ook manifest in de Franstalige Gemeenschap van België-, om de leeftijd van 16 jaar als mogelijk einde van een formele schoolcarrière te aanvaarden.

2.2.3. Controle op de leerplicht

Jongeren kunnen ook aan de vereiste van de leerplicht voldoen door thuis les te volgen, op voorwaarde dat het verschaftte onderricht voldoet aan de vereisten die door de wet zijn vastgelegd. Het Decreet van 8 juli 1996, dat verschillende kleinere stukken wetgeving bevat, geeft een aantal regels omtrent de controle van de leerplicht. Gebaseerd op de dossiernummers die worden toegewezen aan elke burger vanaf zijn geboorte, is er een controlesysteem opgezet met een speciale verantwoordelijkheid naar de schooldirecteur toe. Het dossiernummer van ingeschreven leerlingen kan makkelijk worden vergeleken met dat van alle jonge Belgen in het Rijksregister.

Ouders van leerlingen zijn verantwoordelijk voor de inschrijving van hun kinderen. Wanneer de administratie heeft opgemerkt dat een kind niet is ingeschreven, moeten de ouders zich daarvoor verantwoorden en worden zij aan hun verantwoordelijkheid herinnerd. Gerechtelijke stappen zijn mogelijk wanneer zij hun verantwoordelijkheid niet nemen (Decreet van 25 februari 1997).

2.3. Algemene structuur van en beslissingsmomenten in het onderwijs

In het algemeen kan worden gezegd dat er sprake is van drie beslissende momenten in de onderwijs carrière van leerlingen. De eerste heeft plaats na de lagere school (12 jaar); de leerlingen moeten een secundaire school kiezen. Ofschoon in theorie de eerste graad van het secundair onderwijs gericht is op een gemeenschappelijke basisvorming, weerspiegelen de aangeboden optiemogelijkheden al de keuzes die moeten worden gemaakt na de eerste graad. Ten tweede moeten de leerlingen na het tweede jaar van het secundair onderwijs kiezen tussen algemeen vormend, kunst-, technisch of beroepssecundair onderwijs. Het derde moment ligt natuurlijk in de overgang van secundair naar hoger onderwijs. Leerlingen kunnen opteren voor deeltijds onderwijs na het vierde jaar van secundair onderwijs.

2.4. Algemeen beheer

2.4.1. Algemeen beheer op nationaal vlak

In een klein land als België zijn termen als 'nationaal niveau' en 'lokaal niveau' altijd wat relatief. Het onderwijsbeleid is hoofdzakelijk een interactie tussen het 'nationaal' of 'gemeenschaps-' niveau enerzijds en de lokale scholen, vertegenwoordigd door hun inrichtende machten anderzijds.

2.4.1.1. Algemeen kader

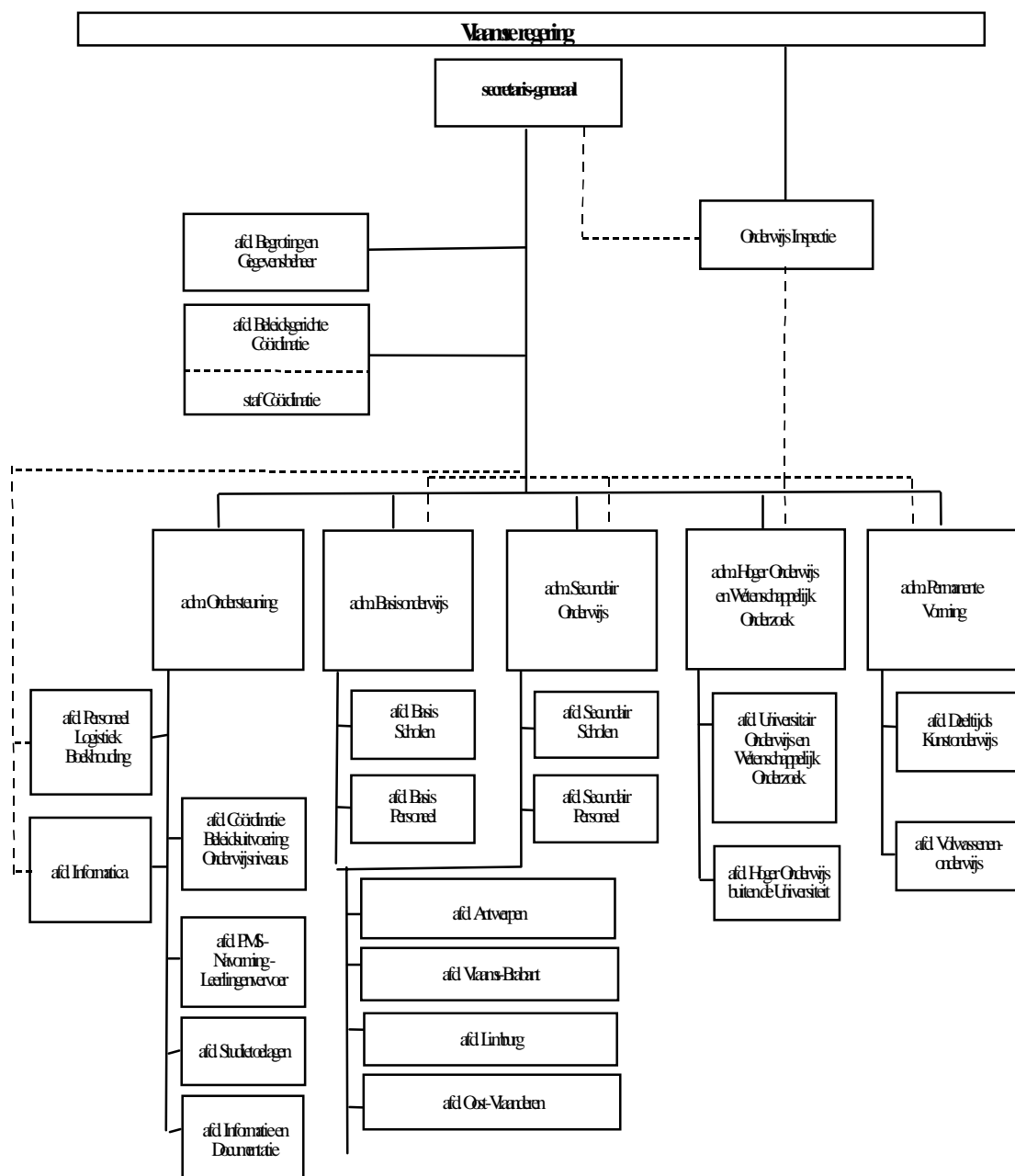
In het Vlaamse onderwijssysteem kunnen naast het Vlaams Parlement en de minister van Onderwijs nog drie gezagsniveaus worden onderscheiden: het ministerie, de onderwijsnetten en de lokale scholen. Wat betreft de onderwijsnetten hebben twee van hen een publiek karakter (het officieel en het gesubsidieerd officieel onderwijs), de derde behoort tot de zogenaamde privé sector.

2.4.1.2. Het ministerie

Het departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap functioneert onder de leiding van de Secretaris-generaal. Het departement is georganiseerd in 5 administraties (basis onderwijs, secundair onderwijs, hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, permanente vorming en ondersteuning). Bijna al deze diensten zijn in Brussel gevestigd. Bepaalde vormen van permanente vorming vallen onder de verantwoordelijkheid van de minister van Onderwijs zelf: het 'Onderwijs voor Sociale Promotie', het 'Deeltijds Kunstonderwijs', het 'Afstandsonderwijs', het 'Deeltijds Beroepsonderwijs' en het 'Industrieel leercontract'.

Permanente vorming voor tewerkgestelden en werklozen valt onder de verantwoordelijkheid van verschillende organen van de gemeenschaps- en gewestelijke overheid. Hetzelfde kan worden gezegd van de opleiding voor zelfstandig ondernemen. Voor deze sectoren beschikt de minister van Economische Zaken, KMO, Landbouw en Media eveneens over zekere bevoegdheden. Men streeft naar een coördinatie tussen de verschillende sectoren.

2.4.1.3. Het officieel onderwijs

Tot de eerste januari van 1989 was het Staatsonderwijs op dezelfde manier georganiseerd in de drie Gemeenschappen (Magits & Veny, 1993). De minister van Onderwijs was de inrichtende macht en nam de meeste beslissingen omtrent het Rijksonderwijs. Op lokaal niveau waren er in de Vlaamse Gemeenschap enkele adviescomités voor elk onderwijscentrum en elke school, wier activiteiten hoofdzakelijk van adviserende aard waren. Na 1989 werd deze structuur in de Vlaamse Gemeenschap gewijzigd maar niet in de andere twee Gemeenschappen. In het Vlaamse deel van het land wordt het gemeenschaps- of officieel onderwijs nu georganiseerd door de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO), opgericht door het Bijzonder Decreet van 19 december 1989. De inrichtende macht is daarbij niet langer de Gemeenschapsminister maar de ARGO. De Centrale Raad binnen de ARGO ontvangt en beheert de financiële middelen nodig voor de verschaffing van onderwijs. Het bepaalt onder andere het pedagogische kader en de schoolleerplannen en is bevoegd voor de personeelsrekrutering voor de gemeenschaps- of officiële scholen, het beheer van de jaarlijkse dotatie voor infrastructuurwerken in het Gemeenschapsonderwijs, en de algemeen opvoedkundige planning. De adviesorganen in scholen of onderwijscentra werden verondersteld dezelfde te blijven als diegene in het vroegere rijksonderwijs tot 1 april 1991. Vanaf die datum hebben de Lokale Schoolraden (LORGO's) deze adviestaken overgenomen. Dit betekende een verdere stap vooruit in de decentralisatie in die zin dat deze schoolraden bevoegd werden om tijdelijke aanwervingen te doen en om een lijst van kandidaten voor permanente benoemingen voor te stellen. De bevoegdheden zijn op zo'n manier toegewezen dat de ARGO de beslissingen neemt in zaken van nationaal niveau en dat de LORGO's beslissingsmacht hebben omtrent materies die op lokaal niveau kunnen worden geregeld (materieel en financieel beheer, onderwijs en personeelsbeleid (enkel de tijdelijke benoemingen). Deze autonomie is echter relatief; zo moet het budget van de LORGO steeds door de ARGO worden goedgekeurd (Beuselinck, e.a., 1998). Op dit ogenblik wordt een hervorming die een grotere autonomie van het lokale niveau beoogt, voorbereid.

2.4.1.4. Het gesubsidieerd officieel onderwijs

De provincies en gemeenten hebben in vele gebieden scholen opgericht. Net zoals in het vrije onderwijs hebben deze scholen verschillende inrichtende machten die over een volledige autonomie beschikken bij het opzetten van hun lokaal beleid, zolang ze maar binnen de perken van het wettelijk gedefinieerde kader blijven. Dit onderwijsnet heeft enkele coördinerende organen waarin de inrichtende machten met elkaar kunnen overleggen, waaronder het Onderwijssecretariaat van de Vlaamse Steden en Gemeenten (OVSG) en de Cel voor het Vlaams Provinciaal Onderwijs

(CVPO). Deze organen hebben ook de taak gekregen om te helpen bij de uitvoering van onderwijs-experimenten.

2.4.1.5. Het gesubsidieerd vrij onderwijs

2.4.1.5.1. Niet-officieel of privé

De term 'privaat' of 'privé-onderwijs' zoals die in vele andere Europese landen wordt gebruikt, past helemaal niet bij wat bedoeld wordt met vrij onderwijs (Eurydice European Unit, 1992a). Het is juist om te spreken van 'niet-officieel onderwijs'. Wettelijk krijgt deze sector de naam van 'gesubsidieerd vrij onderwijs'. Deze 'niet-officiële, gesubsidieerde' sector kan worden opgedeeld in drie categorieën:

- confessionele scholen waar de katholieke scholen veruit het meest talrijk zijn, naast sommige scholen die beheerd worden door protestantse of joodse religieuze autoriteiten;
- niet-confessionele scholen, waaronder scholen die gebaseerd zijn op rationalistische/ humanistische principes;
- onafhankelijke scholen die specifieke onderwijskundige theorieën toepassen, zoals de Freinet- of de Steinerscholen (alhoewel sommige van deze scholen ook tot het Gemeenschapsnet behoren).

In theorie geniet elke inrichtende macht van elk van deze scholen een complete autonomie qua beleidsvoering naar de school of scholen toe die onder haar verantwoordelijkheid vallen.

2.4.1.5.2. De gesubsidieerde vrije katholieke scholen

Het gesubsidieerd vrije onderwijsnet bestaat voor het overgrote deel uit katholieke scholen. Het katholiek onderwijs heeft zich verenigd in het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO), een coördinerend orgaan opgericht om het katholieke onderwijs te vertegenwoordigen in het overleg op gemeenschapsniveau en de belangen van dit onderwijs te verdedigen ten aanzien van de overheid. Deze centrale beleidsorganisatie voor het katholiek onderwijs is echter niet bevoegd om te handelen in de plaats van de verschillende inrichtende machten. Het VSKO oefent niettemin veel invloed uit op de beleidsvoering van de inrichtende machten.

Het katholiek onderwijsnet beschikt ook over gedecentraliseerde adviesorganen, wiens beslissingen over het algemeen in acht worden genomen door de inrichtende machten, ofschoon deze organen niet in de plaats van de inrichtende machten mogen handelen. Voor elk diocees (het gebied onder de jurisdictie van een katholieke bisschop binnen de organisatiestructuur van de katholieke kerk) is er een Diocesane Planificatie- en Coördinatiecommissie (DPCC) die de bevoegdheid heeft om binnen het diocees te plannen en te coördineren. Er zijn verschillende Regionale Coördinatiecommissies (RCC) in elk diocees die beraadslagen over organisatorische problemen van het katholiek onderwijs in hun regio. Zowel de inrichtende macht, als de geestelijkheid, het schoolpersoneel

en de ouders, zijn vertegenwoordigd in alle comités. Tenslotte zijn er in het geval van het secundair onderwijs verschillende scholengemeenschappen die verschillende scholen vertegenwoordigen die onder éénzelfde of meerdere inrichtende machten ressorteren en de verschillende onderwijsvormen (ASO, TSO, BSO, KSO) aanbieden in een regio. Zij mogen onder geen enkele voorwaarde handelen in plaats van de inrichtende machten, die wettelijk gesproken de enige autoriteiten zijn, bevoegd om hun school of scholen te vertegenwoordigen ten aanzien van de Minister van Onderwijs. Ofschoon de inrichtende machten wettelijk gezien verantwoordelijk zijn voor het schoolbeleid, geeft het merendeel van hen deze verantwoordelijkheid aan de directeur, die steeds verantwoording verschuldigd is ten aanzien van de inrichtende macht.

2.4.1.5.3. Andere gesubsidieerde vrije scholen

De confessionele protestantse scholen zijn gegroepeerd in de Vereniging voor Protestants-Christelijk Onderwijs in België.

De niet-confessionele en onafhankelijke vrije scholen zijn gegroepeerd onder het Vlaams Onderwijs Overleg Platform (VOOP), de Federatie voor Onafhankelijke Pluralistische Emancipatorische Methodescholen (FOPEM) en de Federatie van Rudolf Steinerscholen. Onder de onafhankelijke scholen vormen de Steinerscholen (officieel erkend sinds 1984) de grootste groep met een aantal basis- en secundaire scholen. Zij verstrekken onderwijs aan 2.924 leerlingen (817 in het kleuteronderwijs, 1212 in het lager onderwijs en 895 in het secundair onderwijs), en het onderwijzend personeel omvat 145,8 fulltime equivalenten (deeltijdse en voltijdse jobs samen opgeteld) in het basisonderwijs en 92 fulltime equivalenten in het secundair onderwijs (cijfers op 1 februari 1997; bron: OKO). Een andere maar kleinere groep zijn de Freinetscholen. Al deze verschillende groepen trachten vandaag samen te werken binnen het Overlegplatform Kleine Onderwijsverstrekkers (OKO).

De drie joodse of Jeshiva-scholen in Antwerpen hebben geen formele vertegenwoordigende organisatie. Eén van de directeurs vervult de rol van woordvoerder voor deze scholen.

2.4.2. Algemene administratie op regionaal en lokaal niveau

De Vlaamse Gemeenschap bestrijkt geen groot grondgebied. Dit is zeker één van de redenen waarom de regionale en lokale niveaus niet sterk ontwikkeld zijn. In sommige gevallen bestaan er eerder adviserende organen op regionaal en lokaal niveau naast de inrichtende machten. Binnen de onderwijsnetten is, zoals hierboven vermeld, enigszins sprake van een regionaal en lokaal niveau.

2.4.3. Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer

2.4.3.1. Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer in het kleuter-, lager en secundair onderwijs

2.4.3.1.1. Bestuur op lokaal niveau : bestuursorganen en - ambten

De Schoolpactwet geeft de inrichtende machten de verantwoordelijkheid voor de organisatie van onderwijs, ofschoon hun functie niet in meer specifieke termen is beschreven door de wet. De beheersfunctie van de inrichtende macht wordt meestal gedeeld of zelfs in grote mate uitgeoefend door de schooldirecteur. Verder zijn er de participatieraden in het gesubsidieerd onderwijs en de Lokale Schoolraden (LORGO's) in het officieel onderwijs (Heyvaert & Janssens, 1997).

De meeste kleuterschoolinrichtingen maken deel uit van een basisschool die eveneens lager onderwijs aanbiedt. Veel directeurs van dergelijke instellingen hebben nog steeds onderwijstaken. Enkel in scholen met minstens 180 leerlingen heeft de directeur geen onderwijstaken. In het secundair onderwijs heeft de directeur nooit onderwijstaken. Werkingsmiddelen voor bijkomende beleids-ondersteuning zijn voorzien, afhankelijk van het aantal leerlingen op school.

In het geval van een fusie tussen basisscholen wordt een adjunct-directeur aangesteld (Decreet van 25 februari 1997).

Verder zijn er de ambten van directiesecretaris, beheerder, opvoeder-huismeester in het basis- en secundair onderwijs en bijkomend voor het secundair onderwijs de ambten van onderdirecteur, werkplaatsleider, werkmeester en intern pedagogische begeleider. De ambten van directeur, beheerder en werkplaatsleider worden officieel bevorderingsambten genoemd, de andere worden als selectie-ambten omschreven. Beide soorten ambten bestaan naast de wervingsambten, met name de leerkrachten (Heyvaert & Janssens, 1997). Algemene omschrijvingen van deze ambten zijn enkel voor het officieel onderwijs voorzien bij wet. Als resultaat van overleg zijn er algemene - maar niet-bindende - omschrijvingen van dergelijke administratieve ambten opgesteld in het gesubsidieerd onderwijs (Devos, e.a., 1987).

2.4.3.1.2. Bevoegdheden

De inrichtende macht wordt door de wet gezien als de initiatiefnemer van de school en is verantwoordelijk voor het functioneren van de school. Zij is tevens verantwoordelijk voor het opstellen van het pedagogische project van de school. Haar vrijheid inzake onderwijsmethoden en onderwijsconcept is wettelijk gegarandeerd. Op voorwaarde dat een minimaal lessenrooster wordt gerespecteerd en het leerplan is goedgekeurd kan de school worden gefinancierd of gesubsidieerd. De inrichtende machten zijn verantwoordelijk voor de recrutering en benoeming van personeel en

ontvangen financiële middelen van de overheid. Zij bezitten of huren de schoolinfrastructuur (Heyvaert & Janssens, 1997).

In het officieel onderwijs heeft de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO) als inrichtende macht sommige bevoegdheden overgeheveld naar de lokale schoolraden (LORGO's), bestaande uit onder andere de vertegenwoordigers van de ouders en de leraars. Zij hebben een adviserende functie en zijn bijvoorbeeld gemachtigd om tijdelijke benoemingen te maken en lijsten van kandidaten voor permanente ambten in te dienen bij de Centrale Raad van de ARGO.

Verder is er de participatieraad in gesubsidieerde scholen, bestaande uit de directeur en vertegenwoordigers van de inrichtende macht, het personeel en de ouders. Deze raad heeft ten minste een adviesbevoegdheid ten aanzien van de algemene organisatie en werking van de school, de planificatie en de algemene criteria met betrekking tot de begeleiding en evaluatie van leerlingen; en op zijn minst de overlegbevoegdheid (waarbij er naar een consensus wordt gestreefd) wat betreft de criteria voor aanwending van lestijdenpakket, de opstelling en wijziging van de schoolreglementen, het leerlingentransport en de veiligheid en gezondheid van de leerlingen. Bijkomende rechten en bevoegdheden kunnen worden toegewezen en zijn gedefinieerd door de wet, zoals bijvoorbeeld het beleid met betrekking tot de rekrutering van de leerlingen, het informeren van de ouders of de schoolinfrastructuur (Decreet van 23 oktober 1991 (a)).

De directeur is verantwoordelijk voor het bestuur van de school en staat aan het hoofd van de beperkte administratieve staf (indien voorhanden). De directeur is bij delegatie mede-verantwoordelijk voor de beslissingen over de aanwending van de financiële middelen. Regelmatig, minstens éénmaal per jaar, informeert hij de inrichtende macht over de financiële situatie van de school en stelt hij het budget voor het volgend jaar voor. Hij is ook verantwoordelijk voor het materieel beheer van de school, voor het onderhoud en de herstellingen wanneer nodig en voor de aankoop van schooluitrusting, de opstelling van leraars- en leerlingenreglementen, de orde en tucht op school, enzovoort (Devos, e.a., 1987).

De directeur neemt de verantwoordelijkheid voor de coördinatie op het schoolniveau door onder andere:

- persoonlijk contact met het personeel te (onder)houden;
- klassen te bezoeken;
- de organisatie van personeelsvergaderingen omtrent pedagogische kwesties, de keuze van didactisch materiaal en onderwijsmethoden;
- deel te nemen aan de begeleiding van nieuwe leerkrachten of deze te organiseren;
- de evaluatie van leerplannen en de voorbereiding van de lessen;
- nascholingsactiviteiten te ontwikkelen en te stimuleren;

- de participatieraad voor te zitten in het gesubsidieerd onderwijs en de vergaderingen van de LOGO voor te bereiden in het gemeenschapsonderwijs;
- het toezicht op het administratief personeel ...

De directeur speelt een centrale rol bij de selectie van nieuw onderwijzend en ander personeel dat benoemd wordt door de inrichtende macht. Hij is ook verantwoordelijk voor alle contacten naar buiten toe (met de inspectie, pedagogische begeleidingsdiensten, ouders, de lokale gemeenschap,...) en voor de public relations van de school in het algemeen (Michielsens, 1998).

De onderdirecteur is de directe medewerker van de directeur en staat hem bij in overeenstemming met zijn kwalificatie, met betrekking tot o.a. de coördinatie van het onderwijs en de leerplannen, de dagroosters voor lessen en taken en andere activiteiten van het personeel. Hij vervangt de directeur bij diens afwezigheid, organiseert het toezicht op de leerlingen buiten de lesuren; hij kan verantwoordelijk zijn voor het goed functioneren van de schoolbibliotheek, enzoverder. De directiesecretaris is verantwoordelijk voor administratieve taken die de directeur hem toevertrouwt (KB van 15 juli 1969 en van 23 november 1970).

De beheerder is verantwoordelijk voor het materieel en boekhoudkundig beheer in een onderwijsinstelling die een internaat heeft. De opvoeder-huismeester voert de taken met betrekking tot het materieel en boekhoudkundig beheer uit die de beheerder hem toevertrouwt of hij heeft de taken van de beheerder in de scholen waar het ambt van beheerder niet bestaat (KB van 15 juli 1969). In het beroeps- en technisch onderwijs coördineert de werkmeester de activiteiten van het onderwijzend personeel met betrekking tot de beroepspraktijken waar hij verantwoordelijk voor is. Hij houdt het toezicht op het beheer van de technische uitrusting. Een werkplaatsleider coördineert de activiteiten van de werkmeesters in scholen waar er minstens drie werkmeesters zijn (Devos, e.a., 1987).

De taken van de intern pedagogische begeleider vertrekken vanuit het pedagogisch project en het schoolwerkplan van de school. Zijn opdracht heeft betrekking op de pedagogische en opvoedkundige onderwijsmateries en de daarmee verbonden organisationele taken. Hij ziet toe op de realisatie van het pedagogisch project van de school en meer algemeen legt hij zich toe op de zorg voor de onderwijskwaliteit. Zo participeert hij in het pedagogisch beleid en het beheer van de school en bevordert hij de 'schoolcultuur' (bv. de bevordering van de interne en externe communicatie op schoolniveau). Elke school zal deze algemene taken specificeren. Hij kan alle vormen van leerlingenbegeleiding coördineren en een belangrijke verantwoordelijkheid hebben met betrekking tot de voorbereiding van en het verloop van de vergaderingen van de klassenraad - die bestaat uit de leden van het onderwijzend personeel van een klas en die alle beslissingen en verantwoordelijkheden neemt met betrekking tot de evaluatie van de leerlingen - en de nazorg ervan. Ook kan hij een belangrijke contactpersoon zijn voor ouders en leden van de Psycho-Medisch-Sociale Centra

(PMS). Andere mogelijke taken zijn de begeleiding van nieuwe leerkrachten, de organisatie van werkgroepen van leerkrachten, de voorbereiding van diverse pedagogische activiteiten,... (VVKSO, 1994).

2.4.3.1.3. Benoeming en rekrutering

Een directeur wordt benoemd door de inrichtende macht van de school. De rekrutering kan aanzienlijk verschillen, afhankelijk van het beleid van de inrichtende macht. Soms worden er eerder formele examens georganiseerd (mondeling of schriftelijk). Wettelijk is een benoeming mogelijk wanneer aan twee voorwaarden is voldaan: de kandidaat moet een diploma van kleuterleid(st)er of onderwijzer, of een EU-diploma dat voldoet aan de EU-richtlijnen hebben en 10 jaar dienst (Devos, e.a., 1987). Sommige inrichtende machten stellen ook als eis (een bewijs van) de deelname aan bepaalde nascholingsprogramma's. Met uitzondering van het officieel onderwijs zijn er geen bijkomende kwalificaties geformuleerd, zoals het gevolgd hebben van een voorbereidende cursus, houder zijn van een specifiek bekwaamheidsbewijs,... (Michielsens, 1998). Voor het ambt van directeur bestaan er geen formele evaluatieprocedures.

Voor de andere selectieambten en bevorderingsambten zijn er gelijkaardige vereisten vastgelegd: het vereiste diploma en de permanente benoeming in een ander wervings-, selectie- of bevorderingsambt.

2.4.3.1.4. Nascholing

Nascholing wordt meer en meer georganiseerd en is gericht op een hele reeks onderwerpen: onderwijs-methoden, beheer, sociale vaardigheden,... Instellingen voor hoger onderwijs zijn betrokken in de ontwikkeling van nascholingscursussen. Vooral voor de directeurs en leraars van het lager onderwijs werd een vrijwillige deeltijdse cursus over drie jaren georganiseerd in samenwerking met de vroegere normaalscholen. Nu echter zijn die cursussen geïntegreerd in de nieuwe hogescholen. Deze cursussen leiden tot het Diploma van Hoger Opvoedkundige Studiën (DHOS). Houders van dit diploma krijgen een kleine bonus toegevoegd aan hun loon.

2.4.3.1.5. Organisatie en planning

De directeur is verantwoordelijk voor het opstellen van een schoolwerkplan en een leerplan. In het buitengewoon onderwijs is ook een handelingsplan vereist. Een leerplan formuleert in het algemeen de doelen voor de leerlingen op basis van het pedagogische project en meer in het bijzonder de schoolvisie op de inhoud van de onderwezen vakken. Een handelingsplan bestaat uit een pedagogische en opvoedkundige planning voor één of meerdere leerlingen uit het buitengewoon onderwijs voor een welbepaalde periode. Het integreert de sociale, medische, psychologische en orthopedagogische begeleiding in het buitengewoon onderwijs (Decreet van 25 februari 1997). In het schoolwerkplan wordt het pedagogisch project beschreven. In feite behandelt het alle aspecten die

belangrijk zijn om de visie van de school op onderwijs te implementeren, zoals de organisatie van de school, de opdeling van de leerlingen, de manier van beoordelen en rapporteren, nascholing, het schoolreglement, enzovoort. Eventueel worden zowel voorzieningen voor leerlingen met een handicap of met leermoeilijkheden gedefinieerd als zaken zoals de vorm van samenwerking met andere scholen van het gewoon en buitengewoon onderwijs. Naast dit alles, bevat het schoolwerkplan een variabel deel dat bestaat uit een werkplanning voor een zekere tijdsperiode waarbij bepaalde prioriteiten worden vooropgesteld als iets 'waaraan moet gewerkt worden' (VSKO, 1998).

Er is in het basisonderwijs geen verplichte indeling in jaren, vakken en graden meer; verplichte lessenroosters behoren tot het verleden. Behalve de verplichting om een schoolwerkplan op te stellen, geniet het schoolbestuur heel wat vrijheid in het organiseren van onderwijs. Het is bijvoorbeeld mogelijk om met een andere indeling te werken dan met het jaarklassensysteem, met als gevolg dat het onderwijsaanbod meer gedifferentieerd kan worden en worden aangepast aan de specifieke leerlingengroepen.

In de toekomstige hervorming van het secundair onderwijs zal de lokale autonomie van de school worden bevorderd; de centraal opgelegde lessenroosters zullen worden achterwege gelaten zodat er meer ruimte zal zijn voor een aanpassing aan de noden van de leerlingen. Er zullen meer mogelijkheden zijn met betrekking tot de integratie van vakken en leerplannen die een hele graad omvatten. Enkel de eindtermen en een minimale lessenrooster voor de basisvorming zullen vastgelegd zijn door de overheid (Van Den Bossche, 1996).

In het buitengewoon onderwijs zijn er meer mogelijkheden voor differentiatie omwille van de vervanging van het jaarklassensysteem door een flexibel systeem van leerlingengroepen waarbij er meer aandacht uitgaat naar de individuele noden van de leerlingen. In het buitengewoon onderwijs moet ook een groepswerkplan worden geïntegreerd in het schoolwerkplan; het plant het onderwijs voor een groep leerlingen met gelijkaardige handicaps. Ook wordt er een aantal uren voor paramedische, medische, sociale, psychologische en orthopedagogische begeleiding voorzien.

Verder definieert elke school haar schoolreglement dat de relaties regelt tussen de school enerzijds en de leerlingen en ouders anderzijds. Dit reglement omvat bijvoorbeeld een tuchtreglement, regelingen i.v.m. huiswerk, agenda's, rapporten, ...

Een school kan ook participeren aan tijdelijke projecten die georganiseerd worden door de Vlaamse regering zowel in het buitengewoon als in het gewoon basisonderwijs. Een school ontvangt binnen dit kader voor één jaar extra lestijden en/of extra uren en/of extra subsidies. Elk jaar worden de projecten geëvalueerd door de inspectie en de regering beslist op basis van de gerapporteerde resultaten over het al dan niet verderzetten van de projecten. Projecten die binnen dit kader worden gefinancierd zijn bijvoorbeeld 'zorgbreedte' dat de inbreng van professionele know-how uit

het buitengewoon onderwijs in het gewoon onderwijs beoogt (Omzendbrief van 30 april 1996), en het 'onderwijsvoorrrangsbeleid' dat gericht is op het wegwerken van de "taal- en culturele achterstand" bij migrantenkinderen in het onderwijs. In de toekomst zullen deze twee projecten worden geïntegreerd. Het systeem van tijdelijke projecten bestaat ook voor de eerste en tweede graad secundair onderwijs (Omzendbrief van 25 maart 1994). Voor kinderen die recent zijn geïmmigreerd en niet vertrouwd zijn met de Nederlandse taal is een speciaal onthaaljaar voorzien om hen zo snel mogelijk het Nederlands vertrouwd te maken, met de bedoeling hen een schoolcarrière te kunnen garanderen in het Vlaams onderwijssysteem zoals alle andere kinderen.

Op het niveau van het basisonderwijs wordt de mogelijkheid voorzien om een samenwerkingsovereenkomst te sluiten tussen scholen van het gewoon en buitengewoon basis onderwijs en zelfs met scholen van het gewoon en buitengewoon secundair onderwijs. Deze overeenkomsten kunnen als voorwerp hebben: de gezamenlijke organisatie van onderwijsactiviteiten, de uitwisseling of begeleiding van personeel, het gezamenlijk gebruik van infrastructuur,... (Decreet van 25 februari 1997).

Het concept van de scholengemeenschappen zal (opnieuw) worden geïntroduceerd in de toekomstige hervorming van het secundair onderwijs. Dit zijn vrijwillige samenwerkingsverbanden tussen secundaire onderwijsinstellingen die een multi-sectoraal onderwijsaanbod zullen aanbieden met tenminste algemeen vormend, technisch en beroepsonderwijs met de bedoeling het onderwijsaanbod op lokaal niveau te rationaliseren en op een transparante wijze te structureren. Dit wordt gezien als noodzakelijk voor een meer objectieve oriëntering van de leerlingen.

2.4.3.2. Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer in de hogescholen

Het Decreet van 13 juli 1994 met betrekking tot de hogescholen definieert de administratieve organisatie van de hogescholen. Het decreet maakt daarbij onderscheid tussen gefinancierde hogescholen (publieke instellingen) en gesubsidieerde hogescholen (private instellingen).

2.4.3.2.1. Algemene beheersstructuren en administratieve ambten

Voor wat betreft de gefinancierde hogescholen is er een Raad van Bestuur, bestaande uit (1) de vertegenwoordigers van de verschillende categorieën van het personeel, verkozen voor 4 jaar door het personeel, (2) vertegenwoordigers van de studenten, verkozen voor 2 jaar door de studenten, en (3) de vertegenwoordigers van de inrichtende macht en/of de vertegenwoordigers van de socio-economische en culturele milieus (ook voor een termijn van 4 jaar). De algemeen directeur - de directeur van de hogeschool - heeft een adviserende stem in deze raad. De Raad van Bestuur bepaalt het administratief, examen- en tuchtreglement, stelt het budget op, benoemt het personeel, stelt het kader op voor de organisatie en coördinatie van de taken van de onderwijsinstelling,... Het Bestuurscollege bestaat uit de voorzitter van de Raad van Bestuur, de algemeen directeur en 3 ver-

tegenwoordigers van het personeel, allen voor 4 jaar door de raad van bestuur benoemd. Het Bestuurscollege is verantwoordelijk voor het dagelijks bestuur en de voorbereiding, het openbaar maken en de uitvoering van de beslissingen van de Raad van Bestuur, voor het financieel beheer binnen de lijnen die door de Raad van Bestuur zijn uitgezet, de benoeming van het lager administratief en technisch personeel en vele andere materies die niet expliciet door de wet worden toegewezen aan andere administratieve organen of ambten (Decreet van 13 juli 1994).

De algemeen directeur wordt benoemd (en eventueel ontslagen) door de Raad van Bestuur. Hij is verantwoordelijk voor het bestuur van de instelling en staat aan het hoofd van het administratief en ander personeel (bv. de ambtenaar voor internationale relaties). Hij is verantwoordelijk voor de inschrijving van studenten, hun administratieve gegevens, alsook de gegevens van ieder van zijn personeel. Hij is door delegatie mede-verantwoordelijk voor beslissingen omtrent de aanwending van de financiële middelen. Regelmatig, tenminste éénmaal per jaar, informeert hij de inrichtende macht over de financiële toestand van de school en stelt hij het budget voor het volgende jaar voor. Verder is hij ook verantwoordelijk voor de materiële toestand van de school, voor onderhoud en herstellingen en voor de aankoop van schooluitrusting. Hij speelt een centrale rol bij de selectie van nieuwe leerkrachten en ander personeel die door de inrichtende macht worden benoemd. Hij is verantwoordelijk voor alle externe contacten (met de inspectie, de pedagogische begeleidingsdiensten, de lokale gemeenschap, het Psycho-Medisch-Sociaal-centrum, de arbeidsmarkt...) en in het algemeen voor de public relations van de school.

De onderwijsinstellingen moeten hun eigen aanwervingsprocedures voor het directeursambt organiseren. Het ambt mag worden ingevuld door een lid van het permanente onderwijspersoneel of door middel van externe rekrutering. De benoemingsvoorwaarden zijn gelijkaardig aan die van het onderwijzend personeel. Net als in het basis- en secundair onderwijs is er nascholing voor directeurs mogelijk.

Verder garandeert het Decreet van 13 juli 1994 de gesubsidieerde hogescholen beleidsorganen, zoals een Academische Raad, met hoofdzakelijk adviserende taken naar het Hogeschoolbestuur toe (het Hogeschoolbestuur wordt niet verder gedefinieerd door het decreet). Het hogeschoolbestuur moet de Academische Raad informeren over alle aangelegenheden omtrent de onderwijsinstelling. De Academische Raad bestaat uit de verkozen vertegenwoordigers van het hogeschoolbestuur en het personeel (voor 4 jaar), en de studenten (voor 2 jaar). Deze raad heeft het informatierecht, de adviesbevoegdheid (op vraag van het hogeschoolbestuur of op eigen initiatief) voor op zijn minst de onderwijskundige aspecten van bepaalde aangelegenheden (zoals het onderzoeksbeleid,...). Daarnaast heeft de raad de overlegbevoegdheid (het nemen van een beslissing op eigen initiatief of op vraag van het Hogeschoolbestuur, die in geval van consensus zal worden uitgevoerd door het Hogeschoolbestuur) voor op zijn minst de onderwijskundige aspecten van bepaalde aangelegenhe-

den als daar zijn: het financieel beleid, het beleid ten aanzien van onderwijs en examinering, de organisatie van studiebegeleiding,...

Elke hogeschool moet een studentenraad oprichten, die uit tenminste 8 en ten hoogste 16 verkozen studenten bestaat. De Raad van Bestuur en het Bestuurscollege (binnen de gefinancierde hogescholen) of het Hogeschoolbestuur (binnen de gesubsidieerde hogescholen) overleggen op voorhand met de studentenraad omtrent alle aangelegenheden die van direct belang zijn voor de studenten (bv. regelingen i.v.m. onderwijs en examinering, de evaluatie van het onderwijzend personeel,...). De studentenraad kan ook op eigen initiatief advies geven (Decreet van 13 juli 1994).

Met betrekking tot de arbeidsvoorwaarden beschikt elke hogeschool en elk departement van die instelling over een onderhandelingscomité (HOC en DOC), bedoeld om de relaties tussen de werkgever en de vakbonden van het personeel te regelen. In een gefinancierde hogeschool bestaat het hogeschoolonderhandelingscomité (HOC) uit de vertegenwoordigers van de Raad van Bestuur en de vertegenwoordigers van het onderwijzend personeel. In gesubsidieerde hogescholen bestaat deze raad uit de vertegenwoordigers van het hogeschoolbestuur en die van het personeel (Decreet van 13 juli 1994).

2.4.3.2.2. *Beheersstructuren en ambten op een lager niveau*

Elke hogeschool, zowel een gefinancierde als een gesubsidieerde, is onderverdeeld in departementen. In de gefinancierde hogescholen bestaat er voor elk departement een departementsraad die dezelfde partijen bevat als de Raad van Bestuur (met dezelfde ambtstermijnen, maar met een andere proportionele samenstelling). Deze raad verkiest het hoofd van het departement die de raad voorziet voor 4 jaar. De departementsraad organiseert het aanbod van onderwijs, de projecten voor wetenschappelijke onderzoek en de dienstverlening naar de samenleving toe. Deze raad is o.a. verantwoordelijk voor de vaststelling van onderwijsprogramma's en examens, de organisatie van de onderzoeksprogramma's, de aanwending van de financiële middelen en personeel, de aanwerving van tijdelijk personeel en de voorstelling van kandidaten voor een vaste benoeming, de interne organisatie van het departement, de jaarlijkse opstelling van voorstellen van budget, enzovoort (Decreet van 13 juli 1994).

In een gesubsidieerde hogeschool moet er een departementale raad worden opgericht voor elk departement, bestaande uit het hoofd van het departement als de voorzitter van de raad, de verkozen vertegenwoordigers van het onderwijzend personeel, de vertegenwoordigers van de studenten en van de socio-economische en culturele milieus. Deze raad heeft het informatierecht voor alle aangelegenheden op het niveau van het departement en kan advies geven op vraag van het hogeschoolbestuur of op eigen initiatief omtrent een hele waaier van materies op het niveau van het departement (Decreet van 13 juli 1994).

In gefinancierde hogescholen bestaat het departementaal onderhandelingscomité (DOC) uit de vertegenwoordigers van de departementsraad en van het personeel. In gesubsidieerde hogescholen bestaat deze raad uit de vertegenwoordigers van het departementsbestuur en van het personeel (Decreet van 13 juli 1994).

2.4.3.3. Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer op het niveau van de universiteiten

Elke universiteit is in principe verantwoordelijk voor de oprichting van haar eigen interne organisatie. De beleidsstructuur van de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) zal hier als voorbeeld worden genomen samen met deze van de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen. Het Bijzonder Decreet van 26 juni 1991 legt het organisatorische kader vast van de publieke instellingen die universitair onderwijs aanbieden (de Universiteit Gent (RUG) en het Universitair Centrum Antwerpen (RUCA)).

2.4.3.3.1. Beheersorganen aan de top

Eerst en vooral heeft de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) een inrichtende macht die de opdrachtsverklaring van de universiteit goedkeurt en het organiek reglement van de universiteit vastlegt, beide na advies van de Academische Raad. Verder is de inrichtende macht verantwoordelijk voor de oprichting, het statuut en het behoud van de faculteit theologie en godsdienstwetenschappen. De inrichtende macht benoemt en ontslaat de rector en de algemeen beheerder (KUL, 1996). Het Bijzonder Decreet betreffende de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen van 26 juni 1991 hevelt de inrichtende macht over van de Vlaamse regering naar beide universitaire instellingen.

Aan de Katholieke Universiteit Leuven bestuurt de Raad van Beheer de universiteit en vertegenwoordigt haar naar buiten toe. Deze raad is o.a. bevoegd om het budget en de rekeningen en het gewoon, personeels- en studentenreglement vast te leggen. Dit gebeurt na advies van de Academische Raad. De Raad van Beheer is verantwoordelijk voor het financieel beheer van de universiteit en het personeelsbeleid (benoemingen, aanwervingen,...) en kijkt toe op de vervulling van de opdrachtsverklaring van de universiteit. Hij bestaat uit de rector, de algemeen beheerder, de leden van het Gemeenschappelijk Bureau en andere leden die verkozen worden voor 5 jaar. Verder is er een Academische Raad die het beleid bepaalt en coördineert inzake onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke dienstverlening. Hij organiseert ook de verkiezing van de rector en benoemt de leden van het Gemeenschappelijk Bureau. De Academische Raad geeft advies aan de Raad van Beheer op eigen initiatief of op vraag van deze laatste, met betrekking tot aangelegenheden waarvoor de Raad van Beheer bevoegd is, zoals het personeels- en financieel beleid, reglementen, enzovoort. Naast de rector, de algemeen beheerder en de leden van het Gemeenschappelijk Bureau zijn de decanen van de faculteiten lid van de Academische Raad. Deze raad bevat ook

vertegenwoordigers van het assisterend academisch personeel (AAP) en van de studenten en eventueel leden van het zelfstandig academisch personeel (ZAP) (KUL, 1996).

Het Gemeenschappelijk Bureau bestaat uit de rector, de algemeen beheerder en andere leden. Dit orgaan is verantwoordelijk voor het dagelijks bestuur van de universiteit, bereidt de vergaderingen van de Academische Raad en de Raad van Beheer voor, dient voorstellen in en is verantwoordelijk voor de uitvoering van hun beslissingen (KUL, 1996).

De Raad van Bestuur is het belangrijkste administratieve orgaan aan de Universiteit Gent (RUG) en het Universitair Centrum Antwerpen (RUCA). Het bestaat uit de rector, de vice-rector, de vertegenwoordigers van het academisch personeel en van het administratief en technisch personeel, de vertegenwoordigers van de studenten en ten slotte de vertegenwoordigers van de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen (SERV) en van het Vlaams Parlement. De rectors van de twee andere universiteiten in Antwerpen, met name de Universitaire Instelling Antwerpen (UIA) en de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius te Antwerpen zijn ook lid van de Raad van Bestuur en hebben een raadgevende stem. Het mandaat van de leden van deze raad duurt 4 jaar, uitgezonderd de vertegenwoordigers van de studenten die voor een termijn van 2 jaar zijn verkozen. Deze raad draagt de verantwoordelijkheid voor aangelegenheden die vergelijkbaar zijn met die van de Raad van Beheer van de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) zoals de vaststelling van het administratief en tucht- en examenreglement, het financieel beheer, het personeelsbeleid, de vaststelling van de verkiezingsprocedure voor het mandaat van rector, enzovoort (Decreet van 13 juli 1994).

Verder is er aan de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen sprake van een Bestuurscollege, bestaande uit de rector, de vice-rector en enkele verkozen vertegenwoordigers van de verschillende groepen binnen de Raad van Bestuur. Dit orgaan is belast met alle aangelegenheden die bij decreet niet aan de Raad van Bestuur zijn toegewezen. Het Bestuurscollege bereidt de vergaderingen van de Raad van Bestuur voor, maakt diens beslissingen bekend en voert ze uit; hij is verantwoordelijk voor de aanstelling van het assisterend academisch personeel (AAP), de aanwending van de financiële middelen binnen de lijnen van het financieel plan dat door de Raad van Bestuur is uitgetekend, de vaststelling van vacante ambten,... Het Bestuurscollege is voor zijn beslissingen verantwoording verschuldigd aan de Raad van Bestuur (Decreet van 13 juli 1994).

Aan de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen vormen de beheerders en andere benoemde leden het Directiecollege onder leiding van de rector en de vice-rector. Dit college is belast met het dagelijks administratief, technisch en financieel beheer van de universiteit en de coördinatie van de werking van de administratieve diensten (Decreet van 13 juli 1994).

Het Decreet op de universiteiten van 12 juni 1991 garandeert de participatie van studenten in de besluitvorming van een universiteit. Elke universiteit moet een studentenraad oprichten, zoals in de

hogescholen, indien de studenten niet vertegenwoordigd zijn in het hoogste orgaan van de universiteit dat over aangelegenheden beslissingen neemt die van direct belang zijn voor de studenten.

Wat betreft de arbeidsvoorwaarden hebben de gesubsidieerde universiteiten in overeenstemming met de nationale arbeidswetgeving een ondernemingsraad (bij minimum 100 werknemers) en/of een comité voor preventie en bescherming op het werk (bij minimum 50 werknemers), net zoals alle andere privé-instellingen.

2.4.3.3.2. Belangrijke ambten aan de top

De rector is verantwoordelijk voor het beheer van de universiteit en staat aan het hoofd van het personeel. Hij is verantwoordelijk voor de inschrijving van studenten, hun administratieve gegevens, alsook de gegevens van elk lid van zijn personeel. Hij is door delegatie mede-verantwoordelijk voor beslissingen omtrent het gebruik van de financiële middelen. Regelmatig, tenminste éénmaal per jaar, informeert hij de inrichtende macht over de financiële toestand van de universiteit en stelt hij het budget voor het volgende jaar voor. Hij speelt een centrale rol bij de selectie van nieuwe docenten en ander personeel dat door de inrichtende macht wordt benoemd. Hij is verantwoordelijk voor alle externe contacten en in het algemeen voor de public relations van de universiteit.

De rector moet worden verkozen onder de gewoon hoogleraren. Aan de Katholieke Universiteit Leuven wordt hij verkozen door de leden van de faculteitsraden, elke 5 jaar. Het ambt van rector kan éénmaal worden vernieuwd. Hij wordt benoemd door de inrichtende macht (KUL, 1996). Aan de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen wordt de rector verkozen door de leden van de faculteitsraden en benoemd door de Vlaamse regering voor een termijn van 4 jaar die tweemaal kan worden vernieuwd (decreet van 26 juni 1991).

2.4.3.3.3. Beleidsorganen en -ambten lager niveau

Het Bijzonder Decreet betreffende de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen geeft de Raad van Bestuur de bevoegdheid om departementen, vakgroepen, facultaire en interfacultaire centra, scholen, instellingen en andere organen op te richten die als noodzakelijk worden aanzien voor de realisatie van de opdrachtsverklaring van de universiteit. In algemene termen wordt de coördinatie van het onderwijsaanbod en het wetenschappelijk onderzoek gesitueerd op het niveau van de faculteiten. Gelijkaardige organen bestaan ook aan de KU Leuven. De administratieve organen en ambten die de drie universiteiten met elkaar delen, hebben gelijkaardige taken (Decreet van 26 juni 1991).

Aan de Katholieke Universiteit Leuven staan drie groepen (menswetenschappen, exacte wetenschappen en biomedische wetenschappen) in voor de bevordering van de samenwerking tussen de

betrokken faculteiten. De voorzitter van de groep en de betrokken decanen vormen een groepsraad. Voor de RUG en het RUCA zijn er gelijkaardige vakgroepen voorzien door het bijzondere decreet van 26 juni 1991.

Op het niveau van de faculteiten van de Katholieke Universiteit Leuven is er de Faculteitsraad die bestaat uit het zelfstandig academisch personeel (ZAP), de vertegenwoordigers van het assisterend academisch personeel (AAP) en de vertegenwoordigers van de studenten (aan de RUG en het RUCA zijn ook het administratief en technisch personeel vertegenwoordigd in de faculteitsraad). De vertegenwoordigers worden verkozen. Aan de Katholieke Universiteit Leuven is de faculteitsraad bevoegd om onderwijsprogramma's op te stellen, het onderwijsaanbod te organiseren en te evalueren, om studiebegeleiding te organiseren en te evalueren, om examens te organiseren, te controleren en te evalueren, om de departementen te coördineren en te stimuleren met betrekking tot wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke dienstverlening, om een budget op te stellen, om de gekregen financiële middelen van de Raad van Beheer te verdelen voor personeel, de werking en de accommodatie, en zo verder (KUL, 1996). Het bureau van de faculteit staat in voor het dagelijkse bestuur van de faculteit. Het bestaat uit de decaan, de academisch secretaris en enkele leden van de faculteitsraad. Het Bijzonder Decreet betreffende de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen van 26 juni 1991 geeft de Raad van Bestuur de bevoegdheid om de werking en bevoegdheden van de faculteitsraden te bepalen die wordt voorgezeten door de decaan.

Aan de Katholieke Universiteit Leuven richt de faculteitsraad voor elke richting een permanente onderwijscommissie (POC) op die bestaat uit het academisch personeel en de vertegenwoordigers van de studenten. Zij geeft advies aan de faculteitsraad wat betreft onderwijsaangelegenheden (de evaluatie van de examens, programma's, onderwijsmethoden, examineringmethoden,...) (KUL, 1996).

Elke faculteit van de Katholieke Universiteit Leuven bevat één of meer departementen die verantwoordelijk zijn voor de organisatie en coördinatie van wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke dienstverlening. Zij krijgen het mandaat van de faculteit om universitair onderwijs aan te bieden en het budget op te stellen voor het departement. Ze zijn verantwoordelijk voor het interne personeelsbeleid in overeenstemming met de regelingen omtrent het academisch personeel (bijvoorbeeld het adviseren bij een benoeming of aanwerving van zelfstandig of assisterend academisch personeel) en organiseren hun logistieke diensten, infrastructuur, enzovoort. Op dit niveau is er ook sprake van een departementsraad met een samenstelling gelijkaardig aan die van de faculteitsraad, maar beperkt tot de leden van het departement. De voorzitter van het departement, verkozen voor 5 jaar door de departementsraad, ziet toe op de uitvoering van de taken van het departement en is verantwoordelijk voor de goede aanwending van de ontvangen middelen (KUL, 1996).

Aan de Katholieke Universiteit Leuven houdt de voorzitter van de groep als lid van het Gemeenschappelijk Bureau toezicht op de beslissingen van de organen op het niveau van faculteit en departement met betrekking tot de interne verdeling van accommodatie, personeel en financiële middelen. In uitzonderlijke omstandigheden kan hij dergelijke beslissingen schorsen. De decaan, verkozen onder de gewoon hoogleraren voor drie jaar (aan de KU Leuven) of voor twee jaar (aan de RUG en het RUCA) door de faculteitsraad, wordt de algemene leiding toevertrouwd. Hij vertegenwoordigt de faculteit naar buiten toe en houdt toezicht op de beslissingen die op het niveau van de departementen worden genomen (KUL, 1996; Decreet van 26 juni 1991).

2.5. Intern overleg tussen en binnen de onderwijsniveaus

De laatste jaren heeft men geprobeerd om het intern overleg zoveel mogelijk te concentreren binnen één organisatie. Op het niveau van het hoger onderwijs zijn de overlegstructuren meer complex omwille van historische redenen (Eurydice European Unit, 1996).

2.5.1. Vlaamse Onderwijsraad (VLOR)

Voor de federalisering van het onderwijs werd zowel het overleg op alle onderwijsniveaus als het overleg met de socio-economische wereld georganiseerd in een aantal Hoge Raden. Al deze raden zijn samengebracht in de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) door het Decreet van 31 juli 1990:

De Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) bestaat uit:

- een Algemene Raad;
- een Afdeling voor Deeltijds Kunstonderwijs;
- een Raad voor het Basisonderwijs, met een afdeling voor het Buitengewoon Lager Onderwijs;
- een Raad voor het Secundair Onderwijs, met vier afdelingen: één voor het Algemeen Vormend Secundair Onderwijs, één voor het Kunstsecundair Onderwijs, één voor het Technisch en Beroepssecundair Onderwijs en één voor het Buitengewoon Secundair Onderwijs. Daarnaast zijn er nog speciale commissies voor het overleg met de vertegenwoordigers van de verschillende socio-economische sectoren;
- een Raad voor het Hoger Onderwijs, met twee afdelingen: één voor het universitair onderwijs en één voor het hoger onderwijs buiten de universiteit;
- een Raad voor het Volwassenenonderwijs met een afdeling voor het Onderwijs voor Sociale Promotie.

De Algemene Raad bestaat uit 37 actieve leden, waaronder vertegenwoordigers van de inrichtende machten, de vakbonden en de ouders, alsook experts van de universiteiten, ambtenaren van het onderwijsdepartement en vertegenwoordigers van de socio-economische wereld, aangeduid door de

Sociaal-Economische Raad voor Vlaanderen (SERV). De samenstelling van de raden en afdelingen voor elk onderwijsniveau worden per decreet vastgesteld door de Vlaamse regering.

De Vlaamse Onderwijsraad heeft bij decreet de algemene bevoegdheid gekregen voor studie, gezamenlijke actie en overleg, op eigen initiatief of op vraag van de minister van Onderwijs, omtrent alle onderwijsaangelegenheden waarvoor de Vlaamse Gemeenschap verantwoordelijk is. Meer in het bijzonder moet de minister van Onderwijs, alvorens ermee naar het Vlaams Parlement te gaan, een voorafgaand advies van de Vlaamse Onderwijsraad vragen voor alle voorontwerpen van decreet omtrent onderwijsaangelegenheden (met uitzondering van het budget voor onderwijs) en voor rapporten en documenten omtrent het te voeren beleid bestemd voor het Vlaams Parlement.

2.5.2. Overleg op niveau van het hoger onderwijs

In 1976 is de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) opgericht als een autonoom publiek orgaan met een eigen institutioneel statuut. Het verdedigt de belangen van de universiteiten en geeft advies aan de Vlaamse regering met betrekking tot aangelegenheden die de universiteiten aangaan (overleg, advies en aanbevelingen). Recent is er een nieuw gelijkaardig orgaan opgericht voor de hogescholen na de fusieoperatie van 1995, met name de Vlaamse Hogescholenraad (VLHORA).

2.6. Participatie en overleg tussen de verschillende actoren in het onderwijsveld

2.6.1. Algemeen kader

Naast de VLOR zijn er op macro-niveau nog vele andere overlegstructuren in het onderwijsveld. Een onderscheid moet worden gemaakt tussen het officieel onderwijs enerzijds en het gesubsidieerd onderwijs anderzijds. In beide gevallen is het wettelijk kader identiek voor het basis- en secundair onderwijs. Voor de hogescholen is er een specifieke participatiestructuur voorzien (Decreet van 31 juli 1990; Decreet van 23 oktober 1991 (a)).

De participatie van ouders, leraars en de lokale gemeenschap was niet altijd erg groot in het voormalige Belgische onderwijssysteem. Ondertussen heeft de Vlaamse overheid wettelijke voorzieningen getroffen voor de participatie van deze partijen (in het gesubsidieerd onderwijs gebeurt dit samen met de inrichtende machten) aan de besluitvorming in het basis- en secundair onderwijs.

2.6.1.1. Officieel onderwijs

In november 1988 werd er een politiek akkoord afgesloten, dat resulteerde in het Bijzonder Decreet van 19 december 1988 betreffende de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO) (Devos, 1995; Veny, 1994). Dit decreet stipuleert dat vanaf 1 januari 1989, de Gemeenschap, ver-

tegenwoordigd door de minister, niet langer zal handelen als inrichtende macht van het officieel onderwijs (het vroegere Rijksonderwijs). De Gemeenschap heeft de taak van inrichtende macht overgedragen aan de Autonome Raad van het Gemeenschapsonderwijs (ARGO). Dit orgaan bestaat uit een Centrale Raad en 374 Lokale Schoolraden (LORGO's) in het basis- en secundair onderwijs. Sinds 1 april 1991 vormen deze organen samen de inrichtende macht van het gemeenschaps- of officieel onderwijs. Deze hervorming impliceert een aanzienlijke decentralisatie van het beleid en het beheer: de lokale instellingen krijgen nu een veel grotere autonomie in vergelijking met vroeger. De LORGO's hebben de bevoegdheid om beslissingen te nemen – weliswaar steeds onder toezicht van de Centrale Raad- over het materieel en financieel beheer, het onderwijskundig en personeelsbeleid (enkel de tijdelijke benoemingen), die op lokaal niveau kunnen worden genomen.

De LORGO's bestaan uit 12 tot 15 leden, afhankelijk van de schoolgrootte en zij vervangen al de voormalige participatie- en beheersorganen. De vertegenwoordigers van de ouders - die niet noodzakelijk de ouders van de leerlingen hoeven te zijn – worden elke 5 jaar verkozen door alle ouders van de leerlingen van de betrokken scho(o)l(en). De verkozen oudervertegenwoordigers coöpteren leden van lokale sociale, economische en culturele middens. Deze twee groepen samen coöpteren een aantal leerkrachten uit de pedagogische colleges van de scholen waarvoor de LORGO bevoegd is. Elk van deze drie groepen vormt een derde van het totaal aantal leden. Eén van de betrokken directeurs is ook lid van deze raad (met stemrecht). Hij is de afgevaardigd bestuurder en vertegenwoordigt de directeurs wanneer meerdere scholen in de LORGO participeren. De andere directeurs wonen de vergaderingen bij en hebben een adviserende stem. Vertegenwoordigers van de leerlingen (van de derde graad) hebben geen permanente zetel in de LORGO, maar kunnen worden uitgenodigd om te participeren voor aangelegenen die hen aanbelangen (Verhoeven, e.a., 1997). Naast de LORGO is er in elke officiële school ook een Pedagogisch College, bestaande uit leden van het administratief en onderwijspersoneel. Dit orgaan heeft hoofdzakelijk een adviserende functie en de bevoegdheid om beslissingen te nemen omtrent "huiswerk, taken en testen".

2.6.1.2. Gesubsidieerd officieel en vrij onderwijs

2.6.1.2.1. Participatiestructuren

Het Decreet van 23 oktober 1991 met betrekking tot de medezeggenschap in het basis- en secundair gesubsidieerd onderwijs kwam in voege op de eerste januari 1992. Op die dag gingen de participatieraden officieel van start. Zij waren voor de eerste maal volledig operationeel op 31 mei 1992. In elke school of in elke groep van scholen is een participatieraad opgericht. Deze raad bestaat uit een gelijk aantal vertegenwoordigers van de inrichtende macht, de ouders, de personeelsleden en de

lokale gemeenschap (ten minste twee voor elk van deze partijen). Over het algemeen is de directeur voorzitter van de participatieraad.

De inrichtende macht benoemt haar vertegenwoordigers. Ouders en leerkrachten kiezen hun vertegenwoordigers. Al deze direct verkozen leden coöpteren de personen die de lokale gemeenschap vertegenwoordigen. Alle mandaten duren 4 jaar en zijn hernieuwbaar. Ouders waarvan de kinderen niet langer op school zitten of leraars die niet langer op de school werken, mogen geen deel uitmaken van de participatieraad als gecoöpteerd lid van de lokale gemeenschap. De participatieraad kan beslissen om de vertegenwoordigers van de leerlingen te horen voor aangelegenheden die hen direct aanbelangen (Verhoeven, e.a., 1997).

2.6.1.2.1. Verantwoordelijkheden

Het Decreet van 23 oktober 1991 (a) legt, als minimum, 4 bevoegdheidsdomeinen vast waarvoor de participatieraden van het lager en secundair onderwijs verantwoordelijk zijn:

- het 'recht op informatie' m.b.t. alle schoolaangelegenheden;
- een 'adviesbevoegdheid', op zijn minst omtrent de algemene organisatie en werking van de school, de planning en de algemene criteria inzake de begeleiding en evaluatie van de leerlingen;
- een 'overlegbevoegdheid' (gericht op het bereiken van een consensus) op zijn minst omtrent de criteria voor de aanwending van het lestijdenpakket en de uren-leraar, de bepaling en aanpassing van het schoolreglement, het leerlingenvervoer en de veiligheid en gezondheid van de leerlingen;
- een 'instemmingsbevoegdheid' m.b.t. bijv. de planning van de schoolkalender.

Deze bevoegdheidsdomeinen kunnen worden uitgebreid door de participatieraden zelf.

De laatste bevoegdheid bestaat enkel in de gesubsidieerde vrije scholen. Wettelijke regelingen inzake de bevoegdheden van de provincie- en gemeenteraden laten niet toe dat hun uitvoerende macht onderworpen wordt aan de beoordeling van externe organen.

2.6.1.3. Participatie in andere scholen

In bepaalde onderwijsinrichtingen die een specifiek pedagogisch project implementeren, zijn de personeelsleden en de ouders statutair vertegenwoordigd in de inrichtende macht (bv. de Steiner en Freinet scholen) (Decreet van 23 oktober 1991(a)). In deze instellingen moet geen participatieraad worden opgericht, voor zover deze vertegenwoordigers zijn verkozen op een democratische manier en voor zover de samenstelling van de inrichtende macht gelijkaardig is aan die van een participatieraad.

2.6.1.4. Conflictbemiddeling

Binnen de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) bestaan er twee participatiecolleges: één voor het gesubsidieerd officieel onderwijsnet en één voor het gesubsidieerd vrije onderwijsnet. De samenstelling is analoog aan die van de participatieraden in de scholen. Deze raden hebben een bemiddelende rol wanneer conflicten rijzen en zij moeten schendingen van de decretale regelingen aan de kaak stellen. De Vlaamse regering kan tot vijf procent van de werkingsmiddelen van de inrichtende macht teruggeisen wanneer de verantwoordelijke, zowel bewust als in geval van verzuim, het decreet niet naleeft. Binnen het onderwijsnet van de gesubsidieerde vrije katholieke scholen is er een interne bemiddelingscommissie opgericht die niet onder een wettelijke regeling valt. Deze commissie zal proberen om te bemiddelen alvorens de klachten worden gebracht bij een bemiddelingscommissie die bij wet is opgericht.

2.6.2. Leerkrachtenparticipatie

Leerkrachten - of tenminste hun vertegenwoordigers – zetelen zowel in de LORGO's als in de participatieraden. Onderhandelingen die specifiek de arbeidsvoorwaarden tot onderwerp hebben, behoren echter niet tot de bevoegdheid van deze participatiestructuren. In het officieel en het gesubsidieerd officieel onderwijs hebben dergelijke onderhandelingen altijd plaats gevonden op centraal en lokaal niveau in de zogenaamde paritaire organen voor de publieke sector. Een wet van 19 december 1974 organiseert de onderhandelingen tussen de vakbonden van de ambtenaren uit de publieke sector en de overheid (zowel in het officieel als het gesubsidieerd officieel onderwijs) (Devos, e.a., 1987). De onderhandelingen omtrent onderwijsaangelegenheden worden gehouden in het zogenaamde Sectorcomité X Onderwijs (voor het officieel onderwijs) en het Comité voor de Provinciale en Plaatselijke Overheidsdiensten – Afdeling 2 – Onderafdeling Vlaamse Gemeenschap (voor het gesubsidieerd officieel onderwijs). Op dit niveau zijn enkel de Vlaamse regering en de representatieve vakbonden vertegenwoordigd. Door het Decreet van 5 april 1995 werd een gelijkwaardige structuur opgericht voor het gesubsidieerd vrij onderwijs, met name het Overkoepelend Onderhandelingscomité. Dit comité bestaat uit drie delegaties: de Vlaamse regering, de representatieve onderwijsvakbonden en de inrichtende machten. Voorstellen zijn gedaan om ook de inrichtende machten te laten zetelen in het comité voor het gesubsidieerd officieel onderwijs. Op lokaal schoolniveau zijn er voor de officiële en gesubsidieerd officiële scholen lokale varianten van de vernoemde paritair samengestelde organen. Deze worden de basisoverlegcomités genoemd (BOC's) die bevoegd zijn voor het overleg over de arbeidsvoorwaarden op lokaal niveau.

Een probleem duikt op bij de gesubsidieerde vrije scholen. In overeenstemming met de Belgische arbeidswetgeving moeten grote scholen uit het gesubsidieerd vrij onderwijs een ondernemingsraad hebben (in geval van minimum 100 tewerkgestelden) en/of een comité voor preventie en

bescherming op het werk (in geval van minimum 50 tewerkgestelden), net zoals in alle andere privé-bedrijven. De mogelijke opheffing van deze organen of hun integratie in een nieuwe participatiestructuur valt onder de bevoegdheid van de federale (Belgische) wetgever. Nochtans is het de bedoeling van alle betrokken partijen om te vermijden dat de werking van het onderwijssysteem onnodig gecompliceerd wordt door haar afhankelijkheid van zowel de gemeenschaps- als de nationale wetgeving. In 1995 zijn er bij decreet (Decreet van 5 april 1995) Lokale Onderhandelingscomités (LOC's) opgericht voor het vrij onderwijs op schoolniveau, bestaande uit een gelijk aantal vertegenwoordigers van het personeel en van de inrichtende macht. Dus nu is de lerarenparticipatie op schoolniveau gegarandeerd, ongeacht de grootte van de school. Onderhandelingen in deze lokale overlegorganen zijn gericht op vijf domeinen: de administratieve reglementering van de arbeidsvoorwaarden van leraars en ander personeel (vakanties inbegrepen), de weddeschalen, de pensioenregeling, de verhouding met de vakbonden en de verschaffing van sociale voorzieningen.

De decreten betreffende de hogescholen (13 juli 1994) en de universiteiten (12 juni 1991; 26 juni 1991) geven een specifiek kader voor de organisatie van de docentenparticipatie.

2.6.3. Band met de arbeidsmarkt

Voor het technisch en beroepsonderwijs zijn er de zogenaamde sectorcommissies opgericht voor alle grote segmenten van de arbeidsmarkt (metaalindustrie, textiel, voeding,...) (Wet van 20 september 1948; Geers & Van Weydeveldt, 1994). Binnen het kader van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) verkennen zij de nieuwe tendenzen op de arbeidsmarkt en geven advies over nieuwe geplande initiatieven daaromtrent. In het bijzonder voor het volwassenenonderwijs zijn er permanente werkgroepen opgericht binnen de Sub-regionale Tewerkstellingscommissies (STC's). Deze werkgroepen hebben een overlegfunctie en doelen op een intense samenwerking tussen industrie, onderwijs en de werkgelegenheidscentra. Zij hebben daarenboven een formele adviesbevoegdheid met betrekking tot de planning van nieuwe opleidingsprogramma's in het volwassenenonderwijs.

2.6.4. Ouder-, leerkrachten- en studentenverenigingen

2.6.4.1. Ouderverenigingen

Veel scholen hebben hun eigen schoolgebonden oudervereniging. Binnen elk onderwijsnet ressorteren al deze verenigingen onder één koepelorganisatie. In het officieel onderwijsnet waren er twee kleinere organisaties actief: het Nederlandstalig Verbond van Ouderverenigingen (NVO) en de Educatieve Vereniging voor Ouderwerking (EVO). De eerste was meer een belangengroep, de laatste meer een socio-cultureel opleidingscentrum voor ouders. Onlangs hebben deze twee organisaties een nieuw partnerschap aangegaan, genaamd Ouderverenigingen van het Gemeenschapsonderwijs (ROGO). De Koepelorganisatie van Ouderwerkingen van het officieel gesubsidieerd

onderwijs (KOOGO) vertegenwoordigt de ouders in de gesubsidieerde officiële scholen. Binnen het vrije onderwijsnet bewerkstelligt de Vlaamse Confederatie van Ouders en Ouderverenigingen (VCOV) de samenwerking tussen ouders en leerkrachten op school. Op dit moment vertegenwoordigen ROGO, KOOGO en VCOV de ouders in de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

Het Decreet van 5 juni 1996 voorziet in een financiële ondersteuning van de ouderverenigingen, op voorwaarde dat de verenigingen binnen het officiële en het gesubsidieerd officiële onderwijsnet enerzijds en die binnen het vrije onderwijsnet anderzijds beslissen om samen te werken. Het decreet voorziet: een financiële basisvergoeding voor administratieve taken, projectgebonden financiële ondersteuning op jaarbasis en een maximum van 5 leerkrachten toegewezen aan de organisaties voor de bevordering van de ouders-schoolrelatie. Naast deze schoolgebonden ouderverenigingen kunnen andere sociale organisaties die kunnen aantonen dat zij ook geïnteresseerd zijn in het onderwijs ook een aanvraag indienen voor projectgebonden financiële steun op jaarbasis.

2.6.4.2. Onderwijsvakbonden

De onderwijsvakbonden zijn gestructureerd volgens de traditionele politieke ideeënstrekkingen in de Vlaamse samenleving. De Algemene Centrale der Openbare Diensten – Sector Onderwijs (ACOD) behoort tot de sociaal-democratische beweging. Het Vrij Syndicaat voor het Openbaar Ambt – Sector Onderwijs (VSOA) steunt op het liberale gedachtegoed binnen de Vlaamse samenleving. Twee vakbonden zijn christen-democratisch geïnspireerd. De eerste vakbond vertegenwoordigt leerkrachten uit het basisonderwijs, namelijk het Christelijk Onderwijzersverbond (COV). De Christelijke Onderwijscentrale (COC) brengt de leerkrachten en docenten uit de secundaire scholen en de hogescholen samen. Deze vier vakbonden vertegenwoordigen de leerkrachten in de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

2.6.4.3. Studentenorganisaties

De studentenbeweging is structureel georganiseerd aan elke hogeschool en elke universiteit afzonderlijk. Op gemeenschapsniveau bestaat er één koepelorganisatie die de belangen van de studenten op pluralistische basis vertegenwoordigt, met name de Vereniging van Vlaamse Studenten (VVS). Dit orgaan bestaat uit twee centrales: één voor de hogescholen en één voor de universiteiten. De VVS sluit associatieakkoorden met de verschillende studentenorganisaties die de belangen van de studenten vertegenwoordigen aan de verschillende instellingen voor hoger onderwijs. Een aantal studentenorganisaties aan de hogescholen zijn nog steeds bezig met de eigen reorganisatie op hogeschoolniveau sinds de recente hervorming van het hogeschoolonderwijs (Decreet van 13 juli 1994) en participeren op dit moment vaak niet in de VVS (Sociale Raad – LOKO, 1996). Er zijn ook andere studentenorganisaties op gemeenschapsniveau, maar deze vertegenwoordigen de studenten niet als geheel.

Totaal nieuw sinds het schooljaar 1997-1998 is de Vlaamse Scholierenkoepel (VSK), opgericht op initiatief van de VVS, met als doel op te komen voor de belangen van de scholieren in het secundair onderwijs.

2.7. Schoolbegeleidingsdiensten

De schoolbegeleidingsdiensten hebben over het algemeen twee hoofdtaken: de begeleiding van leerlingen en de gezondheidscontrole (Sacré, 1993). De organisatie van deze twee taken verschilt naargelang het onderwijsnet. De originaliteit van de werking van deze centra ligt in het feit dat deze taken worden uitgevoerd in teamverband vanuit drie disciplines, waarvan de bijdragen worden gecombineerd om te komen tot een meer complete en doelgerichte begeleiding. Het activveld van dergelijke centra is dan ook zeer uitgebreid en omvat:

- het beantwoorden van vragen van leerlingen, ouders en leerkrachten omtrent gezondheid, de talenten en aanleg van de leerlingen, schoolprestaties, werkmethoden, begeleiding van de schoolcarrière, persoonlijke aangelegenheden en problemen,...;
- de hulp aan leerlingen om zich aan te passen bij de overgang van kleuter- naar lager onderwijs, van lager naar secundair onderwijs en van secundair naar hoger onderwijs. Dergelijke sleutel-momenten in een schoolcarrière zijn vaak de oorzaak van veel problemen, zoals het (vroegtijdig) schoolverlaten, aangezien de verschillende onderwijsniveaus vaak geen aandacht hebben voor elkaar;
- het nadenken met pedagogische teams over de middelen die nodig zijn om de pedagogische methoden te vernieuwen (vooral in het beroepsonderwijs);
- het verschaffen van informatie omtrent gezondheidsproblemen, onderwijs- en sociale rechten, studierichtingen binnen het onderwijssysteem en de arbeidsmarkt;
- het uitreiken van beoordelingsrapporten nodig voor de inschrijving van een kind op een school voor buitengewoon onderwijs of om vrijstelling te geven van de bepalingen van de wet op de leerplicht.

2.7.1. Algemeen overzicht

De Psycho-Medisch-Sociale Centra (PMS) werden wettelijk opgericht op basis van de Wet van 1 april 1960 en het KB van 13 augustus 1962. Nochtans bestonden er reeds sinds het begin van de eeuw een aantal organisaties, opgericht op initiatief van vakmensen als Decroly, met de bedoeling te voorzien in een professionele begeleiding van de schoolcarrière. Anderen hielden zich vooral bezig met de studiekeuze. In hun huidige algemene organisatie zijn de PMS-centra onafhankelijk van de scholen – ofschoon dit minder het geval kan zijn in de meer gespecialiseerde onderwijsinstellingen – maar werken zij nauw samen met zowel de scholen als de gezinnen. Over de jaren heen is het

PMS-centrum een partner geworden in het schoolsysteem waarvan het kind, de jongere, het gezin en de school, alsook de sociale partners (overheid, werkgevers en werknemers) en de economische wereld oplossingen lijken te verwachten voor de meest uiteenlopende en occasioneel zeer complexe problemen. Haar opdracht is zeer uitgebreid: aan de leerling en het betrokken pedagogisch team de meest optimale ontwikkelingsmogelijkheden bieden en, op vraag of op eigen initiatief, interveniëren op het psychologische, medische en sociale vlak en op onderwijspsychologisch vlak.

De PMS-centra zijn ook bevoegd voor sommige aspecten van de gezondheidszorg. Dit omvat de preventie van sensorische en motorische problemen vanaf de kleuterschool, het begeleiden van leerlingen met achterstand of met school- en sociale aanpassingsproblemen, preventieve gezondheidscontroles en het opvolgen van voorgestelde oplossingen. Dit alles moet in samenhang gebeuren met het Medisch Schooltoezicht (Wet van 21 maart 1964). Binnen de centra die tot het gemeenschapsonderwijs behoren is deze taak structureel geïntegreerd. Voor de andere onderwijsnetten is dit nog niet gerealiseerd. Voor deze scholen zijn onafhankelijke centra voor Medisch Schooltoezicht (MST) operationeel. In vele gevallen wordt er naar samenwerking gestreefd. Beleidsinitiatieven om deze samenwerkingstendenzen te ondersteunen worden voorbereid. In 1996 heeft de minister van Onderwijs de strategie gelanceerd om de sector van schoolbegeleiding als geheel te hervormen voor alle onderwijsnetten. Hij stelt voor om nieuwe Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB) te creëren die al de hierboven vermelde taken integreren.

2.7.2. Hoofdtaken van het PMS-centrum

De werking van de PMS-centra is opgebouwd rond vier grote componenten (Van Ham, 1996; Vlaamse Onderwijsraad, 1993):

- de leerling die buiten het schoolgebeuren steun, begeleiding, toezicht en advies behoeft;
- het gezin, dat soms vragen heeft wanneer het geconfronteerd wordt met de complexiteit van het onderwijssysteem en de samenleving in het algemeen;
- de school die kan verstoken zijn van socio-culturele contacten in de samenleving;
- de economische wereld en de maatschappij in het algemeen.

Er moet nadruk worden gelegd op de sterke betrokkenheid van PMS-centra in het onderzoek omtrent onderwijsmethoden bestemd voor bepaalde categorieën van leerlingen (in het buitengewoon, beroeps- en multicultureel onderwijs) en op de pedagogische innovaties in het basis- en secundair onderwijs die vaak zijn mogelijk gemaakt door de dynamische inspanningen van gemengde teams (samengesteld uit onderwijzend personeel en PMS-centra). Van de kleuterschool tot aan de drempel van het hoger onderwijs verzamelen, analyseren en beoordelen de PMS-centra toekomstgericht psycho-medisch-sociale data die regelmatig worden geactualiseerd en geconfronteerd met de leerling, observaties van de klassenraad, het gezin en alle andere milieus waarmee de

leerling in contact komt. Recent formuleerde de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) enkele voorstellen om de taak en rol van de PMS-centra te hervormen. Hij adviseerde om hun taak op hoofdzakelijk drie terreinen te concentreren:

- de ondersteuning van het proces van onderwijs- en beroepsgerichte keuze;
- het begeleiden van leerlingen met leermoeilijkheden;
- het begeleiden van leerlingen met sociaal-emotionele problemen.

Al deze taken moeten structureel onafhankelijk van de school worden volbracht, maar toch in nauwe samenwerking met de school en de ouders. Het politieke debat over de toekomst van deze centra is echter nog steeds gaande. Nieuwe wetgeving daaromtrent werd voorgesteld door de overheid.

2.7.3. Personeel in de PMS-centra

Om hun opdracht te vervullen kunnen de Psycho-Medisch-Sociale Centra een beroep doen op teams die hun werk uitvoeren in een teamstructuur bestaande uit verschillende experts:

- een adviseur (een licentiaat psychologie of pedagogie);
- een maatschappelijk werker of psychologisch assistent die hoger geschoold is;
- een medisch of paramedisch personeelslid (een verpleegkundige);
- administratief personeel.

Het KB van 1 oktober 1986 introduceerde een rationalisering van de PMS-centra en zette nieuwe normen inzake personeelsomkadering uit. In centra binnen het officiële onderwijsnet zijn de taken en het personeel in het kader van het Medisch Schooltoezicht (MST) geïntegreerd binnen de PMS-centra.

2.7.4. Medisch Schooltoezicht (MST)

De Wet van 21 maart 1964 en de specificaties in een Besluit van de Vlaamse regering van 30 juli 1985 verduidelijken op gedetailleerde wijze de verschillende taken van het schoolgebonden medisch toezicht die algemeen gericht zijn op:

- een verplicht medisch onderzoek van alle leerlingen (ongeveer elke twee jaar vanaf de kleuterklas tot het einde van het secundair onderwijs en éénmaal in het hoger onderwijs);
- medische onderzoeken die gericht zijn op bepaalde besmettelijke ziekten (leraars en leerlingen);
- controle op de gezondheidscondities in scholen in het algemeen;
- participatie in programma's van gezondheidsopvoeding.

Het personeel van de centra voor Medisch Schooltoezicht (MST) bestaat uit:

- op zijn minst een geneesheer die bij voorkeur nog verder opgeleid is voor school- en jongerenproblemen;
- verpleegkundigen die verantwoordelijk zijn voor de medische ondersteuning en voor sociale raadgeving;
- personeel voor administratieve ondersteuning.

2.7.5. Samenwerking tussen de begeleidingscentra

In overeenstemming met het wettelijk statuut van de inrichtende machten kunnen er drie categorieën van centra worden onderscheiden binnen de drie onderwijsnetten:

- officiële PMS-centra;
- gesubsidieerd officiële PMS-centra;
- gesubsidieerd vrije PMS-centra.

Er bestaat een opleidingscentrum voor het PMS-personeel, zowel voor de eigenlijke opleiding als voor de nascholing, voor elk van deze drie categorieën van centra. De officiële PMS-centra die ook de taak van het medisch schooltoezicht vervullen zijn gegroepeerd in het Vormingscentrum van de PMS-centra van het Gemeenschapsonderwijs. De Centrale voor Studie- en Beroepsoriëntering (CSBO) is de centrale instantie voor de gesubsidieerde vrije PMS-centra. De gesubsidieerde vrije centra voor Medisch Schooltoezicht (MST) zijn gegroepeerd in het Verbond van Medisch-Sociale Instellingen (VMSI). Op dit moment zijn er maar enkele gesubsidieerde officiële PMS-centra. De meerderheid van de gesubsidieerde officiële scholen werken samen met één van de centra van de andere onderwijsnetten.

2.8. Schoolkalender

De algemene regels voor de regeling van de schooltijd en de kalender zijn opgesteld door de minister bij decreet. Op dit moment gelden dezelfde regels zowel voor het basis- en secundair onderwijs (voltijds en deeltijds) als voor het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP). Voor het hoger onderwijs is er een wat verschillend tijdsschema van kracht.

2.8.1. Schooljaar

Het schooljaar start in het basis- en secundair onderwijs op de eerste september en eindigt op de 31ste augustus. Verder zijn er een aantal vakantieperiodes: de herfstvakantie (eerste week van november), de kerstvakantie (2 weken rond Kerstmis en nieuwjaar), de krokusvakantie (één week

tijdens carnaval), de paasvakantie (twee weken rond Pasen) en de zomervakantie (de maanden juli en augustus).

Een schooljaar in het basis- en secundair onderwijs moet op zijn minst 182 schooldagen omvatten. In het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) moeten 30 lesweken worden gegeven (examens e.a. uitgezonderd).

In de basis- en secundaire scholen hebben activiteiten en lessen plaats in de voormiddag en de namiddag, vijf dagen per week, met uitzondering van de woensdagnamiddag. De basisscholen mogen zelf maximum twee bijkomende dagen inlassen waarin er geen les wordt gegeven. Voor het secundair onderwijs gaat het om maximum één dag.

Ofschoon men in het hoger onderwijs, vooral aan de hogescholen, het schooljaarschema van de lagere en secundaire scholen tracht te volgen, zijn de regels meer flexibel. De hogescholen en universiteiten moeten in elk geval 30 lesweken organiseren (examens e.a. uitgezonderd). Meestal starten de universiteiten eind september en organiseren ze een jaar met twee semesters. Heel uitzonderlijk wordt een drie 10-weken-schema toegepast. Elke richting is onderverdeeld in studiejaren, van minimum 1500 en maximum 1800 studie-uren. Het studievolume voor elk jaar wordt uitgedrukt in termen van studiepunten en bedraagt 60 studiepunten per jaar. Eén studiepunt staat voor 25 tot 30 studie-uren.

2.8.2. Week- en dagrooster

Elke week heeft 5 schooldagen (van maandag tot vrijdag). Lessen kunnen starten vanaf 8 uur (de meeste scholen starten rond half negen) tot tussen 3 en 5 uur in de namiddag. Alle leerlingen hebben recht op minstens één uur voor lunch en middagpauze. In het kleuter-, lager-, en secundair onderwijs telt men voor één lesperiode 50 minuten. De andere onderwijsniveaus hebben lesperiodes van verschillende lengte naargelang de manier waarop het schooljaar is georganiseerd. Het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) en bepaalde richtingen in het hoger onderwijs worden 's avonds of op zaterdag georganiseerd.

Kleuterscholen organiseren activiteiten van maandag tot vrijdag van 8 u. 30 tot 12 u. en van 13 u. 30 tot 15 u. 30 (woensdag uitgezonderd). Per week zijn er 28 lesuren van 50 minuten voorzien in zowel het kleuter- als het lager onderwijs. In het secundair onderwijs kan het aantal lesuren per week variëren van 31 tot 36 afhankelijk van de studierichting.

Het hoger onderwijs van 1 cyclus heeft 25 lesuren per week. In de andere vormen van hoger onderwijs kan dit variëren. Zoals reeds gezegd wordt elk schooljaar in het hoger onderwijs geteld als een geheel van 1500 tot 1800 uren studiebelasting (het volgen van lessen, praktijksessies, persoonlijke studie, en andere inbegrepen) gespreid over 30 weken (en meestal gespreid over semesters

van 15 weken). Voor het universitair onderwijs is er geen sprake van algemeen vastgelegde tijdschema's. Lesroosters kunnen aanzienlijk verschillen naargelang de opleiding. Sommige universiteiten bieden avondlessen aan voor werkende studenten.

2.9. Geografische toegankelijkheid

Scholen zijn vrij gelijkmatig verspreid over het territorium. Grondwettelijk wordt gegarandeerd dat ouders het recht hebben om een school te kiezen van een filosofische of godsdienstige strekking die zij verkiezen (Grondwet van 17 februari 1994). In sommige gevallen betaalt de Gemeenschap voor de transportkosten wanneer er geen school van keuze in de nabijheid is. In overeenstemming met de Grondwet hebben ouders van kinderen niet alleen de vrijheid van schoolkeuze maar ook het recht om te kiezen tussen een neutrale officiële of een confessionele school (behorend tot het vrij gesubsidieerd onderwijs). Indien één van beide scholen niet beschikbaar is binnen een omtrek van 4 kilometer van de woonplaats voor het lager onderwijs en 8 kilometer voor het secundair onderwijs, dan is er een speciale transportregeling, gefinancierd door de overheid, van toepassing.

Voor kinderen uit het buitengewoon onderwijs word er bus- of taxitransport georganiseerd, gefinancierd door de overheid. In sommige gevallen kunnen de ouders zelf instaan voor het transport, waarbij ze dan een vergoeding krijgen op basis van de kosten voor openbaar vervoer.

2.10. Schoolkeuze

Zoals gezegd is de vrijheid van schoolkeuze een fundamenteel principe dat het huidige onderwijsstelsel schraagt (Wet van 29 mei 1959). In theorie is elke keuze van school en studierichting volledig vrij. De PMS-centra zijn enkel bevoegd om advies te geven. Nochtans is er een belangrijke uitzondering op dit principe. Vooral in het secundair onderwijs hebben directeurs en leerkrachten de mogelijkheid om, zich baserend op de schoolresultaten, de keuzemogelijkheden van een leerling te beperken. De toelatingsvoorwaarden voor leerlingen tot een studiejaar, een onderwijsvorm of een studierichting alsook de mogelijkheid van de leerlingen om naar een volgend jaar over te gaan of naar een andere onderwijsvorm of studierichting, zijn strikt gereguleerd en identiek voor alle scholen. De schooldirecteurs zijn echter vrij om een eigen beleid hieromtrent te voeren en ze worden daarin bijgestaan door de klassenraad of een toelatingscommissie in het secundair onderwijs. Deze raden kunnen van groot gewicht zijn wanneer het gaat om de bepaling van het aantal leerlingen in een school, een onderwijsvorm of een studierichting.

2.11. Administratieve controle en inspectie

De gemeenschapsinspectie is bedoeld als een instrument van de Gemeenschap om toezicht te houden op de implementatie van taken die zijn toevertrouwd aan de inrichtende machten (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Onderwijs, 1995b). Haar actievelid beslaat het kleuter-, lager en secundair onderwijs en voorlopig nog het hoger onderwijs van 1 cyclus en het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP). De kwaliteitscontrole in het hogescholenonderwijs van twee cycli en aan de universiteiten is vandaag essentieel gebaseerd op zelfevaluatie en visitatiecommissies.

De inspectie controleert ook of de inrichtende machten de middelen die hen zijn ter beschikking gesteld door de Gemeenschap (zie hoofdstuk 9) op een goede manier hebben besteed. De hogescholen en universiteiten zijn ook onder het toezicht geplaatst van een commissaris van de Vlaamse regering en een inspecteur van financiën, bedoeld om de naleving van de wetgeving omtrent financieel beheer te controleren.

Het personeel van de gemeenschapsinspectie wordt gerekruteerd uit de drie grote onderwijsnetten (50% van het officiële of gesubsidieerd officiële net en 50% van het gesubsidieerde vrije net) en zijn exclusief verantwoordelijk voor de kwaliteitscontrole binnen de onderwijsnetten.

Op dit moment functioneert eveneens een nieuw gecomputeriseerd systeem voor de controle van het schoolgaan.

2.12. Financiering en onderwijsbudget

Dit deel behandelt niet de totale onderwijskost van het onderwijs, maar enkel de openbare uitgaven in de onderwijssector (OECD, 1993), met name de uitgaven die door de nationale en gemeenschapsoverheid worden gedaan. Naast de financiering door de nationale en gemeenschapsoverheid bestaat de totale kost uit een (beperkte) financiering door provincies en gemeenten in het gesubsidieerd officieel onderwijs, door de kerkautoriteiten en private personen in het gesubsidieerd vrij onderwijs en tenslotte door de ouders. Over de overheidsfinanciering van het onderwijs bestaat er een veelheid aan informatie, maar gedetailleerde informatie over de andere financieringsbronnen is schaars, waardoor het onmogelijk is om een allesomvattend beeld over de reële kost van het onderwijs te geven.

De vergelijking van financiële jaar-tot-jaar-gegevens is een riskante onderneming omwille van de wijziging van de betekenis van definities, de wijziging in de verdeling van de bevoegdheden over de nationale en gemeenschapsoverheden en het tijdelijke karakter van bepaalde cijfers.

2.12.1. Evolutie van publieke uitgaven voor onderwijs

Een vergelijking van de algemene toename van het budget voor onderwijs tussen 1980 en 1988 (+41%) met de stijging van de consumptieprijzen (+55%) wijst op een daling in reële termen. Deze daling werd toegeschreven aan twee factoren: een daling van het leerlingen- en studentenaantal en budgettaire beperkingen. Deze daling in de overheidsuitgaven voor onderwijs was kleiner dan de algemene daling van het overheidsbudget, wat betekent dat de Regering een financiële inspanning heeft gedaan ten gunste van het onderwijs. In reële termen (in constante Belgische frank) is het onderwijsbudget van de Franse Gemeenschap (het budget voor de Duitse Gemeenschap inbegrepen) gedaald met 11% tussen 1981 en 1987, om tussen 1987 en 1990 stabiel te blijven. Voor de Vlaamse Gemeenschap gaat een gelijkaardig verhaal op. De algemene overheidsuitgaven voor onderwijs in België zijn lichtjes gedaald sinds 1980 van 18,2% naar 15% van het nationale budget, of van 6,6% naar 5,4% van het BNP (in 1991).

Een blik op het budget van de Vlaamse Gemeenschap geeft een ietwat ander beeld. België besteedde in 1988 6,10% van het BNP (Bruto Nationaal Product) aan onderwijs en de Vlaamse Gemeenschap 5,4% van zijn eigen BRP (Bruto Regionaal Product). In 1991 bedroegen deze cijfers 5,4% van het BNP en 5,27% van het Vlaamse BRP. Dit aandeel bleef relatief stabiel voor Vlaanderen voor de volgende jaren. Maar waar het in het nationale budget om ongeveer 15% gaat, vertegenwoordigden de Vlaamse uitgaven voor onderwijs in 1991 ongeveer 43,6% van het Vlaamse budget. De volgende jaren schommelde dit aandeel rond de 45%. Vervolgens is er terug sprake van een lichte daling van 44,2% in 1995 naar 43,3% in 1997, wat een uitdrukking is van grotere uitgaven ten voordele van andere sectoren. Wanneer er wordt gecontroleerd voor inflatie toont het onderwijsbudget een groei in absolute termen over de laatste 7 jaren van bijna 22 miljoen BEF (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Onderwijs, 1997).

2.12.2. Overheidsfinancieringschema na 1988

De staatshervorming van 1988 resulteerde in een budget van meer dan 300 miljard BEF dat werd overgeheveld naar de Gemeenschappen. Tegelijkertijd werd er een financieringswet goedgekeurd om de toekomstige regels voor de verdeling van het onderwijsbudget uit te zetten. Deze dotaties voor onderwijs worden gefinancierd door de inkomsten van de BTW en elk jaar geïndexeerd. Zij worden ook gecorrigeerd (ten belope van een aandeel van 80%) aan de daling van het aantal jongeren. De Gemeenschappen zijn natuurlijk vrij om eigen middelen toe te voegen aan deze dotaties. Deze dotaties van de federale overheid worden in grote lijnen op de volgende manier vastgelegd (Bijzondere Wet op de financiering van de Gemeenschappen en de Gewesten van 16 januari 1989):

- het algemene (nationale) budget voor 1989 (Bno) dient als een basisbedrag voor de volgende jaren en voor de twee Gemeenschappen samen en is in overeenstemming met een deel van de BTW-inkomsten toegewezen voor het onderwijs. Deze toewijzing impliceert echter geenszins dat de Gemeenschappen verplicht zijn om dit geld te gebruiken voor onderwijs, noch dat hun uitgaven voor onderwijs zouden moeten worden beperkt tot dit bedrag;
- elk jaar (tot 1998) zal het basisbedrag aangepast worden aan de index en gedeeltelijk worden aangepast aan de dalende geboortecijfers volgens de volgende formule:
- $Bnt = Bno [0,2 + 0,8 (Nnt - Nno)/Nno]$
 waar Bnt het budget voor het jaar t vertegenwoordigt, terwijl Nno en Nnt de (nationale) bevolking vertegenwoordigen, jonger dan 18 jaar in het jaar 0 resp. t;
- in een volgende stap wordt het nationaal budget verdeeld over de twee Gemeenschappen in verhouding tot hun aandeel in de totale schoolbevolking:
 $Bft = Bnt (Nft/Nnt)$
 $Bvt = Bnt (Nvt/Nnt)$
 waarbij de indexen f en v verwijzen naar respectievelijk de Franstalige en Vlaamse Gemeenschap;
- tenslotte is er een regeling voorzien voor de overgang van de huidige verdeling van middelen naar een verdeling op basis van de hierboven vermelde criteria.

De financiering van het onderwijs van de Duitstalige Gemeenschap wordt geregeld door een aparte wet en gegeven de kleine omvang van deze onderwijssector wordt er rekening gehouden met de specifieke behoeften die in 1990 zijn vastgesteld. De hoogte van de financiering wordt niet verbonden aan demografische veranderingen (Nicaise, 1991).

2.12.3. Verdeling van middelen

De problematiek van de verdeling van de middelen is verbonden met twee basisprincipes in de onderwijswetgeving: de vrije schoolkeuze en de leerplicht. Een ander probleem is de verdeling van de middelen over de onderwijsnetten. Algemeen wordt aangenomen dat het gemeenschapsonderwijs een relatief hoge financiering vereist (bijv. voor schoolgebouwen) om zo in staat te zijn onderwijs te organiseren op dezelfde wijze als in de andere grote netten. Omwille van historische redenen heeft het katholiek onderwijs grotere (eigen) activa tot haar beschikking terwijl het gesubsidieerd officieel onderwijs bijkomende middelen ontvangt van de provincies en gemeenten. Een ander argument ten voordele van een hogere financiering van het gemeenschapsonderwijs heeft betrekking op de verplichting van het officieel onderwijs (en ook het gesubsidieerd officieel onderwijs) om alle leerlingen te aanvaarden, wat betekent dat dit net een relatief hoger aandeel kinderen opvangt van socio-economisch zwakke gezinnen en kinderen met leermoeilijkheden. Ten derde betekent de vereiste voor alle officiële (en gesubsidieerde officiële) scholen om zowel niet-confes-

sionele zedenleer als godsdienstlessen in te lassen, dat zij af te rekenen hebben met hogere kosten dan de vrije scholen die enkel godsdienstonderricht geven. Ten vierde is het netwerk van officiële scholen minder sterk gespreid, wat betekent dat de voordelen van schaalvergroting hier niet werken. Tenslotte is het officieel onderwijs onderworpen aan bepaalde beperkingen omtrent de hoogte van het schoolgeld dat kan worden gevraagd voor leerlingen die zijn ingeschreven voor volwassenen-onderwijs. Omwille van deze overwegingen, samen met andere meer politiek gekleurde, legde het Schoolpact in 1958 (Wet van 29 mei 1959) een regeling vast voor de verdeling van werkingsmiddelen, waarbij het gemeenschapsonderwijs één derde van de extra middelen ontving bestemd voor werkingsuitgaven. Het gemeenschapsonderwijs ontving ook voordelen m.b.t. de uitgaven voor bepaalde personeelscategorieën en de financiering van schoolgebouwen.

2.12.4. Voorwaarden voor financiering

De Gemeenschap financiert de scholen van het officieel onderwijs en subsidieert de scholen van het gesubsidieerd onderwijs. De financiering of subsidiëring van scholen wordt geregeld door een aantal voorwaarden waaraan moet worden voldaan. Voor alle onderwijsinstellingen, de hogescholen en de universiteiten uitgezonderd, is er sprake van drie grote financieringsposten: personeel, werkings- en uitrustingskosten en gebouwen.

2.12.4.1. Voorwaarden voor de financiering en subsidiëring van scholen

Naast de specifieke voorwaarden om middelen voor de bekostiging van lonen, werking, gebouwen en uitrusting te ontvangen, zijn er twee types van voorwaarden die moeten worden vervuld om financiële middelen te ontvangen. Eerst en vooral zijn er de algemene erkenningsvoorwaarden voor scholen die verband houden met de garantie van de veiligheid en hygiëne van de schoolgebouwen, de verantwoordelijkheid van het schoolbestuur voor de organisatie van onderwijs, het opstellen van leerplannen, de aanvaarding van inspectiecontrole, de structurele organisatie van onderwijs in overeenstemming met de onderwijswetgeving, het respecteren van de taalwetgeving in het onderwijs, enzovoort. De regering kent een erkenning toe op basis van het advies van de inspectie (Decreet van 25 februari 1997). Dergelijke erkenning is een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde om in aanmerking te komen voor financiering of subsidiëring.

Verder worden er meer specifieke voorwaarden gedefinieerd met betrekking tot het leerlingenaantal in de scholen voor basisonderwijs. De programmatienormen verwijzen naar het aantal studenten dat moet ingeschreven zijn op de laatste dag van september in een nieuw opgerichte school om van de overheid financiële middelen te kunnen ontvangen. Deze normen variëren naargelang het jaar dat de school bestaat (max. 4 jaar voor gewone scholen) en de bevolkingsdichtheid van de gemeente waarin de school zich bevindt. Om met een nieuw onderwijsniveau van start te gaan,

wordt er, naast de lokale bevolkingsdichtheid, rekening gehouden met de bestaande spreiding van scholen in de omgeving. De rationalisatienormen bepalen het aantal leerlingen die de eerste schooldag van februari moeten zijn ingeschreven, na het vierde jaar van bestaan van de school in het gewoon onderwijs en het derde jaar van bestaan in het buitengewoon onderwijs, om blijvend aanspraak te maken op financiering of subsidiëring. Deze normen hangen af van de bevolkingsdichtheid van de gemeente waar de school zich bevindt, het onderwijsniveau en de spreiding van de scholen of het onderwijsaanbod in de naburige omgeving (met de bedoeling de vrije schoolkeuze te garanderen) (Besluit van de Vlaamse regering van 17 juni 1997)

Voor het secundair onderwijs zijn er ook programmatie- en rationalisatienormen van kracht, maar andere criteria zijn hier relevant voor de bepaling van het vereiste aantal leerlingen. Voor de programmatienormen wordt het karakter van de school (confessioneel, niet-confessioneel of pluralistisch onderwijs) met een voltijds leerplan mee in rekening gebracht. Voor de rationalisatienormen is bijkomend het onderwijsnet (officieel, gesubsidieerd officieel en gesubsidieerd vrij onderwijs) waar de school toe behoort, relevant. Verder wordt er binnen deze gedefinieerde categorieën een ander onderscheid gemaakt met betrekking tot het onderwijsaanbod tussen afdelingen, opties, vervolmakings- of specialisatiejaren aangeboden met hoge frequentie en deze aangeboden met lage frequentie (per provincie, per net en per karakter). Voor de rationalisatienormen wordt er rekening gehouden met de bevolkingsdichtheid en de spreiding van de scholen of het onderwijsaanbod in de omgeving (om de vrije schoolkeuze te garanderen) en de mogelijkheid van een scholengemeenschap. Dit is een entiteit van instellingen die in staat is om de noodzakelijke onderwijsvoorzieningen te garanderen in een bepaalde regio met betrekking tot demografische, economische, sociaal-culturele en infrastructurele aspecten (Offeciers, 1996; KB van 29 juli 1989). In de toekomstige hervorming van het secundair onderwijs zal het concept van de nieuwe scholengemeenschap worden geïntroduceerd als een nieuwe versie van wat nu onder scholengemeenschap wordt bedoeld.

Voor het buitengewoon onderwijs is de regeling meer gecompliceerd omwille van het bestaan van verschillende types en opleidingsvormen; voor elk type of opleidingsvorm zijn er kwantitatieve normen vastgelegd.

Zowel in het basis- als het secundair onderwijs zijn er gunstiger normen van kracht voor het district Brussel, met het oog op het behoud en de aanmoediging van het gebruik van de Nederlandse taal (Offeciers, 1996).

Voor de hogescholen en de universiteiten gelden er ook financieringsvoorwaarden, met de bedoeling een ongecontroleerde groei van het onderwijsaanbod tegen te gaan. In de hogescholen zal een basisopleiding enkel voor financiering in aanmerking komen wanneer het 40 studenten bereikt in een opleiding van één cyclus of in de eerste cyclus van een opleiding van twee cycli. Verder zullen

de basisopleidingen en opties worden getest (voor 1 mei 1998) en geëvalueerd door de regering met de bedoeling om het aanbod van opleidingen en opties te hervormen. Nieuwe basisopleidingen of opties die in 1998 of later worden ingericht mogen enkel nog leiden tot graden die al gespecificeerd zijn in het decreet, mogen niet overlappen met het onderwijsaanbod van de universiteiten en er moet worden aangetoond dat zij beantwoorden aan een sociale nood. Ook zijn er beperkingen opgelegd met betrekking tot het aantal sites van een hogeschool. Elke universiteit mag enkel specifieke studiegebieden aanbieden voorzien door het Decreet op de universiteiten en de opleidingen zullen enkel worden gefinancierd wanneer ze aan de volgende criteria voldoen: de eerste cyclus van een universitaire opleiding moet een leerlingenaantal hebben van gemiddeld tenminste 40 ingeschreven studenten in de twee vorige jaren. De programmatienorm voor de tweede cyclus ligt op 20 studenten. De bestaande opleidingen moeten het criterium van 20 studenten bereiken, ingeschreven voor de eerste cyclus in de twee vorige jaren en van 10 studenten voor de tweede cyclus (rationalisatienormen) (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

2.12.4.2. Personeel

De uitgaven voor personeel maken het grootste deel van het overheidsbudget uit (70,5% van de publieke uitgaven voor onderwijs, zonder dat de personeelskosten in het hoger onderwijs er zijn bijgerekend). 8% gaat naar de werking van de scholen, 16,3% is het deel dat als geheel bestemd is voor het hoger onderwijs (personeelskosten inbegrepen), 2,6% gaat naar investeringen en 2,6% blijft over voor allerlei kosten (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Onderwijs, 1997).

Alle directeurs, leden van het onderwijzend en paramedisch personeel van het basis en secundair onderwijs, ongeacht het onderwijsnet, worden direct door de Gemeenschappen betaald. In de Vlaamse Gemeenschap worden de loonsubsidies voor het deeltijds kunstonderwijs nog steeds toegewezen d.m.v. één allesomvattend bedrag aan de gemeenten. In het gesubsidieerd (officieel of vrij) onderwijs werven de inrichtende machten zelf hun personeel aan. Personeelssalarissen kunnen in rekening worden gebracht ten aanzien van de Gemeenschappen zolang de personeelsleden voldoen aan bepaalde wettelijke voorwaarden, beantwoorden aan bepaalde regelingen (bv. omtrent bekwaamheidsbewijzen, fysieke geschiktheid, taalvaardigheid) en hun benoemingen mogelijk zijn onder de subsidiëeringsnormen.

Deze normen zijn recent sterk veranderd. De subsidieregeling hanteert niet langer strikt vastgelegde normen. Elke school wordt een urenpakket (basis en buitengewoon onderwijs), een aantal uren-leerkracht (secundair onderwijs) of een allesomvattend budget (hoger onderwijs) toegewezen, afhankelijk van het aantal studenten, dat kan worden aangewend en verdeeld in overeenstemming met de noden tussen de niveaus, onderwijsvormen, studierichtingen, enzovoort. Op alle onder-

wijsniveaus zijn de voorziene beperkingen dezelfde, ongeacht het onderwijs georganiseerd of gesubsidieerd is door de Gemeenschap. Over het algemeen wordt aangenomen dat de scholen van het basisonderwijs georganiseerd door de Gemeenschappen, onvoldoende administratief personeel hebben.

2.12.4.3. Werkings- en uitrustingskosten

Er bestaat een verschillende regeling voor de financiering van werkings- en uitrustingskosten in scholen die georganiseerd worden door de Gemeenschap aan de ene kant en die door de Gemeenschap gesubsidieerd worden aan de andere kant.

Recent is er veel kritiek geweest in de Vlaamse Gemeenschap omtrent de verschillen in de omvang van de gelden voor de werkingsmiddelen toegekend aan het officieel onderwijs enerzijds en het gesubsidieerd onderwijs anderzijds. Bovendien ontvangt het officieel onderwijs aparte subsidies voor het onderhoudspersoneel.

Bij Decreet van 25 februari 1997 is vastgelegd dat de hoogte van de werkingsmiddelen voor elke leerling in het gesubsidieerd basisonderwijs tussen 75,8% en 76,2% moet liggen van het bedrag van de werkingsmiddelen voor elk leerling van het officieel basisonderwijs (de financiering van het onderhoudspersoneel niet inbegrepen). Dit verschil van ongeveer 24% in het budget in het voordeel van het officieel onderwijs is gerechtvaardigd door de 'objectiveerbare verschillen', zoals de keuze die moet worden aangeboden tussen godsdienst en zedenleer, de verplichting om elke leerling die zich aanbiedt, in te schrijven, de grotere participatie van leerlingen met een sociaal-culturele achtergrond die een succesvolle schoolcarrière eerder in de weg staat, verschillen in infrastructuur en de gevolgen van besluitvorming in het verleden. Deze 'objectiveerbare verschillen' zijn voorts nog moeilijk te kwantificeren op een wetenschappelijke wijze, zodat op dit ogenblik het politieke akkoord van de 24%-norm van kracht is (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1998b).

De toekomstige hervorming van het secundair onderwijs zal de verdeling van de werkingsmiddelen tussen het officieel en het gesubsidieerd onderwijs op een gelijkaardige manier regelen.

2.12.4.4. Schoolgebouwen

De Decreten van 5 juli 1989 en 31 juli 1990 beoogden een radicale verandering in de financieringsregels voor het onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap. In een rapport over dit onderwerp leek de Raad van State minder bezorgd over het feit of het decreet wel beantwoordde aan het gelijkheidsbeginsel, zoals grondwettelijk gewaarborgd, dan wel over het feit of de nieuwe regeling de politieke evenwichten verstoortte zoals vastgelegd in de Schoolpactwet (29 mei 1959). Het politieke debat

over dit probleem gaat nog steeds verder en kwam op gang door de fundamentele hervorming van de financieringsregeling voor de schoolgebouwen.

Investerings in de infrastructuur van het officieel onderwijs werden vroeger volledig betaald door de overheid. De gesubsidieerde officiële scholen ontvingen subsidies ten belope van 60% van hun investering en subsidies op de interest (die het verschil dekken tussen de actuele interestvoet op de financiële markt en 1,25%) voor het overige deel. In het gesubsidieerd vrij onderwijs werden alle investeringen gefinancierd door subsidies op de interest die de scholen te betalen hebben. Voor zover het om het niet gesubsidieerde investeringsdeel gaat, konden (en kunnen) de gesubsidieerde (officiële en vrije) scholen hun eigen middelen gebruiken of een proportie van de werkingssubsidies (tot een maximum van 25%). De verschillende behandeling van de drie onderwijsnetten werd vanzelfsprekend in verband gebracht met historische factoren, in het bijzonder met de aanwezigheid van congregaties die onderwijs organiseren in het vrij onderwijs. Wegens de secularisering van het vrij onderwijs (congregaties zijn minder dan vroeger aanwezig) en de veroudering van haar schoolgebouwen, heeft dit onderwijsnet gezocht naar een aanpassing van de financieringsregel.

Nu wordt de financiering zo georganiseerd dat het gesubsidieerd officieel en het gesubsidieerd vrij onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap op gelijke voet worden behandeld. Beide netten ontvangen subsidies ten belope van 60% van hun investering (70% voor het basisonderwijs). De verantwoordelijkheid voor de niet gesubsidieerde aspecten van het gesubsidieerd officieel onderwijs valt nu bij het Investeringsfonds van de Gemeenten en de Gemeenschap moet garant staan voor leningen van het vrij onderwijs die bedoeld zijn om het niet gesubsidieerde deel te dekken. Investerings in het gemeenschapsonderwijs blijven op rekening van de Gemeenschap gebeuren. Het decreet bevat ook objectieve criteria om de prioriteiten voor schoolgebouwen in alle onderwijsnetten vast te stellen.

Binnen de Vlaamse Gemeenschap zijn de verbintenissen, aangegaan bij het voormalige Nationale Garantiefonds voor Schoolgebouwen voor zowel het gesubsidieerd officieel en het gesubsidieerd vrij onderwijs, overgenomen door de Dienst Infrastructuurwerken van het Gesubsidieerd Onderwijs (DIGO). De investeringen worden voor het officieel onderwijs gecoördineerd door de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (DIGO, 1992).

2.12.5. Financieel beheer

De regels en procedures met betrekking tot het financieel beheer opgelegd aan de schoolbesturen verschillen grondig tussen de onderwijsnetten.

De Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO) is bevoegd voor de definitie van de regels omtrent het autonoom financieel en materieel beheer door de LORGO's en voor de

goedkeuring van het budget en de controle van de rekeningen van de LORGO's. De ARGO heeft in theorie altijd de mogelijkheid om tussen te komen in de financiële beslissingen van de LORGO's (Bijzonder Decreet van 19 december 1988). Verder heeft de commissaris van de Vlaamse regering een belangrijke controlerende taak naar de LORGO's toe. Hij volgt de werking van de ARGO en hij kan de financiële beslissingen van de LORGO's schorsen, waarna de minister zich over de genomen beslissing moet buigen (Beuselinck, e.a., 1998).

De gemeenten en provincies zijn verantwoordelijk voor het financieel beheer van de scholen in het gesubsidieerd officieel onderwijs. Het budget moet worden goedgekeurd op een hoger niveau - de Bestendige Deputatie (het provinciebestuur) voor het gemeentelijk budget en de Vlaamse regering voor het provinciale budget. Financiële beslissingen op een lager niveau kunnen op hoger niveau worden geschorst wanneer de wetgeving niet wordt nageleefd (Beuselinck, e.a., 1998).

In tegenstelling tot de andere twee onderwijsnetten hebben de schoolbesturen van het gesubsidieerd vrij onderwijs een heel grote autonomie. Zij moeten niet aan regels gehoorzamen voor de opstelling van een budget en hun budget moet niet worden goedgekeurd door een hogere instantie. Ze moeten enkel voldoen aan een aantal basisvoorwaarden met betrekking tot de verkregen werkmiddelen. Dus de bekendmaking van alle inkomsten en uitgaven zijn niet vereist in het vrije onderwijsnet (Beuselinck, e.a., 1998).

2.12.6. Financiering van de hogescholen

Elke hogeschool ontvangt een enveloppe met geld. Het Decreet op de hogescholen van 13 juli 1994 legt een totaalbedrag voor alle hogescholen vast, dat geïndexeerd wordt overeenkomstig de stijging van de loonkost en de prijzen. Vooraleer er een verdeling tussen de hogescholen kan worden uitgevoerd, doet men een voorafname om bepaalde kosten te dekken. Het gaat om kosten waar de regering nog steeds direct in tegemoet komt, zoals de loonkosten voor een deel van het personeel. Na deze voorafname blijft er een globaal bedrag over voor de werkingsuitkeringen van de hogescholen. Het bedrag is per hogeschool bepaald op basis van de volgende criteria:

1. het historisch forfait: de kost van de hogeschool in het verleden;
2. de studentenaantallen (vijfjaarlijks gemiddelde);
3. de onderwijsbelasting: een combinatie van studentenaantallen (driejaarlijks gemiddelde) en van de puntgewichten toegekend aan de opleidingen.

Net zoals aan de universiteiten worden er verschillende gewichten gegeven aan de financierbare studenten om de onderwijsbelastingseenheden te bepalen. Vier groepen worden onderscheiden waaraan de volgende gewichten worden toegekend: 1 (o.a. handelswetenschappen en bedrijfskunde), 1,2 (toegepaste taalkunde en opleidingen van één cyclus in industriële wetenschappen), 1,4 (architectuur, biotechnologie, sociaal-agogisch werk, opleidingen van twee cycli in de industriële

wetenschappen) en 1,6 (productontwikkeling, gezondheidszorg en onderwijs). Er is een overgangperiode voorzien tot het jaar 2006 voor de volledige invoering van dit nieuw financieringsmechanisme (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De regering draagt ook bij in de financiering van de sociale voorzieningen aan de hogescholen en de hogescholen zijn gerechtigd om inschrijvingsgeld te vragen. Het decreet bepaalt dat de hogescholen een inschrijvingsgeld mogen vragen van minimum 2.000 BEF en maximum 14.500 BEF per jaar voor een student die geen recht heeft op een studiebeurs.

De hogescholen genieten een zekere mate van autonomie omtrent het beleid dat zij willen volgen met het toegewezen geld. Zij zijn echter wel gebonden door een aantal decretale voorschriften, zoals inzake de aanwerving en benoeming van personeelsleden. De naleving van deze regels wordt gecontroleerd door een commissaris van de Vlaamse regering en een inspecteur van financiën. De commissaris kan in beroep gaan tegen een beslissing van de hogeschool en dan moet de Vlaamse regering de beslissing beoordelen. Net zoals de universiteiten moeten de hogescholen regels opstellen voor de interne verdeling van de middelen (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

2.12.7. Financiering van universiteiten

Voor de universiteiten wordt de overheidsbijdrage voor de bekostiging van onderwijs en onderzoek in twee delen opgesplitst voor zowel de gewone werkingsuitgaven als voor de investeringsuitgaven: enerzijds een vast element dat evolueert met de loonkost en de prijzen, anderzijds een element dat evolueert met de onderwijsbelastingseenheden en jaarlijks wordt aangepast aan de ontwikkeling van de loonkosten en prijzen. Het vaste element wordt berekend op basis van 50% van het geld dat in 1991 aan de universiteiten is gegeven. De overblijvende 50%, het variabele element, zal evolueren naargelang de evolutie van het aantal onderwijsbelastingseenheden voor een bepaald jaar vergeleken met het aantal op 1 februari 1991. Het aantal onderwijsbelastingseenheden is gebaseerd op het totale aantal studenten dat in aanmerking komt voor subsidiëring in een bepaald studieveld, waarbij er gewichten worden toegekend naargelang de aard van dat studieveld (een gewicht van 1 voor de menswetenschappen, een gewicht van 2 voor de kandidaturen in toegepaste en biomedische wetenschappen en een gewicht van 3 voor de tweede cyclus van een toegepaste of biomedische wetenschapsopleiding).

De regering financiert ook de sociale voorzieningen aan de universiteiten en de universiteiten kunnen een inschrijvingsgeld vragen. Bijna alle universiteiten vragen 18.000 BEF voor een student die geen studiebeurs geniet.

Net zoals de hogescholen genieten de universiteiten een zekere mate van autonomie omtrent het beleid dat zij willen volgen met deze gelden. Zij zijn echter wel gebonden door een aantal decretale voorschriften zoals o.m. de aanwerving en benoeming van personeelsleden. De naleving van deze

regels wordt gecontroleerd door een commissaris van de Vlaamse regering en een inspecteur van financiën. De commissaris kan in beroep gaan tegen een beslissing van een universiteit, waarna de Vlaamse regering de beslissing moet beoordelen. Net zoals de hogescholen moeten de universiteiten regels opstellen voor de interne verdeling van de middelen tussen faculteiten en centrale diensten, tussen de departementen en/of vakgroepen (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

2.12.8. Evolutie van de onderwijsfinanciering

De laatste jaren hebben enkele belangrijke keuzes en gebeurtenissen, o.a. de decentralisering die de overheid op gang bracht en de daling van de geboortecijfers, de onderwijsbekostiging zeer sterk beïnvloed.

2.12.8.1. Decentralisatie

De decentralisatietrend binnen het onderwijsbeleid komt duidelijk naar voren op het financiële vlak. Dit geldt vooral voor het gemeenschapsonderwijs, dat oorspronkelijk geheel door de overheid werd georganiseerd. Een eerste belangrijke stap in de richting van decentralisatie kwam er met de beslissing in 1984 om voorzieningen op te richten met een apart bestuur binnen het officieel onderwijs (Staatsdiensten met afzonderlijk beheer van het Ministerie van Onderwijs, SABMO). Deze scholen werden gefinancierd door middel van dotaties. Deze beslissing maakte komaf met het trage bureaucratische systeem van de oude centrale bestuursstructuur in het gemeenschapsonderwijs. Het nieuwe systeem van dotaties, die de functie vervullen van een toegewezen budget, werd verondersteld een meer efficiënt beheer aan te moedigen. Dergelijk financieringssysteem betekende een grote stap voorwaarts. Hetzelfde kan worden gezegd van de Lokale Schoolraden (LORGO's) in het officieel onderwijs die de bevoegdheid hebben om beslissingen te nemen inzake materieel en financieel beheer die op lokaal niveau kunnen worden genomen. ARGO-centraal definieert echter het kader voor dit autonoom financieel en materieel beheer en keurt nog steeds de begrotingen goed die worden voorgesteld door de LORGO's (Beuselinck, e.a., 1998).

2.12.8.2. De problematiek van de verdeling van de middelen

Er is reeds gezegd dat de verdeling van de middelen over de verschillende onderwijsnetten onderwerp is van politieke discussies. Cruciaal hierbij is de bepaling van de criteria voor een objectieve verdeling. Er zijn op dit moment geen objectieve indicatoren voor de verdeling van middelen over de onderwijsnetten, zodat er ad hoc-maatstaven worden gehanteerd. De richtlijnen die zijn voortgekomen uit het parlementair debat omtrent deze problematiek, hebben een zeer algemeen karakter en zijn onpraktisch uitgedrukt. Evenwel zal het steeds zeer moeilijk zijn om verdelingscriteria vast te leggen, daar er geen informatie beschikbaar is over de middelen die de gesubsidieerde scholen krijgen van de lokale overheden of private instanties. Zoals gezegd is recent de grootte van het

verschil in de verdeling van de werkingsmiddelen over de onderwijsnetten vastgelegd voor het basisonderwijs (Decreet van 25 februari 1997).

2.12.9. Onderwijsbudget voor de verschillende niveaus

Voor het secundair onderwijs is er een nieuwe regeling met betrekking tot de vaststelling van het onderwijsbudget in het vooruitzicht gesteld maar nog niet gerealiseerd. Het financierings-mechanisme kan in de toekomst belangrijke wijzigingen ondergaan. Dergelijke wijzigingen zullen twee doelen voor ogen hebben: de beheersing van (de groei) van het budget en veranderingen in de hoogte van de uitgaven met betrekking tot de verschillende onderwijsniveaus. Onder meer wordt de onderfinanciering van het kleuter- en lager onderwijs algemeen beschouwd als een belangrijke uitdaging.

Het kleuteronderwijs wordt samen met het lager onderwijs beschouwd als een geïntegreerd systeem van basisonderwijs. De principes voor het kleuter- en lager onderwijs zijn identiek. De laatste 10 jaren is de subsidiëring en financiering van het basisonderwijs constant gestegen. Deze gunstige ontwikkeling is gerechtvaardigd aangezien het absolute bedrag van subsidiëring per leerling voor het basisonderwijs slechts 40% bedraagt van dat van het secundair onderwijs. De Vlaamse Gemeenschap heeft over de jaren heen de volgende percentages van zijn onderwijsbudget gespendeerd aan het basisonderwijs: 24,75% in 1988, 26,79% in 1991, 23,64% in 1993, 24,01% in 1995 en 24,06% in 1997. De gemiddelde investering in elke leerling uit het gewoon basisonderwijs in 1997 bedroeg 119.162 BEF in het officieel onderwijs, 92.171 BEF in het gesubsidieerd officieel onderwijs en 88.730 BEF in het gesubsidieerd vrij onderwijs. De gemiddelde uitgave voor elke leerling kwam op 93.424 BEF (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a&b). Deze bedragen weerspiegelen de problematiek van de verdeling van de financiële middelen over de onderwijsnetten.

De Vlaamse Gemeenschap heeft aan het secundair onderwijs 47,1% van zijn onderwijsbudget gespendeerd in 1988. In 1991 ging het om 46,66%, in 1993 om 42,66% en tenslotte om 41,54% in 1997. Voor het secundair onderwijs zijn de verschillen tussen de onderwijsnetten opmerkelijk. De gemiddelde investering in elke leerling van het (gewoon) secundair onderwijs bedroeg voor 1997 302.471 BEF in het gemeenschapsonderwijs, 245.115 BEF in het gesubsidieerd officieel onderwijs en 207.627 BEF in het gesubsidieerd vrij onderwijs. Het gemiddelde lag op 226.615 BEF (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a&b).

De Vlaamse Gemeenschap heeft over een aantal jaren de volgende percentages van zijn onderwijsbudget gespendeerd aan hoger onderwijs (universiteiten inbegrepen): 15,67% in 1988; 17,41% in 1993 en 16,86% in 1997. Wanneer enkel de hogescholen worden bekeken stijgt het percentage van 7,57% in 1993 naar 7,93% in 1997. De gemiddelde investering in een student aan de hogeschool

bedroeg in 1997 215.356 BEF. Voor een universiteitsstudent was dit in 1997 405.614 BEF (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a&b). De hoogte van de investering in hogeschoolstudenten is dus relatief laag; deze is lager dan voor een leerling uit het secundair onderwijs en bedraagt slechts ongeveer de helft van de investering in een universiteitsstudent. In 1992 bereikte de gemiddelde investering in een hogeschoolstudent nog niet de helft van de gemiddelde investering in de universiteitsstudent. Vanaf 1992 is het budget voor universitair onderwijs in relatieve termen gedaald en het budget voor de hogescholen duidelijk toegenomen (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De grootste daling in het onderwijsbudget is gebeurd voor het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) (-44% over de periode 1975-1987). De belangrijkste oorzaak van deze afslanking kan worden gelegd bij de zogenaamde 'anti-cumul'-regeling die is geïntroduceerd in 1982, in een poging om de inkomsten die een leerkracht uit een bijkomende job kan halen tot een minimum te herleiden. Dit bemoeilijkt vandaag echter de aanwerving van specifieke categorieën van leerkrachten in de technische en beroepsafdelingen van het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP). In 1996 werd 1,58% van het onderwijsbudget uitgetrokken voor het OSP. Of anders uitgedrukt: van 2,67 miljard BEF in 1991 steeg het budget tot 3,8 miljard BEF in 1997.

Over de laatste 10 jaar is de financiering en subsidiëring van het buitengewoon onderwijs constant gestegen. De Vlaamse Gemeenschap besteedde aan het buitengewoon onderwijs 5,34% in 1993 en dat was gestegen naar zo'n 6% in 1996. De gemiddelde investering in elke leerling uit het buitengewoon basisonderwijs bedroeg in 1997 in het gemeenschapsonderwijs 457.605 BEF, 255.033 BEF in het gesubsidieerd officieel onderwijs en 261.788 BEF in het gesubsidieerd vrij onderwijs. Dit betekende een gemiddelde kostprijs voor het buitengewoon basisonderwijs van 296.530 BEF per leerling. In het buitengewoon secundair onderwijs kostte een leerling gemiddeld 457.442 BEF in het officieel onderwijs, 467.194 BEF in het gesubsidieerd officieel onderwijs en 450.253 BEF in het gesubsidieerd vrij onderwijs, wat een gemiddelde gaf van 455.215 BEF voor het buitengewoon secundair onderwijs (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a&b). Ook hier is er sprake van duidelijke verschillen tussen de verschillende onderwijsnetten.

2.13. Financiële belemmeringen voor de toegang tot onderwijs

De Grondwet van 17 februari 1994 garandeert een kosteloos onderwijs tot het einde van de leerplicht (art 24 § 3). Maar of het onderwijs tijdens de leerplicht wel degelijk kosteloos is, hangt af van hoe de studiekost wordt gedefinieerd. In de Vlaamse Gemeenschap wordt ongeveer 10% van de totale kost gedragen door de ouders. Deze kost omvat vanzelfsprekend persoonlijke behoeften zoals boekentassen en schrijfgierief, maar niet de kostprijs van maaltijden of bijkomende

buitenschoolse activiteiten. Er mag geen bijdrage van de ouders worden gevraagd om een deel van de kosten te betalen voor voorzieningen die de school traditioneel moet aanbieden. Financiële steun van de overheid voor vervoerskosten is gedurende de periode van de leerplicht mogelijk voor leerlingen die geen school van hun keuze vinden die gelegen is binnen een redelijke afstand van hun woonplaats.

Tijdens de periode van de leerplicht mag er geen inschrijvingsgeld worden gevraagd in alle scholen die tot de drie grote onderwijsnetten behoren. In het hoger onderwijs mag wel een inschrijvingsgeld worden gevraagd. Voor zowel de hogescholen als de universiteiten zijn een minimum- en maximumbedrag vastgelegd bij decreet (op dit ogenblik gaat het om een minimumbedrag van 2.000 BEF en een maximumbedrag van 14.500 BEF aan de hogescholen en een minimumbedrag van 3.200 BEF en een maximumbedrag van 18.000 BEF aan de universiteiten) (Decreet van 12 juni 1991 en 13 juli 1994).

Voor alle jongeren en zelfs volwassenen uit het secundair onderwijs of uit de eerste graad van het hoger onderwijs, is er een systeem van beurzen voorzien. Het recht op een beurs en de hoogte van de beurs hangen eerst en vooral af van twee criteria: het belastbaar inkomen en de huurwaarde van het onroerend vermogen van de ouders (of van de aanvrager zelf wanneer hij zelfstandig leeft). Vervolgens zal de hoogte van de beurs afhangen van het onderwijsniveau waarin onderwijs wordt gevolgd. De Vlaamse regering probeert de laatste jaren meer geld te spenderen aan minder beurzen. Vooral met betrekking tot het eerste criterium zijn er aanpassingen gebeurd met de bedoeling misbruik te voorkomen. In 1996-1997 zijn er 46.228 aanvragen ingediend voor het hoger onderwijs (waarvan 66,0% zijn goedgekeurd) en 123.695 aanvragen voor het secundair onderwijs (waarvan 71,3% zijn goedgekeurd). De gemiddelde beurs voor een student uit het hoger onderwijs bedroeg 48.982 BEF en voor een leerling secundair onderwijs 6.566 BEF. In 1994-1995 werden 69,3% van de aanvragen in het hoger onderwijs goedgekeurd (gemiddeld 47.557 BEF) en 70,6% voor secundair onderwijs (gemiddeld 6.404 BEF) (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a).

Op dit moment zijn er voor het Onderwijs voor Sociale Promotie en het buitengewoon onderwijs geen cijfers voorhanden. Wat betreft het OSP kan worden gesteld dat er grote verschillen zijn tussen de opleidingen en tussen de verschillende categorieën van deelnemers. Alle deelnemers moeten een (relatief laag) inschrijvingsgeld betalen, met uitzondering van bepaalde categorieën van werklozen die beroepsgerichte opleidingen volgen.

Voor het buitengewoon onderwijs wordt een berekening van de financiële kosten bemoeilijkt door de sociale zekerheidsregelingen die bepaalde vormen van financiële steun voorzien. Het systeem om scholen die gehandicapte kinderen opvangen financiële steun te geven is uitgebreid en bedoeld om de kosten voor de speciale uitrusting te compenseren.

Onderzoek heeft aangetoond dat de jaarlijkse directe private studiekosten (vervoer inbegrepen) in prijzen van oktober 1995 voor een gezin 4.470 BEF bedraagt per kind in het kleuteronderwijs. Voor het lager onderwijs bedraagt de kost voor een gezin 10.000 BEF per kind. Voor het secundair onderwijs loopt dit op tot 19.000 BEF per kind. Het hoger onderwijs brengt een nog veel hogere kost met zich mee: 51.800 BEF voor een student die thuis studeert en 109.960 BEF voor een student met huurkosten. Voor het universitair onderwijs gaat het om respectievelijk 51.520 BEF en 102.450 BEF (Nicaise, 1996).

2.14. Statistieken

Tabel 2.1. De grootte van de scholen naargelang ze kleuter-, lager onderwijs of beide aanbieden (1 februari 1997)

	Minder dan 100	Tussen 100 en 179	Meer dan 180	totaal
	%	%	%	%
Kleuteronderwijs	43,9	39,9	16,1	100
Lager onderwijs	17,3	37,4	45,3	100
Basisonderwijs	7,4	16,0	76,6	100

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997)

Tabel 2.2. De grootte van de scholen in het secundair onderwijs (1 februari 1997)

	Minder dan 250	Tussen 250 en 499	Meer dan 500	Totaal
	%	%	%	%
Secundair onderwijs	27,4	38,1	34,4	100

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997)

Tabel 2.3. Aantal aanvragen voor studiebeurzen, aantal goedgekeurde studiebeurzen en gemiddeld bedrag van de studiebeurzen voor het secundair en hoger onderwijs in 1996-1997

	Aantal aanvragen	Aantal goed- gekeurd (%)	Totaal bedrag in BEF	Gemiddeld bedrag
Hoger onderwijs				
Universiteit/ twee cycli	21.348	14.189 (66%)	749.765.500	52.841
Een cyclus	24.880	16.308 (66%)	744.045.800	45.625
Totaal hoger onderwijs	46.880	30.497 (66%)	1.493.811.300	48.982
Secundair onderwijs	123.695	88.186 (71%)	579.023.900	6.566

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Hoofdstuk 3. Kleuteronderwijs

3.1. Historisch overzicht

Het kleuteronderwijs in België is in haar aanvangsjaren sterk beïnvloed geweest door de pedagogische ideeën van Friedrich Froebel. Het belang dat hij hechtte aan de intellectuele ontwikkeling van het jonge kind was het meest innoverende element in zijn benadering. Hij pleitte ook voor een professioneel statuut voor leerkrachten (European Commission, 1995a). In 1857 werd de eerste Froebel-kleuterschool opgericht in Brussel. Het volgende jaar werden opleidingscursussen voor leerkrachten voorzien met steun van de overheid. Het was slechts in 1880 dat de eerste ministeriële richtlijnen werden uitgevaardigd om de werking van de kleuterscholen te regelen. In 1890 haalde het eerste modelleerplan grotendeels zijn inspiratie uit het werk van Froebel. De inspecteurs van het lager onderwijs werden verantwoordelijk voor de controle op de toepassing van de ministeriële richtlijnen.

Deze eeuw zijn de kleuterscholen geëvolueerd van plaatsen voor louter kinderopvang tijdens de dag naar scholen waar kinderen sociale vaardigheden leren, zich intellectueel ontwikkelen en hun persoonlijkheid ontwikkelen. Verschillende officiële programma's van activiteiten zijn geïmplementeerd. De invloed van Maria Montessori en vooral van Ovide Decroly komt duidelijk tot uiting in de baanbrekende leerplannen, gepubliceerd vanaf 1936.

In 1997 is het Decreet op het basisonderwijs van 25 februari 1997 van kracht geworden. Dit nieuwe decreet beoogt een integratie van alle wetgeving met betrekking tot het kleuter- en basisonderwijs in één coherent kader. Verder bevat het ook belangrijke wijzigingen en vernieuwingen. Het decreet wil meer autonomie geven aan elke school, maar ook meer verantwoordelijkheid (zie 2.1.3.).

3.2. Belangrijke wetgeving voor het kleuteronderwijs

- Wet tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving (de 'Schoolpactwet') van 29 mei 1959
- Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het lager onderwijs van 20 augustus 1957, zoals gewijzigd
- Decreet van 22 februari 1995 tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon kleuter- en lager onderwijs

- Decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, gewijzigd door het Decreet van 15 juli 1997

3.3. Soorten onderwijsinstellingen

De meeste kleuterscholen zijn verbonden met lagere scholen en zijn gevestigd in dezelfde gebouwen. Er moet echter worden gezegd dat onderwijs in de werkelijke zin van het woord niet wordt gegeven in het kleuteronderwijs. Het kleuteronderwijs wordt niet beschouwd als de 'eerste klas of groep' van het lager onderwijs. In de vroegere dagen werden deze scholen 'Froebel-scholen' genoemd, verwijzend naar hun oorsprong uit de Duitse 'kleutertuin'. Ofschoon het kleuter- en het lager onderwijs niet structureel met elkaar verbonden zijn, wordt toch een zachte overgang tussen deze twee beoogd. Bijgevolg wordt de term 'basisonderwijs' meer en meer gemeen goed, verwijzend naar de twee onderwijsniveaus.

3.4. Toelatingsvoorwaarden

Op dit niveau geldt geen verplichting om school te lopen. Het kleuteronderwijs heeft een vanzelfsprekende sociale en voorbereidende functie naar het lager onderwijs toe. Het nieuwe Decreet Basisonderwijs (25 februari 1997) heeft de aanvangsleeftijd voor het kleuteronderwijs opgetrokken van twee en half jaar naar 3 jaar. Deze nieuwe aanvangsleeftijd zal van kracht zijn na een overgangsperiode (wanneer een oplossing is gevonden voor de opvang van kinderen jonger dan drie jaar). Een schoolcarrière in het kleuteronderwijs eindigt meestal in de maand juni van het jaar waarin het kind 6 jaar wordt. Dit kan echter met een jaar verlengd worden op advies van de klassenraad van de betrokken kleuterschool en het hoofd van het PMS-centrum. In dat geval zijn de kinderen verplicht om regelmatig school te lopen aangezien ze dan voor het eerst onder de leerplicht vallen.

3.5. Niveaus en leeftijdsgroepen

In de meeste gevallen worden jaren gegroepeerd volgens de leeftijd:

- kinderen van 3/(2,5) jaar tot 4 jaar;
- kinderen van 4 tot 5 jaar;
- kinderen van 5 tot 6 jaar.

Dergelijke indeling is echter niet van overheidswege vastgelegd. Sommige scholen hanteren kortstondig of continu het verticaal verdelingssysteem, waarbij verschillende leeftijdsgroepen in hetzelfde jaar samen zitten. Dit is vaak het geval in landelijke gebieden waar de lokale bevolking te

klein is om drie aparte jaren in te richten. Een dergelijk systeem geeft meer differentiatie-mogelijkheden.

3.6. Algemene doelstellingen

Elke inrichtende macht kan vrij haar eigen leerplan opstellen. De volgende basisdoelstellingen van het kleuteronderwijs kunnen echter beschouwd worden als algemeen geldend voor alle onderwijs-netten:

- het stimuleren van een mentaal en fysiek evenwicht;
- de ontwikkeling van de intellectuele capaciteiten;
- het kind leren om zich op correcte wijze uit te drukken;
- het bewerkstelligen van een evenwichtige en gediversifieerde vooruitgang in de psychomotorische ontwikkeling van het kind;
- het aanmoedigen van een zekere mate van zelfstandigheid;
- het stimuleren van de creativiteit van het kind;
- het kind vertrouwd maken met het leven in de samenleving.

Dit kan worden samengevat als de stimulering van de persoonlijkheid van het kind, de ontwikkeling van zijn sociale vaardigheden en zijn cognitieve en emotionele ontwikkeling. Gesubsidieerde vrije (confessionele) scholen vangen ook aan met religieuze opvoeding. Naast de ontwikkeling van de zelfstandigheid van het kind en de stimulering van samenwerking poogt het kleuteronderwijs ook de kinderen met succes een aantal basisleervaardigheden onder de knie te laten krijgen. De ontwikkeling van psychomotorische en taalvaardigheden wordt ook als een prioriteit beschouwd. Officiële verklaringen benadrukken het belang om een zachte overgang tussen het kleuter- en lager onderwijs te garanderen.

3.7. Leerplan, vakken en lessenrooster

Het kleuteronderwijs heeft geen officieel leerplan, maar wel een werkplan of een vormingsplan. De algemene doelstellingen worden spelenderwijze bereikt binnen de wereld van de leeftijdsgroep. Tot nu toe stelde elke inrichtende macht haar eigen leerplan (methoden en pedagogische doelstellingen) op en diende deze ter goedkeuring bij de minister. Nu zijn er ontwikkelingsdoelen geformuleerd en aangenomen bij decreet door het Vlaams Parlement (Decreet van 22 februari 1995). Elke inrichtende macht ontwikkelt vanaf 1 september 1998 zijn eigen onderwijsmethoden en leerplannen met de bedoeling om deze ontwikkelingsdoelen te bereiken.

Deze ontwikkelingsdoelen worden geformuleerd voor vijf leergebieden: lichamelijke opvoeding, muzische vorming, taal, wereldoriëntatie (kennis over natuur, mens, maatschappij, technologie, tijd en ruimte) en wiskunde. Vanaf 1 september 1998 moeten alle scholen activiteiten in deze velden aan de leerlingen aanbieden.

Het Decreet Basisonderwijs (25 februari 1997) maakt een afwijking van de vastgelegde ontwikkelingsdoelen mogelijk. Een schoolbestuur kan oordelen dat de vastgelegde ontwikkelingsdoelen te weinig ruimte geven om de eigen pedagogische en opvoedkundige visie te realiseren en/of dat ze onverenigbaar zijn met deze visie. In dat geval kan het schoolbestuur een afwijking (die moet worden gemotiveerd) aanvragen bij de Vlaamse regering, en moet alternatieve ontwikkelingsdoelen voorstellen. De Vlaamse regering beoordeelt dan de gelijkwaardigheid van de voorgestelde ontwikkelingsdoelen met de vastgelegde.

Kleuterscholen organiseren over het algemeen activiteiten van maandag tot vrijdag, van 8 u.30 tot 12 u. en van 13 u. 30 tot 15 u. 30 (de woensdagnamiddag uitgezonderd). Een week bestaat uit 28 lesuren van 50 minuten. Scholen zijn minimum 182 dagen per jaar open en zijn gesloten in de maanden juli en augustus.

Vele scholen organiseren kinderopvang beantwoordend aan een nood die bij de ouders leefde. Recent is er een wettelijk kader ontwikkeld voor kinderopvang voor en na de schooltijd, tijdens de woensdagnamiddag en tijdens de vakantie. Naast privé-initiatieven kan een school kinderopvang organiseren wanneer op gemeentelijk niveau blijkt dat omwille van organisationele redenen, best de school kan instaan voor de organisatie van kinderopvang, rekening houdend met het bestaand aanbod van voorzieningen in kinderopvang in de gemeente. Net zoals alle andere initiatieven moet de school beantwoorden aan specifieke kwaliteitsvereisten voor kinderopvang (Besluit van de Vlaamse regering van 24 juni 1997).

3.8. Onderwijsmethoden

Zoals gezegd behoort de beslissing omtrent de gehanteerde onderwijsmethoden tot de vrijheid van de inrichtende machten. Bijgevolg zijn er geen officiële richtlijnen. De ideeën van ervaringsgericht kleuteronderwijs zijn relatief populair in Vlaanderen. Deze benadering legt de nadruk op de sociaal-emotionele ontwikkeling en het welbevinden van het kind (Laevers, 1987).

3.9. Leerlingenbeoordeling

Het kleuteronderwijs is georganiseerd volgens de traditie van de Duitse kleuterschool. Bijgevolg is er geen sprake van formeel onderricht of een formele evaluatie. Dit betekent echter niet dat er

helemaal geen sprake is van een beoordeling in dit onderwijsniveau. De beoordeling in het kleuteronderwijs is hoofdzakelijk gebaseerd op observatie en vervult drie rollen:

- een vooruitziende rol: biedt de graad van rijpheid en ontwikkeling die door het kind bereikt is voldoende perspectieven voor een schoolcarrière in het lager onderwijs?
- een peilende rol: wat heeft het kind geleerd, hoever staat het kind in vergelijking met zijn leeftijdsgenoten?
- een diagnostische rol: waarom heeft de ontwikkeling van een kind vertraging opgelopen of waarom is de kennis op bepaalde terreinen niet verworven?

De overgang van kleuter- naar lager onderwijs vraagt om een steeds grotere bijdrage van het PMS-centrum samen met het onderwijsteam van de school, gegeven de toenemende problemen in dit stadium.

3.10. Bijzondere begeleiding van leerlingen

Reeds een aantal jaren biedt de Vlaamse regering het zogenaamde programma van ‘zorgbreedte’ aan, dat de aanwending van de expertise uit het buitengewoon onderwijs in het gewoon onderwijs toelaat. De basisidee achter het initiatief vindt men ook terug bij het geïntegreerd onderwijs. Het beoogt een vroegtijdige zorg voor die kinderen die te kampen hebben met leermoeilijkheden, wat problemen kan veroorzaken bij de overgang van een kleuter- naar een lagere school. Speciale leerkrachten, scholen uit het buitengewoon onderwijs en de PMS-centra werken hecht samen met de kleuterleid(st)er. In het algemeen gaat de aandacht uit naar taalvaardigheid, sociale vaardigheden, zelfbeheersing en socio-economische problemen. De doelgroep bestaat uit kinderen die in een minder gunstige economische en culturele levenscontext opgroeien en die bekwaam zijn om gewoon onderwijs te volgen indien bepaalde achterstanden zijn weggewerkt (Omzendbrief van 30 april 1996). Voor kinderen met een handicap zijn er de voorzieningen van het buitengewoon onderwijs (zie hoofdstuk 10).

3.11. Andere organisatievormen

Een klein aantal scholen dat verspreid is over de verschillende onderwijsnetten, heeft specifieke onderwijsmethoden aangenomen geïnspireerd door de principes van pedagogen als Decroly, Freinet, Steiner en Montessori, waarnaar dergelijke scholen meestal worden genoemd.

3.12. Statistieken

De leerkracht-leerling ratio bedroeg in 1995 23,3, buitengewoon onderwijs inbegrepen (gemiddelde OECD-landen: 18,9) (CERI, 1997).

Tabel 3.1. Het aantal kleuterscholen binnen de verschillende onderwijsnetten (schooljaar 1996-1997)

Officieel onderwijs	349
Gesubsidieerd vrij onderwijs	1.389
Gesubsidieerd officieel onderwijs	437
Totaal	2.175

Deze cijfers omvatten zowel het gewoon als het buitengewoon kleuteronderwijs. Ze bevatten ook scholen die zowel kleuter- als basisonderwijs organiseren. In 1996-1997 organiseerden 1.930 scholen zowel kleuter- als lager onderwijs en 158 scholen enkel kleuteronderwijs. In het buitengewoon onderwijs was er geen enkele school die enkel kleuteronderwijs aanbood en 87 scholen boden zowel buitengewoon kleuter- als lager onderwijs aan (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a).

Tabel 3.2. *Evolutie van het aantal leerlingen in het kleuteronderwijs*

Jaar	Officieel onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd Officieel onderwijs	Totaal
80-81	32.100	160.314	31.559	223.973
81-82	33.500	161.597	33.334	228.431
82-83	34.899	164.584	34.142	232.811
83-84	33.993	167.192	35.332	236.517
84-85	33.479	166.564	36.204	236.247
85-86	32.454	163.783	36.469	232.706
86-87	30.078	159.201	35.609	224.888
87-88	28.790	154.132	34.991	217.913
88-89	28.301	150.558	34.876	213.735
89-90	28.260	148.394	36.179	212.833
90-91	28.200	149.004	36.898	214.102
91-92	30.597	162.370	41.909	234.876
92-93	31.251	166.934	44.001	242.186
93-94	31.847	171.395	46.178	249.420
94-95	32.002	173.282	47.816	253.100
95-96	32.457	174.382	48.864	255.703
96-97	32.741	171.149	49.153	253.043

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a).

Deze cijfers omvatten zowel het aantal leerlingen in het gewoon kleuteronderwijs als het buitengewoon kleuteronderwijs.

Hoofdstuk 4. Lager onderwijs

4.1. Historisch overzicht

De eerste wet op het lager onderwijs die nog steeds gedeeltelijk van belang is op de dag van vandaag, is een wet van 1842 die elke lokale overheid verplichtte om op zijn minst één lagere school in te richten en in stand te houden. Op het einde van de 19de eeuw was ongeveer 30% van de bevolking analfabeet. Aan het begin van deze eeuw werd het lager onderwijs veralgemeend ten gevolge van de introductie van de leerplicht. Het Studieplan van 1936 stelde dat het kortzichtig was om het lager onderwijs te pogen te reduceren tot pure basisvaardigheden als 'lezen, schrijven en rekenen'. Van 1936 af tot vandaag is de invloed van Decroly belangrijk geweest, in het bijzonder zijn ideeën over het belang van de interesses van de kinderen in het leerproces. Zijn invloed is nog steeds merkbaar in de nieuw ontwikkelde eindtermen en ontwikkelingsdoelen. Een meer systematische benadering komt in 1957 centraal te staan in het basisonderwijs, zonder het initiatief van de ervaren leerkracht te beknotten. Het onderwijs werd aangepast aan de nieuwe noden van de omringende samenleving en het leertempo van elk kind werd zoveel mogelijk gerespecteerd. De programma's zijn hervormd met het oog op een bevordering van de vaardigheden van kennisverwerving (zoals de beheersing van de moedertaal en wiskunde) eerder dan van feitenkennis. Hervormingsinitiatieven in de Vlaamse Gemeenschap begonnen op experimentele wijze in een klein aantal scholen vanaf 1973. Uit deze experimenten is een algemeen vernieuwingsprogramma ontstaan: het Vernieuwd Lager Onderwijs (VLO).

Het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 betekende een integratie van alle wetgeving met betrekking tot het kleuter- en basisonderwijs in één coherent kader. Verder bevat het ook belangrijke wijzigingen en vernieuwingen. Het decreet wil meer autonomie geven aan elke school, maar ook meer verantwoordelijkheid (zie 2.1.3.).

4.2. Belangrijke wetgeving voor het lager onderwijs

- Wet tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving (de 'Schoolpactwet') van 29 mei 1959
- Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het lager onderwijs van 20 augustus 1957, zoals gewijzigd
- Decreet van 22 februari 1995 tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon kleuter- en lager onderwijs
- Decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, gewijzigd door het Decreet van 15 juli 1997

4.3. Soorten onderwijsinstellingen

Het merendeel der scholen in het basisonderwijs biedt zowel kleuter- als lager onderwijs aan; 1.930 scholen boden tijdens het schooljaar 1996-1997 beide onderwijsniveaus aan, terwijl slechts 158 scholen zich enkel toedegden op onderwijs voor kleuters en 259 scholen enkel instonden voor lager onderwijs (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Onderwijs, 1997).

4.4. Toelatingsvoorwaarden

Het lager onderwijs begint normaal in september van het jaar dat het kind de leeftijd van 6 jaar bereikt. Deze datum markeert het begin van de leerplicht die twaalf jaar duurt. De voogd kan echter beslissen dat zijn/haar kind het eerste jaar lager onderwijs mag aanvangen op de leeftijd van vijf jaar of dat het kind het eerste jaar van de leerplicht in het kleuteronderwijs doorbrengt, steeds na een advies van de klassenraad en het PMS-centrum. Anderzijds is het in geval van een positief advies van de klassenraad en het PMS-centrum mogelijk dat het kind acht jaar doorbrengt in het lager onderwijs (Decreet van 25 februari 1997). Dergelijke regeling laat het kind dat laattijdig (te wijten aan ziekte, handicap of immigratie) aanvangt in het onderwijs toe, om in het lager onderwijs te blijven tot het einde van het schooljaar waarin het de leeftijd van 15 jaar bereikt (en onder voorwaarde dat hij/zij niet meer dan 8 jaar in dit onderwijsniveau heeft school gelopen).

4.5. Niveaus en leeftijdsgroepen

De structuur van het lager onderwijs, bestaande uit 6 leerjaren en drie graden, is reeds verschillende decennia in voege. Wanneer de schoolbevolking onvoldoende groot is om 6 leerjaren te vormen voor de 6 leeftijdsgroepen, worden er graadklassen gevormd met de leerlingen van twee opeenvolgende leeftijdsgroepen of worden er gradenklassen gevormd indien nodig. Dit is noodzakelijkerwijs het geval in streken waar de bevolkingsdichtheid laag is.

Buiten de klassen waarin, in enkele uitzonderlijke gevallen, groepswork tussen kinderen van verschillende leeftijd en geïndividualiseerde onderwijsmethoden worden gehanteerd, gebeurt het lager onderwijs in grote mate ongedifferentieerd. Hetzelfde programma wordt meestal gehanteerd voor alle leerlingen uit eenzelfde klas alsof de leerritmes van al de leerlingen dezelfde zouden zijn. Bijgevolg wekt het volgens sommigen geen verbazing dat het aantal leerlingen dat een jaar moet overdoen, en dus achterstand oploopt in dit onderwijsniveau, zorgwekkend is. Vandaag wordt in het beleid uitgekeken om de differentiatiemogelijkheden te verbeteren. Normaal is er één leerkracht die alle vakken geeft. Soms worden er echter speciale leerkrachten aangesteld voor vakken als muziek, lichamelijke opvoeding, godsdienst,...

4.6. Algemene doelstellingen

Ofschoon de inrichtende macht vrij is om een eigen leerplan op te stellen, kunnen de algemene doelstellingen van lager onderwijs als volgt worden samengevat:

- het aanmoedigen van de persoonlijke ontwikkeling van elk kind waarbij zijn/haar identiteit wordt gerespecteerd, het bevorderen van zijn/haar intrede in de samenleving en het actief participeren in zijn/haar opvoeding;
- het kind helpen om basiskennis- en vaardigheden te verwerven;
- het wegwerken van ongelijkheden die zich op school en in het onderwijs manifesteren.

4.7. Leerplan, vakken en lessenrooster

Voor het lager onderwijs zijn er eindtermen geformuleerd voor 5 leergebieden: lichamelijke opvoeding, muzische opvoeding, taal, wereldoriëntatie (algemene kennis over natuur, mens, samenleving, technologie, tijd en ruimte) en wiskunde. Deze eindtermen moeten door de leerlingen bereikt worden op het einde van de lagere school. De vijf leergebieden zijn identiek aan deze van de ontwikkelingdoelen voor het kleuteronderwijs. Er zijn echter twee verschillen. Frans wordt toegevoegd aan het leergebied taal (niet verplicht) en de eindtermen zijn ook geformuleerd voor twee thema's die deze leergebieden overstijgen: leren leren en sociale vaardigheden. Deze zijn alle vanaf de eerste september 1998 verplicht.

Het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 maakt een afwijking van de vastgelegde ontwikkelingsdoelen mogelijk voor schoolbesturen die verantwoordelijk zijn voor de inrichting van lager onderwijs. Een schoolbestuur kan oordelen dat de vastgelegde eindtermen te weinig ruimte bieden om de eigen pedagogische en opvoedkundige visie te realiseren en/of dat ze onverenigbaar zijn met deze visie. In dat geval kan het schoolbestuur een gemotiveerde vraag tot afwijking indienen samen met een eigen alternatieve definitie van de eindtermen, waarover de Vlaamse regering een beslissing zal nemen.

Lagere scholen organiseren onderwijs van maandag tot vrijdag vanaf 8 u. 30 tot 12 u. en van 13 u. 30 tot 15 u. 30/16 u. (behalve op woensdagnamiddag). Elke week omvat 28 lesuren van 50 minuten. Scholen zijn minimum 182 dagen per jaar open. Ze zijn gesloten in de maanden juli en augustus. De lessenrooster die algemeen wordt toegepast in het lager onderwijs is de volgende:

Vakken	1ste graad	2de graad	3de graad
Godsdienst of zedenleer	2	2	2
Milieu	6	6	0
Aardrijkskunde	0	0	1,5
Geschiedenis	0	0	1,5
Wetenschappen	0	0	2
Moedertaal	7	7	7
Wiskunde	6	6	5
Tweede taal	0	0	(3)
Tekenen	1	1	1
Handvaardigheid	2	2	2
Lichamelijke opvoeding	2	2	2
Muziek	1	1	1
Caligrafie	1	1	0
Totaal	28	28	28

Er moet echter worden opgemerkt dat in het Vlaamse lager onderwijs het ook mogelijk is onderwijs projectmatig te organiseren rond bepaalde thema's, waardoor bovenstaande lessenrooster niet opgaat (bv. bij de Steinerscholen).

Het Decreet Basisonderwijs (25 februari 1997) erkent het recht op tijdelijk onderwijs aan huis voor kinderen die tijdelijk in de onmogelijkheid verkeren om naar de lagere school te gaan wegens ziekte of ongeval. Op vraag van de ouders is de school verplicht om tijdelijk onderwijs aan huis te organiseren (twee lesuren per week die gesubsidieerd of gefinancierd worden als aanvullende lesuren). Deze regeling geldt pas wanneer de afwezigheid minstens 28 dagen duurt.

Veel scholen organiseerden kinderopvang, beantwoordend aan een nood die bij de ouders leefde. Recent is er een wettelijk kader ontwikkeld voor kinderopvang voor en na de schooltijd, tijdens de woensdagnamiddag en tijdens de vakantie. Naast privé-initiatieven kan een school kinderopvang organiseren wanneer op gemeentelijk niveau blijkt dat omwille van organisationele redenen de school best kan instaan voor de organisatie van kinderopvang, rekening houdend met het bestaande

aanbod van voorzieningen in kinderopvang in de gemeente. Net zoals alle andere initiatieven moet de school beantwoorden aan specifieke kwaliteitsvereisten voor kinderopvang (Besluit van de Vlaamse regering van 24 juni 1997).

4.8. Onderwijsmethoden

Volgens het principe van de pedagogische vrijheid behoort een beslissing omtrent de onderwijsmethoden tot de vrijheid van de inrichtende machten. Bijgevolg is er geen sprake van officiële richtlijnen.

4.9. Evaluatie

De onderwijzer moet testen afnemen op het einde van elk leerjaar met de bedoeling om te beoordelen in welke mate de vooropgestelde doelstellingen door de leerlingen bereikt zijn en om de doelmatigheid van zijn/haar lesgeven te evalueren. Een schoolrapport informeert elke leerling en zijn/haar ouders op regelmatige tijdstippen over de bereikte resultaten, de vooruitgang die is gemaakt, het leergedrag en de persoonlijke ontwikkeling van het kind.

Op dit niveau (net zoals in het secundair onderwijs) wordt de leerkracht aangemoedigd om een pedagogie van succes en positieve stimulering te hanteren, die rekening houdt met de moeilijkheden die inherent zijn aan de vooropgestelde doelstellingen en de variërende bekwaamheden van de leerlingen. Samen met de formatieve toetsen kunnen de resultaten van de examens die in december of juni worden afgenomen hierbij worden gebruikt.

Alle examens en testen worden georganiseerd door de leerkracht onder de verantwoordelijkheid van de inrichtende macht van de school.

Over het met vrucht doorlopen van een schooljaar wordt beslist door de klasleraar, vaak in overleg met de directeur en eventueel met andere leden van het onderwijsteam. Het zittenblijven is echter een groot probleem (zie tabel 4.3. en 4.4.).

4.10. Diploma

Het Getuigschrift Basisonderwijs kan worden bekomen op het einde van het 6de leerjaar van het lager onderwijs, op het einde van het eerste jaar van het secundair onderwijs (1ste jaar A of B) of op het einde van het voorbereidende jaar beroepsonderwijs (d.i. het tweede jaar van de eerste graad secundair onderwijs voor zij die uit de het eerste jaar B komen) waar een evenwaardig certificaat wordt verstrekt.

4.11. Bijzondere begeleiding van leerlingen

In 1984 werd het Koninklijk Besluit van 27 oktober 1966 gewijzigd om een grotere autonomie voor elke school te garanderen wat betreft de organisatie van haar onderwijsaanbod en dit door de school te financieren op basis van een pakket toegewezen uren. Een aantal lestijden wordt ter beschikking gesteld van elke school, afhankelijk van het aantal leerlingen. Dit systeem geeft de scholen de mogelijkheid om een optimaal lessenrooster op te stellen en de structuur van het onderwijsaanbod af te stemmen op de particuliere noden van de leerlingen (de organisatie van overgangsjaren, de inrichting van lessen lichamelijke opvoeding, het uittrekken van uren voor ondersteuning in het schoolbeheer,...).

Scholen kunnen de diensten inroepen van een taakleraar, wiens taak het is om door middel van specifieke en sterk geïndividualiseerde activiteiten leerlingen bij te staan die door een moeilijke periode van het leerproces gaan.

Vanaf het schooljaar 1992-1993 zijn bijkomende middelen (een equivalent van 500 leerkrachten) voorzien voor scholen die een systematische aanpak plannen van mislukkingen en het zittenblijven in het eerste jaar van het lager onderwijs. Onder de naam 'zorgbreedte' zijn een aantal projecten opgezet die de aanwending van de know-how uit het buitengewoon onderwijs toelaat in het gewoon onderwijs (Omzendbrief van 30 april 1996). Een geplande samenwerking met een kleuterschool en een school uit het buitengewoon onderwijs is één van de voorwaarden die moet worden vervuld, wil men een beroep doen op deze vorm van steun (zie 10.6.4.).

Het speciaal systeem van geïntegreerd onderwijs (GON) maakt mogelijk dat leerlingen met speciale behoeften, die een zekere tijd in een school voor buitengewoon onderwijs hebben doorgebracht, tijdelijk verder kunnen genieten van de begeleiding uit het buitengewoon onderwijs (omzendbrief van 1 juli 1993) (zie ook 10.7.). Dit systeem laat ook toe om kinderen te voorzien van technische uitrusting, met de bedoeling hen te herintegreren in een school uit het gewoon onderwijs. Dergelijke uitrusting wordt gefinancierd door de overheid. In de periode 1990-1996 is het aantal leerlingen uit het geïntegreerd onderwijs gegroeid van 524 naar 804 in het basisonderwijs, maar deze groei is in relatieve termen eerder beperkt, vergeleken met de groei van het buitengewoon onderwijs als geheel (+4.440 leerlingen of een groei van 24,5%) (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997).

4.12. Andere organisatievormen

Scholen met minstens 10 allochtone kinderen die niet volledig de taal verstaan die op school wordt gebruikt, kunnen bijkomend taallessen voorzien (3 uren per week). Dit initiatief om de integratie

van migrantenkinderen te bevorderen werd wettelijk verankerd in bepaalde artikels uit het Decreet van 6 april 1992. Bij de toepassing van deze maatregelen zijn er 36 prioritaire onderwijsregio's erkend. In deze regio's die een hoge concentratie van migrantenkinderen hebben, worden de onderwijsinspanningen geïntensifieerd met de bedoeling de onderwijsachterstand zo snel als mogelijk te overbruggen. De nadruk ligt echter niet enkel op taallessen en het wegwerken van een schoolachterstand. Het onderwijssysteem moet met een gelijke intensiteit streven naar de integratie van de immigranten in de maatschappij, dit door rekening te houden met hun eigen taal en cultuur en door de bevordering van hun integratie d.m.v. intercultureel onderwijs. Cruciaal is de aandacht die wordt besteed aan het aanleren van het Nederlands, de onderwijstaal in de Vlaamse Gemeenschap. Daarom worden er speciale lessen en speciale voorzieningen getroffen voor leerlingen die naar school gaan zonder de Nederlandse taal volledig meester te zijn. Om de gewenste effecten te bekomen, is het onderwijzend personeel in scholen met veel migrantenkinderen aanzienlijk opgetrokken. Bijkomende bijstand en begeleiding worden binnen dit kader eveneens aangeboden. Ondertussen zijn tijdens het schooljaar 1991-1992 760 nieuwe permanente jobs gecreëerd. De budgettaire repercussies van deze uitbreiding mogen niet worden onderschat: de jaarlijkse kost voor het onderwijsbeleid t.a.v. migrantenkinderen bedraagt zo'n 850 miljoen BEF. In 1995-1996 werden in het gewoon lager onderwijs 15.950 doelgroepleerlingen bereikt (1.575 in het buitengewoon basisonderwijs), en werden 6.986 lestijden aangewend in het gewoon lager onderwijs (736 in het buitengewoon basisonderwijs) (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997). Dit programma is bekend onder de naam 'Onderwijsvoorrrangsbeleid' (OVb).

4.13. Statistieken

De leerkracht-leerling ratio bedroeg in 1995 voor het lager onderwijs, buitengewoon onderwijs inbegrepen, 12,8 (gemiddelde OECD-landen: 18,8) (CERI, 1997).

Tabel 4.1. Aantal scholen lager onderwijs (1996-1997)

Officieel onderwijs	360
Gesubsidieerd vrij onderwijs	1.484
Gesubsidieerd officieel onderwijs	534
Totaal	2.378

Deze cijfers omvatten zowel het gewoon als het buitengewoon lager onderwijs. Ze bevatten ook scholen die zowel kleuter- als lager onderwijs organiseren. In 1996-1997 organiseerden 1.930 scholen zowel kleuter- als lager onderwijs en 259 scholen enkel lager onderwijs. In het

buitengewoon onderwijs boden 102 scholen enkel lager onderwijs en 87 scholen zowel buitengewoon kleuter- als lager onderwijs aan (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997).

Tabel 4.2. Evolutie van het aantal leerlingen in het lager onderwijs

Jaar	Officieel onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd Officieel Onderwijs	Totaal
80-81	75.576	297.893	102.757	476.226
81-82	73.453	288.798	100.423	462.674
82-83	68.943	281.395	98.190	448.528
83-84	65.641	275.751	95.349	436.741
84-85	63.054	273.211	93.302	429.567
85-86	61.824	273.938	92.852	428.614
86-87	60.613	276.300	92.909	429.822
87-88	60.025	280.257	93.421	433.703
88-89	59.346	281.293	94.359	434.998
89-90	58.717	281.573	93.789	434.079
90-91	58.650	278.597	93.331	430.578
91-92	57.819	274.570	92.512	424.901
92-93	56.979	270.368	91.661	419.008
93-94	56.313	267.213	91.331	414.857
94-95	55.842	265.145	91.920	412.907
95-96	55.702	265.076	92.244	413.022
96-97	57.087	267.534	92.748	417.369

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a).

Deze cijfers omvatten zowel het aantal leerlingen in het gewoon lager onderwijs als het buitengewoon lager onderwijs.

Tabel 4.3. Doorstroming van jongens en meisjes in het basisonderwijs van de generatie geboren in 1979 (die 11 jaar werd in 1990) in percentages

Leeftijd	Jaar	A	B	C	D	E(1)	F(2)
6 jaar	85-86	2,50	96,63	0,88	-	3,37	72.497
7 jaar	86-87	9,77	88,37	1,86	8,26	11,63	71.921
8 jaar	87-88	11,42	85,67	2,91	2,70	14,33	71.657
9 jaar	88-89	12,37	83,66	3,77	1,81	16,14	71.850
10 jaar	89-90	12,81	82,93	4,26	0,93	17,07	71.732
11 jaar	90-91	13,51	81,66	4,83	1,26	18,33	71.670

A: achterop in het kleuter- en lager onderwijs

B: op leeftijd of vooruit in het primair en het secundair onderwijs

C: in het buitengewoon onderwijs

D: niet op leeftijd of niet voor in het gewoon lager onderwijs (bijkomend % per jaar)

E: niet op leeftijd of niet voor in het gewoon lager onderwijs (cumulatief)

F: totaal aantal

(1) $E = A + C$

(2) Schommelingen hebben te maken met overgangen van en naar Franstalige scholen (Van Damme, 1993)

Tabel 4.4. Evolutie van de schoolvertraging in het lager onderwijs

Schooljaar	% leerlingen met achterstand			% leerlingen in het buitengewoon lager onderwijs
	Alle jaren	Eerste leerjaar	Zesde leerjaar	
1987-88	11,9	9,0	12,6	3,7
1991-92	14,1	11,0	13,3	4,7
1995-96	13,8	10,6	14,5	5,5

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Hoofdstuk 5. Secundair onderwijs

5.1. Historisch overzicht

Het duurde tot 1887 vooraleer een wet de structuur van het secundair onderwijs vastlegde. Die structuur werd behouden tot het einde van de Tweede Wereldoorlog. Naast de klassieke richtingen (Latijn- Grieks en Latijnse) kreeg ook de moderne humaniora (met de klemtoon op moderne talen en wetenschappen) betekenis. Daarenboven werden secundaire scholen opgericht, die geen humaniora-onderwijs aanboden maar die bedoeld waren om jongeren voor te bereiden op een loopbaan in de handel, industrie, administratie en financiële wereld. Ook ontstond er in de loop van de 19de eeuw, los van de bestaande secundaire scholen, het technisch onderwijs. Dit onderwijstype dat gericht was op de sectoren landbouw, tuinbouw, industrie en handel, voorzag lessen met een praktische en nuttige inslag, 's avonds en op zondag. De grote politieke, sociale en economische veranderingen uit de nadagen van Wereldoorlog I hadden een invloed op de toenmalige structuur van het secundair onderwijs; het aantal scholen en leerlingen nam sterk toe (De Keyser & D'Hoker, 1984-1985).

Vanaf het interbellum spitste de discussie zich toe op de evenwaardigheid tussen de klassieke richtingen enerzijds - waar het aantal uren Latijn en Grieks aan het verminderen was - en de moderne humaniora anderzijds. In 1924 kwam het leerplan van de middelbare scholen, dat een afdeling Latijn-Grieks kon bevatten in de rijksmiddelbare scholen, overeen met de eerste drie jaar van de moderne humaniora. Het technisch onderwijs, waarvan de ontwikkeling gekenmerkt werd door een gebrek aan coherentie en dat noch over een statuut noch over een unitaire structuur beschikte, kreeg door een koninklijk besluit in 1933 voor de eerste keer een samenhangende indeling voor technische scholen. Het bestuur van het technisch onderwijs, dat tot dan toe de verantwoordelijkheid was geweest van verschillende ministers (Landbouw, Handel en Arbeid) kwam onder de bevoegdheid van de minister van Openbaar Onderwijs. Op dat moment kwam, tenminste in bepaalde kringen, het idee naar voren om het secundair en technisch onderwijs dichter bij elkaar te brengen.

Na de Tweede Wereldoorlog, en vooral na de jaren '50 en '60, evolueerde het secundair onderwijs op een determinerende wijze. In den beginne op het vlak van haar studentenpopulatie en vervolgens ook op het vlak van zijn structuren. Eerst en vooral werden er nieuwe afdelingen en structuren opgericht (KB van 30 april 1957(b)). Op hetzelfde moment werd het technisch en beroeps-onderwijs een structuur gegeven die gelijkaardig was aan die van het oudere algemeen vormend

onderwijs (KB van 30 april 1957(a)). De 'Omnivalentiewet' van 8 juni 1964 liet een grotere toegang tot hoger onderwijs en bepaalde universiteitsfaculteiten in het bijzonder toe. Tijdens de decennia die het einde van de Tweede Wereldoorlog voorafgingen was het secundair onderwijs met zijn zeer hiërarchische, categoriale en piramidale structuur, immers enkel toegankelijk geweest voor een kleine groep jongeren. De democratiseringsbewegingen hebben in het secundair onderwijs na de Tweede Wereldoorlog een radicale hervorming teweeg gebracht in haar structuren en pedagogische methoden. Deze evolutie had zowel een kwalitatieve (structurele veranderingen) als een kwantitatieve dimensie (de 'school-boom').

Meer recente pogingen tot hervorming van het secundair onderwijs gaan terug tot het schooljaar 1969-1970. Een aantal controverses ten spijt - die daarenboven niet zijn opgehouden nadat de nieuwe wetgeving was aangenomen, werd een nieuw type van secundair onderwijs geïntroduceerd door de Wet van 19 juli 1971, dat het Type 1 werd genoemd. Waar dit nieuwe (comprehensieve) type verplicht werd in het Rijksonderwijs, werd het slechts gedeeltelijk toegepast in de gesubsidieerde scholen.

Twee belangrijke hervormingen bepalen de actuele eenheidsstructuur van het secundair onderwijs. Ten eerste zijn de twee hoofdtypes (een comprehensief type en een type met verschillende richtingen) vervangen, na een overgangsperiode, door een nieuw algemeen kader. De vroegere nationale wetgeving (aangenomen vóór de bevoegdheidsoverdracht van federale overheid naar gemeenschap) van 1971 (type I) en 1957 (type II) is vervangen door het Decreet betreffende het onderwijs II van 31 juli 1990. Dit voerde een nieuwe algemene structuur voor het secundair onderwijs in. Vanaf 1 september 1989 namen alle Vlaamse scholen progressief een nieuwe organisatievorm aan, vertrekkend van het eerste jaar secundair onderwijs. De formele goedkeuring van het decreet volgde dus in feite na de reële hervorming in de scholen zelf; de hervorming werd immers in 1989 gelanceerd door de minister van Onderwijs en na lange politieke discussie heeft men beslist om deze belangrijke hervorming bij decreet te bekrachtigen in 1990.

Ten tweede is het secundair onderwijs over de laatste 30 jaren geëvolueerd naar een uniforme wetgeving voor het hele secundaire onderwijs (technisch en beroepsonderwijs inbegrepen) met betrekking tot de uitreiking van diploma's, leerplannen, leerlingenevaluatie... In Vlaanderen verwijzen de termen 'lager' en 'hoger' secundair onderwijs naar de voormalige structuur van het secundair onderwijs dat uit twee cycli van 3 jaar bestond (m.n. de lagere en de hogere cyclus). Vandaag heeft het secundair onderwijs een meer uniforme structuur en een onderverdeling in 3 graden.

Momenteel is er een nieuwe reorganisatie van het secundair onderwijs op til, die als een prioriteit in het coalitieakkoord van de Vlaamse regering voor de regeerperiode 1995-1999 staat. Een belangrijke doelstelling is de optimalisering van de oriëntering van de leerlingen, met de bedoeling aan elke leerling het onderwijs te geven dat het best beantwoordt aan zijn interesses en capaciteiten. Dit

betekent dat er komaf zal moeten worden gemaakt met een aantal problemen die zich in het onderwijs voordoen, als daar zijn: het toenemende aantal leerlingen in het bijzonder onderwijs, het groter aantal mislukkingen, het eliminatiemechanisme dat karakteristiek is voor het huidige secundaire onderwijssysteem, de ongekwalificeerde 'output' van leerlingen van het secundair onderwijs op de arbeidsmarkt, enzovoort.

Hervormingen op vijf vlakken worden in het vooruitzicht gesteld, zoals de rationalisering en her-schikking van het onderwijsaanbod, de bevordering van de lokale autonomie van de scholen, bijkomende inspanningen voor leerlingen met leermoeilijkheden, de integratie van het gewoon en bijzonder onderwijs en de modularisering van het beroepsgericht onderwijs (zie verder) (Van Den Bossche, 1996).

5.2. Belangrijke wetgeving voor het secundair onderwijs

- Wet tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving van 29 mei 1959, bijgenaamd de 'Schoolpactwet'
- Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het technisch onderwijs van 30 april 1957
- Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het middelbaar onderwijs van 30 april 1957
- Decreet betreffende inspectie en pedagogische begeleiding van 17 juli 1991
- Wet betreffende de algemene structuur en de organisatie van het secundair onderwijs van 19 juli 1991
- Decreet betreffende het onderwijs II van 31 juli 1990
- Besluit van de Vlaamse Executieve betreffende de organisatie van het voltijds secundair onderwijs van 13 maart 1991
- Decreet tot bekrachtiging van de eindtermen en de ontwikkelingsdoelen van de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs van 24 juli 1996

5.3. Algemene structuur van het secundair onderwijs

5.3.1. Graden, onderwijsvormen en onderwijsinstellingen

In overeenstemming met het Decreet van 31 juli 1990 bestaat de nieuwe 'eenheidsstructuur' van het secundair onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap uit 3 graden van 2 twee jaar (Van Damme, 1988; Vanderhoeven & Van Damme, 1991). De eerste graad heeft een gemeenschappelijk leerplan voor alle leerlingen. Deze basisvorming wordt aangeboden aan de leerlingen van de 1A-groep of de 1B-

groep, die het getuigschrift basisonderwijs hebben verkregen. De tweede en derde graad biedt elk vier onderwijsvormen aan:

- het Algemeen Vormend Secundair Onderwijs (ASO). Deze onderwijsvorm beoogt een brede theoretische vorming en bereidt de leerling eveneens voor op hoger onderwijs;
- het Technisch Secundair Onderwijs (TSO), dat vooral aandacht heeft voor algemene en technisch-theoretische vakken. Het TSO bereidt de leerlingen voor op het beroepsleven of het hoger (technisch) onderwijs. Praktijklessen zijn in de opleiding inbegrepen;
- het Kunstsecundair Onderwijs (KSO), dat een algemene en brede ontwikkeling combineert met een actieve artistieke praktijk, dat de leerlingen voorbereidt op een professioneel leven of op hoger (kunst)onderwijs;
- het Beroepssecundair Onderwijs (BSO) laat de leerlingen specifieke vaardigheden opdoen in combinatie met een algemene opleiding. De overstap naar hoger onderwijs is mogelijk maar niet gebruikelijk.

Elke graad bestaat uit 2 jaren en vormt een geheel op zichzelf. Op het einde van de derde graad van het algemeen, technisch en kunstonderwijs bekommen de leerlingen het diploma van secundair onderwijs. Wanneer leerlingen het speciale zevende jaar van het beroepsonderwijs doorlopen krijgen zij eveneens het officieel erkende diploma van secundair onderwijs. Sommige scholen bieden ook een 'vierde graad beroepssecundair onderwijs'. Het bestaat uit 3 afdelingen: kunst, kleding en verpleging (algemene verpleging en psychiatrische verpleging). Er zijn drie types onderwijsinstellingen: onafhankelijke middenscholen die enkel de eerste graad van secundair onderwijs aanbieden, scholen die enkel de tweede en de derde graad aanbieden (ofwel ASO, ofwel TSO en BSO, ofwel beide) en scholen die de drie graden aanbieden. Het kunstonderwijs (2de en 3de graad) wordt slechts in enkele onderwijsinstellingen aangeboden.

5.3.2. Toelatingsvoorwaarden

Over het algemeen hebben de leerlingen de leeftijd van twaalf jaar bereikt vooraleer zij tot het secundair onderwijs toetreden. Zij kunnen het eerste jaar A aanvragen wanneer ze het getuigschrift basisonderwijs bezitten, dat het bewijs is van een succesvolle schoolcarrière in het basisonderwijs (Wet van 28 juni 1983; Besluit van de Vlaamse Executieve van 13 maart 1991). Wanneer jongeren na het laatste jaar lager onderwijs dit diploma niet bereiken, kunnen zij toch worden toegelaten tot het 1ste jaar A., dit in onderling akkoord met de ouders en op advies van het PMS-centrum, en op voorwaarde dat de Toelatingsraad van het 1ste jaar A een gunstig advies geeft. Deze Toelatingsraad bestaat uit de betrokken leerkrachten en de directeur van de school. Zonder het diploma van basisonderwijs kunnen de leerlingen worden toegelaten tot het 1ste jaar B vanaf de leeftijd van 11 jaar. Hetzelfde gaat op voor de leerlingen die niet aan de fundamentele voorwaarden lijken te

voldoen om het eerste leerjaar A te volgen. Dit kan uitsluitend wanneer de ouders akkoord gaan en op advies van het PMS-centrum, zelfs indien ze het diploma van basisonderwijs hebben bereikt. Voor het eerste jaar B wordt de basisvorming apart vastgelegd in het decreet, daarenboven worden eigen ontwikkelingsdoelen bepaald en deze verschillen van die van het eerste jaar A; leerlingen worden hier op een meer geïndividualiseerde wijze benaderd met de bedoeling de continuïteit van de schoolcarrière van de leerling te garanderen. De overgang van het 1ste jaar B naar het 1ste jaar A is mogelijk tot de 15de november en van het 1ste jaar A naar het 1ste jaar B tot de 15de januari, indien de ouders van de leerling akkoord gaan en de klassenraad dit adviseert. De klassenraad bestaat uit alle leerkrachten van een bepaalde klas en de directeur.

Een overstap van de ene onderwijsvorm naar de andere is toegelaten doorheen het secundair onderwijs, op voorwaarde dat het advies van de Toelatingsraad en de overgangsvoorwaarden tussen de studierichtingen worden gerespecteerd. In de derde graad van het algemeen vormend, technisch en kunstonderwijs zijn overgangen beperkter.

Op de leeftijd van 16 jaar kan een leerling het derde jaar van het beroepsonderwijs aanvangen, wat ook zijn voorafgaande schoolcarrière mag zijn, indien de Toelatingsraad een gunstig advies geeft. Deze leerlingen kunnen niet het diploma van secundair onderwijs verwerven.

Om op een rechtmatige manier te zijn ingeschreven in het gewoon secundair onderwijs moet een leerling die bijzonder onderwijs volgt, het akkoord van een gespecialiseerd PMS-centrum verkrijgen – zelfs wanneer de leerling in het bezit is van het diploma van basisonderwijs toegekend in een school uit het bijzonder onderwijs –, alsook het akkoord van de Toelatingsraad en dat van de Administratie van het Secundair onderwijs van het Departement Onderwijs (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap).

Buitenlandse leerlingen die wensen hun secundaire studies in België verder te zetten, moeten bij de eerste inschrijving in het bezit zijn van een gelijkwaardig bekwaamheidsbewijs voor hun gedane studies in het buitenland, verstrekt door de betrokken administratie.

5.3.3. Niveaus en leeftijdsgroepen

In theorie geldt voor het secundair onderwijs het jaarklassensysteem waar groepen leerlingen met een identieke leeftijd een klas vormen. Omwille van mislukkingen en zittenblijven hebben de klassen soms een heel heterogene samenstelling (in het bijzonder in het beroepsonderwijs). Elk vak wordt onderwezen door een leerkracht die zich daarin gespecialiseerd heeft.

5.3.4. Studierichtingen en specialisatie

5.3.4.1. Algemeen overzicht

In de eerste graad en binnen elk van de 4 onderwijsvormen worden er veel keuzerichtingen aangeboden, vooral in het technisch en beroepsonderwijs. De regering heeft aangekondigd om in de toekomst het aantal studierichtingen te reduceren in het kader van een meer omvattende hervorming van het secundair onderwijs (Van Den Bossche, 1996).

Aangezien lessenroosters de verantwoordelijkheid zijn van de inrichtende macht, kunnen zij in dit kort bestek niet worden gegeven. Wij geven exemplarisch deze van het grootste net.

De vier onderwijsvormen worden in de eerste graad niet afzonderlijk georganiseerd. Vanaf de tweede graad worden de vier vormen gescheiden georganiseerd. Dit sluit echter niet de mogelijkheid uit om een aantal gemeenschappelijke vakken te organiseren. In het eerste jaar A volgen alle leerlingen de vakken van de basisvorming van tenminste 27 lesperioden per week, bestaande uit: godsdienst en zedenleer, Nederlands, Frans, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurwetenschappen of fysica en/of biologie, artistieke opvoeding of plastische opvoeding en/of muzikale opvoeding, technologische opvoeding, lichamelijke opvoeding. Het vak Engels kan ook bijkomend worden opgenomen zonder dat het voor alle leerlingen tot de basisvorming gaat behoren (Decreet van 31 juli 1990). Bijkomend blijven er 5 lestijden per week over die door elke school naar eigen keuze binnen het voorziene wettelijke kader kan worden gekozen. Dit laat de school toe om haar eigen karakter staande te houden, dat verbonden is met bijvoorbeeld de traditie van de school en de socio-economische omgeving waarin ze is gesitueerd. Voor het 1ste leerjaar B geldt een identieke indeling (VVKSO, 1996a).

In het tweede jaar volgen alle leerlingen een pakket basisvorming van tenminste 24 lestijden per week, bestaande uit de volgende vakken: godsdienst en zedenleer, Nederlands, Frans, Engels, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurwetenschappen of fysica en/of biologie en/of wetenschappelijk werk, artistieke opvoeding of plastische opvoeding en/of muzikale opvoeding, technologische opvoeding en lichamelijke opvoeding (Decreet van 31 juli 1990). Tenminste 14 van de 24 lestijden per week zijn gemeenschappelijk voor alle leerlingen. Bijzondere regelingen bestaan er voor leerlingen die beroepsonderwijs volgen vanaf het tweede jaar, het zogenaamde beroepsvoorbereidende leerjaar (BVL). In grote lijnen krijgen zij dezelfde vakken uit het pakket basisvorming van de A-groep, behalve de vakken Engels en Frans, maar zij volgen deze vakken wel in een aparte groep. Naast het pakket basisvorming, zijn er minimum 8 en maximum 16 lestijden beschikbaar voor elke groep om verder haar individueel karakter te bepalen, binnen het voorziene wettelijke kader. In het Beroepsvoorbereidend Leerjaar is het pakket basisvorming beperkt tot 16 lestijden.

De leerling kan één groep of een combinatie kiezen van twee groepen vakken (een totaal van 16 lestijden) die worden toegevoegd aan het pakket basisvorming (o.m. land- en tuinbouw, bouw, elektriciteit, metaal, hotel, nijverheidstechnieken,...) (VVKSO,1996a).

De resterende lestijden (5 tot 7 uur) staan open voor optionele vakken (Latijn, Grieks, moderne talen, aanvullende wiskunde, technologie,...) – Latijn en Grieks zijn enkel beschikbaar voor de A-groep. Tevens is er nog 1 tot 3 uur ruimte voorzien, door de school zelf te kiezen uit de vakken en/of specialiteiten opgesomd in het besluit van de Vlaamse regering van 5 juni 1989 (VVKSO, 1996a).

Vanaf het derde jaar tot en met het zesde jaar zijn de vier onderwijsvormen gescheiden georganiseerd met een gemeenschappelijk en een optioneel pakket. Het gemeenschappelijke deel bestaat uit de vakken van de basisvorming die per graad en per onderwijsvorm gemeenschappelijk zijn; optionele vakken behoren ofwel tot het fundamentele gedeelte (afhankelijk van verdere keuzes) of tot het vrije keuze-gedeelte dat door de school in te vullen is, binnen het voorziene wettelijke kader.

Van het derde tot het zesde jaar zijn de vakken van de basisvorming in het algemeen vormend onderwijs de volgende: godsdienst en zedenleer, Nederlands, Frans, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurwetenschappen of fysica en/of chemie en/of biologie – al of niet in een geïntegreerde vorm - en lichamelijke opvoeding. Algemeen vormend onderwijs omvat ook Engels en Duits. In het technisch en kunstsecundair onderwijs gaat het voor het 3de tot het 6de jaar om de volgende vakken: godsdienst en zedenleer, Nederlands, Frans of Engels, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurwetenschappen of fysica en/of chemie en/of biologie - al of niet in een geïntegreerde vorm en enkel voor de tweede graad - en lichamelijke opvoeding. Voor het beroepssecundair onderwijs maken de volgende vakken deel uit van de basisvorming: godsdienst of zedenleer, Nederlands, wiskunde en/of toegepaste natuurwetenschappen en/of toegepaste fysica en/of toegepaste chemie en/of toegepaste biologie, al of niet in een geïntegreerde vorm (enkel voor de tweede graad), maatschappelijke vorming of geschiedenis en/of aardrijkskunde, en lichamelijke opvoeding (Decreet van 31 juli 1990). Afhankelijk van de keuze voor één van de vier onderwijsvormen, zijn o.m. de volgende opties mogelijk: Economie-moderne talen, Latijn-Grieks, Latijn-wiskunde, Latijn-moderne talen, Wiskunde-wetenschappen, Sport-wetenschappen, Brood- en banketbakkerij, Mechanica, Land- en tuinbouw, Textiel, Jeugdzorg, Boekhouden, Dans, Muziek, Drama, Bouw, Kinderverzorging, Lassen-constructie,... In het optionele gedeelte wordt een gamma van vakken aangeboden in aanvulling op de vakken van de basisvorming.

Op het einde van het algemeen vormend en kunstonderwijs is het mogelijk om een zevende jaar te volgen ter voorbereiding op het hoger onderwijs. De mogelijkheid van een zevende specialisatie- of begeleidingsjaar bestaat in het technisch-, kunst- en beroepssecundair onderwijs. In het

beroepsonderwijs kan ook een vijfde specialisatiejaar worden georganiseerd als aansluiting op de arbeidsmarkt.

In de toekomstige hervorming van het secundair onderwijs zal het aanbod van onderwijsvormen, studiedomeinen en studierichtingen meer transparant worden georganiseerd. De eerste graad moet een brede vorming garanderen en te sterke specialisatie in het tweede jaar van de eerste graad zal worden vermeden. Het aantal optionele vakken zal worden gereduceerd. In de tweede en derde graad worden een aantal studierichtingen gereduceerd of gehergroepeerd met het oog op een duidelijker aanbod van studierichtingen met een duidelijker herkenbaar profiel. Dit moet resulteren in een betere voorbereiding binnen de verschillende onderwijsvormen op het hoger onderwijs of het beroepsleven (Van Den Bossche, 1996).

5.3.4.2. Het Algemeen Secundair Onderwijs (ASO)

Het ASO houdt in vergelijking met de andere onderwijsvormen een meer theoretische benadering van de vakken in en heeft duidelijk de rol om de overgang van de leerlingen naar het hoger onderwijs te bevorderen (Van Den Bossche, 1996). De twee jaren van de tweede graad bestaan uit 21 lestijden basisvorming en 7 lestijden voor het fundamenteel gedeelte. De twee jaren van de derde graad omvat 20 lestijden basisvorming en 8 of 9 lestijden voor het fundamenteel gedeelte. Bijkomende uren kunnen door de school worden ingevuld binnen het voorziene wettelijke kader (VVKSO, 1996b&c).

5.3.4.3. Technisch Secundair Onderwijs (TSO)

Het TSO legt de nadruk op de praktische realisatie van theoretische kennis. Aan de ene kant stelt het zich de voorbereiding op de uitoefening van een beroep tot doel en anderzijds de voorbereiding op hoger (technisch) onderwijs (Van Den Bossche, 1996).

De twee jaren van de tweede graad bestaan elk uit minstens 15 lestijden basisvorming en 13 lestijden fundamenteel gedeelte per week. De twee jaren van de derde graad omvatten minstens 12 lestijden basisvorming en 16 lestijden fundamenteel gedeelte per week. Bijkomende uren kunnen door de school worden ingevuld binnen het voorziene wettelijke kader (maximum 4 lestijden). In de derde graad bestaat een derde jaar voor bepaalde optiepakketten (VVKSO, 1996b&c).

De toekomstige hervorming van het secundair onderwijs zal belangrijke wijzigingen voor het beroepsgericht onderwijs inhouden (zowel het technisch als beroepsonderwijs). Een systeem van opleidingsmodules zal worden ingericht, bedoeld om de problemen van enerzijds de ongekwalficeerde 'output' van leerlingen uit het beroepsgericht onderwijs op de arbeidsmarkt en van anderzijds de discrepantie tussen het beroepsopleidingsaanbod en de vraag op de arbeidsmarkt aan te

pakken. Elke schoolopleiding zal worden opgedeeld in een aantal beroepsgerichte modules die de leerling beter voorbereiden tot bepaalde beroepen. Voor elke module worden eindtermen en toegangsvoorwaarden gedefinieerd. Elke module zal worden gecombineerd met elementen van een algemene opleiding en leidt tot een deelcertificaat, kapitaliseerbaar tot een diploma.

5.3.4.4. Kunstsecundair Onderwijs (KSO)

Deze kleine onderwijsvorm (ongeveer 2% van de leerlingen van het secundair onderwijs) voorziet een meer 'artistiek' aanbod. Het beoogt een onderwijs dat meer aandacht besteedt aan kunst, dat een artistiek en technisch-technologisch onderwijs aanbiedt en dat tevens een voorbereiding is voor het hoger (kunst)onderwijs (Van Den Bossche, 1996).

De twee jaren van de tweede graad bevatten elk 15 lestijden basisvorming en 13 lestijden fundamenteel gedeelte per week. Voor de derde graad is er sprake van 12 lestijden basisvorming en 15 lestijden fundamenteel gedeelte per week. Bijkomende uren kunnen door de school worden ingevuld binnen het voorziene wettelijke kader (VVKSO, 1996b&c).

5.3.4.5. Beroepssecundair Onderwijs (BSO)

In het voltijds beroepssecundair onderwijs vindt men niet enkel jongeren met een praktische aanleg terug die een beroep willen leren, maar ook leerlingen wiens vroegere schoolcarrière - soms al van het lager onderwijs af - gekenmerkt werd door een reeks mislukkingen of leermoeilijkheden. Recente inspanningen die een hervorming van het beroepsonderwijs beogen, zijn gebaseerd op drie principes:

- de voorbereiding van leerlingen op een geïntegreerd sociaal leven;
- het aanleren van een beroep op een realistische en concrete wijze;
- het aanbieden aan de leerlingen van een onderwijstype dat hen zal helpen in de ontwikkeling van hun persoonlijkheid en dat hen toestaat om actieve en verantwoordelijke leden van de samenleving te worden.

De hervormingsinspanningen binnen de verschillende onderwijsnetten gebeuren op initiatief van en worden gesteund door een centraal actieteam, wiens werk wordt ondersteund door dat van coördinatoren die in het veld werken. Specifieke pedagogische maatregelen zijn genomen zoals de opvang van nieuwe leerlingen, de praktijkklas, de integratie van een algemene en technische opleiding en praktijk, een opleiding in gezondheid, veiligheid en hygiëne op de werkplaats, opleidingen georganiseerd per niveau, enzovoort.

De twee jaren van de tweede graad bestaan uit tenminste 10 lestijden basisvorming en 18 tot 20 lestijden fundamenteel gedeelte per week. Voor de derde graad gaat het respectievelijk om 8 lestij-

den basisvorming en 20 lestijden fundamenteel gedeelte. Bijkomende uren kunnen door de school zelf worden ingevuld binnen het voorziene wettelijke kader (maximum 6 lestijden). In de tweede en derde graad bestaat de mogelijkheid van een derde jaar voor bepaalde optiepakketten (VVKSO,1996b&c).

Op dit ogenblik wordt een modulair systeem van beroepsopleiding (voor BSO, DBSO en BuSO-OV3) binnen de meeromvattende hervorming van het secundair onderwijs in het vooruitzicht gesteld.

5.3.4.6. Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs (DBSO)

De wet van 29 juni 1983 betreffende de leerplicht voorziet de oprichting van deeltijds secundair onderwijs. Een KB legde in 1984 deze onderwijsvorm vast voor een experimentele periode van 2 jaar. Met de toevoeging van enkele noodzakelijke wijzigingen, verlengden nieuwe decreten deze experimentele periode voor de volgende jaren (European Commission, 1996). Het deeltijds beroepssecundair onderwijs werd eindelijk een wettelijk statuut gegeven in het Decreet van 31 juli 1990 dat de bestaande experimentele structuur vastlegde als het Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs (DBSO).

Het deeltijds secundair onderwijs wordt 40 weken per jaar aangeboden met per week 15 lesperioden van 50 minuten (minimum 6 lestijden algemeen vormend onderwijs en minimum 6 lestijden technisch of beroepsonderwijs) (omzendbrief van 31 juli 1990). Dit onderwijs wordt aangeboden door 48 Centra voor Deeltijds Beroepsonderwijs (CDO). Deze zijn verbonden met secundaire scholen die technisch en beroepsonderwijs aanbieden.

Leerlingen kunnen ook een opleiding volgen die georganiseerd wordt door het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO) binnen het kader van de leertijd van de middenstandsopleiding (zie 7.6.7.).

De toekomstige introductie van een modulair systeem van beroepsopleidingen in het beroeps-onderwijs is ook bedoeld voor het deeltijds secundair onderwijs.

5.3.4.7. Industrieel leercontract

Het deeltijds beroepssecundair onderwijs, dat in principe bestemd is voor leerlingen onder de leeftijd van 18 jaar, is uitgebreid naar jongeren tussen 18 en 25 jaar, die een leercontract hebben getekend in de industriële sector - met name een industrieel leercontract - en naar hen die voor de leeftijd van 18 jaar reeds school liepen bij een Centrum voor Deeltijds Beroepsonderwijs. Het industrieel leercontract is gebaseerd op het toekennen van een vermindering van de werkgeversbijdrage voor de sociale zekerheid wanneer de werkgevers jonge werkzoekenden aannemen binnen

het kader van een industrieel leercontract. Het industrieel leercontract wordt getekend door de jongere en de werkgever en duurt minimum 1 jaar en maximum 3 jaar. Het bestaat uit twee delen: een contract voor deeltijdse arbeid voor bepaalde duur (minstens halftijds) enerzijds en een opleiding anderzijds. De opleiding beslaat in totaal 500 uren, uitgezonderd de management-opleiding voor zelfstandige beroepen, waar het minimum 256 uren bedraagt.

5.3.4.8. Vierde graad beroepssecundair onderwijs

Het Aanvullend Secundair Beroepsonderwijs (ASBO) is lange tijd een verzameling van opleidingen, zwevend tussen het secundair en het hoger onderwijs geweest. Na de fusie-operatie van 1995 in het hoger onderwijs, zijn deze opleidingen samengebracht in de nu zogenaamde 'vierde graad beroepssecundair onderwijs'. Het bestaat uit 3 afdelingen: kunst, kleding en verpleging (algemene verpleging en psychiatrische verpleging). De opleidingen zijn praktijk-georiënteerd en worden gevolgd door leerlingen die het zesde jaar van het beroepssecundair onderwijs hebben volbracht of die de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt en in een ingangsexamen slagen. De opleiding duurt twee jaar (28 lestijden fundamenteel gedeelte en maximum 8 uur door de school vrij in te vullen keuze-gedeelte) of drie jaar (minimum 32 uur fundamenteel gedeelte en maximum 4 uur door de school vrij in te vullen keuzegedeelte) (VVKSO, 1996d).

5.3.5. Algemene doelstellingen

Algemene doelstellingen voor de tweede en derde graad secundair onderwijs zijn geformuleerd voor de verschillende onderwijsvormen (zie hierboven). Achter de beweging naar de huidige éénge-maakte structuur van het secundair onderwijs zat een beleid dat gericht was op de realisatie van een meer comprehensieve onderwijsorganisatie. Deze beleidsoptie kan duidelijk worden teruggevonden in de algemene doelstellingen van de eerste graad:

- uitstel van studiekeuze;
- een stapsgewijze oriëntering en overgang;
- het aanbieden van een pakket basisvorming: een geheel van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die op school kunnen worden verworven.

De basisvorming is een essentiële voorwaarde om in de samenleving te kunnen functioneren en participeren op een betekenisvolle en authentieke wijze. Het moet ook de democratische toegang tot het culturele erfgoed bevorderen.

Ondanks de inspanningen om een werkelijke democratisering te bereiken, is het over het algemeen zo dat het algemeen vormend onderwijs door de hogere en middelste sociale lagen boven alle andere onderwijsvormen gekozen wordt. De selectie binnen het secundaire onderwijssysteem gebeurt op vele manieren, nl. door mislukkingen in een bepaalde studierichting, beperkingen van de

keuzemogelijkheden én door de manier waarop de sociale omgeving 'spontaan' kinderen in het onderwijs in een bepaalde richting stuurt.

5.3.6. *Leerplan*

Momenteel zijn er een serie eindtermen van kracht voor het 1ste jaar A en het tweede jaar van de eerste graad voor alle vakken van de basisvorming (Maes, 1998). Ontwikkelingsdoelen zijn vastgelegd voor de vakken van de basisvorming voor het 1ste jaar B en het Beroepsvoorbereidend Leerjaar (BVL). Daarnaast zijn er voor al deze gevallen eveneens voor 5 vakoverschrijdende thema's eindtermen en ontwikkelingsdoelen voorgesteld: leren leren, sociale vaardigheden, opvoeding tot burgerschap, gezondheidseducatie en milieu-educatie. Dergelijke voorstellen zijn uitgewerkt door de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO). De Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) adviseert zulke voorstellen steeds wanneer ze naar de Vlaams Parlement gaan. De eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor de eerste graad secundair onderwijs zijn vastgelegd in het Decreet van 24 juli 1996.

Net zoals voor het kleuter- en lager onderwijs geldt voor het secundair onderwijs eveneens de mogelijkheid tot afwijking van de vastgelegde eindtermen en ontwikkelingsdoelen (Decreet van 15 juli 1997).

5.3.7. *Onderwijsmethoden*

De beslissing omtrent onderwijsmethoden behoort tot de vrijheid van de inrichtende machten. Bijgevolg is er geen sprake van officiële richtlijnen hieromtrent. Over het algemeen kan worden gezegd dat het onderricht vakgebonden gebeurt.

5.3.8. *Evaluatie van leerlingen*

De beoordeling van de leerlingen gebeurt m.b.v. testen en examens, georganiseerd door de individuele leerkracht onder de uiteindelijke verantwoordelijkheid van de inrichtende macht van de school (Besluit van de Vlaamse regering van 13 maart 1991). In het secundair onderwijs vormt de klassenraad het centrale beoordelingsinstituut. Deze bestaat uit al het bestuurs- en onderwijzend personeel en is verantwoordelijk voor het onderricht van een specifieke groep leerlingen, de beoordeling van hun vooruitgang op school, de beslissing over de overgang van elke leerling naar een hoger jaar en de uitreiking van attesten. Een reguliere overstap van een leerling naar een volgend jaar volgt op de uitreiking door de klassenraad van een oriënteringsattest op het einde van het jaar.

De klassenraad baseert zijn beslissingen op verschillende factoren als:

- de vroegere schoolcarrière van elke leerling;

- de tussentijdse resultaten van het dagelijks werk, testen en examens;
- de informatie van het PMS-centrum;
- gesprekken met ouders en kinderen, indien nodig.

Elke klassenraad heeft de delicate taak om op regelmatige tijdstippen een intellectuele, sociale en morele evaluatie van elke leerling te maken en om de pedagogische conclusies te trekken die uit deze evaluatie voortkomen. Daarbij wordt mogelijke hulp gesuggereerd en, indien nodig, een (her)oriëntering. Verder heeft hij de taak om een gezamenlijke houding af te spreken naar elke leerling toe en aan het eind van het schooljaar de noodzakelijke beslissingen te nemen m.b.t. de overgang naar een hoger jaar en de uitreiking van attesten. Voor zover het de beoordeling betreft, onderneemt het hervormde secundair onderwijs grote inspanningen om een belangrijke bijdrage te leveren waaronder:

- de bewustmaking van de rol die de beoordeling in het onderwijsproces speelt;
- de voorrang van de beoordeling in groep door de klassenraad op de beoordeling door een individuele leerkracht;
- het erkennen van het fundamentele belang van een formatieve evaluatie, met het oog op remediëring en begeleiding van de leerling;
- de introductie van een gedifferentieerd systeem van puntentoekenning (appreciatie uitgedrukt m.b.v. een lettersysteem en bijkomend commentaar);
- de organisatie van remediëring en herhalingslessen;
- de opstelling van een referentiesysteem voor prestatiedrempels die in het begin van het schooljaar worden vastgelegd.

Ondanks dit alles blijven de beoordelingsvormen van studenten een onderwerp van discussie, o.m. over het belang van de summatieve evaluatie, de rol en het volume van examens en het gebruik van de examens op het einde van het jaar om te beslissen of een leerling naar een hoger jaar mag overgaan. Op het einde van het jaar beslist de klassenraad voor elke leerling of een overgang naar een hoger jaar is toegestaan, met (B-attest) of zonder (A-attest) beperkingen, uitgesteld (de overgang hangt af van het slagen in een herexamen), of geweigerd (C-attest) (VSKO, 1997). Deze beslissingen vormen de basis voor oriënteringsrapporten.

Een belangrijk probleem blijft dat van de mislukkingen. In te veel gevallen is het zittenblijven een te gemakkelijk alternatief voor een falend oriënteringsproces of het gevolg van een verkeerde studiekeuze. Verdere initiatieven omtrent het zittenblijven en mislukken op school staan op til.

5.3.9. Diploma

Naast de adviserende rapporten die aan het eind van elk jaar van het secundair onderwijs worden opgelegd, kan de klassenraad het diploma secundair onderwijs uitreiken op het eind van het 6de jaar

van het secundair onderwijs (ASO, TSO, KSO) of van het 7de jaar (BSO), volgens de voorwaarden bekrachtigd door het Decreet van 31 juli 1990, zoals gewijzigd.

In opleidingen die leiden naar een kwalificatie in het technisch en beroepsonderwijs kunnen leerlingen verschillende kwalificatiegetuigschriften verwerven na het 4de of het 6de jaar en na het 5de en 7de specialisatie- en/of vervolmakingsjaar voor dezelfde gekwalificeerde opleidingen. De kwalificatiegetuigschriften werden vroeger niet uitgereikt door een klassenraad maar door een kwalificatiecommissie, bestaande uit het onderwijzend personeel enerzijds en anderzijds externe examinatoren, aanwezig op basis van hun bevoegdheid voor een specifieke kwalificatie. Een recente hervorming is ondernomen zodat zowel het diploma secundair onderwijs als het kwalificatiegetuigschrift vandaag kunnen worden uitgereikt na het afleggen van één geïntegreerde proef (Besluit van de Vlaamse regering van 13 maart 1991).

Het kwalificatiegetuigschrift kan ook worden bereikt na het volgen van een opleiding met gereduceerd lesrooster, onder dezelfde voorwaarden als in het voltijds onderwijs.

5.3.10. *Band met de arbeidsmarkt*

In het technisch en beroepsonderwijs vormt een praktijkopleiding (ook in levensechte omstandigheden) een essentieel onderdeel van de meeste programma's.

Eén belangrijke problematiek houdt verband met het onderscheid tussen jongens- en meisjesscholen. In 1970 werd gemengd onderwijs geïntroduceerd voor iedereen in het officiële onderwijs, zodat meisjes toegang kregen tot industrie-georiënteerde richtingen. Sindsdien is er actie ondernomen om meisjes aan te moedigen te kiezen voor industrie-georiënteerde richtingen in het TSO en BSO. De Richtlijn van de Europese Gemeenschap van 1976 over de gelijke toegang tot het beroepsonderwijs en gelijke tewerkstellingskansen vormde de basis voor het KB van 29 juni 1983 omtrent het gemengd onderwijs. Sindsdien is een jongen of een meisje vrij om zich in een school naar keuze in te schrijven en kan de inschrijving op basis van geslacht enkel worden geweigerd wanneer er in de gemeente een andere school van hetzelfde onderwijsnet bestaat waar de leerling eveneens de onderwijsvorm kan volgen die hij/zij verkiest. Het is vooral in het gesubsidieerd vrij onderwijs dat het onderscheid tussen jongens- en meisjesscholen blijft aanslepen. Wetgevende initiatieven om gemengd onderwijs op te leggen zijn nog niet genomen.

Een aantal scholen hebben een lange traditie van samenwerking met de lokale bedrijfswereld. Directeurs van ondernemingen die lid zijn van inrichtende machten of examencomités, leveren technische uitrusting voor praktijklessen en leerlingen die stage volgden in een onderneming krijgen vaak voltijds werk wanneer ze de school verlaten. Niettemin zijn er op dit vlak grote verschillen naargelang het soort en type van onderwijsprogramma: de banden van de ondernemerswereld met

scholen die programma's aanbieden georiënteerd op economie en handel, zijn altijd veel talrijker geweest, dan met scholen die programma's zoals elektriciteit en mechanica aanbieden.

Een andere materie die verband houdt met de samenwerking tussen scholen en lokale ondernemingen, heeft betrekking op de belangrijke rol die scholen kunnen spelen in de begeleiding van leerlingen om werk te vinden. Een onderzoek in 1993 in de Vlaamse Gemeenschap gaf aan dat 14,1% van alle jonge mannen en 11,2% van alle jonge vrouwen (zowel in het TSO als het BSO) werk vonden via hun school. 10,1% van de jonge mannen en 9,1% van de jonge vrouwen vonden werk via de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) (Denys, 1993). De verschillen tussen mannen en vrouwen betekent geenszins dat jongensscholen meer actief meezoecken naar werk dan meisjesscholen, maar eerder dat de bedrijven zelf het initiatief nemen. Er kan echter worden gesteld dat de scholen meer verantwoordelijkheid op zich kunnen nemen om dit uit te bouwen.

Zoals gezegd wil de formule van het industrieel leercontract de toegang tot de arbeidsmarkt voor bepaalde werkzoekende schoolverlaters vergemakkelijken.

5.3.11. Bijzondere begeleiding voor leerlingen

Remediëring is niet wijd verspreid in het secundair onderwijs. Binnen het kader van de strijd tegen mislukkingen op school wordt er bijzondere aandacht besteed aan meer gedifferentieerde manieren om het leerproces te organiseren. Het systeem van Geïntegreerd Onderwijs (GON) bestaat hier ook: het probeert de kloof te overbruggen tussen het gewoon secundair onderwijs en het bijzonder onderwijs (Decreet van 15 juli 1997(b)). In de periode 1990-1996 is het aantal leerlingen in het GON toegenomen van 202 naar 304 in het secundair onderwijs. Deze groei moet in perspectief worden geplaatst; in dezelfde periode was er een groei van 1.657 leerlingen in het bijzonder onderwijs (+ 12.1%) (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Algemene Zaken, 1997).

In de toekomstige hervorming van het secundair onderwijs zullen er bijkomende middelen beschikbaar zijn voor extra inspanningen ten gunste van leerlingen met leermoeilijkheden. Scholen met een groot aantal leerlingen met een ongunstige economische en culturele achtergrond zullen bijkomend worden gefinancierd. Tot nu bestaat het project 'zorgverbreding' nog niet in het secundair onderwijs. In het secundair onderwijs bestaat er enkel een Onderwijsvoorrrangsbeleid (OVB). Een integratie van de twee wordt in het vooruitzicht gesteld.

5.4. Andere structuren

De leerplicht impliceert nog niet de plicht om naar school te gaan. Wanneer de ouders voldoende garanties kunnen geven (omtrent studeermogelijkheden enzovoort) t.a.v. de inspectie, dan is onderwijs thuis toegelaten.

Echte alternatieve structuren voor secundair onderwijs worden enkel aangeboden door enkele scholen wiens ideeën en methoden zijn geïnspireerd door Rudolf Steiner en andere belangrijke figuren uit de onderwijsgeschiedenis.

5.5. Statistieken

In 1995 bedroeg de leerkracht-leerlingratio 8,5, het buitengewoon secundair onderwijs inbegrepen (gemiddelde OECD-landen: 14,9).

Tabel 5.1. Aantal onderwijsinstellingen in het secundair onderwijs (schooljaar 1996-1997)

	Gewone secundaire scholen	Bijzondere secundaire scholen
Officieel onderwijs	266	17
Gesubsidieerd vrij onderwijs	605	75
Gesubsidieerd officieel onderwijs	95	21
Totaal	966	113

Totaal secundair onderwijs: 1.079

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 5.2. Aantal onderwijsinstellingen in het deeltijds beroepssecundair en zeevisserijonderwijs

	Deeltijds beroepssecundair onderwijs	Zeevisserijonderwijs
Officieel onderwijs	15	0
Gesubsidieerd vrij onderwijs	23	0
Gesubsidieerd officieel onderwijs	8	1
Totaal	46	1

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 5.3. *Aantal leerlingen in het secundair onderwijs*

Jaar	Officieel onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
80-81	98.351	346.418	42.666	487.435
81-82	99.544	342.383	42.399	484.326
82-83	97.861	340.406	42.765	481.032
83-84	95.271	340.943	43.948	480.162
84-85	92.436	340.284	43.720	476.440
85-86	88.575	337.423	43.354	469.352
86-87	83.855	333.945	42.115	459.915
87-88	79.728	331.905	41.110	452.743
88-89	76.594	325.650	39.596	441.840
89-90	73.681	321.964	36.983	432.628
90-91	70.825	319.617	35.883	426.325
91-92	70.694	319.877	36.809	427.380
92-93	71.669	320.538	36.020	428.227
93-94	72.231	325.563	36.636	434.430
94-95	72.342	328.025	36.589	436.956
95-96	71.681	327.411	36.344	435.436
96-97	71.147	324.883	36.197	432.227

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 5.4. *De schoolcarrière in het secundair onderwijs van de generatie jongens en meisjes geboren in 1972 (die 18 werden in 1990) in percentages*

Leeftijd	Jaar	A	B	C	D	E(1)	F
11 jaar	83-84	13,67	82,24	4,08	-	17,75	100,00
12 jaar	84-85	13,30	82,58	4,11	-0,34	17,41	100,00
13 jaar	85-86	19,79	76,57	3,64	6,01	23,43	100,00
14 jaar	86-87	26,18	70,49	3,33	6,08	29,51	100,00
15 jaar	87-88	31,43	63,55	3,41	6,94	34,84	98,39
16 jaar	88-89	35,55	54,97	3,32	8,58	38,87	93,84
17 jaar	89-90	38,63	47,76	3,19	7,21	41,82	89,59
18 jaar	90-91	33,01	38,77	2,02	8,99	35,03	73,79

(Van Damme, 1993)

A: achter in het lager of secundair onderwijs

B: op leeftijd of vooruit in het lager of secundair onderwijs

C: in het bijzonder onderwijs

D: niet op leeftijd of niet vooruit in het lager of secundair onderwijs (bijkomend % per jaar)

E: niet op leeftijd of niet vooruit in het lager of secundair onderwijs (cumulatief)

F: % van de leeftijdsgroep in het voltijds onderwijs, de andere lopen school in het deeltijds onderwijs of verlaten de school

(1) $E = A + C$

Tabel 5.5. *Vertraging op school in het secundair onderwijs*

Schooljaar	% leerlingen met schoolachterstand			% leerlingen in het bijzonder secundair onderwijs
	Alle jaren	1ste jaar	6de jaar	
1987-88	35,1%	21,6%	40,1%	3,3
1991-92	31,9%	19,8%	40,9%	3,2
1995-96	29,4%	19,9%	38,1%	3,4

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997)

Tabel 5.6. *Verloop in het voltijds secundair onderwijs over 4 schooljaren opgesplitst naar startleeftijd in het secundair onderwijs*

	Start-leeftijd	90-91		91-92		92-93		93-94	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Geen ver- traging	12 en -	5.368	99,79	5.054	93,96	4.713	87,62	4.244	78,90
	13	939	98,95	863	90,94	724	76,29	590	62,17
	14 en +	109	98,20	104	93,69	77	69,37	57	51,35
	Totaal	6.416	99,64	6.021	93,51	5.514	85,63	4.891	75,96
Eén jaar ver- traging	12 en -	0	0	290	5,39	599	11,14	907	16,86
	13	0	0	59	6,22	131	13,80	187	19,70
	14 en +	0	0	2	1,80	10	9,01	22	19,82
	Totaal	0	0	351	5,45	740	11,49	1.116	17,33
Twee jaar vertraging	12 en -	0	0	0	0	3	0,06	41	0,76
	13	0	0	0	0	1	0,11	6	0,63
	14 en +	0	0	0	0	0	0	0	0
	Totaal	0	0	0	0	4	0,06	47	0,73
Totale ver- traging	12 en -	0	0	290	5,39	602	11,19	949	17,64
	13	0	0	59	6,22	132	13,91	193	20,34
	14 en +	0	0	2	1,80	10	9,01	22	19,82
	Totaal	0	0	351	5,45	744	11,55	1.164 (1)	18,08

(Van Damme, e.a., 1997)

(1) 1 leerling heeft een achterstand van 3 jaar in 93-94

(2) de normale startleeftijd is 12 jaar of minder en verwijst naar een schoolcarrière in het basis-onderwijs zonder oponthoud

Tabel 5.7. Aantal leerlingen naar studierichting (schooljaar 1996-1997)

	Officieel onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
Eerste graad				
1A	9.087	46.336	3.645	59.068
1B	1.952	4.799	1.159	7.910
2de jaar	8.376	45.600	3.396	57.372
BVL	3.683	7.493	1.963	13.139
Totaal eerste graad				137.489
Tweede graad				
ASO	10.170	50.850	1.610	62.630
TSO	5.195	35.256	5.015	45.466
KSO	438	1.295	593	2.326
BSO	8.556	20.422	5.081	34.059
Totaal tweede graad				144.481
Derde en vierde graad				
ASO	8.765	44.418	1.341	54.524
TSO	5.119	35.812	5.436	46.367
KSO	475	1.584	838	2.897
BSO	8.913	27.070	5.655	41.638
Totaal derde graad				145.426
Vierde graad	256	3.804	357	4.417
DBSO	1.505	2494	815	4.814
Deeltijds zeevisserij-onderwijs			12	12

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 5.8. Evolutie van het aantal leerlingen in de verschillende onderwijsvormen van het zesde jaar secundair onderwijs

	ASO	%	TSO/KSO	%	BSO	%	Totaal
1983-84	27.663	47,8	18.338	31,7	11.823	20,5	57.824
1989-90	27.922	45,7	16.777	27,4	16.425	26,9	61.124
1996-97	26.276	41,5	21.593	34,1	15.394	24,3	63.263

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a; Verhoeven & Beuselink, 1996)

Tabel 5.9. Evolutie van het aantal leerlingen in het zevende jaar BSO

1983-84	630
1989-90	7.232
1996-97	9.137

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a; Verhoeven & Beuselink, 1996)

Hoofdstuk 6. Hoger Onderwijs

6.1. Historisch overzicht

De historische ontwikkeling van het hoger onderwijs is nogal verschillend voor het hoger onderwijs buiten de universiteit aan de ene kant en het universitair onderwijs aan de andere kant. De Belgische wet maakt een onderscheid tussen het 'hoger onderwijs buiten de universiteit' en 'universiteiten'. In de Wet van 7 juli 1970 werden universiteiten gedefinieerd als een bijzondere vorm van hoger onderwijs. De belangrijkste reden hiervoor kan worden teruggevonden in een gescheiden ontwikkeling van beide onderwijsvormen. Recente beleidsinitiatieven, zoals o.m. de grote hervorming door het Decreet van 13 juli 1994, behouden dit onderscheid tussen de verschillende types van hoger onderwijs.

Sinds de Belgische onafhankelijkheid in 1830 hebben de universiteiten zich op een eigen specifieke manier ontwikkeld. Zo konden de universiteiten in belangrijke mate ontsnappen aan de 'schooloorlogen'. Gedurende meer dan een eeuw heeft het ideologisch evenwicht tussen de 4 traditionele Belgische universiteiten - Gent (publiek), Luik (publiek), Leuven (katholiek), Brussel (vrij onderzoek) stand gehouden. Het hoger onderwijs buiten de universiteit is hoofdzakelijk ontstaan uit de hogere niveaus van secundaire scholen. Deze voorgangers van het hoger onderwijs waren duidelijk beroepsgericht en waren georganiseerd in (of nauw verbonden met) dezelfde scholen die ook secundair onderwijs aanboden – waarbij het hoofdzakelijk om technische scholen ging.

6.1.1. *Geschiedenis van het hogeschoolonderwijs*

In 1968 heeft de Nationale Raad voor het Wetenschapsbeleid een rapport gepubliceerd dat een algemene herstructurering van het post-secundair onderwijs voorstelde en de oprichting van een volwaardig hoger onderwijs buiten de universiteit tot doel stelde, dat niet langer nauw verbonden zou zijn met het technisch secundair onderwijs (Wielemans & Vanderhoeven, 1991). De Wet van 7 juli 1970 op het hoger onderwijs werd goedgekeurd; deze wet legde vast dat onderwijs werd voorzien op vier niveaus (art. 1): kleuter-, lager, secundair en hoger onderwijs. Het hoger onderwijs bestond uit 8 vormen: technisch, economisch, agrarisch, paramedisch, sociaal, kunst- en pedagogisch hoger onderwijs, universitair. De Wet van 15 juli 1985 voegde er een negende vorm aan toe, met name het maritiem hoger onderwijs.

Het hoger onderwijs buiten de universiteit werd georganiseerd in twee verschillende vormen alsook twee soorten scholen. De Wet van 7 juli 1970 onderscheidde een kort type en een lang type (art. 2).

Het korte type besloeg normaliter drie jaren. Al deze opleidingen waren expliciet beroepsgericht. Het hoger onderwijs van het lange type bestond uit twee cycli van ten minste 2 jaren studie. In de nieuwe wetgeving van 13 juli 1994 zijn het hoger onderwijs van het korte en het lange type geherdefinieerd als hoger onderwijs van één cyclus of twee cycli.

Met betrekking tot de regelgeving omtrent budgetopmaak, benoemingen, leerplannen en dies meer viel het hoger onderwijs nog steeds onder de Schoolpactwet van 29 mei 1959. Op 23 oktober 1991 werd een decreet aangenomen betreffende het hoger onderwijs van het lange type. Ofschoon het niet werd geïntegreerd in het universitair onderwijs, werd ervan gezegd dat het onderwijs op 'academisch niveau' aanbood. Het hoger onderwijs van het lange type werd onderworpen aan dezelfde regels als het universitair onderwijs (zie verder). Het belangrijkste nieuwe element was de veel grotere autonomie van de hogescholen die dit onderwijs van 2 cycli aanboden, ondersteund door een forfaitaire financiering. Het wetenschappelijk onderzoek bleef echter het privilege van de universiteiten, maar het lange type kon participeren in het toegepaste onderzoek d.m.v. samenwerkingsakkoorden met universiteiten. De nieuwe regels introduceerden een flexibeler systeem voor overgangen tussen de verschillende opleidingsniveaus. Recent werd de mogelijkheid aangenomen om de weg te openen naar een doctoraatsopleiding aan een universiteit voor studenten die het hoger onderwijs van 2 cycli hebben beëindigd.

Vanaf de 1ste september 1995 werd het Decreet van 31 juli 1994 geïmplementeerd. Het doel van dit decreet was eerst en vooral een zeer fundamentele hervorming - een belangrijke fusie-operatie inbegrepen - van het hoger onderwijs buiten de universiteit en een verdere integratie van de regelgeving omtrent het gehele hoger onderwijs. Het korte en lange type zijn in één systeem, één institutioneel kader en één wetgeving geïntegreerd, die al was voorbereid door het Decreet van 23 oktober 1991. De hogescholen zijn daarnaast ook meer autonoom geworden inzake de aanwending van het budget. Elke hogeschool ontvangt nu een enveloppe, een totaal bedrag waarmee ze kan werken. Het is echter wel zo dat de overheid nog direct de loonkost van bepaalde leden van het onderwijzend personeel op zich neemt (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.1.2. *Geschiedenis van de universiteiten*

Van 1835 tot 1876 werden universiteitsexamens georganiseerd door een examencommissie, samengesteld door de overheid. Men wilde de universiteiten niet machtigen om zelf diploma's uit te reiken. Aan de ene kant werd daardoor de vrijheid van onderwijs wel verzekerd, maar aan de andere kant werd de kwaliteit van het universitair onderwijs gecontroleerd. Een wet van 20 mei 1876 veranderde dit beleid drastisch door het de universiteiten mogelijk te maken om hun eigen examencommissie samen te stellen en zelf diploma's uit te reiken. Externe experts noch vertegenwoordigers van de Minister moesten aan deze commissie worden toegevoegd. De toenmalige

parlementaire discussies tonen aan dat met deze maatregel niet in de eerste plaats de vrijheid van wetenschappelijk onderzoek moest worden erkend, maar veeleer de academische vrijheid als een voorwaarde voor een kwalitatief hoogstaand onderwijs (Vanhove, 1985).

De controle van de onderwijskwaliteit was echter nog niet helemaal afgeschaft, daar de wet wettelijke academische graden vastlegde, waardoor het onderscheid ontstond met de andere graden, wetenschappelijke graden genoemd. Wettelijke graden waren diploma's die expliciet gericht waren op een particuliere professionele kwalificatie. Zij omvatten de klassieke academische diploma's zoals die van Rechten, Geneeskunde, Letteren, enzovoort. De vereiste leerplannen werden meestal in grote lijnen bij wet gedefinieerd. De verworven wettelijke diploma's moesten worden bekrachtigd door de publieke homologatiecommissie, wat een formele controle betekende van de voorwaarden die moesten worden vervuld. De wetenschappelijke diploma's werden toegekend door de universiteiten zelf voor o.a. Psychologie, Pedagogie, en dergelijke. Hun kwaliteit werd gegarandeerd door het wetenschappelijk prestige van de universiteiten. Dit onderscheid is opgeheven door het decreet van 12 juni 1991.

Ofschoon op het eerste zicht de zendingen van beide soorten hoger onderwijs merkelijk van elkaar verschillen, blijkt dit niet het geval te zijn voor elk onderdeel van dit onderwijs. Vooral tussen het universitair onderwijs en het hogeschoolonderwijs met twee cycli is dit niet altijd duidelijk. Weinig twijfel bestaat er dat het wetenschappelijk onderzoek de kerntaak is van de universiteit en dat het onderwijs aan de universiteit daarop moet steunen. Anderzijds ligt de klemtoon in de hogescholen op de eigenheid van het "hogeschoolonderwijs" wat in de Memorie van toelichting bij het decreet van 12 juni 1991 (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1991: 36) het 'meer "professioneel gericht" onderwijs' wordt genoemd. Alhoewel uit deze definitie kan worden afgeleid dat universiteiten en hogescholen een verschillende taak hebben, wordt die zienswijze in het decreet op de hogescholen wederom vertroebeld door te stellen dat de basisopleidingen van twee cycli in de hogescholen van "academisch niveau en dus gestoeld op wetenschappelijke kennis" (art.11, '2) zijn. Nog lastiger wordt het om het onderscheid te handhaven als in hetzelfde decreet wordt gesteld:

"de basisopleiding uit het studiegebied handelswetenschappen en bedrijfskunde (in de hogescholen) is als basisopleiding equivalent met de academische opleiding toegepaste economische wetenschappen uit het studiegebied economische en toegepaste economische wetenschappen (in de universiteiten)" (art. 11, '3).

Enerzijds ziet men dat zowel universiteiten als hogescholen een beroep doen op wetenschappelijke kennis, maar anderzijds is het ook zo dat universiteiten net zoals de hogescholen tot bepaalde professies willen opleiden (b.v. artsen, advocaten, ingenieurs, etc.).

Men kan zich daarbij de vraag stellen wat dit onderscheid betekent voor studenten die moeten kiezen voor een universiteit of een hogeschool. In feite volgt de overgrote meerderheid van de studenten hoger onderwijs om na de studies toegang te krijgen tot maatschappelijk (hoog) gewaardeerde beroepen en/of functies.

In de beroepen waartoe het hoger onderwijs opleidt, kunnen we een onderscheid maken tussen:

- deze die zich uittekenen op basis van één of andere wetenschap. Van het toepassen van, het onderzoek in en/of het onderwijs van deze wetenschap wenst men zijn beroep te maken. De opleiding tot dit type beroep komt uitsluitend toe aan de universiteiten en kan gedefinieerd worden als wetenschappelijk onderwijs;
- en deze die zich uittekenen op basis van één of andere maatschappelijk relevant geachte problematiek, met een hoge graad van complexiteit. Van het deskundig en concreet (helpen) oplossen van deze problematiek wenst men zijn beroep te maken. Hiervoor moet o.m. meestal een beroep worden gedaan op inzichten en verworvenheden uit meerdere wetenschappen.

De opleiding tot dit type beroep wordt verstrekt door hogescholen en kan gedefinieerd worden als hoger beroepsonderwijs. Maar, zoals reeds gezegd, kan even goed de opleiding tot arts, advocaat, of dergelijke als hoger beroepsonderwijs, dat door de universiteiten wordt verstrekt, gedefinieerd worden.

Naargelang de graad van complexiteit en omvang van het geheel van kennis, vaardigheden en houdingen dat moet overgedragen worden, loopt de studieduur over 3, 4 of 5 jaar (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.2. Belangrijke wetgeving voor het hoger onderwijs

- Wet betreffende de algemene structuur van het hoger onderwijs van 7 juli 1970
- Decreet betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap van 12 juni 1991
- Bijzonder Decreet betreffende de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen van 26 juni 1991
- Decreet betreffende de hogescholen in de Vlaamse Gemeenschap van 13 juli 1994
- Decreet houdende wijziging van het decreet van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap van 24 juli 1996

6.3. Algemene beschrijving van de structuur van het hogeschoolonderwijs

6.3.1. *Opleidingen en onderwijsinrichtingen*

Zoals gezegd heeft het Decreet van 13 juli 1994 een einde gemaakt aan het onderscheid tussen hoger onderwijs van het korte en het lange type. In de plaats daarvan bieden de hogescholen opleidingen aan van één cyclus (drie jaar) of twee cycli (op zijn minst twee keer twee jaar). Bij de hervorming van het hoger onderwijs zijn 160 hogescholen - die ofwel het korte of het lange type aanboden, of uitzonderlijk beide - samengesmolten in 29 nieuwe hogescholen met over het algemeen minstens 2000 studenten, die alle voltijdse basisopleidingen van één cyclus of twee cycli aanbieden;

- 5 nieuwe instellingen zijn zogenaamd 'autonoom'. Vroeger behoorden zij tot het officiële onderwijsnet. Nu functioneert hun Raad van Bestuur autonoom;
- 3 nieuwe instellingen vallen onder de verantwoordelijkheid van de provinciale overheden;
- 20 nieuwe instellingen behoren tot het vrije onderwijsnet en vallen onder het privaat recht;
- de enige hogeschool die zeevaartopleiding aanbiedt is de Hogere Zeevaartschool in Antwerpen. Dit instituut functioneert onder de directe bevoegdheid van de minister van Onderwijs en biedt tweetalige opleidingen aan (Nederlands en Frans) (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.3.2. *Toelatingsvoorwaarden*

Alle studenten die het Diploma Secundair Onderwijs hebben behaald, hebben vrij toegang tot het hoger onderwijs. Een 'numerus clausus' en dergelijke bestaan op dit moment niet voor de hogescholen. Er wordt wel een artistieke proef ingericht voor kandidaten voor de studiegebieden audiovisuele en beeldende kunst, en muziek en dramatische kunst en een bekwaamheidsproef voor nautische wetenschappen.

6.3.3. *Studiegebieden en specialisatie*

Alle hogescholen bieden 4 soorten opleidingen aan (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- basisopleidingen die aansluiten op het secundair onderwijs (1 cyclus of 2 cycli);
- voortgezette opleidingen die aansluiten op de basisopleidingen, bedoeld om de kennis verworven tijdens een basisopleiding aan te vullen of uit te breiden, of uit te diepen door specialisering in een geselecteerd studiegebied;
- posthogeschool vorming;
- lerarenopleiding.

Het Decreet van 13 juli 1994 heeft al deze opleidingen georganiseerd binnen een algemeen kader van 11 studiegebieden:

- Architectuur;
- Gezondheidszorg;
- Industriële wetenschappen en technologie;
- Audiovisuele en beeldende kunst;
- Muziek en dramatische kunst;
- Biotechniek;
- Onderwijs;
- Sociaal-agogisch werk;
- Toegepaste taalkunde;
- Handelswetenschappen en bedrijfskunde;
- Productontwikkeling.

Dergelijke opleidingen worden al naar gelang de onderwijsdoelstelling georganiseerd in één cyclus of twee cycli.

6.3.4. Algemene doelstellingen

De opleidingen van één cyclus bereiden de studenten voor op velerlei beroepen in sectoren als de industrie, handel, transport, landbouw, medisch hulp- en sociaal werk, onderwijs, hotelwezen, mode, informatietechnologie, toegepaste kunsten, media, enzovoort. De twee cycli-opleidingen leiden echter technisch personeel op die taken met een hoog wetenschappelijk en technisch karakter kunnen uitvoeren en daar verantwoordelijk voor zijn.

Het Decreet van 13 juli 1994 stipuleert dat het onderricht dat wordt aangeboden in de opleidingen van 2 cycli van "academisch niveau is en dus gestoeld op wetenschappelijke kennis. In het geheel dragen ze bij tot de algemene menselijke vorming en zijn ze in het bijzonder gericht op de toepassing van de wetenschappen, het zelfstandig denken en het ontwikkelen van creativiteit" (art. 11 § 2). Niettemin blijft er zoals gezegd een duidelijk onderscheid tussen het hogeschoolonderwijs van twee cycli en het universitair onderwijs. Zo kunnen de hogescholen niet autonoom wetenschappelijk onderzoek uitvoeren, tenzij in samenwerking met de universiteiten en evenmin kunnen zij doctoraatsgraden uitreiken (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.3.5. Curriculum en studietijd

De overheid garandeert bij decreet dat de omvang van de opleidingen doenbaar blijft voor studenten, door vast te leggen dat één studiejaar minstens 1.500 en maximum 1.800 uren studietijd mag omvatten. In deze studietijd zijn opgenomen: contacturen, verwerking, literatuur, taken, stages,

eindverhandeling, voorbereiden en afleggen van examens en dergelijke. Kortom, alles wat een student moet doen om een studiejaar tot een goed einde te brengen. Verder bestaat elk studiejaar uit 60 studiepunten, waarbij elk vak van de opleiding voor minstens drie studiepunten telt (één studiepunt staat voor zo'n 25 à 30 uren studietijd). Deze studiepunten reflecteren de studiebelasting voor een bepaald vak. Binnen dit kader zijn de hogescholen vrij om hun eigen programma's te structureren. De concrete uitwerking van de leerplannen verschilt van hogeschool tot hogeschool. In grote lijnen kan men stellen dat het globale programma van een studiegebied of opleiding wordt opgebouwd door opleidingscommissies (op het niveau van opleidingen, departementen en/of vakgroepen) en dat de inhoudelijke invulling van een vak hoofdzakelijk gebeurt door de titularissen van de vakken. De opleidingscommissies kijken daarna weer toe of deze inhoud beantwoordt aan de doelstellingen (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De hogescholen moeten echter wel het systeem van kwaliteitscontrole en zelfevaluatie respecteren zoals vastgelegd door de regering. Het Decreet van 13 juli 1994 schafte een aantal interventies door de overheid af m.b.t. allerlei aspecten van het leerplan. De verantwoordelijkheid van de hogescholen werd dus uitgebreid samen met de verplichting om net zoals aan de universiteiten een eigen systeem van kwaliteitscontrole op te zetten. Voor de basisopleidingen van 1 cyclus is de kwaliteitsbewaking door de inspectie hoger onderwijs behouden.

Het vermelde studiepuntensysteem laat ook de overdracht van studiepunten toe van vakken die de student reeds met succes heeft afgelegd in andere opleidingen (aan de hogescholen of universiteiten). Studenten die een diploma hoger onderwijs hebben of tenminste een jaar van een opleiding hoger onderwijs met vrucht hebben afgelegd, kunnen een vermindering van de studietijd krijgen of vrijgesteld worden van examens voor bepaalde vakken van de opleiding (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Het academisch jaar begint rond september/oktober en eindigt eind juni of de eerste helft van juli. Over het algemeen omvat een jaar 30 weken van les, seminars en praktische taken volgen, gewoonlijk onderverdeeld in twee semesters.

6.3.6. Onderwijsmethoden

De beslissing omtrent onderwijsmethoden behoort tot de vrijheid van de inrichtende machten. Bijgevolg is er geen sprake van officiële richtlijnen hieromtrent. In alle vormen van hoger onderwijs is er nog steeds een sterke tendens om alle programma's volgens een aantal standaardprincipes te organiseren. Voor elk jaar wordt er een min of meer vast programma aangeboden dat van start gaat met een brede, algemene en theoretische introductie tot een bepaalde discipline. Later wordt deze algemene kennis dan toegepast op meer concrete problemen. Elk jaar moet elke student een aantal examens afleggen.

6.3.7. *Evaluatie en studievoortgang van studenten*

Over het algemeen worden minstens één of twee weken voorzien waarin de student zich kan voorbereiden op de examens die door de hogescholen worden georganiseerd. Aan het eind van elk jaar wordt de verwerking van het gedoceerde lesmateriaal beoordeeld op basis van examens, die meestal zowel theoretisch als praktisch van aard zijn. Over het algemeen zijn er drie examenperiodes, met name januari (het einde van het eerste semester), juni en september. De student moet met succes de examens van elk studiejaar van een cyclus afleggen, vooraleer te worden toegelaten tot het volgende studiejaar of de volgende cyclus. Aan een zelfde examen kan hoogstens tweemaal per jaar worden deelgenomen, zelfs in een trimester- of semestersysteem; elke student krijgt dus steeds een tweede kans. Een student die niet geslaagd is voor al zijn vakken, kan de toestemming krijgen om over te gaan naar het volgende jaar, op voorwaarde dat hij in het volgende jaar de examens opnieuw aflegt voor de vakken waar hij niet voor geslaagd is. De examencommissies, samengesteld uit het onderwijzend personeel van de hogescholen, zijn verantwoordelijk voor deze procedures. Soms participeren externe experts in deze examencommissies (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De overstap naar een andere opleiding in het hoger onderwijs (1 cyclus, 2 cycli of universitair) is mogelijk. Deze overstap wordt vergezeld door een vrijstelling van één of meer vakken. Dergelijke vrijstellingen worden individueel toegekend op aanvraag (Veny, 1989).

Op het einde van de opleiding moet elke student een verhandeling indienen (en soms verdedigen).

6.3.8. *Diploma*

Opleidingen van 1 cyclus geven recht op 'graduaatsdiploma's' in velerlei disciplines, zoals verloskunde, verpleegster, sociaal assistent, boekhouder, leraar (kleuter-, lager- en secundair onderwijs - groep 1),... De inrichtende macht levert de diploma's af die 'automatisch' worden erkend door het Vlaams Ministerie van Onderwijs.

Een opleiding van 2 cycli leidt tot graden als industrieel ingenieur, licentiaat, licentiaat in maritieme wetenschappen, handelsingenieur, architect, meester in de kunsten,...

6.3.9. *Band met de arbeidsmarkt*

De hogeschoolopleiding legt de nadruk op praktische aspecten en is vanaf het begin georiënteerd op het toekomstige beroepsleven. Een praktische opleiding in echte werkomstandigheden (bedrijven, scholen, ziekenhuizen,...) maakt een essentieel deel van elke opleiding van één cyclus uit.

De meerderheid van de hogescholen heeft plaatsingsdiensten, alhoewel de werking nogal kan verschillen. Sommige hogescholen beperken zich tot het verzamelen van vacatures of het bijhouden

van de tewerkstellingsstatistieken, terwijl andere uitgebreide tewerkstellingsdossiers van de individuele afgestudeerden bijhouden, sollicitatietrainingen geven en/of voorbereidingsseminaries op tewerkstelling organiseren,... (Inspectie Hoger Onderwijs, 1996). Regelmatig gebeurt het dat de stage-activiteiten van de student leiden tot de aanwerving van de student eens hij/zij is afgestudeerd. De interactie tussen de arbeidsmarkt en de onderwijsprogramma's is niet altijd even optimaal, maar dit varieert naargelang studieveld of opleiding (Verhoeven & Beuselinck, 1996). Over het algemeen hebben afgestudeerden van hogescholen relatief gezien (heel) gunstige tewerkstellingskansen (zie 9.6.2.).

6.3.10. Bijzondere begeleiding van studenten

Studentenbegeleiding is een veel ruimer begrip dan de eigenlijke studiebegeleiding. Succes of falen kan in belangrijke mate worden beïnvloed door omgevingsfactoren zoals financiële of medische aspecten, relatiesituaties, leefsituaties enzovoort. De hogescholen hebben binnen de sociale sector een specifieke infrastructuur uitgebouwd ten behoeve van deze ruimere zorg en begeleiding. Het gaat hier onder andere om medische diensten, sociale diensten, jobdiensten, huisvestingsdiensten, studentenrestaurants en dergelijke meer (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Enerzijds zijn er geen officiële richtlijnen met betrekking tot speciale begeleidingsprogramma's voor studenten. Omwille van de pedagogische vrijheid en de autonomie van het hogeschoolbestuur, zijn de hogescholen zelf verantwoordelijk om dit te organiseren binnen de budgettaire beperkingen. Maar anderzijds zijn de hogescholen wel verplicht om een bepaald percentage van hun personeel in te zetten voor de begeleiding van de eerstejaarsstudenten.

Over het algemeen wordt studiebegeleiding georganiseerd op twee niveaus, nl. centraal en op departementsniveau. De centrale diensten zijn verantwoordelijk voor de ontwikkeling van en de afname van voorkennistoetsen. Het gaat om toetsen betreffende initiële vaardigheden en attitudes alsook om voortgangstoetsen onder de vorm van zelfevaluatie via computerondersteunde systemen. De meer klassieke toetsingen zoals de traditionele mondelinge ondervragingen, kunnen door de begeleiders van het departement gebeuren. Wat betreft de remediërende, persoonlijke en (her)oriënteringsbegeleiding bestaat er meestal een taakverdeling tussen het centraal en het departementsniveau. Departementale begeleiders staan in voor de eerstelijns-begeleiding, wat inhoudt dat zij eventuele problemen detecteren, voor een eerste opvang zorgen (bv. individuele gesprekken met de student) en de student doorverwijzen naar gespecialiseerde diensten indien nodig. De tweede lijns-begeleiding gebeurt dan door gespecialiseerde diensten die centraal worden georganiseerd (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.4. Universitair onderwijs

Het decreet van 12 juni 1991 beoogde een fundamentele hervorming van het universitair onderwijs. De verhouding tussen universiteiten en de overheid werd geherdefinieerd in termen van meer autonomie en financiële verantwoordelijkheid voor de universitaire instellingen. Deze wettelijke regeling is dezelfde voor alle universiteiten. Het onderscheid tussen de onderwijsnetten was historisch gezien van geen tel in het veld van het universitair onderwijs. Bijgevolg zijn bepaalde administratieve regels en procedures uit de Schoolpactwet nooit van kracht geweest op de universiteiten.

6.4.1. Algemeen

Universitair onderwijs wordt georganiseerd in instellingen die het statuut van universiteit hebben. Hun taak bestaat uit onderwijs, onderzoek en wetenschappelijk dienstverlening.

Binnen de Vlaamse Gemeenschap bestaan er acht universiteiten. De drie grootste zijn: de Universiteit Gent (RUG), de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) (de campus van Kortrijk inbegrepen met de naam Katholieke Universiteit Leuven Afdeling Kortrijk (KULAK)) en de Vrije Universiteit Brussel (VUB). Daarnaast zijn er drie universiteiten die samen de Universiteit Antwerpen (UA) vormen, met name de Universitaire Instelling Antwerpen (UIA), het Universitair Centrum Antwerpen (RUCA) en de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius (UFSIA), en twee universiteiten waarin het onderwijs beperkt wordt tot bepaalde disciplines (de Katholieke Universiteit Brussel (KUB) en het Limburgs Universitair Centrum (LUC)).

De vereniging van de drie Antwerpse universiteiten is recent bekrachtigd door het Decreet van 21 december 1995. Van dan af opereren deze instellingen binnen de confederale structuur van de Universiteit Antwerpen.

6.4.2. Toelatingsvoorwaarden

De toelatingsvoorwaarden zijn quasi identiek voor het gehele hoger onderwijs, namelijk alle studenten met een diploma secundair onderwijs hebben vrij toegang tot het hoger onderwijs. Numerus clausus en dergelijke bestaan er niet. Tot 1996 was er echter één uitzondering op de regel: het toelatingsexamen (een wiskunde-examen) georganiseerd aan de faculteiten toegepaste wetenschappen voor de opleiding burgerlijk ingenieur. Aan alle andere faculteiten vervullen de eindejaarsexamens de functie van selectieprocedure. Vervolgens is er voor die opleidingen een nieuwe regeling tot stand gekomen die van kracht is vanaf het academiejaar 1997-1998, neergelegd in het Decreet van 24 juli 1996. Een toelatingsexamen wordt georganiseerd (door het departement Onderwijs) op interuniversitair niveau en is opgesplitst in twee delen: het testen van de reeds verworven kennis van fysica, biologie, chemie en wiskunde (op niveau van de derde graad van het

ASO) en een test van de studiebekwaamheid van de kandidaat. Elk jaar worden er twee sessies van het examen georganiseerd (juli en september).

De relatief makkelijke toegang tot het hoger onderwijs gaat samen met een laag slaagpercentage op het eind van het eerste jaar. Voor het schooljaar 1992-1993 bedroeg het algemene slaagcijfer voor de eerste kandidatuur 47,15% (en 76,88% voor de tweede kandidatuur). Het ingangsexamen aan de faculteit toegepaste wetenschappen heeft echter slechts een beperkte invloed gehad op de slaagcijfers van de eerste kandidatuur. Bovendien verdwijnt het effect van deze test na het eerste jaar – de slaagcijfers voor toegepaste wetenschappen verschillen niet wezenlijk van die van de andere richtingen na het tweede jaar (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.4.3. Studiegebieden en specialisatie

De universiteit biedt verscheidene soorten opleidingen aan (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- academische opleidingen die aansluiten op het secundair onderwijs en bestaan uit twee cycli;
- voortgezette academische opleidingen:
  - a) aanvullende studies die het uitbreiden van de kennis, verworven in een academische basisopleiding tot doel hebben en aansluiten op die opleiding;
  - b) gespecialiseerde studies, gericht op specialisatie in een gegeven studiegebied en aansluitend op een academische opleiding;
- postacademische vorming;
- academische lerarenopleiding;
- huisartsenopleiding;
- het doctoraat;
- doctoraatsopleiding (het opleidingsonderdeel dat voorbereidt op een doctoraatsproefschrift).

Het Decreet van 12 juni 1991 regelde en vereenvoudigde het aanbod van universitair onderwijs. Het universitair onderwijsaanbod wordt georganiseerd binnen 18 studiegebieden, waarvan elk open staat voor een verdere gedetailleerde uitwerking en die door het decreet exhaustief worden opgesomd:

- Wijsbegeerte en moraalwetenschappen;
- Godgeleerdheid, godsdienstwetenschappen en kerkelijk recht;
- Taal- en letterkunde;
- Geschiedenis;
- Archeologie en Kunstwetenschappen;
- Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen;
- Psychologische en pedagogische wetenschappen;
- Economische en toegepaste economische wetenschappen;

- Politieke en sociale wetenschappen;
- Sociale gezondheidswetenschappen;
- Lichamelijke opvoeding, motorische revalidatie en kinesithérapie;
- Wetenschappen;
- Toegepaste wetenschappen;
- Toegepaste biologische wetenschappen;
- Geneeskunde;
- Tandheelkunde;
- Diergeneeskunde;
- Farmaceutische wetenschappen.

Deze 18 studiegebieden omvatten in totaal zo'n 80 erkende opleidingsprogramma's (academische graden en diploma's). De post-graduaatprogramma's zijn ook binnen dit kader georganiseerd: aanvullende opleidingen, gespecialiseerde opleidingen, de doctoraats-opleiding en de academische leraaropleiding. Studenten kunnen voltijds of halftijds een universitaire opleiding volgen.

6.4.4. Algemene doelstellingen

Het Decreet van 12 juni 1991 bakent de taak van de universiteiten af op drie vlakken: "Universiteiten zijn, in het belang van de samenleving, terzelfder tijd werkzaam op het gebied van het academisch onderwijs, het wetenschappelijk onderzoek en de wetenschappelijke dienstverlening" (art. 4).

Dit academisch onderwijs wordt in de Memorie van Toelichting (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1991) bij dit universiteitsdecreet nog scherper toegelicht. Het academisch onderwijs:

- is gericht op kritisch bevragende, contextueel-multidisciplinaire en synthetiserende vorming;
- steunt op de resultaten van het jongste wetenschappelijk onderzoek (dit impliceert een integratie van onderwijs- en onderzoeksactiviteiten in dezelfde eenheid);
- hecht meer belang aan theoretische vorming en methodologie dan aan kennisopstapeling (het waarom primeert op het wat)
- stimuleert een probleemoplossend denken en de bekwaamheid tot synthetiseren (vaardigheden zijn belangrijker dan het kennen van feiten) (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.4.5. Curricula, vakken en aantal uren

Net zoals voor het hogeschoolonderwijs is voor het universitair onderwijs de studiebelasting wettelijk begrensd tussen minimum 1.500 uren en maximum 1.800 uren studietijd. Elk jaar vormt 60 studiepunten waarbij elk vak minstens drie studiepunten krijgt toegewezen (1 studiepunt telt voor 25 à 30 uren studietijd). Onder de studietijd wordt begrepen: de contacturen, de verwerking, lite-

ratuur, taken, stages, de eindverhandeling, het voorbereiden en afleggen van examens en dergelijke. Kortom, alles wat een student moet doen om een studiejaar tot een goed einde te brengen. Binnen dit kader zijn de universiteiten vrij om hun eigen programma's te structureren, waarbij de concrete uitwerking van de leerplannen verschilt van universiteit tot universiteit. In grote lijnen kan men stellen dat het globale programma van een studiegebied of opleiding wordt opgebouwd door opleidingscommissies (op het niveau van opleidingen, faculteiten, departementen en/of vakgroepen) – soms permanente onderwijscommissies (POC's) genoemd- en dat de inhoudelijke invulling van een vak hoofdzakelijk gebeurt door de titularissen van de vakken. De opleidingscommissies kijken daarna weer toe of deze inhoud beantwoordt aan de doelstellingen (Verhoeven & Beuselinck, 1996). Over het algemeen bestaat een leerplan uit verplichte vakken en in de tweede graad uit verplichte vakken en - soms weinig, soms veel – keuzevakken (die kunnen worden gegeven aan andere faculteiten) en optiepakketten.

Dergelijk studiepuntensysteem dat voor het hele hoger onderwijsveld van kracht is, laat ook de overdracht van studiepunten toe van vakken die de student reeds met succes heeft afgelegd in andere opleidingen. Studenten die een diploma van het hogeschool- of universitair onderwijs hebben of tenminste een jaar van opleiding op hoger onderwijsniveau met succes hebben gevolgd, kunnen een vermindering van de studietijd krijgen of vrijgesteld worden van examens voor bepaalde vakken van de opleiding (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De universiteiten worden bij decreet verplicht om een eigen systeem voor kwaliteitsgarantie te organiseren (zie 9.2.4.).

Het academisch jaar begint rond september/oktober en eindigt eind juni of de eerste helft van juli. Over het algemeen omvat een jaar 30 weken van les volgen, seminars en praktische taken, gewoonlijk onderverdeeld in twee semesters.

6.4.6. *Onderwijsmethoden*

De onderwijsmethoden behoren tot de verantwoordelijkheid van de docenten, alhoewel de opleidingscommissies in algemene termen specificeren of een bepaalde materie best zou worden gegeven in de vorm van seminars, labo-lessen of op een andere wijze (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Net als aan de hogescholen is de tendens nog sterk om de opleidingen volgens een vaste structuur te regelen.

6.4.7. *Examens*

Over het algemeen worden er minstens één of twee weken voorzien waarin de student zich kan voorbereiden op de examens die aan de universiteiten worden georganiseerd. Aan het eind van elk

jaar wordt de verwerking door de student van het gedoceerde lesmateriaal beoordeeld op basis van examens, die meestal zowel theoretisch als praktisch van aard zijn. Over het algemeen zijn er twee examenperiodes, met name juni en september. In sommige gevallen kan een student aan een examen deelnemen aan het eind van het eerste semester (januari-februari). Aan een zelfde examen kan hoogstens tweemaal per jaar worden deelgenomen, zelfs in een trimester- of semestersysteem; elke student krijgt dus steeds een tweede kans. Een student moet met succes elke cyclus of jaar doorlopen, om te worden toegelaten tot de volgende cyclus of jaar. Een student die niet geslaagd is voor al zijn vakken, kan de toestemming krijgen om over te gaan naar het volgende jaar, op voorwaarde dat hij in het volgende jaar de examens opnieuw aflegt voor de vakken waar hij niet voor geslaagd was (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Typisch voor het universitair onderwijs is dat elke opleiding vrij strikt is onderverdeeld. Het beëindigen van een cyclus gaat gepaard met de toekenning van een certificaat, dat een noodzakelijke voorwaarde is om tot de volgende cyclus te worden toegelaten.

In de meeste faculteiten moet de student aan het eind van de opleiding een verhandeling presenteren (en soms verdedigen).

6.4.8. *Diploma*

De eerste universiteitsgraad is die van kandidaat, die bereikt wordt na twee, of in sommige faculteiten drie jaar studie. Deze graad vormt de noodzakelijke basis voor verdere studies.

Vervolgens wordt de graad van licentiaat bereikt na nog eens twee of drie jaren studie. In deze periode wordt onderricht verstrekt en aan het eind van de opleiding dienen de studenten een verhandeling in. Aan sommige faculteiten geeft de beëindiging van de tweede cyclus recht op de titel van arts, apotheker, (o.m. burgerlijk) ingenieur, dierenarts en afhankelijk van de opleiding kan de vereiste studieperiode langer duren. De graden van de tweede cyclus geven de houder recht om een beroep uit te oefenen, ofschoon in sommige gevallen een aanvullende opleiding vereist is. Zo vraagt de toegang tot onderwijsposities in het hoger secundair onderwijs bijvoorbeeld een bijkomende graad, deze van 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs – groep 2', die onmiddellijk na het uitreiken van het licentiaatsdiploma kan worden toegekend - na de bijkomende lerarenopleiding te hebben gevolgd, zonder dat een bijkomende studieperiode is vereist (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

Studenten die met succes aanvullende opleidingen of specialisatieopleidingen hebben gevolgd, worden gediplomeerde in de aanvullende studies (GAS) of gediplomeerde in de gespecialiseerde studies (GGS).

De graad van doctor kan worden bereikt ten vroegste twee jaren na de toekenning van de graad van licentiaat. Dit vereist de publieke verdediging van een doctoraat, dat bestaat uit een originele dissertatie en soms ook de verdediging van één of meerdere daarmee verbonden thesissen. Deze graad is noodzakelijk voor een verdere universitaire carrière als docent (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

Vóór het Decreet van 12 juni 1991 was een doctoraatsthesis gebaseerd op onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek, onder toezicht van een promotor en publiek verdedigd, de enige voorwaarde tot het bekomen van de graad van doctor. Nu kan elke universiteit doctoraatsopleidingen organiseren en van de doctoraatsstudenten eisen dat ze een opleidingsprogramma volgen alvorens hun proefschrift te verdedigen. Deze doctoraatsopleiding die gevolgd wordt terwijl het proefschrift wordt voorbereid, komt overeen met een jaar studie en omvat minstens 1.500 en hoogstens 1.800 studie-uren of andere daarmee verbonden activiteiten (ten belope van 60 studiepunten). De student moet punten verzamelen door lessen bij te wonen, te participeren in seminars of conferenties, deel te nemen aan zomerschool, enzovoort. Het verwerven van de studiepunten kan worden gespreid over de periode die is voorzien voor het schrijven van het proefschrift. Bij beëindiging van de doctoraatsopleiding wordt een certificaat uitgereikt. Tot nu toe beslist de universiteit autonoom of de doctoraatsopleiding verplicht of optioneel is voor de postgraduaatstudenten (Beuselinck & Verhoeven, 1997).

Doctoraatsstudenten kunnen worden gefinancierd door de universiteit als universitaire assistenten of door het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek en aanverwante fondsen. Het is ook mogelijk om het doctoraat zelf te financieren, maar dit gebeurt eerder uitzonderlijk (Beuselinck & Verhoeven, 1997).

De opheffing van het voormalige onderscheid tussen wettelijke en wetenschappelijke graden laat toe dat alle diploma's kunnen worden bereikt via de examencommissies van de overheid.

6.4.9. *Begeleiding van studenten*

Studentenbegeleiding is zoals gezegd een veel ruimer begrip dan de eigenlijke studiebegeleiding. Succes of falen kan in belangrijke mate worden beïnvloed door omgevingsfactoren zoals financiële of medische aspecten, relationele problemen, leefsituaties, enzovoort. Net als de hogescholen hebben de universiteiten binnen de sociale sector een specifieke infrastructuur uitgebouwd ten behoeve van deze ruimere zorg en begeleiding. Het gaat hier onder andere om medische diensten, sociale diensten, jobdiensten, huisvestingsdiensten, studentenrestaurants en dergelijke meer (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Voor de begeleiding van studenten bestaan er geen officiële richtlijnen. Het Decreet van 12 juni 1991 stipuleert wel dat minstens 5% van het assisterend academisch personeel ter beschikking moet staan voor de begeleiding van de eerstejaarsstudenten. Verder beveelt de minister enkel een 10-puntenprogramma aan voor universiteiten met de bedoeling om de studiebegeleiding in de eerste jaren zoveel als mogelijk te verbeteren.

Net zoals voor de hogescholen wordt in het algemeen door de universiteiten studiebegeleiding georganiseerd op twee niveaus, nl. op centraal en faculteitsniveau. Tussen deze twee gebeurt er meestal een onderlinge taakverdeling waarbij centrale diensten instaan voor de ontwikkeling en afname van allerlei testen en het aanbieden van een meer gespecialiseerde tweedelijns-begeleiding, terwijl begeleiders van de faculteit instaan voor een eerstelijns-begeleiding van de studenten en dus o.m. zorgen voor een eerste opvang (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.5. Verschillen in organisatie en andere structuren

Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen de organisatorische verschillen van de reguliere programma's en de alternatieve opleidingsstructuren die niet vallen onder de gewone wetgeving op het hoger onderwijs.

Binnen het actuele aanbod kunnen vier varianten of alternatieven op de normale organisatie van hoger onderwijs worden onderscheiden. Sommige universitaire programma's en hogeschoolprogramma's van twee cycli voorzien een alternatieve lesindeling (avondonderwijs) voor studenten die reeds zijn tewerkgesteld. Ook is er de mogelijkheid voor iedereen om examens voor alle hoger onderwijsopleidingen af te leggen zonder dat er lessen moeten worden bijgewoond. Deze examens moeten worden afgelegd in de onderwijsinstelling die het gewone voltijdse programma aanbiedt. Ten derde worden vele programma's aan de hogescholen ook deeltijds aangeboden door het Onderwijs voor Sociale Promotie (zie 7.6.1.). Tenslotte wordt er in samenwerking met de Open Universiteit Heerlen in Nederland door de hoger onderwijsinstellingen afstandsonderwijs aangeboden (zie 7.6.2.).

Verder bestaan er enkele instellingen voor hoger onderwijs die niet onderworpen zijn aan de wetgeving op het hoger onderwijs. Zo is er de Protestantse Theologische Faculteit in Brussel, die graden toekent in de protestantse theologie en een private instelling is - katholieke theologie wordt als een reguliere opleiding onderwezen aan de Katholieke Universiteit Leuven. Kandidaat-officieren van het leger krijgen hun opleiding in de Koninklijke Militaire School in Brussel. Deze instelling voor hoger onderwijs leidt officieren op, zoals vastgelegd door de Wet van 18 maart 1838. De duur van de studies op universitair niveau in de Polytechnische afdeling (burgerlijk ingenieur) bedraagt 5,5 jaar en 4,5 jaar in de afdeling Alle Wapens. Kandidaat-officieren van de rijkswacht volgen hun

eerste studiecycclus aan de Koninklijke Militaire School (afdeling Alle Wapens) gevolgd door een tweede cycclus van twee jaren in de criminologische wetenschappen aan de Universiteit Gent (voor nederlandstalige kandidaten) en een jaar aan de School voor Rijkswachtofficieren, die een instelling voor hoger onderwijs is en een opleiding op universitair niveau aanbiedt.

Sommige kandidaat-officieren worden helemaal opgeleid in de gewone onderwijsinstellingen die hierboven zijn beschreven, de Hogere Zeevaartschool inbegrepen. Dit is het geval voor de kandidaten voor de medische diensten. Deze opleidingsmogelijkheden zijn geregeld door KB's van 20 juni 1975 en 3 oktober 1989. Het leger organiseert eveneens postgraduaatopleidingen.

6.6. Statistieken

De docent-student verhouding bedroeg in 1995 voor de universiteiten 14,1 (gemiddelde OECD-landen: 15,3). Voor het hogeschoolonderwijs zijn er geen cijfers voorhanden (CERI, 1997).

Tabel 6.1. Evolutie van het aantal studenten aan de hogescholen

Jaar	Officieel onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
80-81	12.107	36.572	10.014	58.693
81-82	13.033	39.025	10.435	62.493
82-83	13.427	40.953	11.020	65.400
83-84	13.510	43.168	11.539	68.217
84-85	13.065	44.145	12.060	69.270
85-86	12.693	44.957	12.444	70.094
86-87	13.127	48.693	12.939	74.759
87-88	13.788	50.624	12.835	77.247
88-89	14.084	52.760	12.877	79.721
89-90	14.729	54.283	12.795	81.807
90-91	15.028	54.606	12.515	82.149
91-92	15.324	53.146	13.379	80.849
92-93	16.010	55.356	13.492	84.858
93-94	18.719	57.346	14.887	90.952
94-95	18.583	57.473	14.475	90.531
95-96	24.375	57.471	9.385	91.231
96-97	-	-	-	94.140

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 6.2. *Evolutie van het aantal hoofdinschrijvingen aan de universiteiten*

Jaar	Aantal
93-94	62.840
94-95	64.530
95-96	66.686
96-97	68.193

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 6.3. *Aantal studenten per studiegebied in het hogeschoolonderwijs (academiejaar 1996-1997)*

Studiegebied	Eén cyclus	Twee cycli		Totaal
		Eerste cyclus	Tweede cyclus	
Architectuur	1.744	1.398	1.176	4.318
Audio-visuele en beeldende kunst	93	2.391	1.309	3.793
Muziek en dramatische kunst	34	822	846	1.702
Productontwikkeling	-	177	160	337
Handelswet. en bedrijfskunde	23.916	3.416	2.547	29.879
Toegepaste taalkunde	-	2.326	1.270	3.596
Gezondheidszorg	11.546	-	-	11.546
Onderwijs	13.669	-	-	13.669
Sociaal-agogisch werk	7.109	-	-	7.109
Industriële wet. en technologie	8.437	4.986	3.757	17.180
Biotechniek	587	231	193	1.011
Totaal	67.135	15.747	11.258	94.140

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 6.4. Aantal studenten per studiegebied in het universitair onderwijs (academiejaar 1996-1997)

Studiegebied	Voltijds	Deeltijds	Andere (*)	Totaal
Wijsbegeerte en moraalwetenschappen	856	79	211	1.146
Godgeleerdheid, godsdienstwetenschappen en kerkelijk recht	368	24	136	528
Taal en letterkunde	3.757	43	527	4.327
Geschiedenis	1.848	11	147	2.006
Archeologie en kunstwetenschappen	1.279	4	161	1.444
Rechten, notariaat en criminologische wet.	8.432	296	251	8.979
Psychologische en pedagogische wet.	5.113	177	225	5.515
Economische en toegepast econ. wet.	7.753	304	390	8.447
Politieke en sociale wetenschappen	4.210	160	261	4.631
Sociale gezondheidswetenschappen	999	85	101	1.185
Lichaamlijke opvoeding, motorische revalidatie en kinesithérapie	2.230	5	86	2.321
Wetenschappen	5.185	143	1.896	7.224
Toegepaste wetenschappen	3.964	134	732	4.821
Toegepaste biologische wet.	2.740	17	499	3.256
Geneeskunde	6.208	39	731	6.978
Tandheelkunde	619	53	39	711
Dierengeneeskunde	1.374	8	58	1.440
Farmaceutische wetenschappen	1.571	1	198	1.770
Gecombineerde studiegebieden	1.333	18	113	1.464
Totaal	59.839	1.601	6.753	68.193

(*) lerarenopleiding, doctoraten en afzonderlijke vakken (VLIR, 1997)

Tabel 6.5. Slaagpercentages van alle studenten in een aantal basisopleidingen van 1 cyclus in het hogeschoolonderwijs voor het academiejaar 1992-1993

Opleiding	1ste jaar	2de jaar	3de jaar
Toegepaste informatica	52	82	98
Elektronica	55	81	96
Onderwijs	57	88	99
Remediërend onderwijs	55	84	92
Logopedie	55	88	98
Fysieke behandelingen kinesithérapie	51	80	97
Fysieke behandelingen ergotherapie	63	91	95
Maatschappelijk assistent/adviseur (1993-94)	53	91	95
Mechanica (1993-1994)	59	77	99
Bedrijfskunde (1993-1994)	54	85	96

(Verhoeven & Beuselinck, 1996)

Voor de opleidingen van 2 cycli is er geen recent cijfermateriaal voorhanden.

Tabel 6.6. *Algemene slaagpercentages aan de universiteiten voor het academiejaar 1992-1993*

Studiegebied	1ste kand.	2de kand.	3de kand.	2de cyclus
Wijsbegeerte en moraalwetenschappen	44,92	67,63	-	70,65
Godgeleerdheid, godsdienstwetenschappen en kerkelijk recht	71,25	85,11	91,67	83,49
Taal en letterkunde	46,11	87,79	-	90,72
Geschiedenis	47,44	92,07	-	77,35
Archeologie en kunstwetenschappen	39,83	88,72	-	81,40
Rechten, notariaat en criminologische wet.	39,58	75,29	-	86,33
Psychologische en pedagogische wet.	51,85	77,36	-	91,71
Economische en toegepast econ. wet.	47,87	70,50	-	89,54
Politieke en sociale wetenschappen	38,06	73,49	-	86,52
Sociale gezondheidswetenschappen	46,15	58,93	-	87,31
Lichamelijke opvoeding, motorische revalidatie en kinesithérapie	47,05	79,29	-	93,37
Wetenschappen	46,69	78,48	-	90,02
Toegepaste wetenschappen	67,86	79,88	-	93,13
Toegepaste biologische wetenschappen	52,16	81,34	-	95,48
Geneeskunde	49,93	80,21	91,97	96,31
Tandheelkunde	43,13	82,40	-	94,74
Dierengeneeskunde	36,27	80,27	83,81	87,29
Farmaceutische wetenschappen	53,13	81,85	-	92,66
Gecombineerde studiegebieden	53,41	79,90	-	75,12
Algemeen gemiddelde	47,15	76,88	90,93	89,88

(Verhoeven & Beuselinck, 1996)

Tabel 6.7. *Aantal uitgereikte diploma's in het hoger onderwijs in het academiejaar 1995-1996*

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Hogescholen			
1 cyclus	5.556	9.510	15.066
2 cycli	2.387	1.440	3.827
Andere	381	421	421
Totaal	8.324	11.371	19.695
Universiteiten			
1ste cyclus	4.131	4.415	8.546
2de cyclus	4.042	4.188	8.230
Aanvullende opleiding	832	657	1.489
Specialisatiejaar	632	541	1.173
Lerarenopleiding	466	1.006	1.472
Doctoraat	410	188	598
Totaal	10.513	10.995	21.508

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Department Onderwijs, 1997a; VLIR, 1997)

Hoofdstuk 7. Volwassenenonderwijs

7.1. Algemeen

Elke studietak van het volwassenenonderwijs heeft zijn eigen wetgevend kader. Een meer geïntegreerde algemene structuur wordt al verschillende jaren in het vooruitzicht gesteld. Het politieke debat daarover is nog steeds niet afgerond, vooral omtrent het Onderwijs voor Sociale Promotie, de opleidingen van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) en van het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO). Een volledige modularisering van het leeraanbod wordt in het vooruitzicht gesteld, in samenhang met de analoge hervorming van het technisch en beroepssecundair onderwijs. Het is de bedoeling om tot één volledige overkoepelende opleidingsstructuur te komen voor voltijds en deeltijds onderwijs, toegankelijk voor leerplichtige en volwassen studenten.

Wat betreft het educatief verlof kan worden gezegd dat in de meest strikte vorm slechts één mogelijkheid bestaat. De nationale Wet van 4 april 1973 betreffende de kredieturen zoals vervangen door de Wet van 22 januari 1985 betreffende het betaald educatief verlof (zie ook KB van 23 juli 1985), had als doel de ontwikkeling van een systeem van beroepsonderwijs - met eveneens een pakket algemene vorming - voor werknemers uit de privé-sector. Deze maatregelen maakten in feite deel uit van een algemeen besparingsplan. Een werknemer kan een aantal uren verlof nemen om cursussen van het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) te volgen en dit zonder loonverlies te lijden. De werkgever moet met het educatief verlof instemmen. Een opleiding komt overeen met 240 uren per jaar voor het beroepsonderwijs, 160 uren per jaar voor algemeen vormend onderwijs en 240 uren voor een combinatie van de twee.

Voor ambtenaren bestaat in zekere mate een analoog systeem. Het Koninklijk Besluit van 8 augustus 1991 kent ambtenaren eveneens het recht toe op educatief verlof (afstandsonderwijs inbegrepen).

7.2. Besluitvorming en financiering

De minister van Onderwijs is haast voor alle types van opleidingen binnen het volwassenenonderwijs verantwoordelijk. Enkel in drie gevallen draagt de Vlaamse minister van Economie, KMO, Landbouw en Media de verantwoordelijkheid, met name voor de opleidingen van de VDAB, het VIZO en het landbouwonderwijs. Het personeel met een lerarendiploma wordt in deze drie

gevallen niet benoemd in het statuut van onderwijzend personeel en niet betaald door het departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Zij werken in de hoedanigheid van ambtenaar bij één van de vernoemde diensten.

7.3. Participatie van en overleg met de verschillende actoren uit de samenleving

Over het algemeen wordt het overleg omtrent het volwassenenonderwijs georganiseerd binnen de Raad voor het Volwassenenonderwijs van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

Indien nodig worden de VDAB en het VIZO betrokken in het overleg, alsook de andere onderwijsniveaus (bv. het technisch of beroepsonderwijs). Vooral in het geval van het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) spelen de Sub-regionale Tewerkstellingscomités (STC) een belangrijke rol in het plannen en programmeren van nieuwe opleidingen.

7.4. Algemene beschrijving van de belangrijkste studietakken

Alle onderwijsinstellingen die in dit deel worden beschreven, zijn op één of andere manier geregeld door wet of decreet. Echte privé-initiatieven worden hier buiten beschouwing gelaten.

7.4.1. *Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP)*

Net zoals op andere onderwijsniveaus wordt het Onderwijs voor Sociale Promotie georganiseerd door de verschillende onderwijsnetten: de ARGO, de provincies en gemeenten, en de vrije confessionele en niet-confessionele inrichtende machten. De oorsprong van het OSP ligt in twee soorten instellingen uit de 19de eeuw: de volwassenenscholen en industriële scholen. Deze laatste werden opgericht in de grote steden en waren een vorm van volwassenenonderwijs dat een typisch technisch programma aanbood voor de 'elite' van het 'werkvolk'. Op zondagen en weekavonden werden lessen gegeven door onderwijzers. In het begin lieten de initiatiefnemers van dit volwassenenonderwijs hun verbeelding de vrije loop en boden zij een bijzonder grote variëteit aan opleidingen aan, afhankelijk van de eisen en het niveau van ervaring en kennis van hen die zich wilden inschrijven.

Reeds in 1933 zijn er aanzienlijke inspanningen gedaan om het volwassenenonderwijs te standaardiseren binnen het kader van het technisch onderwijs. In 1957 standaardiseerden wettelijke regelingen de aangeboden opleidingen en kwalificaties. Een herclassificatie van het aanbod en de categorieën die waren opgezet in 1957, had plaats in 1966 en resulteerde in de volgende structuur:

- lager secundaire cyclus;
- hoger secundaire cyclus;

- eerste graad hogere cyclus;
- tweede graad hogere cyclus;

De derde en vierde categorie werden na 1970 hervormd in het deeltijds hoger onderwijs buiten de universiteit (Wet van 7 juli 1970).

7.4.1.1. Toelatingsvoorwaarden

Alle personen die de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt en die hun leerplicht hebben vervuld, komen in aanmerking. Over het algemeen zijn de vereisten identiek aan die van het onderwijsniveau waarmee de OSP-opleiding overeenkomt. De toepassing van dit algemene principe is echter vrij soepel. Een hele reeks van gelijkwaardige diploma's kan worden toegelaten.

Zij die de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt zonder dat zij enig diploma van lager- of secundair onderwijs hebben bereikt, kunnen na een ingangsexamen worden toegelaten tot de programma's van het secundair onderwijsniveau.

De toegang tot opleidingen van het hoger onderwijs vereisen steeds een diploma van secundair onderwijs.

7.4.1.2. Algemene doelstellingen

De Wet van 7 juli 1970 heeft het eigenlijke volwassenenonderwijs haar huidige naam van Onderwijs voor Sociale Promotie gegeven, alsook een hele reeks functies. Er werd daarbij een onderscheid gemaakt tussen twee soorten sociale promotie: enerzijds verticale promotie of het vervolmaken van secundair of hoger onderwijs, anderzijds horizontale promotie, namelijk aanvullende opleidingen en/of herscholing voor personen die tewerkgesteld zijn in de industrie of andere sectoren van het beroepsleven. Haar actuele structuur is samengevat in een Omzendbrief van 15 oktober 1992. Zoals gezegd wordt een nieuw decreet op het volwassenenonderwijs gepland.

Het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) is één van de kanalen van permanente vorming. Het wordt op verschillende onderwijsniveaus georganiseerd, overeenkomstig de opleidingsnaden van het publiek:

- lager secundaire beroepsleergangen, hoger secundaire beroepsleergangen en aanvullende secundaire beroepsleergangen;
- lager en hoger secundaire technische leergangen;
- hoger onderwijs voor sociale promotie en opleidingen van het korte type georiënteerd op de paramedische, sociale, pedagogische, technische en economische sector.

De opleidingen van het lange type bestaan uit verscheidene jaren van studie en kunnen worden aangevuld door een voortgezette opleiding en specialisatie.

7.4.1.3. Verticale en horizontale promotie

De regeling van het educatief verlof biedt mensen die tewerkgesteld zijn de mogelijkheid om opleidingen met een relatief hoog aantal uren per jaar te volgen en tegelijk te genieten van een bepaalde vorm van financiële compensatie voor het inkomensverlies. Omwille van het geringe succes van het oorspronkelijk systeem is er in 1987 een modulair systeem geïntroduceerd (KB van 6 november 1987), gebaseerd op de notie van 'kapitaliseerbare eenheden'. Dit modulaire systeem – dat bestaat naast een lineaire organisatie van bepaalde delen van het OSP-aanbod - laat een accumulatie van deelcertificaten toe en tegelijk kunnen dergelijke modules beter inspelen op de meer specifieke behoeften. De introductie van dit systeem bevestigde het hoofddoel van het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP), nl. het verschaffen van basisopleidingen en beroepsgerichte herscholing, en in de tweede plaats het bevorderen van sociale integratie.

Sinds 1970 worden er opleidingscursussen van korte duur gegeven (korte opleidingen) die gericht zijn op het bevorderen van horizontale promotie, naast de verticale promotie van de deelnemers d.m.v. opleidingscursussen van lange duur, die verschillende jaren beslaan (lange opleidingen). Deze laatste willen het de deelnemer mogelijk maken om hetzelfde of een hoger niveau te bereiken dan datgene dat hij/zij heeft bereikt tijdens de vroegere voltijdse studies, in het OSP of de avondklassen van het zogenaamde Tweedekansonderwijs (zie 7.4.4.). De korte opleidingen beogen een kennisverbreding zonder dat zij daarvoor per se gekoppeld moeten zijn aan een hogere kwalificatie; zij zijn bedoeld voor de personen die zich willen specialiseren, zich willen vertrouwd maken met een nieuwe vorm van technologie of hun vaardigheden willen bijschaven.

7.4.1.4. Soorten opleidingen

De cursussen van het OSP worden meestal in scholen gegeven. Vroeger werden ze avond- of zondagscursussen genoemd en over het algemeen worden ze nog steeds 's avonds gegeven. Sommige OSP-centra bieden ook cursussen tijdens de dag aan. Meestal worden de cursussen in de week gegeven, maar soms ook in de weekends. De opleidingscursussen van korte duur beslaan maximaal één jaar opleiding (over het algemeen minimum twintig weken) en stellen geen eisen naar vroeger gedane studies toe.

De richtingen binnen het Onderwijs voor Sociale Promotie beslaan verscheidene algemene opleidingen - vooral taalcursussen (meer dan 50%), technische opleidingen en praktijkgerichte beroepsopleidingen voor veel sectoren, alsook de meer gespecialiseerde opleidingen. In veel gevallen is het mogelijk om opleidingen te volgen van een lager beroepsniveau tot een graad in het hoger onderwijs.

Speciale opleidingen worden georganiseerd voor buitenlanders die Nederlands willen leren.

Verder bestaan er binnen het OSP lerarenopleidingen voor het technisch secundair onderwijs (GPB-opleiding) die toegang geven tot het beroep van leerkracht (zie hoofdstuk 8), terwijl managementcursussen voorbereiden op leidinggevende jobs.

7.4.1.5. Onderwijsmethoden, beoordeling, diplomering en onderwijzend personeel

Ook hier geldt de algemene regel dat de onderwijsmethoden tot de pedagogische vrijheid van de inrichtende machten behoren, waardoor er geen sprake kan zijn van richtlijnen die van bovenaf worden opgelegd. Meer in het algemeen moet een tendens naar meer modulaire organisatievormen worden opgemerkt.

Examens worden twee of driemaal per jaar georganiseerd.

De uitgereikte diploma's zijn formeel gelijkwaardig aan die van het gewoon secundair en hoger niet-universitair onderwijs. In één specifiek geval is er geen sprake van gelijkwaardigheid; een diploma van hoger secundair onderwijs voor sociale promotie geeft niet het recht om hoger onderwijs aan te vatten, zoals dit wel het geval is voor het diploma secundair onderwijs.

Het onderwijzend personeel in het OSP heeft het statuut van leerkracht. Hun wettelijk statuut en kwalificaties zijn gelijkaardig aan de vereisten die bestaan voor het gewoon secundair en hoger niet-universitair onderwijs.

7.4.2. Afstandsonderwijs

De voorganger van wat nu het 'afstandsonderwijs' wordt genoemd, ging in België officieel van start in 1959 en werd door de Wet van 5 maart 1965 erkend. In de context van de constitutionele hervorming van 1980 is deze onderwijsvorm overgeheveld naar de Gemeenschappen. De Vlaamse regering wil het afstandsonderwijs regelen binnen de bredere context van een nieuw decreet op het volwassenenonderwijs dat op dit moment wordt voorbereid.

Op het niveau van het hoger onderwijs bestaat er een samenwerkingsproject met de Open Universiteit Heerlen in Nederland. Vlaamse studenten kunnen aan deze universiteit afstandsonderwijs volgen en kunnen bij hun studie rekenen op de steun van de begeleidingsdiensten van de Vlaamse universiteiten (Ministerie van Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1995a).

7.4.2.1. Toelatingsvoorwaarden en doelgroep

Dit type van onderwijs is aangepast aan de studenten. Hoofdzakelijk is het bedoeld voor volwassenen die bepaalde 'gaten' in hun opleidingen willen opvullen of die verplicht zijn zich te herscholen, of ook voor hen die de examens voor de Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor-

bereiden. Deze procedure geeft uitzicht op een diploma lager of hoger secundair onderwijs en aan de Open Universiteit kan men een universitair diploma behalen.

7.4.2.2. Algemene doelstellingen

Alle opleidingen voor persoonlijke bijscholing, die beschouwd kunnen worden als noodzakelijk voor de sociale en professionele integratie (wiskunde, talen, informatietechnologie,...) van de student, zijn onderdeel van het afstandsonderwijs.

7.4.2.3. Leerplan en vakken

Alle belangrijke vakken die gebaseerd zijn op de bestaande leerplannen in het gewoon secundair en hoger onderwijs, kunnen worden gevolgd door de studenten van het afstandsonderwijs.

Het departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap beschikt over een speciale dienst voor opleidingen op het niveau van het secundair onderwijs en voorbereidende opleidingen voor examens in de administratie, met name de Cel Afstandsonderwijs. Deze is verantwoordelijk voor de organisatie, de verschaffing van lesmateriaal en de ondersteuning van de deelnemers. Voor het afleggen van examens zijn de participanten aangewezen op de Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap of het Vast Wervingssecretariaat (WVS) (zie 7.4.5.).

7.4.2.4. Onderwijsmethoden, beoordeling van studenten, diplomering en onderwijzend personeel

Er bestaan verschillende manieren om een student te informeren en te begeleiden bij de keuze van een opleiding, rekening houdend met zijn/haar bagage aan kennis, de hoeveelheid beschikbare vrije tijd en zijn/haar doelen. Al deze details worden gevraagd bij de inschrijving. Het dossier van de student wordt onderzocht door een onderwijsconsulent die hem/haar helpt te beslissen welk niveau van opleiding hij/zij zal volgen, evenals het studietempo. Afhankelijk van het gekozen studieplan krijgt de student één of meer lessen per week. Dergelijke opleidingen op afstand maken gebruik van massacommunicatiemiddelen, maar zijn tegelijkertijd geïndividualiseerd. Naast een aantal opgeloste voorbeelden, bevat elke les een taak die naar de dienst moet worden teruggezonden, eventueel vergezeld van vragen en verzoeken om bijkomende uitleg en informatie. De binnengezonden taken worden vervolgens met de verbeteringen en commentaar naar de student teruggestuurd, en - indien gevraagd - vergezeld van een typisch voorbeeld dat een correcte versie van het antwoord geeft. In het geval van opleidingen moderne talen worden over het algemeen geluidscassettes gebruikt.

De privé onderwijssector heeft zich eveneens ingelaten met dergelijke lessen op afstand en heeft 'scholen' of centra opgezet in verschillende steden en gemeenten, vooral in de sector van talen en informatietechnologie.

Het exacte slaagcijfer voor de verschillende examens is niet gekend, maar de uitval wordt op ongeveer 55% geschat, wat overeenkomt met de cijfers voor gelijkaardige onderwijs-experimenten in landen als de Verenigde Staten en Canada.

Al de diploma's van de publieke onderwijssector worden volledig erkend. Dit is echter niet zo voor de privé onderwijssector.

Het onderwijzend personeel, zowel datgene dat de cursussen ontwerpt als datgene dat de taken verbetert, zijn leerkrachten die gespecialiseerd zijn in het specifieke vak dat wordt onderwezen. In het geval van administratieve vakken zijn de leerkrachten ambtenaren van de hoogste rang.

7.4.3. *Basiseducatie*

In 1985 startte de Vlaamse overheid met het experiment 'basiseducatie' in vijf steden of regio's in het gewest. De doelstellingen waren:

- het verkennen van de mogelijkheden van een basiseducatie-beleid voor volwassenen met een laag onderwijsniveau;
- het opzetten van een netwerk van instellingen en geïntegreerde programma's voor basiseducatie.

Dit experiment duurde drie jaar en leidde dankzij een permanente reflectie en evaluatie van de programma's tot het voorstel van een geïntegreerd systeem van basiseducatie met lokale en regionale centra. Vervolgens heeft het Decreet van 12 juli 1990 29 lokale centra en één centrum voor ondersteuning opgericht. De verschillende onderwijsnetten en de verschillende soorten organisaties (OSP, socio-culturele vorming,...) participeren in de beheersorganen van de lokale centra.

De centra organiseren opleidingsprogramma's voor laaggeschoolde volwassenen met als doelen de verbetering van elementaire taal- en rekenvaardigheden, sociale vaardigheden, de verbreding van de maatschappelijke oriëntatie en de voorbereiding op een andere opleiding of werk. Al deze centra worden ondersteund door het centrale Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie (VOCB). Men realiseert onderwijs op maat van zoveel mogelijk mensen d.m.v.:

- cursussen van verschillende niveaus;
- intensieve en minder intensieve cursussen, zowel overdag als 's avonds;
- instapmogelijkheden op verschillende tijdstippen van het jaar;
- in te spelen op de echte levensvragen van cursisten;
- intensieve begeleiding.

Het grootste deel van de basiseducatie (tot 90%) betreft sociale redzaamheid. Tevens wordt een aantal cursussen met doorstroommogelijkheid naar verdere studie of beroepsopleiding aangeboden; deze laatste winnen de laatste jaren aan belang (Vermeesch, 1998).

Een speciale opleidingscursus voor de lesgevers in deze centra is voorzien door het Decreet van 16 april 1996 betreffende de lerarenopleiding en de nascholing. De hogescholen die programma's aanbieden zowel op het onderwijs- als het sociaal-agogisch vlak, zijn bevoegd om een voortgezette opleiding aan te bieden die overeenkomt met 40 studiepunten, voor zij die willen worden tewerkgesteld in een onderwijsjob aan een centrum voor basiseducatie.

7.4.4. *Tweedekansonderwijs (TKO)*

In Vlaanderen zijn vandaag 8 centra voor tweedekansonderwijs (TKO) actief. Om toegelaten te worden moet de kandidaat de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt en een basiskennis van het niveau lager onderwijs hebben. Dit onderwijs bereidt de participanten voor om deel te nemen aan de examensessies van de Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap, om alsnog een diploma van het secundair onderwijs te behalen (ASO/BSO/TSO). Hiertoe volgen de deelnemers overdag of 's avonds gedurende twee à drie jaar een bepaald vakkenpakket dat ze zelf kiezen. Er zijn tien centra. Het huidige aanbod is beperkt tot 4 studierichtingen ASO, 2 studierichtingen TSO en 2 studierichtingen BSO. Het tweedekansonderwijs kent een eigen pedagogische aanpak en hanteert een eigen methodiek.

7.4.5. *Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap*

De Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap geeft mensen de mogelijkheid om zonder school te hebben gelopen in het gewone secundaire onderwijs, toch de certificaten van de eerste en tweede graad secundair onderwijs te behalen, alsook het diploma secundair onderwijs. Deze commissie bestaat uit drie afdelingen:

- de eerste afdeling voor toekenning van de eerste en tweede graad van het secundair onderwijs;
- de tweede afdeling voor toekenning van het diploma secundair onderwijs op basis van een studie die aansluit bij het algemeen vormend secundair onderwijs;
- de derde afdeling voor toekenning van het diploma secundair onderwijs op basis van een studie die aansluit bij het technisch, beroeps- of kunstonderwijs.

Deze examencommissie bestond vroeger ook uit aparte afdelingen voor het hoger onderwijs, maar deze zijn ondertussen afgeschaft. Elke kandidaat heeft het recht om deel te nemen aan examens van elke hogeschool of universiteit zonder regelmatig lessen bij te wonen.

Voor de voorbereiding en verbetering van de examens (op het niveau van het secundair onderwijs) worden leerkrachten uit het secundair onderwijs uitgenodigd om de verschillende afdelingen te versterken.

7.4.6. *Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding*

In de context van de ontwikkeling van het sociale zekerheidssysteem sinds 1945 werd door de regering de vraag gelanceerd om beroepsopleidingsprogramma's te organiseren voor de werkloze bevolking. Als antwoord heeft er zich een omvangrijk netwerk van centra ontwikkeld dat opleidingscursussen voor de secundaire en de tertiaire sector aanbiedt. De wet van 1961 betreffende de economische expansie introduceerde niet enkel een nieuwe benaming, namelijk de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA), maar voerde bovenal veranderingen inzake doelstellingen, inhoud en doelgroepen in.

De grondwetsherziening van 1988 leidde tot een transfer van de opleidingsaspecten van deze dienst naar de Gemeenschappen, en dit resulteerde eens te meer in een naamsverandering en lichte verschillen tussen de diensten die elke Gemeenschap voorzag. Dus de RVA is de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling (VDAB) geworden, tenminste wat betreft opleiding als antwoord op tewerkstellingsproblematiek.

7.4.6.1. Doelgroep

Twee belangrijke onderwijsdoelstellingen staan centraal:

- het opleiden van de nodige gekwalificeerde arbeiders;
- het aanbieden van opleidingen voor werkzoekenden of tewerkgestelden die hen toelaat om werk te vinden of aan het werk te blijven.

Er bestaan verschillende diensten: een loopbaanbegeleidingsdienst, beroepsopleidingen van korte duur in opleidingscentra, individuele scholing in bedrijven, financiële steun voor collectieve opleidingen in bedrijven in reorganisatie of reconversie. Enkel de opleidingsactiviteiten zullen in wat volgt worden beschreven.

7.4.6.2. Algemene doelstellingen en soorten opleidingen

De algemene doelstellingen, leerplannen en methoden hangen sterk samen en hangen af van het specifieke doel van een bepaalde opleiding of initiatief.

De verschillende initiatieven worden gegroepeerd in drie grote groepen: de opleidingen voor de secundaire en de tertiaire economische sector en andere meer gespecialiseerde initiatieven voor werklozen.

7.4.6.2.1. Beroepsopleidingen - secundaire sector

Het grootste deel van een dergelijke opleiding gebeurt in de eigen centra van de VDAB. Deze centra bieden opleidingen aan voor de secundaire of industriële sector en voor de tertiaire of dienstensector. Over het hele land zijn er ongeveer 400 afdelingen die een hele reeks beroepen beslaan in de bouwnijverheid, metaalnijverheid, transportindustrie, chemische industrie, houtindustrie, textielindustrie,...

Sinds 1975 is het aantal werkzoekenden die zich inschrijven voor een opleiding voor de secundaire sector constant gedaald. In 1996 werden in de Vlaamse Gemeenschap 27.064 opleidingscursussen (11.104 tewerkgestelden en 15.580 werkzoekenden) met succes gevolgd (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a).

Dergelijke cursussen omvatten 38 uren opleiding per week, gespreid over periodes die variëren van enkele maanden tot één jaar. De programma's worden onderverdeeld in modules, waardoor ze zich meer op maat van het individu aanbieden, en beogen een noodzakelijke polyvalentie.

De vraag naar opleidingen vanwege bedrijven wordt individueel onderzocht en over het programma en verloop van een opleidingscursus wordt onderhandeld.

7.4.6.2.2. Beroepsopleiding - tertiaire sector

Het aantal deelnemers aan een beroepsopleiding voor de tertiaire sector stijgt sinds het einde van de jaren '70. De opleidingscentra voor de tertiaire sector zijn polyvalent in de zin dat zij programma's aanbieden die al de verschillende opleidingen beslaan die op de tertiaire arbeidsmarkt worden gevraagd, zoals: talen (vooral Engels), secretariaatswerk, bedrijfsbeheer- en management, algemene informatietechnologie en informatietechnologie toegepast op het bedrijfsmanagement en de automatisering van het administratieve werk. Eén van de methodes die op dit vlak met succes wordt toegepast is de 'bedrijfssimulatie'-methode, waar de deelnemers de verschillende taken en werkfasen uitvoeren zoals die zich in een bedrijf voordoen. In de Vlaamse Gemeenschap hebben de centra 38.473 mensen (27.045 tewerkgestelden en 11.428 werkzoekenden) opgeleid in 1996 (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a). Drie factoren lijken een invloed te hebben op het aantal werkzoekenden die zich inschrijven voor een opleiding: de evolutie van de werkloosheid in de betrokken sector, de interesse van de bedrijven in deze goedkope opleidingsvorm van korte duur en het toenemend belang van de toegepaste computertechnologie, die goed vertegenwoordigd is in het opleidingsaanbod van de centra.

7.4.6.2.3. Andere programma's voor werklozen

Ten eerste zijn er de 'Jobclubs'. De basisvorm hiervoor is het zogenaamde atelier voor werklozen waar opleiders voor een aantal economische sectoren - soms gaat het om leerkrachten die in de

werkloosheid zijn terecht gekomen - praktijkopleidingen geven van zes maanden tot één jaar. In 1996 hebben 2.590 werkzoekenden aan dit project deelgenomen (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a).

Een tweede actielijn is door verschillende ministers en ministeries ontwikkeld, die verantwoordelijk zijn voor de materies die verband houden met de problematiek van arbeid en opleiding. Zo zijn er de Vlaamse projecten 'Bijblijven', op initiatief van de minister van Cultuur, 'Schakelen' op initiatief van de ministers van Welzijn, Gezondheid en Gezin, en Onderwijs, en tenslotte 'Weerwerk', het integratieproject van de minister van Arbeid en Tewerkstelling. Op dit moment zijn ongeveer 4.000 mensen in al deze verschillende reïntegratieprojecten betrokken. Dit gaat hand in hand met het plan van de federale minister van Arbeid en Tewerkstelling die een bepaalde vorm van verplichte herscholing voor de structurele werklozen wil introduceren - ongeveer 0,30% van de totale loonkost zal aan deze vorm van herscholing worden besteed, zoals in het huidige akkoord tussen de sociale partners (werkgevers en werknemers) is opgenomen.

Op 17 juni 1997 heeft de Vlaamse regering in een persmededeling een nieuw project aangekondigd met de naam 'Werkervaringsplan-plus' (WEP-plus) voor laaggeschoolden en langdurig werklozen in de non-profitsector, bedoeld om hen 12 maanden werkervaring te geven in combinatie met opleiding, begeleiding en sollicitatietraining. De bestaande systemen van Weerwerk en WEP, die bedoeld waren om de tewerkstellingskansen te verhogen d.m.v. het aanbieden van werkervaring, worden in dit nieuwe systeem geharmoniseerd.

Een derde actielijn vormt de oprichting van Bedrijvencentra door regionale ontwikkelingsmaatschappijen en/of werkgeversorganisaties. De volgende formule wordt gehanteerd: steun in de vorm van infrastructuur (kantoor, werkmateriaal en ruimte) en begeleidingshulp gedurende een korte periode - waarvoor een bedrijfsleider van een groot bedrijf uit de regio instaat, wordt gegeven aan jonge ondernemers in een industriële zone (vaak een industriezone), voor zover hun industrieel innovatieproject werd aanvaard. Tot nu toe is het succes van dit project beperkt gebleven, maar het heeft wel een voorbeeldfunctie ter aanmoediging van de economische creativiteit.

7.4.6.3. Onderwijsmethoden, beoordeling van de deelnemers, certificatie en onderwijzend personeel

De algemene doelstellingen, leerplannen en onderwijsmethoden zijn nauw met elkaar verbonden en hangen af van de specifieke doelstelling van een bepaalde opleiding of initiatief. Er is geen formeel evaluatiemoment.

Deelnemers kunnen een attest krijgen voor bepaalde opleidingen die ze hebben gevolgd. Dergelijke attesten hebben geen formele of wettelijke waarde; zij worden niet erkend als equivalent met de diploma's van de eigenlijke onderwijssector.

Ofschoon de VDAB over een eigen centrum voor onderwijskundige opleiding en studie beschikt, werven de VDAB-centra ook lesgevers aan die een lerarenopleiding hebben gevolgd.

7.4.7. Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO)

De oudste vorm van buitenschoolse beroepsopleiding vormt het systeem van leercontracten in de sector van de zelfstandige beroepen. Reeds in de vroege middeleeuwen hebben coöperatieve verenigingen en handelsgilden in steden als Brugge, Gent, Brussel en Antwerpen een systeem ontwikkeld dat voorzorg in de opleiding van leerlingen op de werkvloer, met een hiërarchische indeling in leerjongens, gezellen en meesters, samen met een raad voor ambachten of gilden die toezicht hield op de toelatingsvoorwaarden tot het beroep. Het was slechts in 1906 dat een Ministerieel Besluit officieel 'leercontracten' vastlegde en een vergoeding uitkeerde aan werkgevers die jonge leerlingen in hun zaak opnamen. Vervolgens is in 1947 een officieel kader opgesteld voor de opleiding en nascholing voor ambachtslieden en zelfstandigen. De actuele structuur en de verschillende types van beroepsopleiding voor de zelfstandigen hebben hun oorsprong in het KB van 4 oktober 1976.

De permanente vorming voor de zelfstandigen is gefederaliseerd sinds de institutionele hervormingen van 1980 en behoort nu tot de bevoegdheid van de Gemeenschappen. In Vlaanderen wordt de bevoegdheid voor de vorming en opleiding tot zelfstandige en KMO sinds 1991 overgedragen aan een autonome instelling met het statuut van een vereniging zonder winstoogmerk, nl. het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO). De minister van Economie, KMO, Landbouw en Media is verantwoordelijk voor deze publiekrechtelijke instelling (VIZO, 1996).

De bedoeling van deze vorm van opleiding is de participanten toe te laten algemene en beroepsvaardigheden te ontwikkelen, die nodig zijn om later zelf een onafhankelijk beroep uit te oefenen. De algemene doelstellingen, leerplannen en onderwijsmethoden hangen nauw met elkaar samen en hangen af van de concrete gerichtheid van een welbepaalde opleiding of initiatief.

7.4.7.1. Soorten opleidingen

Er is sprake van vier soorten opleidingen. Dit onderwijs biedt een basisopleiding aan met het oog op de verwerving van de vaardigheden noodzakelijk om een zelfstandig beroep uit te oefenen. Deze opleiding kan bestaan uit een leercontract of een ondernemersopleiding. Daarnaast is er sprake van voortgezette vormingscursussen voor personen die een zelfstandig beroep uitoefenen.

Tenslotte bestaan er ook meer gespecialiseerde opleidingsinitiatieven die vaak een antwoord zijn op vragen vanuit de professionele wereld.

7.4.7.1.1. Leertijd

De leertijd is de initiële beroepsopleiding voor leerjongeren vanaf 15-16 jaar, die via een leerovereenkomst een basis kunnen verwerven om als medewerker in een bedrijf te kunnen functioneren.

Een leerovereenkomst is een overeenkomst van bepaalde duur waarbij een ondernemingshoofd-opleider zich ertoe verbindt aan de leerling een beroep aan te leren, en waarbij de leerling zich ertoe verbindt deze praktijk aan te leren onder leiding van dit ondernemingshoofd-opleider, en daarnaast de nodige theoretische opleiding te volgen in een erkend VIZO-centrum.

De leertijd omvat

- een praktijkopleiding in het bedrijf;
- een aanvullende theoretische opleiding in een erkend VIZO-centrum, bestaande uit algemene maatschappijgerichte vorming (120 uren per jaar + 120 uren supplementair voor 15-jarigen) en beroepsgerichte vorming (120 uren per jaar).

De leertijd duurt normaal drie jaar, maar kan worden verkort wanneer de jongere een vooropleiding heeft gevolgd.

Dergelijke opleidingen passen in het kader van het deeltijds onderwijs zoals door de Wet van 29 juli 1983 gedefinieerd. Zij voorzien volledig alternerend onderwijs, waarvan het complementaire karakter gegarandeerd wordt door de permanente band tussen opleidingscursussen enerzijds en de eigenlijke arbeid op de werkvloer anderzijds. De personen die de theoretische en praktijklessen geven zijn professionals in het betrokken beroepsveld, waardoor de symbiose tussen de twee elementen van dit alternerend onderwijssysteem wordt gegarandeerd.

Het leercontract is bedoeld voor jongeren die minstens 15 jaar oud zijn en die op zijn minst de eerste twee jaren van het secundair onderwijs hebben afgelegd. Het contract wordt getekend door de leerling en zijn wettelijke vertegenwoordiger enerzijds en door het ondernemingshoofd-opleider en de leersecretaris die instaat voor de leercontracten anderzijds. Het contract legt de wederzijdse verplichtingen van de leerling en het ondernemingshoofd vast, terwijl inzake arbeidsvoorwaarden het arbeidsreglement van de firma van kracht is. De leersecretaris is verantwoordelijk voor de persoonlijke en sociale begeleiding van de leerling. Wanneer de opleiding door de leerling met succes wordt afgerond, ontvangt de leerling een attest dat hem/haar recht geeft op toegang tot de ondernemersopleiding. Met dit attest voldoet hij/zij eveneens aan de vestigingseisen inzake beroepskennis voor het merendeel van de gereguleerde beroepen. Dit certificaat is echter niet equivalent met een diploma van voltijds secundair onderwijs.

7.4.7.1.2. Ondernemersopleiding

Een ondernemersopleiding bereidt de deelnemers voor op het algemene, technische, commerciële, financiële en administratief beheer van een kleine of middelgrote onderneming (tot 50 werknemers). Over het algemeen omvat deze opleidingsvorm twee componenten, met name de opleidingen bedrijfsbeheer en de cursussen aanvullende beroepskennis, die parallel worden georganiseerd. De jongeren die met een ondernemersopleiding willen aanvangen, moeten met succes een leercontract hebben beëindigd, of anders een andere vorming hebben gevolgd, aangevuld met beroepservaring.

De ondernemersopleiding die eveneens een vorm van alternerend onderwijs is, beslaat een heel gamma van gespecialiseerde beroepen dat jaarlijks nog toeneemt, vooral in de dienstensector. Cursussen van dit type opleiding worden ook gegeven door erkende VIZO-centra.

7.4.7.1.3. Voortgezette vorming

De voortgezette vorming omvat drie groepen van opleidingen:

- de vervolmaking, waarvan het hoofddoel is om op regelmatige tijdstippen een introductie te geven op nieuwe problemen waarmee bedrijven worden geconfronteerd;
- de bijscholingscursussen, die een meer gespecialiseerde opleiding aanbieden in nieuwe en complexe technologieën of die een bijschaving van de actuele kennis beogen van de personen die in toenemende mate worden geconfronteerd met bepaalde problemen, die in de voortgezette vormingscursussen worden aangekaart;
- de taalcursussen.

7.4.7.1.4. Andere opleidingen

Hertewerkstellingsprogramma's geven bedrijfsmanagers waar nodig de mogelijkheid om de kennis en vaardigheden te verwerven die vereist zijn voor de uitoefening van een ander zelfstandig beroep d.m.v. een opleiding op maat.

De meeste opleidingscentra bieden voor de zelfstandigen ook een groot aantal cursussen aan die niet worden gesubsidieerd van overheidswege en cursussen die door de werkgeversorganisaties worden georganiseerd.

7.4.7.2. Leerplan, vakken en onderwijsmethoden

- De leertijd

Zoals hoger reeds vermeld kan er in de leertijd een onderscheid gemaakt worden tussen de cursus algemene maatschappijgerichte vorming en de cursus beroepsgerichte vorming. De cursus beroepsgerichte vorming heeft een aanvullend karakter t.a.v. de praktijkopleiding in de onderne-

ming. Hierbij wordt ernaar gestreefd om deze beroepsgerichte vorming bij te brengen aan de hand van het principe van "de betogende praktijk". Dit didactisch principe wordt door het Vizo omschreven als "de ideale combinatie tussen enerzijds de praktische demonstratie en anderzijds het denk- en leerproces dat door de leerlingen met behulp van de lesgever luidop doorlopen wordt."

In de cursus maatschappijgerichte vorming wordt via thematisch projectwerk en afzonderlijke trainingsmomenten voor taal- en rekenvaardigheden gewerkt aan de persoonlijkheidsontwikkeling van de leerjongeren. Krachtens de wetgeving op de leerplicht moeten de 15-jarigen een supplementair cursuspakket van nog eens 120 uren volgen.

Daarnaast wordt er binnen de normale lesuren -met een minimum van 2 en een maximum van 40 lesuren per leerling- ook remediëring georganiseerd. De bedoeling hiervan is jongeren zo bij te werken dat ze uiteindelijk voldoende basistechnieken beheersen om de gewone cursussen met vrucht te kunnen volgen.

Aangezien sommige jongeren niet kunnen aarden in de gewone klasgroep omwille van karakteriële, psychische of sociale omstandigheden, hoewel ze over de mogelijkheden beschikken om de leertijd aan te kunnen, wordt er sinds het cursusjaar 1988-1989 geopteerd om een aantal van deze cursisten in een kleinere groep intensief en individueel te begeleiden. Zo werd het financieel mogelijk gemaakt om per centrum 2 (of in grotere zelfs 3) kleinere klassen te organiseren.

- De ondernemersopleiding

De cursussen bedrijfsbeheer bereiden de cursisten voor op het algemene, commerciële, financiële administratieve en personeelsbeleid van een KMO. Een jaar bestaat uit 128 cursusuren. De gewone duur van de opleiding is twee jaar. In de cursussen beroepskennis situeren de cursisten het werk van de zelfstandige bedrijfsleider in een theoretisch kader. Hierin kaderen een aantal items die voor de meeste beroepen aan bod komen zoals een verantwoorde keuze van grondstoffen, technieken en methodes, de kennis van de beroepswetgeving,... Bovendien worden moeilijke praktijkgevallen via demonstraties en workshops geanalyseerd. Ook in de ondernemersopleiding wordt ernaar gestreefd om zo veel mogelijk het principe van de betogende praktijk te hanteren.

Ook hier zit er heel wat variatie op de leerplannen, vakken en onderwijsmethoden die nauw met elkaar zijn verbonden, en dit afhankelijk van de doelstellingen van de specifieke opleiding of initiatief.

7.4.7.3. Evaluatie van de deelnemers

In de leertijd gebeurt de evaluatie op het einde van het eerste en het tweede jaar aan de hand van een overgangsexamen en op het einde van de opleiding aan de hand van een eindexamen. Dit

examen omvat o.m. een praktijkproef of C-proef. In de ondernemersopleiding gebeurt deze evaluatie op analoge wijze.

De participanten van de verschillende opleidingen kunnen een attest verkrijgen voor de cursussen die ze hebben gevolgd. Dergelijke certificaten hebben echter geen formele of wettelijke waarde; zij worden niet erkend als equivalent aan diploma's uit de eigenlijke onderwijssector. Een uitzondering hierop geldt weer voor de jongeren uit de leertijd, die een attest van secundair onderwijs ontvangen. Dit certificaat is echter niet equivalent aan het diploma secundair onderwijs. Met het getuigschrift van de ondernemersopleiding voldoen cursisten volledig aan de verschillende vereisten die voor sommige beroepen door de vestigingwet worden gesteld.

7.4.8. *Naschools landbouwonderwijs*

Het beroepsonderwijs gericht op de landbouwsector dat vroeger de bevoegdheid van de minister van Landbouw was, is overgeheveld naar de Gemeenschappen door de Bijzondere Wet van 8 augustus 1980. Ofschoon dit nu onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap valt, is het KB van 23 augustus 1974 sindsdien niet meer gewijzigd. De verantwoordelijkheid voor het landbouwonderwijs ligt in handen van de gemeenschapsminister van Economie, KMO, Landbouw en Media.

Dergelijke naschoolse onderwijsvorm kan worden onderverdeeld in 6 types:

- type A omvat remediërende cursussen voor landbouwarbeiders met een gebrekkige basisopleiding;
- type B bestaat uit cursussen of stages die een specifieke opleiding voorzien voor cursisten die zich in de landbouwsector willen begeven; dit type heeft aandacht voor de verschillende organisatievormen van landbouwbedrijven en legt de nadruk de op studie van moderne organisatie- en cultiveringstechnieken;
- type C bestaat uit cursussen die periodiek en naargelang het type landbouwbedrijf, een aanvullende en een gespecialiseerde opleiding verschaffen in landbouwtechnologie en -beheer of uit cursussen voor het aanleren van bepaalde specifieke vaardigheden;
- type D omvat studiesessies, conferenties, begeleide excursies en contactdagen met het oog op een permanente uitwisseling van informatie;
- type E bestaat uit vakkundigheidskursussen van één dag voor lesgevers in het landbouwonderwijs;
- tenslotte voorziet type F in de opleiding van personeel dat verantwoordelijk is voor opleidingscursussen voor en het toezicht op producentenverenigingen en coöperatieven (Jennes, 1997).

Type A en B omvatten minstens 75 uren opleiding en type C op zijn minst 20 uren. Deze activiteiten worden georganiseerd door erkende centra of organisaties. De deelnemers moeten op zijn minst 18 jaar zijn en tewerkgesteld in de landbouw of een aanverwante sector.

Landbouwonderwijs wordt ook georganiseerd door beroepsorganisaties.

Ofschoon de Vlaamse Gemeenschap opleidingscursussen inricht voor lesgevers, werven de centra eveneens lesgevers aan met een diploma van leerkracht.

7.4.9. Deeltijds Kunstonderwijs (DKO)

Het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO) neemt in de sector van het volwassenenonderwijs een speciale plaats in. De programma's worden aangeboden op halftijdse basis (avonden, woensdagnamiddagen en weekends) door ongeveer 170 instellingen, waarvan de meeste zijn opgericht door de gemeentelijke overheden. Deze instellingen worden 'academies' genoemd en zijn enkel bevoegd om DKO-programma's aan te bieden. Elke academie moet op zijn minst twee opeenvolgende graden organiseren (Peeters, Blondeel & Scheck, 1994).

De opleidingen van het deeltijds kunstonderwijs vallen niet onder de leerplicht, bijgevolg moet een inschrijvingsgeld worden betaald. Ondanks de maatregelen die in 1990 zijn genomen om het onderwijs aan de academies te hervormen (Decreet van 31 juli 1990) blijft de controle van het budget een probleem. De regering heeft al meerdere keren nieuwe wetgeving aangekondigd.

7.4.9.1. Toelatingsvoorwaarden en doelgroep

Ook het DKO kent een organisatiestructuur met verschillende niveaus die in een hiërarchische verhouding tot elkaar staan; men kan bv. niet met een specialisatiecursus aanvangen zonder voldoende opleiding op een lager niveau te hebben gevolgd. Toelatingstesten kunnen worden georganiseerd voor de verschillende jaren. Een vrijstelling voor een deel van het programma is mogelijk voor gelijkwaardige vakken die zijn gevolgd in andere voltijdse of deeltijdse artistieke opleidingen.

Het bijzondere aan het deeltijds kunstonderwijs ligt in zijn deelnemerspopulatie: 75% van de studenten zijn jonger dan 18 jaar. In feite gaat het dus niet echt om volwassenenonderwijs.

Volgens het Decreet van 31 juli 1990 wordt iemand als 'jongere' gedefinieerd wanneer hij/zij op de 31ste december van het jaar waarvoor hij/zij zich inschrijft jonger is dan 15 jaar of indien hij/zij een schooljaar voordien als dusdanig was ingeschreven en zijn/haar studie ondertussen niet heeft onderbroken. Anders wordt men beschouwd als een 'volwassene'.

7.4.9.2. Algemene doelstellingen

Het deeltijds kunstonderwijs komt tegemoet aan de algemene kunstzinnige belangstelling van de cursist, biedt de mogelijkheid tot voeding van zijn artistieke ambities of kan instaan voor een professionele vorming, met kansen in het beroepsleven. De doelstellingen zijn driedig: kunst zelf beoefenen, kunst leren ontdekken en jongeren voorbereiden op het hoger kunstonderwijs.

7.4.9.3. Leerplan, vakken en aantal uren

Alle cursussen worden 40 weken per jaar georganiseerd met een minimum van één uur en een maximum van 12 uren per week.

De opleidingen zijn ingedeeld in vier niveaus: een lagere graad, een middelbare graad, een hogere graad en een specialisatiegraad.

Vier hoofdopleidingen zijn mogelijk: dans, muziek, woordkunst en visuele kunsten. Optionele cursussen zijn binnen deze hoofdopleidingen mogelijk.

De algemene structuur van de opleidingen kan als volgt worden samengevat (Decreet van 31 juli 1990):

De lagere graad - deze is complementair met het basisonderwijs - voorziet dans- en muziekcursussen apart voor jongeren en volwassenen en enkel voor jongeren cursussen woordkunst en beeldende kunsten:

- de muziekcursussen voor jongeren en volwassenen beslaan vier jaar;
- de cursussen woordkunst voor jongeren duren vier jaar;
- de danscursussen voor jongeren zijn gespreid over vier jaren;
- de danscursussen voor volwassenen beslaan twee jaar ;
- de cursussen beeldende kunsten voor jongeren nemen twee tot zes jaren in beslag;

De middelbare graad - deze is complementair met het secundair onderwijs – voorziet aparte dans- en woordkunstcursussen voor jongeren en volwassenen, en niet gescheiden muziek-cursussen en cursussen beeldende kunsten voor jongeren en volwassenen:

- de dans-, woordkunst- en muziekcursussen omvatten drie jaar;
- de cursussen beeldende kunsten beslaan zes jaar.

De hogere graad omvat dans-, muziek- en woordkunstcursussen voor zowel jongeren als volwassenen. Deze cursussen zijn complementair met het secundair onderwijs en beslaan drie jaren. De cursussen beeldende kunst voor zowel jongeren als volwassenen zijn gespreid over vier jaar van minstens tien wekelijkse lessen of over vijf jaren van acht uren per week; deze zijn equivalent met de eerste twee jaren van de derde graad KSO.

De specialisatiegraad biedt dans-, muziek en woordkunstcursussen aan, zowel voor jongeren als voor ouderen, die complementair zijn met het secundair onderwijs en een periode van twee jaar in beslag nemen. De cursussen beeldende kunsten, zowel voor jongeren als voor ouderen, zijn equivalent aan een specialisatiejaar (het derde jaar van de derde graad) in het voltijdse KSO en zijn gespreid over twee jaar.

7.4.9.4. Onderwijsmethoden, beoordeling van deelnemers, diplomering en onderwijzend personeel

Beslissingen omtrent methoden behoren tot de vrijheid van de inrichtende machten. Bijgevolg zijn er geen officiële richtlijnen; onderwijs in kleine groepjes en zelfs individueel onderricht zijn alledaagse praktijk.

Specifieke certificaten die complementair zijn met het basis- of secundair onderwijs worden uitgereikt. In sommige gevallen zijn deze certificaten equivalent met certificaten van het secundair onderwijs.

Over het algemeen worden de lesgevers opgeleid in het onderwijsprogramma van het hoger kunstonderwijs.

7.4.10. Lesgevers

In de Vlaamse Gemeenschap is de opleiding van leerkrachten uit het volwassenenonderwijs haast geheel geïntegreerd in de programma's voor lerarenopleiding. Lesgevers in het volwassenenonderwijs – wanneer enige kwalificatie vereist is – beschikken normalerwijs over het diploma van leraar. Het nieuwe Decreet betreffende de lerarenopleiding en de nascholing van 16 april 1996 voorziet mogelijkheden voor de nascholing van lesgevers in het volwassenenonderwijs.

Er zijn echter vier uitzonderingen:

- de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) heeft zijn eigen Centrum voor Pedagogische Opleiding en Studie.
- het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO) organiseert een zogenaamde complementaire pedagogische opleiding en voortgezette vormingscursussen, die een verbetering van de onderwijskundige en professionele kwaliteiten van de bedrijfsleiders die een leerling onder leercontract tewerkstellen beogen;
- de Vlaamse Gemeenschap voorziet eveneens opleidingscursussen voor lesgevers en leerkrachten in het landbouwonderwijs;
- voor basiseducatie bestaat een speciale voortgezette opleiding voor leerkrachten, die wordt gegeven aan sommige hogescholen.

Niettemin worden in vele gevallen experts uit de zaken- en administratieve wereld uitgenodigd als docent voor enkele uiteenzettingen of als leerkracht, die instaat voor het onderwijzen van een bepaald vak. In de meeste gevallen wordt hun expertise erkend als een kwalificatie om les te geven. De diploma's van de lerarenopleidingen worden dan niet meer als voorwaarden gesteld voor benoeming.

7.4.11. Statistieken

Tabel 7.1. Aantal deelnemers in het onderwijs voor sociale promotie (schooljaar 1996-1997)

	Officieel onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
Secundair onderwijs (traditioneel stelsel)				
Technisch/beroeps	7.144	24.940	8.625	40.709
Talen	11.402	25.442	17.290	54.134
Secundair onderwijs (modulair stelsel)				
1ste semester	10.646	10.968	10.521	32.135
2de semester	10.751	11.112	10.544	32.407
Hoger onderwijs (traditioneel stelsel)				
	1.704	5.408	2.454	9.566
Hoger onderwijs (modulair stelsel)				
1ste semester	934	2.403	1.079	4.416
2de semester	769	2.043	925	3.737

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 7.2. *Aantal deelnemers aan het afstandsonderwijs. Cursussen georganiseerd door het Departement Onderwijs (in 1996)*

Cursussen	Deelnemers
Lager secundair onderwijs	
Examencommissie	1.641
Persoonlijke belangstelling	8.412
Hoger secundair onderwijs	
Examencommissie	2.032
Persoonlijke belangstelling	4.830
Vaardigheden	1.500
Moderne wiskunde – ouders	2.010
Veiligheid, gezondheid, verfraaiing	422
Informatie en programmeren	1.443
Cursussen voor ambtenaren	2.067
Geheugentraining	717
Talen via PC	446
Totaal	25.520

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 7.3. *Aantal deelnemers in basiseducatie (schooljaar 1996-1997)*

Mannen	%	Vrouwen	%	Totaal
5.681	41,8%	7.909	58,2%	13.590

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 7.4. Aantal beëindigde opleidingen bij de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (1996)

	Werknemers	Werkzoekenden	Totaal
VDAB-centra			
Secundaire sector	11.204	15.860	27.064
Tertiaire sector	27.045	11.428	38.473
Social profit	184	1.890	2.074
Weerwerk	-	525	525
Jobclub	52	2.590	2.642
Centra opgericht m.m.v. ondernemingen	399	-	399
Erkende centra	237	988	1.225
Individuele opleidingen			
- onderneming	-	3.065	3.065
- technische school	-	763	763
Opleidingen Centrum voor Pedagogische Opleiding en Studie	2.760	-	2.760
Profielbepalingen	-	17.099	17.099
Totaal	41.881	36.121	78.002

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 7.5. *Het aantal cursussen, lesuren en cursisten voor het cursusjaar 1996-1997 aan het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen*

	Cursussen	Lesuren	Cursisten
Leertijd:			
Cursussen maatschappijgerichte vorming	533	63.665	8.425
Cursussen beroepsgerichte vorming	821	98.056	9.248
Ondernemersopleiding:			
Cursussen bedrijfsbeheer	823	104.260	14.149
Cursussen beroepskennis	1.656	210.694	20.707
Bijscholingscursussen		22.234	
Taalcursussen	58	3.960	1.005

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 7.6. *Aantal deelnemers aan het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO) op 1 februari 1997*

Onderwijsnet	Visuele Kunsten	Muziek/dans/woordkunst
Officieel onderwijs	2.171	6.917
Gesubsidieerd officieel onderwijs	38.647	80.923
Gesubsidieerd vrij onderwijs	4.638	2.011
Totaal	45.456	89.851
Totaal DKO: 135.307		

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Hoofdstuk 8. Onderwijzend personeel

Na lange discussies heeft het Vlaams Parlement het Decreet betreffende de lerarenopleiding en nascholing op 16 april 1996 goedgekeurd. Dit decreet beoogde een integratie van alle soorten lerarenopleidingen in één coherent kader en hield belangrijke wijzigingen in op het vlak van nascholing. Het decreet voorziet de ontwikkeling van professionele profielen voor de verschillende types onderwijsambten. Minimumvereisten in de vorm van op competenties gebaseerde leerkrachtenprofielen moeten worden aangenomen door de Vlaams Parlement, op basis van de voorstellen ontwikkeld door de Dienst voor onderwijsontwikkeling (DVO) en het advies van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR). Elk profiel bevat op zijn minst zowel gemeenschappelijke competenties voor alle leerkrachten inzake kennis, vaardigheden en attitudes en specifieke competenties die verbonden zijn met een bepaald onderwijsniveau. De competenties van het gemeenschappelijk gedeelte van de opleiding vertegenwoordigen een studielast van minstens 45 studiepunten.

Verder wordt er een onderscheid gemaakt tussen de initiële lerarenopleiding en de academische initiële lerarenopleiding. Daarnaast zijn de voortgezette opleidingen bedoeld om de nodige kwalificaties te verwerven voor een welbepaald aspect van een leerkrachtenprofiel waarvoor een leerkracht niet is opgeleid (Decreet van 16 april 1996). Verder wordt er ook nascholing georganiseerd die meestal uitgaat van de scholen. Begeleidingsprogramma's voor nieuwe leerkrachten die worden aangeworven, worden sinds kort gepromoot. Op het niveau van het basisonderwijs kunnen financiële middelen van de overheid worden aangewend voor het opzetten van nascholingsinitiatieven. Voor de andere onderwijsniveaus is een dergelijke financiële steun niet voorzien. De scholen moeten dan dergelijke inspanningen binnen het normale budget incalculeren.

8.1. Initiële opleiding van leerkrachten

De lerarenopleiding is volledig geïntegreerd in de hoger onderwijsstructuren. De lerarenopleiding vormt dus geen aparte sector of structuur binnen het onderwijssysteem en wordt evenmin georganiseerd in gespecialiseerde onafhankelijke instellingen (T'istaert, e.a., 1996).

Algemeen kunnen er vijf verschillende types van leerkrachten worden onderscheiden (Decreet van 16 april 1996):

- de 'kleuterleid(st)er' die algemeen en sociaal-opvoedend onderwijs geeft aan kinderen van drie tot zes jaar;
- de 'onderwijzer' die algemeen en sociaal-opvoedend onderwijs geeft aan kinderen van zes tot twaalf jaar;
- de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 1' die specifieke vakken aan kinderen van twaalf tot zestien jaar onderwijst (de eerste en tweede graad van het secundair onderwijs, de derde graad technisch secundair onderwijs voor de bepaalde vakken en de derde en vierde graad van het beroepssecundair onderwijs);
- de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 2' onderwijst specifieke vakken aan leerlingen van veertien tot achttien jaar in de tweede, derde en vierde graad van het secundair onderwijs
- de 'praktijkleraar' onderwijst beroepsvaardigheden in het technisch en het beroepssecundair onderwijs (hoofdzakelijk tweede en derde graad).

Een opleiding tot één van de eerste drie types leerkrachten wordt gegeven aan de hogescholen. De 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 2' wordt opgeleid aan de universiteiten of voor sommige studietakken in het hogeschoolonderwijs van twee cycli. Voor het bekomen van de titel van 'praktijkleraar' is het volgen van bepaalde cursussen van de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 1' nodig of cursussen van het Onderwijs voor Sociale Promotie.

Al deze types leerkrachten kunnen ook in het volwassenenonderwijs les geven, dat werd beschreven in hoofdstuk 7.

8.1.1. Initiële opleiding van leerkrachten voor het kleuter-, lager en de eerste graad van het secundair onderwijs

8.1.1.1. Historisch overzicht

Vroeger werden de opleidingen van leerkracht voor het kleuter-, lager en secundair onderwijs in aparte instellingen georganiseerd, nl. de normaalscholen. Oorspronkelijk ging het om een soort van hoger secundair onderwijs, om dan later tot het hoger onderwijs te gaan behoren. Vanaf 1970 zijn de normaalscholen geïntegreerd in het structurele kader van het hoger onderwijs. Na de fusie-operatie van 1995, zijn deze instellingen departementen voor lerarenopleiding geworden binnen de nieuwe gefusioneerde hogescholen.

8.1.1.2. Belangrijke wetgeving m.b.t. de lerarenopleiding

- het Decreet betreffende de hogescholen in de Vlaamse Gemeenschap van 13 juli 1994
- het Decreet betreffende de lerarenopleiding en nascholing van 16 april 1996

8.1.1.3. Organisatie van de lerarenopleiding en toelatingsvoorwaarden

De initiële lerarenopleiding wordt georganiseerd door de inrichtende machten die verantwoordelijk zijn voor de hogescholen. Zij bieden dit in een basisopleiding van één cyclus aan (studiegebied 'onderwijs').

De toelatingsvoorwaarden zijn identiek aan die van het hoger onderwijs in het algemeen, dus iedereen die beschikt over een diploma secundair onderwijs kan een lerarenopleiding aanvatten.

8.1.1.4. Leerplan, studierichting en specialisatie

Zich baserend op de bekwaamheidsprofielen die door de regering zijn goedgekeurd, behoort de verantwoordelijkheid om curricula en leerplannen te bepalen aan de leerkrachtenopleiders toe en dit onder toezicht van de inrichtende macht.

Tabel 8.1. Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor kleuterleid(st)er (aantal uren per week)

	1ste jaar	2de jaar	3de jaar
Pedagogische wetenschappen	8	9	10
Agogische vaardigheden	-	2	3
Nederlands	4	3	2
Wiskunde	1	1	1
Milieuexploratie/Wereldoriëntatie	2	2	1
Huishoud/Gezondheid/Verzorging	2	1	-
Muzische vorming, expressievakken			
- Lichamelijke opvoeding	4	2	2
- Muzikale opvoeding	4	2	2
- Plastische kunstopvoeding	4	2	2
- verdieping	-	3	-
Media en computerkunde	-	1	1
Facultatief (godsdienst/moraal)	2	2	2

Tabel 8.2. Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor onderwijzer (aantal uren per week)

	1ste jaar	2de jaar	3de jaar
Pedagogische wetenschappen	6	8	9
Agogische vaardigheden	-	2	3
Nederlands	4	3	2
Wiskunde	3	2	1
Frans	2	2	1
Milieuexploratie/Wereldoriëntatie	6	3	2
Muzische vorming, expressievakken			
- Lichamelijke opvoeding	2	1	2
- Muzikale opvoeding	2	1	2
- Plastische opvoeding	2	1	2
- verdieping	-	3	-
Media en computerkunde	1	1	1
Facultatief (godsdienst/Moraal)	2	2	2

In de lerarenopleidingen voor de eerste graad secundair onderwijs zijn verschillende opties of specialisaties mogelijk. Elke opleiding bestaat uit een basiscluster van opleidingseenheden en uit één of meerdere opleidingseenheden voor uitdieping. Elke basiscluster moet overeenkomen met een waarde van drie punten. Dergelijke basisclusters zijn in theorie een vrije combinatie van verschillende opleidingseenheden die samen tellen voor 3 punten (Decreet van 16 april 1996). In de realiteit hangen de keuzes af van wat het opleidingsprogramma van het departement aanbiedt.

Opleidingseenheden met een waarde van één punt zijn: aardrijkskunde, geschiedenis, Engels, fysica, Latijn, biologie, Frans, Nederlands, godsdienst, niet-confessionele zedenleer, economie, technisch-technologische opvoeding, informatica en burotica, kleding, bewegingsrecreatie, project algemene vakken (voor het beroepssecundair onderwijs).

Opleidingseenheden met een waarde van twee punten zijn: a) mechanica-electriciteit, voeding/verzorging - kleding, bio-esthetiek - haartooi, hout-bouw, biotechnieken-land-tuinbouw, b) muziek, plastische kunsten en lichamelijke opvoeding.

Recreatieve gymnastiek kan enkel worden gekozen in combinatie met lichamelijke opvoeding.

Eén van de opleidingseenheden van de basiscluster – met uitzondering van Latijn en technisch-technologische opvoeding – kan als uitdiepingseenheid worden gekozen. Aanvullend kunnen volgende vakken voor uitdieping worden genomen:

- Duits;
- Chemie (enkel voor kandidaten die fysica en biologie als kernmodule hebben gekozen).

Twee opleidingseenheden kunnen worden uitgediept voor zover deze zijn: de opleidingseenheid project algemene vakken in combinatie met één opleidingseenheid uit volgende groep: aardrijkskunde, geschiedenis, Engels, wiskunde, fysica, biologie, Frans, Nederlands, godsdienst, niet-confessionele zedenleer, economie.

Tabel 8.3. Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs – groep 1' (aantal uren per week)

Gemeenschappelijke vakken	1ste jaar	2de jaar	3de jaar
Pedagogische wetenschappen	4	5	5
Nederlands (behalve wanneer het vak voor uitdieping wordt gekozen)	3	2	1
Facultatief (Godsdienst/Moraal)	2	2	2
Media- en computerkunde	1	1	1
Uitdiepingseenheid (bv. Frans) (1)	Opleidingseenheid 1 (bv. Geschiedenis)		Opleidingseenheid 2 (bv. Aardrijkskunde)
8	5		5

(1) Dit keuzegedeelte gaat op voor de drie jaren van de opleiding. Voor bepaalde gekozen vakken wijkt het aantal voorziene uren soms wat af van dit voorbeeld.

Voor elk van de gekozen vakken wordt naast de theoretische kennis, eveneens de didactiek en de praktijk van het lesgeven aangeleerd en ingeoeft.

8.1.1.5. Onderwijsmethoden, evaluatie, diploma's en band met de professionele wereld

Zoals reeds ter sprake is gekomen behoren beslissingen omtrent de onderwijsmethoden tot de bevoegdheid van de inrichtende machten (zie ook 6.3.6.). De lerarenopleiding voor het kleuteronderwijs geeft uitzicht op het 'graduaatsdiploma' van kleuterleid(st)er. De lerarenopleiding voor het lager onderwijs wordt afgerond met het 'graduaatsdiploma' van onderwijzer. De lerarenopleidingen voor de eerste en tweede graad van het secundair onderwijs, alsook voor bepaalde

richtingen in het technisch onderwijs en de derde en vierde graad van het beroepssecundair onderwijs, leiden tot het 'graduaatsdiploma' van 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs – groep 1'.

Een belangrijk probleem in het onderwijsveld blijkt het gebrek aan ondersteuning van jonge leerkrachten die met een loopbaan in het onderwijs aanvangen. Vandaar worden begeleidingsprogramma's voor de 'nieuwelingen' van overheidswege gepromoot.

8.1.2. Initiële opleiding van leerkrachten voor het hoger secundair onderwijs

De 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 2' kan zowel bepaalde vakken geven in de tweede, derde en vierde graad van het secundair onderwijs als aan studenten van de hogescholen in de laagste onderwijsambten. De opleiding wordt aangeboden in het universitair onderwijs of (voor sommige studietakken) in het hogeschoolonderwijs van twee cycli. De 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 2' is steeds houder van een licentiaatsdiploma en de eigenlijke lerarenopleiding bestaat minstens gedeeltelijk uit een supplementair deeltijds programma.

De leerkrachten met een universitaire graad in klassieke studies kunnen eveneens Latijn en Grieks onderwijzen in de eerste graad van het secundair onderwijs.

8.1.2.1. Historisch overzicht en belangrijke wetgeving

In 1929 werd bij wet een minimalistisch deeltijds schema voor de lerarenopleiding aan de universiteit vastgelegd dat complementair was met de gekozen studierichting. Veel pogingen zijn ondernomen om deze wet te wijzigen. Pas in 1996 had men succes. De actuele organisatie van de lerarenopleiding heeft vorm gekregen door het Decreet betreffende de lerarenopleiding en nascholing van 16 april 1996.

8.1.2.2. Organisatie

De academische lerarenopleiding wordt georganiseerd door de faculteiten of departementen die eveneens instaan voor de organisatie van de betrokken basisopleiding aan de universiteiten of hogescholen. De toelatingsvoorwaarden zijn identiek aan die van het universitair en het hoger onderwijs in het algemeen. Het diploma kan echter niet verkregen worden tenzij de kandidaat een licentiaatsdiploma bezit.

8.1.2.3. Leerplan, studierichting, specialisatie

Minstens 270 uren van studie-activiteiten maken deel uit van de academische lerarenopleiding en zijn geïntegreerd in de tweede cyclus van het universitair onderwijs. Studenten die reeds hun academische opleiding hebben afgerond en een diploma behaald, moeten deze opleiding bijkomend volgen indien ze dit nog niet hebben gedaan. Daarnaast maken nog eens 600 tot 750 uren van

studie-activiteiten deel uit van de academische lerarenopleiding (waarvan minstens één derde van de tijd voor begeleide onderwijspraktijk). Deze activiteiten kunnen zowel parallel met het programma van de basisopleiding, dat op een bepaald vak is georiënteerd, gebeuren, als achteraf. Een combinatie van beide (deels parallel, deels achteraf) is eveneens mogelijk (Decreet van 16 april 1996).

Aan de KU Leuven bv. bestaat de academische lerarenopleiding uit vier componenten:

- brugvakken met de tweede cyclus van de basisopleiding;
- theoretische vakken, specifiek voor de lerarenopleiding;
- praktijkinitiatie (3 seminars);
- stage (luister- en lesstage).

8.1.3. Initiële lerarenopleiding voor beroeps- en technische opleidingen van het secundair onderwijs

De 'praktijkleraar' onderwijst beroeps- en technische vaardigheden in het technisch en beroepssecundair onderwijs (hoofdzakelijk tweede en derde graad). Zijn opleiding bestaat uit bepaalde cursussen van het opleidingsprogramma voor de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs – groep 1' of uit cursussen van het Onderwijs voor Sociale Promotie. Voor de eerste mogelijkheid zijn de bepalingen identiek zoals beschreven onder 8.1.1. (waarbij de basiscluster bestaat uit opleidingseenheden van twee punten uit de A-groep). De tweede mogelijkheid wordt hier besproken.

8.1.3.1. Historisch overzicht en belangrijke wetgeving

In 1957 werd dit deeltijds opleidingsprogramma geïntroduceerd toen de wetgeving omtrent het technisch en beroepsonderwijs werd vernieuwd. Vanaf 1970 is het geheel geïntegreerd in de deeltijdse hoger onderwijsprogramma's van het Onderwijs voor Sociale Promotie. Sinds 1987 wordt het programma in modulaire vorm aangeboden.

Voor de huidige opleiding is het Ministerieel Besluit van 6 november 1987 belangrijk, dat geïntegreerd is in de Omzendbrief van 15 oktober 1992.

8.1.3.2. Organisatie

De inrichtende machten die Onderwijs voor Sociale Promotie aanbieden zijn verantwoordelijk voor deze lerarenopleidingen. Er worden geen bijzondere toelatingsvoorwaarden gesteld. Afhankelijk van de reeds bekomen certificaten enerzijds en werkervaring anderzijds, krijgen de kandidaten vrijstelling voor sommige modules van het programma.

8.1.3.3. Leerplan, studierichting en specialisatie

Binnen het kader van het OSP kan men worden opgeleid tot leerkracht voor het onderricht in beroepsopleidingen of bepaalde technische opleidingen, waarvoor geen voltijdse opleiding beschikbaar is. Deze opleiding die openstaat voor zowel mannen als vrouwen, wordt gegeven in de vorm van avond- of weekendlessen. Net zoals in het geval van de andere types lerarenopleidingen, zijn de cursussen zowel gericht op theorie (didaktiek) als op praktijk. Als deel van de praktijkopleiding ontvangen de kandidaten een korte introductie tot de praktijk van het onderwijzen en geven ze een aantal oefenlessen onder het toezicht van een opleider. Naargelang de certificaten of diploma's in het bezit van de kandidaten neemt de opleiding op zijn minst drie tot vijf deeltijdse semesters in beslag.

8.1.3.4. Beoordeling van de studenten en diploma's

De opleiding tot 'praktijkleraar' bereidt de kandidaten voor op een examen dat uitzicht geeft op het Getuigschrift Pedagogische Bekwaamheid (GPB), die de houder het recht geeft om technische vakken in het technisch en beroepssecundair onderwijs te geven.

De kandidaten die worden opgeleid binnen het kader van een voltijdse lerarenopleiding (dus niet in het OSP) verwerven de kwalificaties waar het opleidingsprogramma uitzicht op geeft.

Net als voor de andere lerarenopleidingen doet zich hier de problematiek voor van de ondersteuning van jonge leerkrachten die in het onderwijs terecht komen.

8.1.4. *Initiële lerarenopleiding voor het hoger onderwijs*

Voor het onderwijs aan de universiteiten en hogescholen bestaat geen formeel initieel opleidingsprogramma. Soms zorgen deze instellingen zelf voor nascholingsmogelijkheden voor docenten en assistenten. De onderwijskwaliteiten kunnen op regelmatige basis worden geëvalueerd, in het bijzonder wanneer een promotie of carrièrewijziging wordt overwogen.

8.1.5. *Voortgezette opleidingen*

Voortgezette opleidingen hebben het behalen van een hogere graad tot doel voor leerkrachten wiens initiële opleiding niet gericht was op het bereiken van deze graad. De voortgezette opleidingen worden aangeboden door de hogescholen.

Het Besluit van de Vlaamse regering betreffende de omvang van de voortgezette lerarenopleidingen in de hogescholen van de Vlaamse Gemeenschap van 8 augustus 1997 specificeert het volgende:

- de minimumomvang van de voortgezette opleiding basiseducatie stemt overeen met 40 studiepunten;

-
- de minimumomvang van de voortgezette opleiding lager onderwijs voor kleuterleid(st)ers bedraagt 90 studiepunten;
  - de minimumomvang van de voortgezette opleiding kleuteronderwijs voor onderwijzers omvat 60 studiepunten;
  - de minimumomvang van de voortgezette opleiding lichamelijke opvoeding voor kleuterleid(st)ers en onderwijzers bedraagt 30 studiepunten;
  - de minimumomvang van de voortgezette opleiding godsdienst of niet-confessionele zedenleer stemt overeen met 30 studiepunten;
  - de minimumomvang van de voortgezette opleiding voor de algemene vakken van het eerste jaar B of van het Beroepsvoorbereidend Leerjaar beslaat 30 studiepunten;
  - de minimumomvang van de voortgezette opleiding voor de bijkomende uitdieping van een opleidingseenheid van de basiscluster of voor de vakken Duits of chemie voor de 'geaggregeerden voor het secundair onderwijs – groep 1', omvat 30 studiepunten;
  - de minimumomvang van de voortgezette opleiding lager onderwijs voor 'geaggregeerden voor het secundair onderwijs – groep 1' bedraagt 60 studiepunten;
  - de minimumomvang van de voortgezette opleiding buitengewoon onderwijs omvat 60 studiepunten.

8.2. Arbeidsvoorwaarden voor het onderwijzend personeel

Recent heeft het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 nieuwe regelingen m.b.t. de arbeidsvoorwaarden vastgelegd; voor het secundair onderwijs wordt eveneens nieuwe wetgeving hieromtrent verwacht.

De inrichtende machten zijn verantwoordelijk voor het personeelsbeleid. Zij zijn de werkgevers van de leerkrachten. De modaliteiten voor rekrutering, evaluatie, benoeming, ontslag,... zijn voor het basis- en secundair onderwijs bij decreet vastgelegd door de Vlaamse overheid, in de hoedanigheid van financier (Heyvaert & Janssens, 1997). Het statuut van het onderwijzend personeel wordt geregeld door twee decreten, één voor het officieel onderwijs en één voor het gesubsidieerd onderwijs (beide van 27 maart 1991). In theorie is er meer bewegingsruimte in het gesubsidieerd onderwijs. De wettelijk vastgelegde procedures i.v.m. rekrutering en sancties geven aan de Lokale Schoolraden (LORGO's) de bevoegdheid om kandidaatslijsten voor vaste benoemingen in te dienen bij de Centrale raad van de ARGO en aan deze raad de uiteindelijke beslissingsmacht daartoe. Het is echter wel zo dat de LORGO's vrij kunnen beslissen over tijdelijke benoemingen (Beuselinck, e.a., 1998).

Leden van het onderwijzend personeel kunnen worden onderverdeeld naargelang ze een wervingsambt vervullen - de eigenlijke job als leerkracht of begeleider, een selectieambt - zoals werkmeester, adjunct-directeur, coördinator, of een bevorderingsambt - zoals werkplaatsleider, directeur.

8.2.1. Arbeidsvoorwaarden voor leerkrachten uit het kleuter-, lager en secundair onderwijs

De laatste jaren hebben de arbeidsvoorwaarden van leerkrachten op zekere punten wijzigingen ondergaan, als gevolg van de implementatie van nieuwe wetgeving zoals voor het hoger onderwijs en de universiteiten, het Decreet van 16 april 1996 betreffende de lerarenopleiding en nascholing, en het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997.

Deze nieuwe wetgeving legt één wettelijk kader vast voor de arbeidsvoorwaarden van alle leerkrachten in alle onderwijsnetten. Bijkomend is één van de drijvende krachten achter de recente wetgevende initiatieven de tendens om meer flexibiliteit aan de scholen toe te staan en om leerkrachten meer carrièreperspectieven te bieden.

8.2.1.1. Wettelijk kader voor de arbeidsvoorwaarden van leerkrachten in het basis- en secundair onderwijs

- Decreet betreffende de rechtspositie van bepaalde personeelsleden van het Gemeenschaps-onderwijs van 27 maart 1991
- Decreet betreffende de rechtspositie van sommige personeelsleden van het gesubsidieerd onderwijs en de gesubsidieerde PMS-centra van 27 maart 1991
- Decreet Basisonderwijs van 22 februari 1997

De regelingen die deze decreten voorschrijven moeten door de inrichtende machten worden toegepast.

8.2.1.2. Toegang tot het beroep, benoeming

De toegang tot het beroep van leerkracht in het kleuter-, lager en secundair onderwijs vereist het certificaat dat wordt verkregen bij een succesvolle beëindiging van de lerarenopleiding. Andere vereisten zijn (Decreten van 27 maart 1991):

- burger zijn van de Europese Unie (uitzonderingen zijn mogelijk);
- in het bezit zijn van zijn/haar burger- en politieke rechten;
- voldoen aan de bepalingen van de taalwetten - het Nederlands is de officiële onderwijstaal;
- van onberispelijk gedrag zijn, zoals dat blijkt uit een attest van goede zeden dat niet langer dan één jaar tevoren werd afgegeven;
- voldoen aan de dienstplichtwetten;

De loopbaan van een leerkracht begint met een tijdelijke benoeming in een wervingsambt. In het geval dat er lestijden vacant zijn of een leerkracht tijdelijk moet worden vervangen, kan de vacante betrekking niet zomaar automatisch worden ingenomen door een nieuwe leerkracht. Eerst en vooral moeten de schoolbesturen rekening houden met de vast benoemde leerkrachten die ter beschikking staan in dezelfde of een andere onderwijsinstelling - omwille van het verlies van (een deel van) hun onderwijsopdracht - om de vacante lestijden in te vullen. Deze vast benoemde leden van het onderwijzend personeel hebben het recht om een vacante betrekking op te eisen t.o.v. de andere collega's en zijn verplicht om een vacante betrekking te aanvaarden die hen wordt aangeboden door het schoolbestuur. Deze voorrangsmogelijkheden zijn strikt gereguleerd, op een lichtjes verschillende manier voor het officieel en het gesubsidieerd onderwijs (Heyvaert & Janssens, 1997). Indien er echter geen vast benoemde leerkrachten 'beschikbaar' zijn, is een belangrijk criterium in de rekruteringsprocedure de anciënniteit van de kandidaten voor de vacante betrekking in het officieel of gesubsidieerd onderwijs. De criteria voor deze procedure verschillen in het officieel en het gesubsidieerd onderwijs (zie verder) (Beuselinck, e.a, 1998).

Een tweede stap in een onderwijsloopbaan is de vaste benoeming in een vacant wervingsambt. Ook hier moet er rekening worden gehouden met de beschikbaarheid van andere vast benoemde leerkrachten en vervolgens geeft de anciënniteit de doorslag in de rekrutering (Beuselinck, e.a. 1998).

De benoeming in een selectie- of bevorderingsambt is minder geregeld, buiten de voorrangsregel die geldt voor andere vastbenoemden. De criteria zullen worden vastgelegd door de schoolbesturen en de kandidaten moeten steeds al vast benoemd zijn in een wervingsambt. In het gesubsidieerd onderwijs kan deze benoeming steeds maar tijdelijk zijn (maximum twee jaar) (Beuselinck, e.a, 1998).

In het bijzonder voor het secundair onderwijs wordt er nog een onderscheid gemaakt tussen drie soorten kwalificaties: de 'vereiste bekwaamheidsbewijzen', de 'voldoende geachte bekwaamheidsbewijzen' en de 'andere bekwaamheidsbewijzen'.

De lijst van vereiste bekwaamheidsbewijzen definieert gedetailleerd welke onderwijskwalificaties vereist zijn om een bepaalde activiteit te beoefenen. De bekwaamheidsbewijzen die als voldoende worden geacht bepalen welke kwalificaties worden aanvaard voor een bepaald ambt wanneer de vereiste kwalificaties ontbreken. De vereiste en voldoende geachte kwalificaties kunnen beide uitzicht geven op een vaste benoeming na een tijdelijke benoeming van minstens 240 dagen. De derde categorie van kwalificaties kan in overweging worden genomen bij een benoeming, maar dan enkel voor een tijdelijke en ad hoc benoeming.

De administratieve regelingen zijn op twee punten tegenstrijdig. Eerst en vooral is het in de Vlaamse Gemeenschap moeilijk om kandidaten te vinden met de vereiste bekwaamheidsbewijzen voor het onderwijzen van praktische vakken in het beroeps- en technisch onderwijs. Zij die in aanmerking komen voor dit type van ambt moeten bereid zijn om – wanneer ze de juiste kwalificaties hebben – een lager wedde te ontvangen dan zij zouden kunnen krijgen in de industriële sector. Bovendien moeten zij de risico's aanvaarden die inherent zijn aan een tijdelijke benoeming.

Het tweede controversiële punt houdt verband met het lesgeven in de tweede graad van het algemeen en technisch secundair onderwijs. Volgens de wetgeving kunnen zowel academisch opgeleide leerkrachten als zij die aan de hogescholen zijn opgeleid worden benoemd in de tweede graad secundair onderwijs. De beslissing van benoeming ligt in handen van de inrichtende macht van de schoolinstelling. Indien er veel ambten vacant zijn, hebben de 'geaggregeerden voor het secundair onderwijs – groep 1' meer kans om te worden tewerkgesteld in de tweede graad van het secundair onderwijs, daar zij i.t.t. tot de academische opgeleide leerkrachten over het algemeen bekwaam zijn om twee of drie vakken te onderwijzen. Indien de school echter beslist dat de leerlingen, die waarschijnlijk universitair of hogeschoolonderwijs zullen volgen, zo snel als mogelijk door een academisch opgeleide leerkracht moeten worden onderwezen - met name dus in de tweede graad secundair onderwijs - dan zal de keuze veeleer vallen op een leerkracht met een diploma universitair onderwijs (of hogeschoolonderwijs van twee cycli).

8.2.1.3. Beroepsstatuut en functiebeschrijving

Er kan worden gesteld dat leerkrachten bedienden zijn in de private onderwijsinstellingen en een soort van ambtenaren in de publieke onderwijsinstellingen. De Vlaamse regering heeft in de hoedanigheid van financier de modaliteiten voor rekrutering, benoeming, evaluatie, bevordering, ontslag en dergelijke vastgelegd. De twee vernoemde decreten van 27 maart 1991 voorzien dus in feite een specifiek statuut voor de leerkrachten uit het officieel en het gesubsidieerd onderwijs, verschillend van het normale statuut van het personeel uit de publieke en private sector, omwille van het specifieke karakter van het onderwijsveld en haar speciale noden.

Het Decreet op het Basisonderwijs van 25 februari 1997 omschrijft het kader waarbinnen de opdracht van het onderwijzend personeel uit het basisonderwijs moet worden gedefinieerd. De opdracht van het onderwijzend personeel moet nu jaarlijks worden vastgelegd in de functiebeschrijving, die wordt opgesteld in onderling overleg tussen de directeur en het betrokken lid of leden van het onderwijzend personeel. Wanneer dit niet resulteert in een overeenkomst zal het schoolbestuur beslissen over de aangelegenheden waarover de partijen niet akkoord gaan. Zo'n functiebeschrijving bestaat uit twee delen: enerzijds de taken die door de leerkracht moeten worden vervuld en anderzijds de bevoegdheid en vaardigheden, nodig om deze taken uit te voeren. De

functiebeschrijving van de directeur zal worden opgesteld in overleg met het schoolbestuur. Voor het onderwijzend personeel dat de vakken godsdienst of niet-confessionele zedenleer geeft, wordt de functiebeschrijving opgesteld met het akkoord van de bevoegde instantie van de betrokken eredienst of levensbeschouwing. De regering voorziet modellen van functiebeschrijvingen die kunnen worden gehanteerd bij het vastleggen van de functiebeschrijving. De regering heeft eveneens de taken gespecificeerd die niet tot de opdracht van de leerkracht kunnen behoren, zoals de organisatie van een bustrip, bijkomende lessen na schooltijd, bezoeken bij leerlingen aan huis, enzovoort.

8.2.1.4. Promotie en bevordering

Zoals gezegd zijn er bepaalde voorrangsregels van tel bij een tijdelijke benoeming. Nadat eerst voorrang wordt gegeven aan vast benoemde leerkrachten die ter beschikking staan, geldt de anciënniteit als criterium.

Voor het gesubsidieerd onderwijs kunnen drie grote categorieën worden onderscheiden. Zij zijn hiërarchisch van boven naar onder gerangschikt (Beuselinck, e.a, 1998):

1. zij die minstens 240 dagen van dienstanciënniteit in een hoofdbetrekking hebben geaccumuleerd onder dezelfde inrichtende macht, gespreid over minstens twee schooljaren;
2. zij die minstens 480 dagen van dienstanciënniteit hebben geaccumuleerd in een om het even welke hoofdbetrekking (hoofdzakelijk onder eenzelfde inrichtende macht), gespreid over minstens drie jaar;
3. alle andere kandidaten.

Voor het officieel onderwijs gaat het om de volgende categorieën (Beuselinck, e.a., 1998):

1. zij die minstens 480 dagen van dienstanciënniteit in een hoofdbetrekking hebben geaccumuleerd onder dezelfde LOGO;
2. zij die minstens 240 dagen van dienstanciënniteit in een hoofdbetrekking hebben geaccumuleerd onder dezelfde LOGO;
3. zij die minstens 720 dagen van dienstanciënniteit in een hoofdbetrekking hebben geaccumuleerd;
4. alle andere kandidaten.

Een permanente benoeming is zowel in het officieel als het gesubsidieerd onderwijs enkel mogelijk wanneer een persoon minstens 720 dagen dienstanciënniteit in een hoofdbetrekking heeft geaccumuleerd (minstens 360 in diezelfde betrekking). Maar ook hier heeft 'terbeschikkinggesteld' vast benoemd personeel voorrang.

Beslissingen omtrent carrièreperspectieven moeten worden genomen door de inrichtende macht van de school. Een inspecteur kan om advies worden gevraagd, maar zijn opinie heeft geen wettelijke beslissingskracht.

8.2.1.5. Beroepsmobiliteit

De horizontale beroepsmobiliteit kan op dit moment eerder beperkt worden genoemd. Nochtans worden er in de wetgeving mogelijkheden van mobiliteit voorzien. Vast benoemde leerkrachten hebben wettelijk gezien de mogelijkheid om te verhuizen naar een andere school. In het gesubsidieerd onderwijs is mutatie een mogelijkheid maar geen recht. In het officieel onderwijs was het een recht; nu moet de Lokale Schoolraad zijn goedkeuring geven (Beuselinck, e.a., 1998).

Het Decreet betreffende het onderwijs VIII van 15 juli 1997 staat toe dat vast benoemde leerkrachten, met hun instemming, gedeeltelijk of geheel kunnen afzien van de uitvoering van hun onderwijsopdracht waarvoor ze vast benoemd zijn om in een ander ambt tijdelijk belast te worden met een andere opdracht waarvoor zij niet benoemd zijn.

8.2.1.6. Ontslag

Een vast benoemde leerkracht kan worden ontslagen zonder opzegperiode o.m. als gevolg van een tuchtmaatregel of wanneer hij twee jaar achter elkaar een negatieve evaluatie heeft gekregen (enkel in het officieel onderwijs).

Een vastbenoemde leerkracht kan zijn job verlaten op eigen initiatief met een opzegperiode van minstens 15 dagen. Voor tijdelijk benoemden geldt een opzegperiode van 7 dagen.

Volgens de wet kunnen tijdelijk benoemden worden ontslagen (opzegperiode van 30 dagen of zonder opzeg in geval van ontslag om dringende redenen). In het officieel onderwijs wordt bij decreet een evaluatie van de tijdelijk (en vast-) benoemden voorgeschreven, dit in tegenstelling tot het gesubsidieerd onderwijs; een negatieve evaluatie kan een reden voor ontslag zijn. Een ontslag moet steeds worden gemotiveerd (Beuselinck, e.a., 1998).

In het geval dat vast benoemde leerkrachten niet de verplichtingen vervullen die door hun statuut worden voorgeschreven, kan het schoolbestuur sancties nemen zoals ontslag, schorsing, omzetting naar een tijdelijke benoeming of een lagere rang, overplaatsing, financiële sancties, een blaam, enzovoort (Heyvaert & Janssens, 1997). De directeur op zich kan geen personeelsleden sanctioneren. Dit hoort tot de bevoegdheid van het schoolbestuur, maar in de praktijk speelt de directeur een belangrijke rol in deze aangelegenheid (Beuselinck, e.a., 1998).

Het betrokken lid van het onderwijzend personeel kan in beroep gaan bij de Kamer van Beroep - er bestaat er één voor het gesubsidieerd officieel onderwijs en één voor het gesubsidieerd vrij onder-

wijs - of bij de Raad van Beroep die bevoegd is voor het officieel onderwijs. Dit zijn administratieve rechtscolleges die specifiek zijn voor de onderwijssector. Deze organen behandelen beroepen tegen disciplinaire maatregelen t.a.v. vast benoemde leerkrachten en hebben een adviserende rol m.b.t. het ontslag van tijdelijk benoemde leerkrachten. De Raad van Beroep behandelt eveneens beroepen tegen een negatieve evaluatie (dat verplicht is in het officieel onderwijs) van tijdelijke en vast benoemde leerkrachten (Beuselinck, e.a., 1998).

8.2.1.7. Wedde

Onderzoek van 1993 heeft aangetoond dat de Vlaamse leerkrachten een wedde ontvangen die het Europese gemiddelde benadert (European Commission, 1996). Het bezoldigingssysteem is echter zeer complex. Er bestaan meer dan 80 verschillende weddeschalen.

De wedde hangt in de onderwijssector af van de volgende factoren (Heyvaert & Janssens, 1997):

- het uitgeoefende ambt (soorten ambten en personeelscategorieën (zie 8.4.));
- de statutaire toestand (tijdelijk of vast benoemd);
- de administratieve toestand (actief, non-actief,...);
- de bekwaamheidsbewijzen en de eraan verbonden weddeschalen;
- de aard van de betrekking (hoofdbetrekking, bijkomende betrekking) en de omvang van de betrekking;
- de dienstanciënniteit;
- de persoonlijke en familiale situatie (bijkomende financiële voordelen als vakantiegeld, kindergeld, vergoeding van transportkosten, eindejaarspremie,...);
- andere tegemoetkomingen, zoals de vergoeding voor kinderopvang voor en na de schooltijd en de vergoeding voor middagtoezicht.

De weddeschalen zijn verbonden met een welbepaald bekwaamheidsbewijs en geven het overeenkomstig minimum- en maximumwedde voor één jaar weer, met daarnaast een aantal periodieke verhogingen (jaarlijks, tweejaarlijks en op het einde) overeenkomstig de dienstanciënniteit. De bedragen van de weddeschalen worden aangepast aan de stijging van de consumptieprijsen.

De weddeuitgaven beliepen in 1992 ongeveer 77,5% van de totale onderwijsuitgaven (de universiteiten niet meegerekend) (European Commission, 1996). Ook in België gaan de laatste tijd stemmen op voor een opwaardering van de opdracht en de wedde van de leerkrachten in het bijzonder. De toenemende onrust in de onderwijssector wordt gedeeltelijk veroorzaakt door de toenemende kloof tussen de wedden van het onderwijzend personeel en dat van werknemers met gelijkaardige kwalificaties in de privé-sector.

In feite hebben de leerkrachten een speciaal bezoldigingsstatuut in die zin dat zij worden betaald naargelang het aantal geleverde diensten (op basis van het aantal gegeven lesuren), maar het aantal lesuren dat ze willen geven niet vrij kunnen kiezen. De politieke maatregelen die zijn voorgesteld om inzake het aantal uren lesgeven (en dus de wedde) meer flexibiliteit in te voeren, zijn op verzet van de vakbonden gestoten.

Een ander probleem is dat van de beroepsonkosten van de leerkrachten: in de meeste gevallen moeten zij zelf boeken, didactisch hulpmateriaal en verdere vormingsactiviteiten bekostigen. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan het feit dat de toegekende werkingsmiddelen aan de scholen onvoldoende zijn. Bijgevolg kunnen de eisen voor meer loon ook gedeeltelijk worden geïnterpreteerd als een eis voor hogere werkingsmiddelen voor de school. De uitgaven voor lonen zijn in België in verhouding tot het totale onderwijsbudget hoger dan in de meeste andere landen van de Europese Gemeenschap, wat er in feite op neer komt dat de werkings- en uitrustingskosten relatief laag zijn (European Commission, 1996).

Tenslotte is de weddeproblematiek onvermijdelijk verbonden met het statuut van leerkracht. Enerzijds zijn de budgettaire middelen om de lonen van de leerkrachten op te trekken beperkt. Aan de andere kant bevinden sommige leerkrachten zich in de administratieve toestand van 'terbeschikkingstelling', wat een extra kost met zich meebrengt die moeilijk te reduceren valt. Leerkrachten die op non-actief staan worden verwacht tijdelijke leerkrachten te vervangen, maar dit is slechts in beperkte mate mogelijk, omwille van veel obstakels (tussen de onderwijsnetten, niveaus en gespecialiseerde vakken) die de mobiliteit binnen het onderwijsberoep beperken. Dit alles leidt tot de paradoxale situatie waarin een aantal leerkrachten geen onderwijsopdracht heeft en het aantal tijdelijke leerkrachten min of meer constant blijft.

8.2.1.8. Arbeidstijd

a) voor onderwijzend personeel in het kleuter- en lager onderwijs

De schoolopdracht bestaat uit een aantal taken die een leerkracht uit het basisonderwijs uitvoert in schoolverband. De regering definieert het minimum en maximum aantal uren van de schoolopdracht voor elk ambt. Het wekelijks urenpakket van de voltijdse leerkrachten bestaat uit maximum 26 uren in het gewoon en het buitengewoon onderwijs. De schoolopdracht wordt normalerwijze uitgevoerd tijdens de periode van de normale aanwezigheid van de leerlingen. De schoolopdracht omvat de hoofdopdracht (het lesgeven voor de leerkracht) en bijkomende taken. Het deelnemen aan oudervergaderingen of personeelsvergaderingen zijn niet in de schoolopdracht inbegrepen. Het wekelijks urenpakket is bij besluit vastgelegd op minimum 24 lestijden in het gewoon onderwijs (22 lestijden in het buitengewoon onderwijs) en maximum 28 lestijden in het

gewone en buitengewoon onderwijs voor een voltijdse leerkracht in het basisonderwijs (Besluit van de Vlaamse regering van 17 juni 1997).

b) voor onderwijzend personeel in het secundair onderwijs

Een officiële werkweek omvat in Vlaanderen zo'n 38,5 werkuren. De werkuren van leerkrachten worden nog steeds aangeduid als uren van effectief lesgeven. Voorstellen zijn gedaan om dit systeem in de nabije toekomst te veranderen.

Tabel 8.4. Minimum en maximum aantal wekelijkse lestijden van 50 minuten die (voltijdse) leerkrachten kunnen geven in het secundair onderwijs

Hoger secundair onderwijs: geaggregeerde secundair onderwijs – groep 1 en groep 2	
Leerkrachten die algemene vakken geven	Min. 20 en max. 22 lestijden
Leerkrachten die technische en beroepsvakken geven	Min. 24 en max. 28 lestijden
Leerkrachten die beroepsvakken geven	Min. 30 en max. 33 lestijden
Lager secundair onderwijs: geaggregeerde secundair onderwijs - groep 1 en groep 2	
Leerkrachten die algemene vakken geven	Min. 22 en max. 24 lestijden
Leerkrachten die technische en beroepsvakken geven	Min. 24 en max. 28 lestijden

8.2.1.9. Verlof en afwezigheid

De jaarlijkse vakantie bestaat uit de officiële vakanties en vakantiedagen en enkele dagen die elke onderwijsinstelling zelf moet kiezen.

Verder bestaat er de mogelijkheid van omstandigheidsverlof (maximum acht dagen per jaar, in geval van huwelijk, overlijden van een familielid,...) en uitzonderlijk verlof wegens overmacht (ziekte of ongeval van een gezinslid dat onder hetzelfde dak als de leerkracht woont). Een afwezigheid is ook gewettigd voor het vervullen van staatsburgerlijke plichten of burgerlijke opdrachten (rechtsgedingen, lokale verkiezingen,...). Verder beschikken de vast benoemde leerkrachten nog over andere gronden voor gewettigde afwezigheid, zoals verlof voor verminderde prestaties omwille van sociale of familiale redenen of wegens persoonlijke aangelegenheden, educatief verlof, verlof voor het uitoefenen van bepaalde publieke ambten, politiek verlof,... (Heyvaert & Janssens, 1997).

Net zoals in de andere sectoren is er ook de mogelijkheid van loopbaanonderbreking. Onder bepaalde voorwaarden kunnen tijdelijk en vast benoemde personeelsleden hun professionele activiteiten voor een bepaalde tijdsperiode onderbreken en een vergoeding ontvangen. De meest

belangrijke voorwaarde heeft betrekking op de wijze waarop het betrokken personeelslid wordt vervangen (Heyvaert & Janssens, 1997).

8.2.1.10. Pensioenregeling

De pensioenregeling voor het onderwijzend personeel is in de federale (Belgische) wetgeving vastgelegd. De pensioensregeling voor de sector onderwijs is één van de aspecten waarvoor de Vlaamse Gemeenschap niet bevoegd is.

Het pensioen is gebaseerd op het aantal jaren dienst en de wedde. Verschillende regelingen zijn er voor leerkrachten die vervroegd met pensioen willen gaan. Om een pensioen te ontvangen moet een personeelslid (Heyvaert & Janssens, 1997):

- een aanvraag indienen (een persoonlijke aanvraag is steeds vereist ook al is de betrokken persoon bij wet verplicht om zijn professionele carrière te beëindigen);
- vast benoemd zijn;
- de vereiste leeftijd hebben bereikt (60 jaar);
- beantwoorden aan het vereiste aantal dienstjaren (vijf jaar);

Het gemiddelde salaris van de laatste vijf dienstjaren (beschouwd als in voltijdse en actieve toestand) wordt als basis genomen voor de berekening van het pensioen. De berekende som mag nooit hoger zijn dan drie vierde van het gemiddelde bedrag van de laatste vijf dienstjaren. Sinds 1982 is een absolute bovengrens vastgelegd: 2.215.972 BEF per jaar (op 1 mei 1996). Daarnaast zijn er ook gewaarborgde minima die verschillen naargelang de 'oorzaak' van de opruststelling. Het gewaarborgd minimum (op 1 juli 1993) voor een pensioen wegens leeftijd bedraagt jaarlijks 403.003 BEF voor een alleenstaande persoon en 503.754 BEF voor gehuwden. De persoon moet hier de leeftijd van 60 jaar hebben bereikt en 20 jaar dienst hebben. Een pensioen 'wegens lichamelijke ongeschiktheid' garandeert 50% voor alleenstaanden en 62,5% voor gehuwden van het gemiddelde bedrag van de laatste vijf jaren – indien de wedde lager was dan 806.007 BEF (op 1 juli 1993) dan wordt dit bedrag als referentie genomen. Andere inkomens van de betrokken persoon en zijn vrouw worden van dit bedrag afgetrokken, maar dit kan maar in beperkte mate zodat het bedrag nooit lager dan 40% van het gewaarborgd minimumwedde in de openbare dienst zal zijn (479.548 BEF op 1 januari 1993). Een supplement van 55.205 BEF per jaar is voorzien voor personen die met pensioen zijn gegaan wegens een zware handicap, opgelopen tijdens hun loopbaan waardoor ze hun dienst hebben moeten beëindigen (Heyvaert & Janssens, 1997).

8.2.2. Arbeidsvoorwaarden voor onderwijzend personeel aan de hogescholen

Zoals in hoofdstuk zes al mocht blijken bestaan er heel wat wettelijke regelingen die identiek zijn voor de verschillende vormen van hoger onderwijs. Nochtans moet op enkele opmerkelijke ver-

schillen worden gewezen. Als gevolg van de recente fusie-operatie in het hoger onderwijs is er heel wat nieuwe wetgeving geïmplementeerd vanaf 1995-1996, een hele reeks overgangsregelingen inbegrepen.

De inrichtende macht van de hogeschool is verantwoordelijk voor al de benoemingen van het personeel.

8.2.2.1. Wettelijk kader

Het Decreet van 13 juli 1994 splitst de onderwijsambten op in drie groepen:

- groep 1: praktijklector, hoofdpraktijklector, lector en hoofdlector;
- groep 2: assiterend personeel: assistent, doctor-assistent en werkleider;
- groep 3: docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar.

De eerste groep bestaat enkel voor departementen met opleidingen van één cyclus en de tweede groep enkel voor departementen met opleidingen van twee cycli. De derde groep kan in beide soorten departementen voorkomen. Aan het ambt van gewoon hoogleraar zijn bijkomende voorwaarden verbonden (zie verder).

In grote lijnen omvatten de plichten van lector, hoofdlector, docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar één van de volgende taken of een combinatie van deze taken – de hogescholen als geheel moeten alle drie garanderen: het verschaffen van onderwijs, het verrichten van projectmatig wetenschappelijk onderzoek en het verrichten van maatschappelijke dienstverlening (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

In de basisopleidingen met twee cycli staat het assiterend personeel de docenten, hoofddocenten, hoogleraren en gewoon hoogleraren bij en vervult onder hun leiding onderzoeks-, onderwijs- en begeleidingsopdrachten. Voltijdse assistenten hebben het recht om minstens de helft van hun werktijd te spenderen aan de voorbereiding van hun proefschrift. Activiteiten in het kader van de voorbereiding van het proefschrift gebeuren onder de leiding van de promotor van de universiteit waaraan gedoctoreerd wordt (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De ambten van groep 1 verschaffen (beroepsgeoriënteerd) onderwijs en studiebegeleiding. Hun opdrachtsbeschrijving kan ook projectmatig wetenschappelijk onderzoek omvatten, het verschaffen van maatschappelijke dienstverlening en administratieve taken.

Het bestuur van de hogescholen bepaalt jaarlijks de formatie per ambt van het onderwijzend personeel. Het decreet legt echter een aantal beperkingen op (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- het aantal betrekkingen van hoofdpraktijklector en hoofdlector samen bedraagt ten hoogste 20% van het aantal betrekkingen van praktijklector, hoofdpraktijklector, lector en hoofdlector samen;

- het aantal betrekkingen van het assiterend personeel bedraagt ten minste 36% van het aantal betrekkingen van assistent, doctor-assistent, werkleider, docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar samen;
- het aantal betrekkingen van hoofddocent en hoogleraar bedraagt ten hoogste 25% van het aantal betrekkingen van assistent, doctor-assistent, werkleider, docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar samen;
- het aantal vastbenoemde leden van het onderwijzend personeel bedraagt ten hoogste 64% van het totaal aantal leden van het onderwijzend personeel, uitgedrukt in voltijdse eenheden.

8.2.2.2. Toegang tot het beroep, benoeming

De formele kwalificatievereisten zijn (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- het diploma van hogeschoolonderwijs van 1 cyclus voor de ambten van praktijklector en hoofdpraktijklector;
- een diploma universitair onderwijs of een diploma hoger onderwijs van twee cycli voor de ambten lector, hoofdlector, assistent en werkleider;
- de graad van doctor voor het ambt van doctor-assistent, docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar.

Aan het vereiste bekwaamheidsbewijs worden bijkomende anciënniteitsvoorwaarden toegevoegd. Deze laatste kunnen worden gecumuleerd met nuttige beroepservaring die een onderdeel vormen van het vereiste bekwaamheidsbewijs.

Kandidaten voor het ambt van gewoon hoogleraar moeten aan de volgende criteria beantwoorden (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- de instelling die aanwerft moet betrokken zijn in een gezamenlijk onderzoeksakkoord met een universiteit binnen het betrokken onderzoeksveld;
- hij/zij moet minstens zes jaren anciënniteit hebben in een ambt van groep 3 of equivalent daarmee;
- de wetenschappelijke bekwaamheden van de kandidaat moeten worden geëvalueerd door een commissie die bestaat uit drie gewone hoogleraren van drie verschillende Vlaamse universiteiten.

Vier soorten administratieve toestanden zijn mogelijk: tijdelijke benoemingen, contractverlenging, vaste benoeming en promotie.

8.2.2.3. Professioneel statuut

Contractueel gezien zijn de leden van het onderwijzend personeel werknemers in de gesubsidieerde hogescholen of een soort van ambtenaren in de gefinancierde hogescholen. Het hogeschoolpersoneel wordt betaald door de Vlaamse regering. Ofschoon hun wettelijk statuut voor de gesubsidi-

dierde en gefinancierde hogescholen niet geheel hetzelfde is, zijn de verschillen tussen de twee klein. Aan de hogescholen kan de Raad van Bestuur of het hogeschoolbestuur vacante betrekkingen tijdelijk of permanent toewijzen aan kandidaten. Enkel de assistenten zijn steeds tijdelijk benoemd. De benoeming in een betrekking gebeurt door recrutering, promotie of verschuiving van betrekkingen. De betrekkingen van hoofdpraktijklector, hoofdlector en werkleider kunnen enkel worden ingenomen door promotie of verschuiving van betrekkingen (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

Het Decreet op de hogescholen van 13 juli 1994 schrijft de hogescholen voor om een evaluatiesysteem van de personeelsleden op te zetten. Deze evaluatie is verplicht voor elk personeelslid en wordt minstens elke drie jaar uitgevoerd, behalve wanneer de evaluatie negatief is; dan gebeurt er na één jaar opnieuw een evaluatie. De Raad van Bestuur of het hogeschoolbestuur moet een raad van beroep oprichten waar het personeelslid in beroep kan gaan tegen een gegeven evaluatie.

8.2.2.4. Promotie

Zoals reeds is aangegeven vormt anciënniteit in combinatie met nuttige professionele ervaring het criterium voor de betrekkingen van hoofdpraktijklector, hoofdlector, werkleider, hoofddocent en hoogleraar. In het geval van interne promotie moeten kandidaten minstens twee jaar anciënniteit hebben als praktijklector om hoofdpraktijklector te worden. In het geval van externe promotie tot hoofddocent moeten kandidaten minstens vier jaren van nuttige beroepservaring buiten de universiteit of minstens twee jaar anciënniteit als docent aan een andere hogeschool of universiteit kunnen voorleggen. De promotie naar gewoon hoogleraar vereist het volgende: ten eerste moet de hogeschool actief betrokken zijn bij onderzoek, in samenwerking met een universiteit in het onderzoeksveld van de vacante betrekking; ten tweede moeten de kandidaten docent, hoofddocent of hoogleraar zijn geweest voor zes jaren aan een hogeschool of een universiteit en tijdens die periode verantwoordelijk geweest zijn voor kwalitatief hoogstaand onderzoek. De bekwaamheid van de kandidaten binnen een bepaald onderzoeksveld wordt beoordeeld door een 'jury' of commissie van drie gewone hoogleraren van verschillende universiteiten (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

8.2.2.5. Ontslag

Onder normale omstandigheden kunnen personeelsleden worden ontslagen met een opzegperiode van drie maanden voor elke dienstperiode van vijf jaar – een juist nieuw begonnen periode van vijf jaar wordt beschouwd als een volledige periode. Een personeelslid kan worden ontslagen (zonder een opzegperiode) als gevolg van een tuchtmaatregel of wanneer hij/zij twee opeenvolgende jaren een negatieve evaluatie heeft gekregen of vijf maal in zijn/haar carrière aan de hogeschool. Een vast benoemd personeelslid kan op eigen initiatief zijn betrekking verlaten, waarbij een opzeg-

termijn van minstens 60 dagen moet worden gerespecteerd. Tijdelijk benoemden moeten een opzegtermijn respecteren van 30 dagen.

Bij ontslag wegens dringende redenen (b.v. fraude) is er geen opzegtermijn van toepassing.

De Raad van Bestuur of het hogeschoolbestuur zijn bevoegd om het personeel te sanctioneren in geval zij hun verplichtingen niet naar behoren vervullen. Tuchtmaatregelen kunnen zijn: een blaam, financiële straffen, schorsing, omzetting van een vaste naar een tijdelijke benoeming, overdracht naar een lagere categorie met een lagere weddeschaal en ontslag (Heyvaert & Janssens, 1997).

8.2.2.6. Wedde

De wedden zijn bij wet vastgelegd (zie tabel 8.9.). De berekening van de wedden gebeurt volgens dezelfde principes als voor het onderwijzend personeel van de andere onderwijsniveaus. De hogescholen hebben het recht om personeelsleden die bijkomende administratieve taken zijn toevertrouwd, een bonus van maximum 20% van de normale wedde toe te kennen (Decreet van 13 juli 1994).

8.2.2.7. Arbeidstijd

Elk personeelslid heeft een individuele functiebeschrijving die bestaat uit onderwijs- en andere taken. Voltijds personeel kan geen andere functie of job hebben. Zij kunnen een uitzondering vragen indien deze andere professionele verplichtingen in het voordeel zijn van de onderwijsinstelling en indien ze niet meer dan twee halve dagen per week in beslag nemen.

8.2.2.8. Verlof en afwezigheid

De wetgeving voorziet het onderwijzend personeel van minstens negen vakantieweken. De vakantieregeling wordt vastgelegd door de Raad van Bestuur of het hogeschoolbestuur. De Academische Raad heeft een overlegbevoegdheid met betrekking tot de onderwijsaangelegenheden omtrent deze materies (Heyvaert & Janssens, 1997).

Verder zegt het Decreet op de hogescholen van 13 juli 1994 dat de Vlaamse regering de voorwaarden voor verlof zal vastleggen. Ondertussen blijven de bestaande regelingen van kracht (zie 8.2.1.9.).

8.2.2.9. Pensioen

De pensioenregel is identiek aan die van het onderwijzend personeel in het basis- en secundair onderwijs (zie 8.2.1.10.).

8.2.3. *Arbeidsvoorwaarden voor onderwijzend personeel aan de universiteiten*

8.2.3.1. Wetgevend kader

Het decreet van 12 juni 1991 betekende een fundamentele breuk met eerdere wetgeving m.b.t. de indeling van academisch personeel. Het voormalig onderscheid tussen onderwijs- en onderzoekspersoneel is vervangen door een onderscheid tussen twee personeelscategorieën:

- het zelfstandig academisch personeel (ZAP), bestaand uit: docent, hoofddocent, hoogleraar, gewoon hoogleraar en buitengewoon hoogleraar;
- het assiterend academisch personeel (AAP) bestaand uit: praktijklector, assistent en doctor-assistent.

Een buitengewoon hoogleraar is iemand die een deeltijdse betrekking heeft van hetzelfde niveau als gewoon hoogleraar.

Over het algemeen omvat de opdracht van docent, hoofddocent, hoogleraar, gewoon hoogleraar en buitengewoon hoogleraar één van de volgende taken of een combinatie van deze: aan wetenschappelijk onderzoek doen, academisch onderwijs verschaffen en wetenschappelijke dienstverlening aan de maatschappij aanbieden.

De AAP-leden ondersteunen de ZAP-leden; zij doen onderzoek en vervullen onderwijs- en begeleidingstaken onder het toezicht van de ZAP-leden. Voltijdse assistenten hebben het recht om minstens de helft van hun arbeidstijd te spenderen aan de voorbereiding van hun proefschrift onder toezicht van een promotor.

Het Decreet van 12 juni 1991 bepaalt dat maximum 64% van het academisch personeel uit ZAP-leden mag bestaan. Deze 64% wordt verder verdeeld over de graden van het ZAP volgens bepaalde regels:

- het aantal betrekkingen van hoogleraar, gewoon hoogleraar en buitengewoon hoogleraar samen mag de 35% van het totaal aantal plaatsen in de formatie van het academisch personeel niet overschrijden;
- het aantal betrekkingen van gewoon en buitengewoon hoogleraar mag de 25% van het totaal aantal plaatsen in de formatie van het academisch personeel niet overschrijden (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Al de benoemingen worden door de inrichtende macht van de universiteit gedaan. De concrete regels en procedures kunnen van universiteit tot universiteit verschillen.

8.2.3.2. Toegang tot het beroep en benoeming

De formele kwalificatievereisten zijn (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- een belangrijke voorwaarde om tot lid van het zelfstandig academisch personeel (ZAP) te worden benoemd, is de graad van doctor of een diploma dat hiermee equivalent wordt geacht in overeenstemming met de richtlijnen van de Europese Unie. De universiteiten zijn verantwoordelijk voor het bepalen van de anciënniteitsvoorwaarden voor de benoeming in een bepaalde betrekking.
- om lid van het assiterend academisch personeel (AAP) te worden moet men houder zijn van een universiteitsdiploma van licentiaat of een diploma dat equivalent is volgens de richtlijnen van de Europese Unie. Assistenten worden voor een periode van twee jaar benoemd. Deze periode kan tweemaal worden hernieuwd. Doctor-assistenten worden tijdelijk benoemd voor een periode van twee jaar. Dit mandaat kan worden verlengd met maximum één jaar. Praktijk-assistenten kunnen worden benoemd voor hernieuwbare termijnen van minimum één en maximum vijf jaar.

8.2.3.3. Professioneel statuut

Contractueel gezien zijn academici werknemers in de private sector van hoger onderwijs en een soort van ambtenaren in de publieke sector van hoger onderwijs. Het academisch personeel wordt betaald door de universiteiten. De verschillen qua wettelijk statuut voor publiek en privaat universitair onderwijs zijn echter klein. De universiteitsbesturen zijn bevoegd om vacante voltijdse of deeltijdse betrekkingen aan kandidaten toe te wijzen. Het assiterend academisch personeel is tijdelijk benoemd, terwijl het zelfstandig academisch personeel vastbenoemd is, met uitzondering van de buitengewoon hoogleraren die een deeltijdse universitaire functie vervullen (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

In feite bestaan er enkele evaluatiemomenten in een academische carrière: de tijdelijke benoeming, contractverlenging, vaste benoeming en promotie. Aan de Katholieke Universiteit Leuven bestaat er een vijfde evaluatiemoment: de toewijzing van onderwijsopdrachten. In het kader van het systeem van kwaliteitsgarantie, zijn ook de individuele docenten onderworpen aan een evaluatie en kunnen de verkregen resultaten worden gehanteerd in de context van benoemingen en promotie (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Er moet worden opgemerkt dat het zelfstandig academisch personeel (ZAP) ook wordt geëvalueerd buiten de statutaire context van de universiteit, zoals bij het wedijveren naar onderzoeksfondsen op nationale en internationale niveaus.

8.2.3.4. Promotie

Het academisch vast benoemd personeel begint haast altijd zijn universitaire loopbaan als docent. Inzake de promotie tot zelfstandig academisch personeel (ZAP) evalueren beoordelingscommissies op departements- en/of faculteitsniveau de kandidaturen voor promoties. Naast het diploma spelen andere criteria mee voor promotie. Zij die het mandaat van docent beogen, moeten op basis van voordien geleverde prestaties, beantwoorden aan de verwachting dat men degelijk wetenschappelijk onderzoek en onderwijs verricht en verstrekt. De kandidaat voor hoofddocent moet bewezen hebben dat men degelijk wetenschappelijk onderzoek en onderwijs verricht en verstrekt. Indicaties van het wetenschappelijk onderzoek vormen b.v. publicaties, deelname aan congressen, het lidmaatschap van redactieraden,... Hij/zij die promoveert naar het ambt van hoogleraar wordt verondersteld een creatieve en productieve onderzoeker te zijn (ook leiding geven aan onderzoek en verwerven van onderzoeksgelden), alsook een lesgever met didactische kwaliteiten en een brede onderwijservaring. De kandidaat voor gewone of buitengewone hoogleraren moet een uitstekend onderzoeker zijn die nationale of internationale erkenning geniet in zijn vakgebied. Als pedagoog wordt van hem/haar verwacht over de nodige didactische vaardigheden te beschikken, alsook een brede onderwijservaring en leiderskwaliteiten. De Vlaamse regering heeft de verantwoordelijkheid voor het bepalen van de anciënniteitsvereisten voor de benoeming in een bepaalde ZAP-rang aan de universiteiten gelaten (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Het Decreet op de universiteiten van 12 juni 1991 specificeert enkel een aantal minimumvereisten voor de promotie inzake anciënniteit. Een docent moet reeds minstens twee jaar benoemd zijn in deze betrekking voor de promotie naar het mandaat van hoofddocent. Een benoeming of rekrutering als hoogleraar vereist het ZAP-lidmaatschap voor minstens vier jaar, alsook voor de mandaten van gewoon en buitengewoon hoogleraar.

8.2.3.5. Ontslag

Het Decreet van 12 juni 1991 specificeert geen enkele regeling m.b.t. ontslag of tuchtmaatregelen. Bijgevolg worden dergelijke regelingen autonoom door elke universiteit zelf vastgelegd.

8.2.3.6. Wedde

De weddeschalen van het academisch personeel worden in tabel 8.9. gegeven. Deze weddeschalen staan vermeld in het Decreet van 12 juni 1991. In principe kunnen de universiteiten aanvullend bepaalde personeelsleden vergoeden voor bijzondere prestaties, maar tot nu toe heeft geen enkele universiteit hiervan gebruik gemaakt (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

8.2.3.7. Arbeidstijd

Elk lid van het personeel heeft een individuele functiebeschrijving die bestaat uit onderwijs-, onderzoeks- en beleidstaken. Voltijdse personeelsleden mogen bijkomend geen andere functie bekleden, tenzij de bijkomende professionele verplichtingen ook een voordeel voor de onderwijsinstellingen inhouden en niet meer dan twee halve dagen per week beslaan.

8.2.3.8. Verlof

De verlofregeling wordt vastgelegd door het universiteitsbestuur.

8.2.3.9. Pensioen

De nationale pensioenregeling is voor al het onderwijzend personeel van de verschillende onderwijsniveaus identiek (zie 8.2.1.10.).

8.3. Nascholing

8.3.1. *Historisch overzicht*

Het Decreet van 16 april 1996 betreffende de lerarenopleiding en nascholing introduceerde een heel nieuw systeem voor nascholingsinitiatieven.

Vóór 1989 bestond er in de Vlaamse Gemeenschap geen echt nascholingsbeleid. Tot dan gaven inspecteurs veelal les op conferenties. Het eerste gestructureerde nascholingssysteem, dat sterk aanbodgericht was, werd decretaal van kracht in 1989 (Peeters, 1992; Peeters e.a., 1996).

Er werd beslist dat elk jaar een bedrag voor permanente vorming in het onderwijsbudget zou worden geschreven. In 1993 bedroeg deze som ongeveer 230 miljoen BEF, die moest worden verdeeld over de drie onderwijsnetten op basis van bepaalde toewijzingsformules. 25% van de middelen diende echter te worden besteed in overeenstemming met de prioriteiten die door de Vlaamse regering werden vastgelegd, zoals bijvoorbeeld de organisatie van permanente vorming m.b.t. schoolbeheer. Minstens 10% van de beschikbare middelen moest worden toegewezen aan instellingen buiten het onderwijssysteem of aan de universiteiten. Tenslotte diende ook een deel van de middelen te worden opzij gezet voor het betalen van externe experts die de nascholingsprojecten evalueren.

Elk jaar waren de drie onderwijsnetten bevoegd om projecten voor nascholing voor te stellen, dit binnen de grenzen van hun toegewezen budget. De projecten werden geëvalueerd door een groep

experts en een officiële commissie. Deze commissie besliste over hoe de middelen over de ingediende projecten dienden te worden verdeeld.

Het nieuwe Decreet van 16 april 1996 heeft dit beleid veranderd in een vraaggestuurd stelsel. Deze wijziging in het beleid is het resultaat van een diepte-evaluatie van het toenmalige systeem en de politieke intentie om de lokale autonomie van de scholen te vergroten. De scholen krijgen nu de verantwoordelijkheid en de middelen voor hun eigen nascholingsbeleid. Naast de scholen krijgen de ARGO en de representatieve groeperingen van de inrichtende machten van het gesubsidieerd onderwijs een budget voor de vorming van personeel dat geen deel uitmaakt van het eigenlijke domein van het nascholingsbeleid (personeel van de internaten, het PMS of de pedagogische begeleidingsdiensten) en voor nascholingsinitiatieven specifiek voor het eigen pedagogisch project. Verder kan de Vlaamse regering ook op eigen initiatief projecten voor nascholing financieren in overeenstemming met de vastgelegde beleidsprioriteiten. Regelmatig zal de minister van Onderwijs de beleidsprioriteiten bepalen. Nascholingsprojecten die aan deze beleidsdoelen beantwoorden worden dus gefinancierd door de overheid. Dit is een instrument voor de begeleiding van belangrijke onderwijservormingen (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1998a).

Een overgangperiode is georganiseerd voor het voormalige netwerk van de centra voor bijscholing, zodat zij zichzelf kunnen aanpassen aan de nieuwe situatie. De directe financiering door de overheid zal eventueel worden vervangen door een financiering door de lokale scholen via projecten die beantwoorden aan de noden en vragen van de scholen zelf.

8.3.2. Wettelijk kader

- Decreet met betrekking tot de lerarenopleiding en nascholing van 16 april 1996
- Besluit van de Vlaamse regering tot regeling van de procedure voor de toewijzing van bijscholingsprojecten op initiatief van de Vlaamse Gemeenschap van 22 oktober 1996

8.3.3. Soorten voorzieningen

In het voormalige systeem was er sprake van netwerkgebonden centra om de permanente vormingsactiviteiten te coördineren. Na 1984 konden leerkrachten die deelnamen aan nascholingsprogramma's worden vervangen op school door jonge leerkrachten, die dan de kans kregen om beroepservaring op te doen. Deze logica is nu totaal omgekeerd. De scholen hebben niet langer 'geprivilegieerde' partners; zij kunnen andere partners kiezen (Peeters, e.a., 1996).

Daarnaast bestaat er nog een ander initiatief dat moet worden vermeld. Sinds het najaar van het schooljaar 1983-1984 voorziet de Vlaamse Gemeenschap herscholingsmogelijkheden voor leerkrachten uit het technisch onderwijs, door de introductie van voortdurende opleidingsprogramma's.

Leerkrachten kunnen tijdelijk worden overgeplaatst voor twee, vier of zes maanden naar een praktijkopleiding in een bedrijf of een instelling. Net zoals wanneer leerlingen hun stage doen, worden de wederzijdse verplichtingen vastgelegd in een akkoord tussen de drie betrokken partijen, het bedrijf dat de opleidingscursus aanbiedt, het hoofd van de inrichtende macht of de directeur en de deelnemende leerkracht.

De deelname aan dergelijke herscholingsactiviteiten in de industriële sector geeft de leerkrachten een ideale mogelijkheid om hun vaardigheden bij te schaven. Tegelijk voorziet deze regeling voordelen voor de scholen, zoals de verbetering van de contacten met ondernemingen, een betere kennis van de arbeidsmarkt en van de nodige uitrusting, een onderwijs dat dichter aansluit op de recente vernieuwingen. Dit herscholingsprogramma wordt voortgezet.

Er bestaan geen vaste regels voor de structurele organisatie van nascholingsprogramma's; zij kunnen zowel op school als in opleidingscentra worden georganiseerd, voor één dag of meerdere dagen, enzovoort.

De onderwijsmethoden behoren tot de verantwoordelijkheid van de inrichtende machten zodat er geen sprake is van officiële richtlijnen hieromtrent.

8.3.4. Toelatingsvoorwaarden

Er bestaan geen echte toelatingsvoorwaarden. Alle leerkrachten hebben het recht om aan alle nascholingsactiviteiten deel te nemen. Het wegnemen van de financiële barrières moet de bijscholingsactiviteiten meer attractief maken voor potentiële cursisten. Dus de nascholingsprogramma's kosten de deelnemende leerkrachten niets (geen inschrijvingsgeld en de vervoerskosten worden terugbetaald).

8.4. Andere personeelscategorieën

Zoals gezegd kan bij het bestuurs- en onderwijzend personeel een onderscheid worden gemaakt tussen wervings-, selectie- en bevorderingsambten.

Naast het onderwijzend en administratief personeel bestaan er nog een aantal andere personeelscategorieën in het onderwijssysteem zoals het paramedisch, opvoedend hulp-, administratief, meester-, vak- en dienstpersoneel. In het buitengewoon onderwijs wordt er ook psychologisch, medisch, sociaal en orthopedagogisch personeel voorzien. Ook deze personeelscategorieën worden in de wervingsambten, selectieambten en bevorderingsambten ingedeeld (Heyvaert & Janssens, 1997).

Vooral voor het secundair onderwijs is er sprake van bijkomend administratief personeel. Administratieve ondersteuning voor de kleuter- en lagere school zijn steeds erg beperkt.

In het hoger onderwijs wordt, naast de directie, onderscheid gemaakt tussen onderwijzend personeel, administratief en technisch personeel en mandaten.

8.5. Statistieken

Tabel 8.5. Onderwijzend personeel per onderwijsniveau: aantal budgettaire full-time equivalenten (1984, 1987, 1990, 1995, 1997)

Onderwijsniveau en onderwijsnet	Budget 1984	Budget 1987	Budget 1990	Budget 1995	Budget Jan. 1997
Gewoon basisonderwijs					
Officieel onderwijs	6.184	5.906	5.869	5.637	5.851
Gesubsidieerd officieel onderwijs	8.131	8.427	8.565	8.437	8.678
Gesubsidieerd vrij onderwijs	24.581	26.434	26.417	24.959	25.167
Secundair onderwijs					
Officieel onderwijs	16.538	14.533	13.518	10.825	10.582
Gesubsidieerd officieel onderwijs	6.324	6.303	6.015	5.045	5.155
Gesubsidieerd vrij onderwijs	42.455	41.752	41.184	37.111	37.736
Buitengewoon basisonderwijs					
Officieel onderwijs	859	892	1.103	828	888
Gesubsidieerd officieel onderwijs	551	535	593	645	679
Gesubsidieerd vrij onderwijs	2.398	2.424	2.655	2.671	2.755
Buitengewoon secundair onderwijs					
Officieel onderwijs	788	781	755	710	732
Gesubsidieerd officieel onderwijs	828	864	852	737	735
Gesubsidieerd vrij onderwijs	2.960	2.996	2.829	2.577	2.767

Onderwijsniveau en onderwijsnet	Budget 1984	Budget 1987	Budget 1990	Budget 1995	Budget Jan. 1997
Hogescholenonderwijs					
Officieel onderwijs	1.269	1.270	1.321	1.918	-
Gesubsidieerd officieel onderwijs	1.043	1.152	1.240	1.211	-
Gesubsidieerd vrij onderwijs	4.323	4.716	5.104	5.046	-
Totaal	-	-	-	-	8.190
Onderwijs voor Sociale promotie (secundair onderwijs)					
Officieel onderwijs	970	812	736	573	575
Gesubsidieerd officieel onderwijs	637	645	743	587	614
Gesubsidieerd vrij onderwijs	985	1.071	1.217	983	976
Onderwijs voor Sociale promotie (hoger onderwijs)					
Officieel onderwijs	-	-	-	-	103
Gesubsidieerd officieel onderwijs	-	-	-	-	104
Gesubsidieerd vrij onderwijs	-	-	-	-	222
Deeltijds kunstonderwijs					
Officieel onderwijs	-	-	-	219	243
Gesubsidieerd officieel onderwijs	-	-	-	2.362	2.532
Gesubsidieerd vrij onderwijs	-	-	-	117	123

Onderwijdsniveau en onderwijsnet	Budget 1984	Budget 1987	Budget 1990	Budget 1995	Budget Jan. 1997
Totalen					
Gewoon basisond.	38.896	40.767	40.851	39.033	39.696
Gewoon secundair onderwijs	63.176	62.590	60.717	52.981	53.473
Buitengewoon onderwijs	8.384	8.492	8.787	8.168	8.556
Hogescholenonderwijs	6.636	7.138	7.665	8.175	8.190
OSP	2.592	2.528	2.696	2.562	2.594
DKO	-	-	-	2.698	2.898
Algemeen totaal (januari 1997) : 115.407					

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 8.6. Niet-onderwijzend personeel per onderwijsniveau: aantal budgettaire fulltime equivalenten (1995 en 1997)

Onderwijdsniveau en onderwijsnet	Budget 1995	Budget Januari 1997
Gewoon basisonderwijs		
Officieel onderwijs	1.508	1.419
Gesubsidieerd officieel onderwijs	531	524
Gesubsidieerd vrij onderwijs	1.404	1.361
Gewoon secundair onderwijs		
Officieel onderwijs	4.123	3.030
Gesubsidieerd officieel onderwijs	725	582
Gesubsidieerd vrij onderwijs	6.206	4.797
Buitengewoon lager onderwijs		
Officieel onderwijs	688	800
Gesubsidieerd officieel onderwijs	141	167
Gesubsidieerd vrij onderwijs	405	504

Onderwijsniveau en onderwijsnet	Budget 1995	Budget Januari 1997
Buitengewoon secundair onderwijs		
Officieel onderwijs	182	192
Gesubsidieerd officieel onderwijs	96	91
Gesubsidieerd vrij onderwijs	352	382
Hogescholenonderwijs		
Officieel onderwijs	532	-
Gesubsidieerd officieel onderwijs	157	-
Gesubsidieerd vrij onderwijs	766	-
Totaal	1455	1330
Onderwijs voor Sociale Promotie (secundair onderwijs)		
Officieel onderwijs	52	53
Gesubsidieerd officieel onderwijs	65	71
Gesubsidieerd vrij onderwijs	114	117
Onderwijs voor Sociale Promotie (hoger onderwijs)		
Officieel onderwijs	-	9
Gesubsidieerd officieel onderwijs	-	13
Gesubsidieerd vrij onderwijs	-	28

Onderwijsniveau en onderwijsnet	Budget 1995	Budget Januari 1997
Deeltijds kunstonderwijs		
Officieel onderwijs	47	41
Gesubsidieerd officieel onderwijs	203	217
Gesubsidieerd vrij onderwijs	14	13
Totalen		
Gewoon basisonderwijs	3.443	3.304
Gewoon secundair onderwijs	9.961	8.409
Buitengewoon onderwijs	1.864	2.136
Hogescholenonderwijs	1.455	1.330
OSP	285	291
DKO	264	271
Andere (1)	-	2.259
Algemeen totaal : 18.000		

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

(1) personeelsleden van de inspectie, PMS-centra, pedagogische begeleiding

Tabel 8.7. Aantal voltijdse personeelsleden aan de universiteiten in 1996

ZAP	2.347
AAP	1.687
Administratief en technisch personeel	3.533
Totaal	7.567

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997b)

Tabel 8.8. Bruto-jaarwedde (BEF) voor het onderwijzend (voltijds) personeel van het basis- en secundair onderwijs voor het schooljaar 1997-1998

	Aanvang	Bij maximum aantal jaren anciënniteit
Basisonderwijs	664.416	1.079.306
Secundair onderwijs (eerste graad)	679.411	1.183.279
Secundair onderwijs (tweede graad en derde graad) (in overgangsstelsel)	715.845	1.219.713
Secundair onderwijs (graad van licentiaat)	850.920	1.500.526

(Heyvaert & Janssens, 1997)

Tabel 8.9. Bruto-jaarwedde (BEF) voor het voltijds academisch personeel van de hogescholen en de universiteiten voor het schooljaar 1997-1998

Graad	Aanvang	Bij maximum aantal jaren anciënniteit
Praktijklector	881.135	1.385.003
Hoofdpraktijklector	916.681	1.500.520
Lector	946.894	1.596.500
Hoofdlector	1.045.534	1.695.140
Assistent	946.894	1.596.500
Doctor-assistent	1.045.534	1.695.140
Docent	1.122.847	1.772.453
Hoofddocent	1.207.270	1.881.768
Hoogleraar	1.399.218	2.048.827
Gewoon hoogleraar	1.812.260	2.768.650

(Heyvaert & Janssens, 1997)

Hoofdstuk 9. Evaluatie binnen het onderwijssysteem

9.1. Historisch overzicht

De controlebevoegdheid van de overheid over het onderwijssysteem, en haar gevolgen in het bijzonder, is steeds een heel delicaat punt geweest in de Belgische (en nu Vlaamse) onderwijswereld. De oorspronkelijke zin over de controle vanwege de overheid is expliciet afgewezen bij de voorbereiding van de eerste Belgische Grondwet in 1830. Er werd uitdrukkelijk de nadruk gelegd op de keuzevrijheid voor de ouders enerzijds en de vrijheid van de inrichtende machten om de scholen te organiseren anderzijds. Daarom was het zo dat elk net zijn eigen inspectie had tot voor het Decreet van 17 juli 1991. Er was tevens een rijksinspectie die o.m. de minimumleerplannen opstelde, de diploma's controleerde en het studiepeil naging. De inrichtende machten stelden de leerplannen op die door de minister werden goedgekeurd. De toepassing ervan werd gecontroleerd door inspectie. Inspecteurs deden ook klasbezoeken. Deze benadering veranderde evenwel door het nieuw Decreet.

9.2. Institutionele zelfevaluatie

Het Vlaams onderwijssysteem heeft geen sterke institutionele traditie opgebouwd inzake zelfevaluatie. In feite is zelfevaluatie nog niet zo lang officieel geïntroduceerd als deel van een nieuw inspectiesysteem en de nieuwe programma's voor externe ondersteuning van scholen; het principe van zelfevaluatie is eveneens terug te vinden in de nieuwe wetgeving op het hoger onderwijs (Decreet van 12 juni 1991 en Decreet van 13 juli 1994).

Instrumenten voor zelfevaluatie zullen de komende jaren van overheidswege worden ontwikkeld, maar de uitvoering van dergelijke procedures voor zelfevaluatie behoren steeds tot de exclusieve bevoegdheid van de inrichtende machten (Van Petegem, 1996). Systemen van zelfevaluatie moeten in het kleuter-, lager en secundair onderwijs nog worden uitgebouwd; voor de hogescholen en de universiteiten voorzien de decreten op de universiteiten en de hogescholen een systeem van kwaliteitsbewaking waarin zelfevaluatie een essentieel element is.

9.3. Evaluatie van het hoger onderwijs

Om redenen van duidelijkheid wordt eerst de evaluatie van het onderwijs aan de universiteiten en hogescholen beschreven, waarvan het kader door de Decreten van 12 juni 1991 en 13 juli 1994 is uitgetekend. De nieuwe vorm van kwaliteitsbewaking in het hoger onderwijs verschilt immers sterk van het systeem van kwaliteitscontrole zoals dat in het kleuter-, lager en secundair onderwijs gekend is. Voorlopig is er wel nog sprake van een kwaliteitscontrole, uitgevoerd door de inspectie hoger onderwijs, voor opleidingen van één cyclus.

Zowel het decreet op de universiteiten als dat op de hogescholen voorziet een tweeledige structuur voor kwaliteitsbewaking door de betrokken instellingen zelf. Het is echter niet zo dat een dergelijke kwaliteitsbewaking door deze decreten is geïntroduceerd. Op eigen initiatief bestonden er vroeger al systemen voor kwaliteitszorg aan de universiteiten. De recente wetgeving op het hoger onderwijs heeft enkel een meer professionele aanpak van een dergelijke kwaliteitsbewaking in de hand gewerkt en deze een verplichtend karakter gegeven (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Enerzijds voorzien beide decreten in de kwaliteitsbewaking door de hogescholen en universiteiten zelf, anderzijds heeft de overheid tot taak op de kwaliteitsbewaking van de universiteiten en hogescholen toe te zien. In het eerste geval wordt er een onderscheid gemaakt tussen de interne en externe kwaliteitsbewaking.

9.3.1. *Interne kwaliteitsbewaking*

Wat de interne kwaliteitsbewaking betreft heeft elke instelling de plicht permanent de eigen onderwijs- en onderzoeksactiviteit te controleren. Alle hogescholen moeten in uitvoering van de decretale bepalingen systemen van interne kwaliteitsbewaking opzetten. Enkele hogescholen hebben een systeem opgezet dat de vergelijking met deze van de universiteiten kan doorstaan. De minimumvoorwaarden waaraan een dergelijk systeem aan de universiteiten moet voldoen is door de VLIR in de volgende stappen vastgelegd (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- het systeem neemt een opleiding of groep van aanverwante opleidingen als uitgangspunt;
- het systeem heeft betrekking op alle academische en voortgezette academische opleidingen;
- het doorvoeren van een zelfevaluatie vormt een essentieel onderdeel van het systeem van kwaliteitszorg. Bij dit proces worden studenten actief betrokken. Tevens wordt er naar gestreefd bevindingen van alumni en personen uit het tewerkstellingsveld dat op de opleidingen aansluit, zoveel mogelijk in het zelfevaluatieproces te integreren. De zelfevaluatie dient te resulteren in een rapport waarvan het universiteitsbestuur het statuut en de mate van verspreiding bepaalt. Bij de zelfevaluatie kan gebruik worden gemaakt van de lijst van aandachtspunten die in onderling overleg tussen de universiteiten en de intermediair coördinerende instantie (nl. de VLIR) is

vastgelegd in functie van de externe kwaliteitszorg. Op die manier kan de aansluiting tussen de interne en externe kwaliteitszorg worden versterkt;

- over de wijze van invulling en opvolging van de interne kwaliteitszorg wordt in het jaarverslag gerapporteerd;
- de zelfevaluatie, die beschouwd wordt als een controlevorm binnen het geheel van de interne kwaliteitszorg, geschiedt volgens een periodiciteit die vastgelegd wordt door het universiteitsbestuur en waarbij rekening wordt gehouden met elementen als de duur van de opleiding en de frequentie van de externe kwaliteitszorg.

9.3.2. Externe kwaliteitsbewaking

Inzake externe kwaliteitsbewaking is elke instelling verplicht om ongeveer om de vijf jaar vergelijkende kwaliteitsonderzoeken op te zetten in samenwerking met andere instellingen voor hoger onderwijs. De recente hervorming van de hogescholen heeft nog niet toegelaten om deze vorm van kwaliteitszorg te realiseren. Aan de universiteiten werd zij wel gerealiseerd.

Zoals uit de beschrijving zal blijken, vormt de externe kwaliteitsbewaking een voortzetting van de interne kwaliteitsbewaking. Ten eerste moet elke betrokken studierichting in elke universiteit een zelfstudie schrijven, die de neerslag moet zijn van een kritische zelfanalyse, waarin de verschillende geledingen (ZAP, AAP en studenten) binnen de opleiding worden betrokken. Zij verzamelen de gegevens voor de zelfstudie en evalueren deze. Hiervoor heeft men zes maanden tijd (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Vervolgens moet de visitatiecommissie de vraag beantwoorden of de opleiding erin slaagt de doelstellingen te realiseren die zij zichzelf heeft voorop gesteld. Daarbij doet zij een beroep op de zelfstudie van de betrokken faculteit, de studiegids, recente evaluatieverslagen, studentenenquêtees, recente verslagen van opleidingscommissies, cursussen, studieboeken, bezoeken aan de infrastructuurle voorzieningen en besprekingen met allerlei betrokken partijen bij de opleiding. Vervolgens stelt de commissie een opleidingsrapport samen dat elke faculteit moet toelaten aan de kwaliteitsverbeteringen te werken. De faculteiten worden in de mogelijkheid gesteld om op het rapport te reageren. Nadat alle faculteiten van een bepaald studiedomein zijn onderzocht, wordt een algemeen rapport opgesteld waarin de opleiding op de verschillende onderzochte aspecten in vergelijkend perspectief wordt geplaatst. De visitatiecommissie bestaat uit experts die niet tewerkgesteld zijn binnen één van de betrokken faculteiten en die inzicht in en ervaring met het universitaire onderwijsveld hebben. Minstens één van hen is een buitenlander (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

9.3.3. *Kwaliteitscontrole vanwege de overheid*

De kwaliteitscontrole door de overheid betreft zowel het onderzoek van de interne en externe kwaliteitsbewaking van de instellingen, als het regelmatig organiseren van "een vergelijkend onderzoek naar de kwaliteit van de onderwijsactiviteiten" in bepaalde opleidingen of groep van opleidingen. Daarenboven zal de regering erop toezien dat de resultaten van dit onderzoek in het beleid van de instellingen worden opgenomen en sanctioneren indien er onvoldoende met deze resultaten rekening wordt gehouden.

In afwachting van nieuwe systemen van kwaliteitscontrole is nog steeds de 'klassieke' kwaliteitsbewaking van kracht die wordt uitgevoerd door de inspectie hoger onderwijs, weliswaar enkel voor de hogeschoolopleidingen van één cyclus. Deze doorlichting gebeurt door een team dat in de regel bestaat uit een inspecteur, zo mogelijk één medewerker van de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO), één ambtenaar van de Administratie van Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek van het Departement Onderwijs (AHOWO) en alleszins per optie ten minste één onafhankelijke binnen- of buitenlandse deskundige die vertrouwd is met de beroepsopleiding en -uitoefening. De sterkte-zwakte analyse gebeurt in nauwe samenwerking met de verschillende actoren die in de onderzochte instelling bij de opleiding betrokken zijn; het departementshoofd, de docenten, de studenten en oud-studenten in het bijzonder. Deze analyse gebeurt aan de hand van (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- een dertigtal documenten, opgevraagd bij de hogeschool en de AHOWO. Deze documenten betreffen alle administratieve en onderwijskundige aspecten die verband houden met de betrokken opleiding;
- de resultaten van een enquête bij de studenten waarin gepeild wordt naar hun opvatting over de kwaliteit van de inhoud van de onderwijsactiviteiten, van de wijze waarop ze worden aangeboden, van de stages en het eindwerk, en van de examens. Ook wordt gevraagd naar hun oordeel over sommige actoren en aspecten van hun opleiding;
- de resultaten van een enquête bij de docenten waarin gepeild wordt naar hun evaluatie van sommige actoren en bepaalde aspecten van de opleiding;
- bezoeken aan lokalen zoals laboratoria, praktijklokalen, mediatheek met het oog op de controle van de uitrusting, veiligheid en hygiëne;
- gesprekken met het departementshoofd, leden van het onderwijzend personeel, studenten, oud-studenten en vertegenwoordigers van het beroepsveld.

De resultaten van de sterkte-zwakte analyse worden geordend in een verslag dat o.m. aan de hogeschool en het betrokken departement wordt bezorgd en waarbij vermeld wordt of een opvolgingsgesprek al dan niet noodzakelijk is.

9.4. Evaluatie van het onderwijs voor het kleuter-, lager en secundair onderwijs: algemeen kader

De controle en begeleiding binnen het onderwijssysteem heeft het karakter van een interactie tussen verschillende partijen, waaronder de inspectie en de inrichtende machten. De laatste zijn in deze problematiek betrokken door hun bijzondere rol die ze spelen bij de ontwikkeling van de leerplannen. Vanaf 1989 is de relatie tussen de verschillende partners sterk gewijzigd. Daarom wordt hieronder een kort historisch overzicht gepresenteerd.

9.4.1. *Historisch overzicht*

In het verleden werden de leerplannen ontwikkeld door de inrichtende machten. Zij bepaalden autonoom hun onderwijsmethoden en hun pedagogisch project. Deze leerplannen werden ter goedkeuring bij de minister van Onderwijs ingediend. Tot 1989 gebruikte de minister van Onderwijs, die in die tijd de taak van inrichtende macht vervulde voor alle toenmalige Rijksscholen, de leerplannen voor de Rijksscholen als referentiepunt. Na de federalisering van België en de oprichting van de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO) werd het opstellen van leerplannen hervormd. Dit gebeurde met het Decreet van 17 juli 1991.

Het decreet gaat uit van een aantal premissen, waarvan één duidelijk verwijst naar de leerplannen. Op het vlak van de leerplannen kan de overheid de minimale verwachtingen van de gemeenschap jegens het onderwijs duidelijk maken.

Eén van de twee concepten die nu een centrale positie innemen en een uitdrukking zijn van de verantwoordelijkheid van de overheid voor de onderwijsinhouden is het concept 'minimum leerplan'. Tot vandaag verwijst het minimum-leerplan nog steeds naar de erkende leerplannen van het officieel onderwijs. Het decreet koos voor een meer dynamische kijk op onderwijs - geïnspireerd door de bestaande tendenzen in het onderwijskundig onderzoek en de internationale ontwikkelingen in het onderwijsbeleid - en opteerde voor een nieuw belangrijk concept, met name dat van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen.

Terzelfdertijd werd er een duidelijk onderscheid geïntroduceerd tussen de controle en de begeleiding van het onderwijssysteem door de inspectie enerzijds en de ondersteuning van de scholen door de nieuw opgerichte pedagogische begeleidingsdiensten binnen de verschillende onderwijsnetten anderzijds.

9.4.2. *Leerplanontwikkeling en controle*

Eindtermen en ontwikkelingsdoelen zijn minimumdoelstellingen inzake kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes die de scholen de leerlingen moeten meegeven. De vak- of leergebiedgebonden eindtermen inzake kennis, inzichten en vaardigheden moeten door de leerlingen worden bereikt (uitgezonderd deze inzake attitudes). De eindtermen die niet exclusief aan één vak kunnen worden toegewezen zoals bv. leren leren of sociale vaardigheden moeten door de scholen bij hun leerlingen worden nagestreefd (Maes, 1998). De ontwikkelingsdoelen moeten eveneens worden nagestreefd door de scholen. Deze beoordelingsmaatstaven zullen voor het onderwijs worden geformuleerd van het kleuter- tot en met het secundair onderwijs. Meer concreet betekent dit dat er eindtermen en ontwikkelingsdoelen zijn of zullen worden geformuleerd voor:

- het einde van de kleuterschool (Decreet van 22 februari 1997) ;
- het einde van de lagere school (Decreet van 22 februari 1997);
- het einde van de eerste graad van het secundair onderwijs (Decreet van 24 juli 1996 (a)) en voor elke onderwijsvorm (tweede en derde graad).

Voor het volwassenenonderwijs en het buitengewoon onderwijs zijn of zullen er eveneens eindtermen en ontwikkelingsdoelen worden geformuleerd. Vanuit pedagogisch standpunt moeten de eindtermen en ontwikkelingsdoelen terug te vinden zijn in de onderwijsinhouden en in het gedrag van de leerlingen in relatie tot deze onderwijsinhouden. Van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen wordt verondersteld dat ze onder normale omstandigheden bereikbaar zijn voor de meerderheid van de leerlingen. Deze eindtermen en ontwikkelingsdoelen functioneren als een controle-instrument van het onderwijssysteem door de overheid. De certificering van leerlingen door de klassenraad gebeurt immers op basis van het bereiken van de doelstellingen van het leerplan, die door een school zijn vooropgesteld, en niet op basis van het bereiken van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen op zich, die in de goedgekeurde leerplannen zijn geïntegreerd.

De eindtermen en ontwikkelingsdoelen die moeten worden geïntegreerd in de leerplannen fungeren als officiële minimumvoorwaarden bij het opstellen van de leerplannen door de inrichtende machten of hun onderwijsnetten. Deze leerplannen moeten steeds door de inrichtende machten voor goedkeuring worden ingediend bij de minister van Onderwijs. De criteria die bij deze goedkeuringsprocedure worden gehanteerd, zijn vastgelegd. De eindtermen en ontwikkelingsdoelen worden ontwikkeld door de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO) en goedgekeurd door het Vlaamse Parlement na het advies van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

De inspectie zal deze eindtermen hanteren als maatstaf bij de doorlichting van scholen. Dit initiatief is een belangrijke stap in de evolutie naar een meer systematische en dynamische kwaliteitscontrole van het Vlaams onderwijssysteem.

9.4.3. Eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor de verschillende onderwijsniveaus

Het vastleggen van de eindtermen en de ontwikkelingsdoelen kan worden gezien als een evenwichtsoefening tussen de onderwijsvrijheid enerzijds en overheidscontrole anderzijds.

Vijf definities zijn op dit moment van toepassing (Decreet van 22 februari 1995 en Decreet van 24 juli 1996 (a)):

- Ontwikkelingsdoelen zijn minimumdoelstellingen die in het gewoon kleuteronderwijs moeten worden nagestreefd;
- Eindtermen zijn minimumdoelstellingen die moeten worden nagestreefd en bereikt in het gewoon lager onderwijs;
- Eindtermen zijn eveneens minimumdoelstellingen die moeten worden nagestreefd en bereikt in het gewoon secundair onderwijs;
- Ontwikkelingsdoelen zijn eveneens minimumdoelstellingen die moeten worden nagestreefd voor het eerste jaar B en het Beroepsvoorbereidend Leerjaar in het secundair onderwijs;
- Ontwikkelingsdoelen zijn tenslotte minimumdoelstellingen die moeten worden nagestreefd in het buitengewoon lager en secundair onderwijs in overeenstemming met het onderwijstype en/of -vorm (zie ook 10.9).

Voor het lager onderwijs wordt er een bijkomend onderscheid gemaakt tussen leergebiedgebonden eindtermen en leergebiedoverschrijdende eindtermen. Deze laatste verwijzen naar de meer fundamentele objectieven die niet exclusief kunnen worden toegewezen aan één vakgebied maar enkel aan het gezamenlijke geheel van meerdere vakgebieden samen. Niettemin zijn ze belangrijk en moeten ze worden nagestreefd. De leergebiedgebonden eindtermen inzake attitudes moeten enkel worden nagestreefd; de effecten op attitudes en van leergebiedoverschrijdende doelen (leren leren en sociale vaardigheden) kunnen immers moeilijk exact worden gecontroleerd, in tegenstelling tot de leergebiedgebonden eindtermen die betrekking hebben op kennis, inzicht en vaardigheden (Maes, 1998).

In het secundair onderwijs wordt een gelijkaardig onderscheid gemaakt tussen vakgebonden eindtermen en vakoverschrijdende eindtermen. Net als in het lager onderwijs moeten de laatste enkel worden nagestreefd (leren leren, sociale vaardigheden, opvoeden tot burgerzin, gezondheidseducatie en milieu-educatie). Ook hier moeten de vakgebonden eindtermen inzake attitudes om dezelfde reden enkel worden nagestreefd. Zij verwijzen eveneens naar de nog te ontwikkelen eindtermen voor de bepaling van de fundamentele opties en karakteristieken van de gekozen studierichting in de tweede, derde en vierde graad van het secundair onderwijs. Deze doelstellingen zullen worden ontwikkeld en vastgelegd via een minder formele procedure, wat o.m. een meer flexibele aanpassing

aan de noden op de arbeidsmarkt moet toelaten, wat vooral voor het beroeps- en technisch onderwijs belangrijk is (Maes, 1998).

In het buitengewoon basis- en secundair onderwijs selecteren de scholen uit een lijst deze ontwikkelingsdoelen die haalbaar zijn, rekening houdend met de specifieke situatie van de leerling. De scholen moeten inspanningen doen om de geselecteerde ontwikkelingsdoelen na te streven en zoveel als mogelijk te bereiken. Indien een leerling in het bijzonder onderwijs dezelfde prestaties bereikt, dan kan de klassenraad beslissen om de ontwikkelingsdoelen om te zetten in eindtermen en bijgevolg een getuigschrift basisonderwijs uit te reiken.

Er worden geen eindtermen of ontwikkelingsdoelen ontwikkeld voor de filosofische en godsdienstige vakken.

Zoals reeds is vermeld bestaat er een procedure voor afwijking van de vastgelegde eindtermen en ontwikkelingsdoelen wanneer een schoolbestuur deze strijdig acht met het onderwijsproject of deze te beperkend zijn om het onderwijsproject te realiseren. De minister van Onderwijs zal over een ingediende aanvraag voor afwijking en de voorgestelde alternatieve eindtermen en ontwikkelingsdoelen oordelen.

9.4.4. *Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO)*

Met o.m. de bedoeling om de inspectietaken op de best mogelijke manier ten uitvoer te brengen, is er een speciale dienst opgericht door het Decreet van 17 juli 1991, nl. de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO). Deze wetenschappelijke stafdienst ontwikkelt eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor alle scholen van het kleuter-, lager en secundair onderwijs, waarop de kwaliteitsbeoordeling van het onderwijs zal worden gebaseerd. De door het DVO ontwikkelde eindtermen en ontwikkelingsdoelen worden vervolgens bekrachtigd na het unaniem advies van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

De DVO heeft daarnaast nog drie andere belangrijke taken (Decreet van 17 juni 1991):

- de ontwikkeling van analyse- en evaluatie-instrumenten voor de doorlichting van scholen, o.m. om na te gaan of de eindtermen worden bereikt;
- de ontwikkeling van methodes voor het opstellen van leerplannen en lessenroosters, onder meer in het licht van de beroepsprofielen;
- het uitwerken van voorstellen inzake introductie en bijscholing van de leden van de inspectie.

9.4.5. *Inspectie*

Het Decreet van 17 juli 1991 legt de structuur en werking vast van de inspectie voor alle onderwijsniveaus, de universiteiten en het hogeschoolonderwijs van twee cycli uitgezonderd (Michielsens,

1993; Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1995b). De Inspectie Hoger Onderwijs verzorgde en verzorgt nog steeds de doorlichting van de hogeschoolopleidingen van één cyclus.

De helft van de inspecteurs wordt gerekruteerd onder het onderwijspersoneel - voor minstens tien jaar - uit de officiële scholen en nog eens de helft uit de gesubsidieerde vrije scholen. Zij worden ingedeeld in een aantal groepen: basisonderwijs, secundair onderwijs, hoger onderwijs (opleidingen van één cyclus), volwassenenonderwijs, deeltijds kunstonderwijs en de PMS-inspectie. De inspectie gaat na of de school haar maatschappelijke opdracht vervult en/of de gemeenschapsgelden op verantwoorde wijze worden gebruikt (de schooldoorlichting). Op basis hiervan brengt de inspectie een advies uit over het al dan niet erkennen of subsidiëren van scholen. Daarnaast heeft de inspectie een adviesfunctie naar het beleid toe. De informatie over de effecten van het gevoerde beleid op de scholen en het onderwijs in het algemeen is inderdaad belangrijk voor de verdere uitstippeling van het beleid. Dit wordt o.m. nagestreefd door de jaarverslagen van de inspectiekorpsen over de toestand van het onderwijs (Maes, 1998).

Alternatieve procedures worden gehanteerd voor het volwassenen- en het deeltijds kunstonderwijs.

Het inspectieteam heeft de volle bevoegdheid voor alle vakken die op school worden aangeleerd, met uitzondering van filosofische of godsdienstige opleidingen.

Zoals reeds opgemerkt, wordt nu een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de inspectie, die het niveau van de onderwijs- en leeractiviteiten controleert onder de bevoegdheid van de minister van Onderwijs en de begeleiding, die de leerkrachten en onderwijsteams onder de bevoegdheid van de inrichtende machten ondersteunt.

9.4.5.1. Taken van de inspectie

De taken van de inspectie die bij wet zijn vastgelegd zijn (Maes, 1998):

- de controle op het nakomen van de minimum-lessenroosters, zoals decretaal vastgelegd, en op de realisatie van de leerplannen door de onderwijsinstellingen die zijn goedgekeurd door de regering;
- controleren of de vak- of leergebiedgebonden eindtermen bereikt worden en of de ontwikkelingsdoelen en/of vak- of leergebiedoverschrijdende eindtermen in voldoende mate worden nagestreefd door de onderwijsinstellingen;
- de controle en toepassing van de schooltijd;
- de controle van de hygiëne van de schoolaccommodatie, de taalwetgeving, de onderwijs- en schooluitrusting;
- advies geven m.b.t. de financiering van de onderwijsinstellingen;

- het uitbrengen van beleidsadviezen over het onderwijs.

De inspectie controleert niet louter of een aantal wettelijke voorschriften qua onderwijs worden nageleefd, maar heeft ook aandacht voor de bredere schoolcontext zoals het schoolklimaat, de relaties tussen de verschillende groepen, de infrastructuur,...

De inspectie is niet gekwalificeerd om de onderwijsmethoden of het schoolwerkplan van de onderwijsinstelling te evalueren. Die behoren tot de onderwijsvrijheid. Zij mag evenmin de vakken godsdienst en niet-confessionele zedenleer controleren.

De vertegenwoordigende organen van elke erkende filosofische of religieuze gemeenschap organiseren zelf de inspectie en de ondersteuning van de filosofische en godsdienstige vakken die op school worden onderwezen (zie 9.4.7.2.).

9.4.5.2. Werkwijze

In de werkwijze van de inspectie kunnen vijf stappen worden onderscheiden. De eerste fase houdt de verzameling in van data die zullen worden geanalyseerd. De data komen gedeeltelijk van verschillende bronnen zoals de informatie die door de algemene administratie wordt verstrekt, de vroegere inspectiebezoeken, enzovoort. Een ander deel van de informatie wordt rechtstreeks en in de vorm van documenten door de scholen zelf verstrekt. De inspecteur-verslaggever maakt een overzicht op, dat kan beschouwd worden als een verkenning van de school 'vanop afstand' (Laumen, 1992; Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1995b).

De tweede fase bestaat uit het bezoek van de inspecteur-verslaggever met de bedoeling de verzamelde informatie aan de schoolrealiteit te toetsen. Dus aan de ene kant wordt het verzamelde informatiemateriaal aangevuld en aan de andere kant worden vertekende interpretaties uitgesloten. Specifiek in de tweede fase wordt de interpretatie die de school geeft aan haar eigen activiteitenprogramma van naderbij bekeken. De bedoeling hierbij is om de doelstellingen van de school en haar programma in kaart te brengen, of deze nu wel of niet worden bereikt. De tweede fase wordt afgerond met de laatste aanpassingen van het verzamelde materiaal.

In de derde fase gebeurt de eigenlijke kwaliteitscontrole. Een inspectieteam (drie à vier in het basisonderwijs, zes à acht in het secundair onderwijs) bezoekt de school om de werking van de school te analyseren m.b.v. een aantal indicatoren en algemene standaarden. Dit duurt ongeveer één week. Ofschoon in principe de inspectie als een team opereert, zijn er ook individuele klasbezoeken. Belangrijk hierbij is - in overleg met de school - om een werkplan voor het schoolbezoek op te stellen.

Tijdens de vierde fase worden alle verzamelde data bijeengebracht en uitgebreid besproken door het inspectieteam. Deze bespreking moet leiden tot het opstellen van een eindrapport, waarin de zwakke en sterke punten van de school worden beschreven.

Tenslotte wordt in de vijfde fase het eindrapport besproken met de betrokken school. Daarna worden de doorlichtingsactiviteiten afgerond door een finaal eindrapport op te stellen.

Het concluderend gedeelte van het inspectieverslag kan ofwel (Maes, 1998):

- positief zijn;
- voorwaardelijk negatief zijn dat positief wordt onder bepaalde voorwaarden. Na minstens 60 dagen volgt er een voortgangscontrole van de vastgestelde tekorten;
- een negatief advies. Dit leidt tot een opheffing van de erkenning van een school of een onderdeel ervan.

Op dit ogenblik gebruikt de inspectie het evaluatie-instrument van de DVO enkel in het lager onderwijs. Men is nog bezig met het opstellen van het evaluatie-instrument voor het secundair onderwijs. In de andere onderwijssectoren worden de instrumenten door de inspectie zelf opgesteld (zie b.v. hogeschoolonderwijs van één cyclus).

9.4.5.3. De relatie school-inspectie

Veel aandacht gaat uit naar de relatie inspectie - school. De inspectie moet er zich van verzekeren dat de school als geheel zich bewust is van het doel van een doorlichting en dat het inziet dat het niet om een 'aanval van de inspectie' in de meeste beperkte zin van het woord gaat. De schooldoorlichting moet plaats vinden in een vertrouwelijke sfeer. Enkel dan kan het eindrapport bijdragen - als een externe evaluatie - tot de optimale verbetering van de schoolwerking (Michielsens, 1992; Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs 1995b).

Het inspectierapport is geen wetenschappelijk rapport in de strikte zin van het woord, maar eerder een commentaar die is getoetst aan de actuele, concrete feiten. Het rapport is geschreven met het oog op een (bij-)sturing van de school, nadat de schooldoorlichting is afgerond. Dit rapport is bestemd voor twee 'lezers'. De eerste is de minister van Onderwijs, die de politieke keuzes van het Vlaamse Parlement ten uitvoer brengt. Informatie over de eigenlijke ontwikkelingen in het onderwijsveld zijn essentieel voor het uitstippelen van een onderwijsbeleid. De andere is de inrichtende macht van de betrokken school die recht heeft op deze externe evaluatie; dit geeft haar de kans om haar eigen onderwijskundige ondersteuning op de best mogelijke manier in te richten.

9.4.5.4. Alternatieve werkmethoden

In sommige gevallen worden er andere werkwijzen gehanteerd, zoals onder meer in het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP). De doorlichting gebeurt niet door een team gedurende een langer bezoek aan een school. In deze gevallen wordt een gespreide of gefaseerde werkwijze gehanteerd. Het onderzoek wordt gespreid over een langere periode en uitgevoerd door één of meer inspectieleden, al dan niet vergezeld van externe deskundigen. Dit laat een andere manier van controle en doorlichting toe. Ook voor het deeltijds kunstonderwijs wordt een gespreide inspectie gehanteerd.

9.4.5.5. De PMS-inspectie

Het Decreet van 17 juli 1991 somt de bevoegdheden van de PMS-inspectie op:

- de controle op de uitvoering van de reglementaire bepalingen die de centra moeten naleven;
- de controle op de uitvoering van de programma's;
- het toezicht op de toepassing van de taalwetgeving, de hygiëne en de bewoonbaarheid van de lokalen, en de kwaliteit van de uitrusting;
- het uitbrengen van beleidsadviezen over de PMS-werking;
- alle andere opdrachten die worden toegekend door of krachtens wetten of decreten.

Omwille van de beperkte omvang van het korps en de bijzondere werking van de PMS-centra (zij werken meestal buitenshuis) werd ook hier voor de gespreide of gefaseerde doorlichting gekozen. Gedurende een periode van maximaal twee jaar bezoeken inspectieleden gemiddeld vijf keer dezelfde instelling. Hierbij worden dan deelaspecten bekeken, bijvoorbeeld de administratie of de rol van de directie (Maes, 1998).

9.4.6. *Pedagogische begeleidingsdiensten*

De pedagogische begeleidingsdiensten bevorderen de onderwijskwaliteit en verschaffen met het oog op de realisatie van de pedagogische projecten die specifiek zijn voor de inrichtende machten externe ondersteuning aan leerkrachten, schooladministraties, scholen, enzovoort. Deze diensten worden voor elk onderwijsnet afzonderlijk ingericht (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs 1995b).

9.4.7. *Speciale regelingen*

Verder is er nog sprake van enkele speciale procedures inzake kwaliteitsbewaking.

9.4.7.1. Interscolaire testen

Interscolaire testen worden elk jaar georganiseerd voor bepaalde groepen scholen (o.m. de interdio-cesane examens voor moedertaal en wiskunde in het laatste jaar van de lagere vrije scholen). De resultaten van dergelijke tests worden echter noch gepubliceerd noch systematisch gebruikt voor de uittekening van het onderwijsbeleid. Deze testen gaan uit van de scholen zelf.

9.4.7.2. Controle en ondersteuning van filosofische en godsdienstvakken

Zoals vermeld garandeert de Grondwet alle leerlingen, die onder de voorwaarden van de wet op de leerplicht vallen, twee lesuren per week moraal- of godsdienstonderricht op school, als deel van het leerplan. Deze vakken zijn op geen enkele manier onderworpen aan enige overheidscontrole - zolang de democratische basisbeginselen van de samenleving worden gerespecteerd.

Het Decreet van 1 december 1993 heeft niettemin een kader vastgelegd voor de inspectie en onderwijskundige ondersteuning van deze vakken op het basis- en secundair niveau en in de lera-renopleiding (aan de hogescholen).

Elke erkende of religieuze gemeenschap heeft een vereniging die erkend is als de wettige vertegenwoordiger van die gemeenschap. Deze vertegenwoordigende instanties organiseren de inspectie en de ondersteuning van de moraal- en godsdienstvakken. Bovendien zijn ze verantwoordelijk voor de leerplannen voor deze vakken en de nascholing van de betrokken leerkrachten. De aangewezen inspecteur-adviseurs hebben verschillende duidelijk afgebakende taken en verantwoordelijkheden, waaronder:

- de inspectie van al het gehanteerde lesmateriaal;
- de inspectie van de fysische condities van de leslokalen die worden gebruikt voor het onderwijzen van moraal- of godsdienst;
- de inspectie van het niveau en de kwaliteit van het onderwijs en de leeractiviteiten;
- het voorbereiden van advies aan de regering omtrent initiatieven die worden overwogen.

De inspecteurs-adviseur geven informatie aan:

- de erkende instanties van de erkende godsdiensten en de erkende vereniging voor de niet-confessionele zedenleer voor wat betreft de inhoud, de leerplannen en de beroepsbekwaamheid van de leerkrachten;
- de algemeen inspecteur-generaal – die aan het hoofd van de inspectie staat, voor wat de toepassing van de wettelijke en administratieve reglementering betreft.

9.4.7.3. Inspectie voor de stadsscholen

Enkele grotere steden (Antwerpen, Gent, Mechelen,...) betalen hun eigen 'inspectiepersoneel'. In feite moeten zij worden gezien als ambtenaren van hogere rang die in naam van de gemeentelijke overheid optreden, in haar rol van inrichtende macht voor de gesubsidieerd officiële scholen.

9.5. Evaluatie op gemeenschapsniveau

De kwaliteitscontrole is gebaseerd op de doorlichting van scholen en is volledig gericht op de school. Er is sprake van een evolutie van moment-, vak- en leerkrachtgebonden controle naar een systematische evaluatie van het totale functioneren van de school (Maes, 1998). De inspectie maakt gebruik van een instrument met context-, input-, proces-, en outputindicatoren.

De school wordt in al zijn aspecten als verantwoordelijk beschouwd voor het aangeboden onderwijs. Zoals gezegd vormt het toezicht op de eindtermen en ontwikkelingsdoelen een belangrijk onderdeel van de schooldoorlichting die wordt uitgevoerd door de inspectie. Hierbij kunnen de inspecteurs zich richten op bepaalde leergebieden of vakken en testen organiseren voor deze leergebieden of vakken. Er worden in Vlaanderen geen officiële 'centrale' testen georganiseerd. De resultaten van inspectietesten worden niet openbaar gemaakt en worden enkel gebruikt binnen de context van een algemene analyse door de inspectie of in een peilingsonderzoek, waarbij de anonimiteit van de school steeds is gewaarborgd. Wanneer de testen van de inspectie zijn uitgevoerd, kan er feedback worden gegeven naar de scholen toe in termen van 'voldoende' en 'onvoldoende'. Elk jaar geeft de inspectie aan de Vlaamse regering een overzicht van de hoofdconclusies uit hun doorlichtingen.

9.5.1. Evaluatie op gemeenschapsniveau: basisonderwijs

Op basis van haar waarnemingen heeft de inspectie basisonderwijs een aantal aspecten die nog voor verbetering vatbaar zijn en enkele aanbevelingen voorgesteld.

Ten eerste stelt de inspectie vast dat de attitude onder de onderwijzers om de leerplannen op een flexibele manier te raadplegen en te hanteren, nog geen gemeen goed is. Bovendien wordt gesteld dat de uitgangspunten van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen meer diepgaand zou moeten worden bestudeerd door het onderwijzend personeel.

In veel lagere scholen is er duidelijk sprake van een onevenwicht tussen de verschillende componenten van de totale persoonlijkheidsontwikkeling (cognitief, dynamisch-affectief en psychomotorisch). De aandacht gaat hoofdzakelijk uit naar de cognitieve component. Het kan worden betwist dat alle onderwijzers over de vaardigheden beschikken om de cognitieve, dynamisch-affectieve

en artistiek-creatieve aspecten op een optimale wijze te combineren. Bijscholing en de ontwikkeling van nieuwe onderwijsmethoden die de onafhankelijkheid van de kinderen verhogen, worden voorgesteld. In een aantal scholen wordt het jaarklassensysteem nog heel rigide toegepast, ofschoon de idee van een meer gedifferentieerde benadering wel meer ingeburgerd raakt (Inspectie Basisonderwijs, 1996).

Inzake organisatorische aangelegenheden is er nog altijd een kloof tussen de verwachtingen van de regering m.b.t. de autonomie en de verantwoordelijkheid van de scholen, zoals die in de wetgeving tot uitdrukking komt, en de reële schoolsituatie. De aanpassing aan de nieuwe wetgeving is nog steeds aan de gang. De opdracht van de leerkracht is niet langer beperkt tot het klaslokaal; een leerkracht moet ook functioneren als lid van het schoolteam. Daarom moet de lerarenopleiding de toekomstige leerkrachten op deze nieuwe taken voorbereiden. Ook moet er in de opdracht van de leerkracht tijd worden vrijgemaakt voor communicatie en beraadslaging. De nascholing is momenteel te verspreid en heeft een heel beperkt effect op het niveau van de klas. Er moet een meer selectief schoolbeleid inzake bijscholing worden gestimuleerd op basis van eigen gedefinieerde noden en doelstellingen. De onderwijskundige taak van de directeur wordt verdrongen door zijn organisatorische en administratieve taken (Inspectie Basisonderwijs, 1996).

De aandacht van de scholen voor het programma 'zorgbreedte' evolueert in positieve zin, maar zij geven zich niet genoeg rekenschap van de tijdelijkheid van een ingediend project en hoe het kan worden voortgezet wanneer het project op zijn einde loopt. Het onderwijsvoorrrangsbeleid lijkt zowel op het kwalitatieve als het kwantitatieve vlak meer succesvol. Soms vertoont de vereiste structurele aanpak nog tekorten (Inspectie Basisonderwijs, 1996).

9.5.2. Evaluatie op gemeenschapsniveau: secundair onderwijs

Inzake infrastructuur moet een veiligheidsbeleid in het schoolbeleid worden geïntegreerd en uitgebreid; onveilige situaties bestaan nog steeds. Ook wordt gesteld dat vaak de infrastructuur, uitrusting en accommodatie dienen te worden aangepast en verbeterd (Inspectie Secundair Onderwijs, 1996).

De laatste jaren komt de problematiek van een realistische studiekeuze van de leerlingen meer en meer op de voorgrond. Verder is het hoge aantal schoolverlaters zonder volwaardig diploma een belangrijk thema voor de uittekening van het verdere onderwijsbeleid. In de toekomstige hervorming van het secundair onderwijs zullen o.m. de invoering van een grotere transparantie in het aanbod van het secundair onderwijs en een reorganisatie van het beroepsonderwijs belangrijke doelstellingen zijn (zie hoofdstuk 5).

In het rapport van de inspectie wordt voorgesteld dat het beleid inzake oriëntering van de leerlingen moet worden aangepast en dat studiebegeleiding op een meer professionele en gestructureerde wijze moet worden uitgebouwd, dit met het oog op het verminderen van het aantal zittenblijvers. Gedurende de laatste drie jaren wordt er een bescheiden maar positieve evolutie betreffende het aantal zittenblijvers vastgesteld (zie tabel 9.1.). De meeste van de betrokken scholen hebben extra inspanningen geleverd, zowel op het vlak van de organisatie van onderwijs (bv. een meer structurele leerlingenbegeleiding) als op het vlak van de inhoud van het onderwijsaanbod. Dit is tegelijk ook een indicatie van de effectiviteit van de doorlichtingen van de inspectie. Negatief punt blijft evenwel dat de uitreiking van diploma's verschilt van school tot school – zo is er bijvoorbeeld een verband tussen de certificering en de grootte van de school in de tweede en de derde graad. De situatie blijft problematisch in het kunstsecundair onderwijs en een B-attest - dat de leerling de mogelijkheid geeft om de overstap naar een hoger jaar te maken maar wel op voorwaarde dat hij een andere richting kiest – lijkt geen positief effect te hebben op de slaagcijfers (Inspectie Secundair Onderwijs, 1996).

De centra die deeltijds beroepsonderwijs aanbieden, hebben met een hele reeks problemen af te rekenen, als daar zijn: het absentisme onder de leerlingen; de beroepsopleidingen hebben vaak geen profiel en zijn niet duidelijk doelgericht; het gebrek aan motivatie bij de leerlingen waarbij de instelling niet over een echt drukkmiddel beschikt,... Deze situatie kan worden gezien als het resultaat van een mislukte oriëntering van de betrokken leerling op het secundaire niveau. Het deeltijds beroepsonderwijs lijkt het segment in het onderwijsaanbod te zijn waar de leerlingen die in het secundair onderwijs 'mislukt' zijn, samentroepen. Meer in het algemeen kan er worden gesproken van een hiërarchie in het aanbod van het secundair onderwijs, waarbij jongeren niet altijd de studierichting of studiegebied kiezen volgens hun talenten en interesses, maar eerst een zogenaamd 'hogere' studierichting of –gebied 'uitproberen'; over het algemeen wordt het algemeen vormend onderwijs overschat en het beroeps- en technisch onderwijs onderschat. Het resultaat is een groot aantal mislukkingen en een soort van cascade-fenomeen waarbij het deeltijds beroepsonderwijs een van de laagste trappen vormt.

Van de Vlaamse beroepsbevolking heeft 37,4% een diploma van hoogstens lager onderwijs (tegen gemiddeld 35,9% in de EU-landen), 34,7% een diploma hoger secundair onderwijs (tegen gemiddeld 42,0% in de EU-landen) en heeft 28,1% een diploma hoger onderwijs (tegen een gemiddelde van 22,1% in de EU-landen) (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997). Geplaatst in een internationale context lijken deze cijfers de duale karakteristieken van het Vlaams onderwijssysteem aan te geven. Aan de ene kant heeft een aanzienlijke groep toegang tot het hoger onderwijs; aan de andere kant slaagt een grote groep er niet in om het secundair onderwijs af te maken. Deze cijfers leggen nog eens de nadruk op het belang van een objectieve

oriëntering en studiekeuze van de leerlingen. In deze context wordt een heropwaardering van het technisch en beroepsonderwijs als noodzakelijk geacht.

Het aandeel leerlingen met een achterstand in het eerste jaar van het secundair onderwijs bedraagt 19,9%. In het zesde jaar is dit aandeel verdubbeld. Voor elk jaar van de eerste en tweede graad is er sprake van een systematische toename van leerlingen met schoolachterstand (zie 5.5.4.).

Volgens de inspectie moet het onderwijsaanbod worden geëvalueerd in verband met de overlappen op regionaal en/of schoolniveau. Er moet worden gestreefd naar een uitbreiding in de diepte i.p.v. een uitbreiding in de breedte; het onderwijsaanbod kan op een meer doorzichtige en logische wijze worden gestructureerd. Examens die zich enkel richten op de reproductie van kennis, zijn niet in overeenstemming met de leerplannen; vaardigheden verdienen de nodige aandacht. De realisering van de leerplannen kan worden verbeterd. Eventueel moet de school haar eigen leerplan opmaken indien deze van het onderwijsnet verouderd zijn of niet integraal uitvoerbaar. Ook wordt aanbevolen dat de scholen meer aandacht schenken aan een verzorgd geschreven of gesproken taalgebruik en worden er door de inspectie initiatieven voorgesteld (Inspectie Secundair Onderwijs, 1996).

In 1995 zijn in 41 landen vergelijkende testen gebeurd voor de vakken wiskunde en wetenschappen in de eerste graad van het secundair onderwijs. Voor beide vakken toonde het Vlaams onderwijs zich van een relatief hoge kwaliteit. Wat betreft wiskunde had Vlaanderen de derde hoogste gemiddelde score na Japan en Zuid-Korea. Voor wetenschappen nam Vlaanderen de achtste plaats in, slechts op een kleine afstand van de Europese landen, die de vierde tot de zevende plaats bezetten (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997).

Tenslotte moet worden opgemerkt dat de tewerkstellingskansen stijgen wanneer het verworven diploma 'hoger' is. Eerst en vooral is er een sterke verbetering van de positie op de arbeidsmarkt voor hen die het secundair onderwijs hebben afgemaakt tegenover hen die enkel over het diploma lager secundair onderwijs beschikken. Op zijn beurt betekent de deelname aan hoger onderwijs een aanzienlijke verbetering van de tewerkstellingspositie van de schoolverlater (zie 9.7.).

9.5.3. Evaluatie op gemeenschapsniveau: hoger onderwijs

In dit deel wordt de aandacht beperkt tot de efficiëntie van het hoger onderwijs en de oriëntatie van het hoger onderwijs naar de arbeidsmarkt toe; een verslag van al de rapporten van kwaliteitsbewaking is veel te uitgebreid om in dit bestek te worden gepresenteerd.

Kenmerkend voor het hoger onderwijs zijn de hoge inschrijvingscijfers die gepaard gaan met lage slaagcijfers (zie 6.5.5.). Een aantal redenen voor het hoge aantal mislukkingen kan worden aangegeven (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- diegene die afgestudeerd is in het secundair onderwijs, kan virtueel toegang krijgen tot alle opleidingen zonder toegangsexamen (de enkele uitzonderingen buiten beschouwing gelaten);
- de meeste universiteiten en hogescholen organiseren enkel examens op een beperkt aantal data. De studenten moeten virtueel al de opleidingscomponenten in een bepaald studiejaar met succes afronden om te kunnen overgaan naar een volgend jaar. Zij kunnen er dus geen eigen studieritme op nahouden;
- in realiteit is er geen sprake van een omvattend uitgewerkt studiepuntensysteem;
- er zijn geen beperkingen op de toegang tot een onderwijsinstelling, wat betekent dat in het bijzonder aan de universiteiten veel studenten colleges 'en masse' volgen;
- het eerste jaar wordt traditioneel aanzien als een instrument dat niet enkel bedoeld is om de vooruitgang van de student te meten, maar ook als een selectie-instrument.

De vrije toegang wordt vaak als hoofdoorzaak voor de hoge mislukkingcijfers aan het einde van het eerste jaar gezien. Voor het jaar 1992-1993 bedroeg het algemeen slaagcijfer (generatiestudenten en anderen samen) voor de eerste kandidatuur 47,15% en 76,88% voor de tweede kandidatuur. Het toegangsexamen voor de toegepaste wetenschappen heeft echter slechts een beperkt effect op de slaagcijfers voor het eerste jaar. Bovendien verdwijnt de impact van deze test na het eerste jaar – de slaagcijfers voor het tweede jaar verschillen niet duidelijk meer van die van de andere richtingen. M.a.w. de bijkomende efficiëntie die wordt bereikt met het toegangsexamen is klein (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De wetgever heeft gepoogd om het probleem van de lage slaagcijfers aan te pakken door de onderwijsinstellingen te verplichten een speciale infrastructuur voor studiebegeleiding op te richten. Al de instellingen uit het hoger onderwijs hebben dit nu gedaan. Anderzijds gebeuren de colleges nog steeds 'en masse', vooral in het eerste jaar aan de universiteiten. Dit betekent een immense verandering voor de studenten, die de kleine klassen van het secundair onderwijs gewoon zijn, en nu in een aula les volgen samen met 100 tot 800 andere studenten. Proportioneel gezien investeren de universiteiten meer middelen in de hogere jaren van de opleiding en in wetenschappelijk onderzoek, dan in het eerste jaar (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Er moet wel worden opgemerkt dat het relatieve aandeel van afgestudeerden hoger onderwijs in de Vlaamse beroepsbevolking hoog is (28,1% tegen gemiddeld 22,1% voor de EU-landen) (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997). Verder moet worden gesteld dat de efficiëntie van het hoger onderwijs beduidend hoger is dan de slaagcijfers van het universitair onderwijs laten vermoeden. Het is vaak zo dat studenten die niet slagen hun jaar overdoen of een andere opleiding volgen en dan wel slagen of met succes aan een hogeschool een opleiding volgen. Bijna 60% van de studenten die het eerste jaar niet slaagden aan de universiteit, vingen het volgende jaar opnieuw met een universiteitsopleiding aan (academiejaar 1992-1993); 8,3% van hen opteerde

voor een andere universitaire opleiding. Het slaagcijfer van deze groep die het eerste jaar opnieuw deed was relatief hoog (56,7%) en ook het slaagcijfer van hen die voor een andere opleiding hadden gekozen was hoger (53,6%) dan voor de generatiestudenten (de personen die zich voor de eerste keer inschrijven) (Van Damme & Lorent, 1995). 11% van de studenten in een opleiding van één cyclus en 9% van de studenten in een opleiding van twee cycli aan de hogescholen hadden al aan de universiteit gestudeerd (jaar 1989-1990). Er zijn echter geen cijfers voorhanden voor het aandeel van deze studenten die hun vorige opleiding al of niet met succes hadden afgerond. Bijna 6% van alle ingeschreven studenten in een basisopleiding van één cyclus had al deelgenomen aan een basisopleiding van twee cycli aan een hogeschool, en meer algemeen had 15,3% van de studenten, ingeschreven in een basisopleiding aan een hogeschool, reeds een andere hogeschoolopleiding gevolgd (Lammertijn, e.a., 1992). De cijfers die in hoofdstuk 6 werden gepresenteerd geven aan dat de efficiëntie van de hogescholen wat hoger ligt dan die van de universiteiten (zie 6.6.); de slaagcijfers van het eerste jaar liggen zowel voor de totale groep studenten als enkel voor de generatiestudenten wat hoger.

Afgestudeerden van hogescholen en universiteiten hebben een grotere kans om werk te vinden dan de andere categorieën van de beroepsbevolking (zie 9.7.). Niettemin toont het weinige beschikbare cijfermateriaal dat de werkloosheid ook bestaat bij deze groep. De afgestudeerden hebben meer dan ooit problemen om hun weg op de arbeidsmarkt te vinden – een probleem dat zelfs prangerender is voor universitair gediplomeerden en gediplomeerden in een opleiding van twee cycli dan voor de gediplomeerden in één cyclus. Anderzijds blijft het aandeel afgestudeerden in het hoger onderwijs in de werkloze bevolking relatief laag in vergelijking met andere categorieën (zie 9.7.).

9.6. Onderwijskundig wetenschappelijk onderzoek

Elk jaar besteedt de minister van Onderwijs ongeveer 100 miljoen BEF aan 'Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek' (OBPWO). In dit kader nemen de wetenschappelijke onderzoeksprojecten meestal twee jaar in beslag en hebben ze betrekking op prioritaire thema's, zoals vastgesteld door de minister van Onderwijs, op voorstel van het departement onderwijs van het Ministerie van de Vlaams Gemeenschap en na advies van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR). In 1997 waren de thema's die prioriteit hadden o.a. de kwaliteit van het onderwijs, het volwassenenonderwijs, de onderwijsfinanciering, de schoolkeuze, een exploratie van het Vlaams onderwijsonderzoek (bron: Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Departement Onderwijs).

In 1997 zijn er 33 onderzoeksvoorstellen ingediend en zijn er tien weerhouden. Het is de bedoeling dat onderzoek en beleid zo goed als mogelijk op elkaar worden afgestemd. Aan de ene kant maken

de onderzoeksprojecten deel uit van het onderwijsbeleid, terwijl aan de andere kant de wetenschappelijke kwaliteit van de onderzoeksprojecten en de vertaling van de resultaten in beleidsadviezen structureel gegarandeerd is. Daartoe worden stuurgroepen voorzien die bestaan uit beleidsmakers, wetenschappelijke experts en mensen die deel uitmaken van het onderwijsveld. Deze commissies volgen de ontwikkeling van het onderzoeksrapport en nemen deel aan de discussie over het eindrapport (bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs).

9.7. Statistieken

Tabel 9.1. Vergelijking van attestering in het secundair onderwijs voor de schooljaren 1991-1992 en 1994-1995 (de tweede en derde graad samengenomen)

	Aantal leerlingen	% A-attest (1)		% B-attest (2)		% C-attest (3)		% uitgestelde beslissingen (4)	
		94-95	91-92	94-95	91-92	94-95	91-92	94-95	91-92
Eerste graad	8.102	80,6	80,0	12,9	12,8	7,0	6,4	2,8	4,9
ASO	6.307	90,3	87,4	5,1	5,2	4,7	7,3	5,0	11,4
TSO	5.599	83,3	81,3	8,4	9,1	8,3	9,4	9,7	13,8
BSO	5.107	88,5	86,7	1,1	1,1	10,4	12,0	5,7	10,0
KSO	1.235	73,0	71,1	7,0	6,6	20,1	22,2	12,6	7,5

(Inspectie Secundair Onderwijs, 1996)

- (1) A-attest: de leerling is geslaagd
- (2) B-attest: de leerling is geslaagd maar op voorwaarde dat hij een andere studierichting neemt
- (3) C-attest: een leerling moet zijn jaar herdoen
- (4) een leerling heeft één of meer herexamens

Tabel 9.2. Proportie schoolverlaters (in percentages) ingeschreven als werkzoekende aan de VDAB naar opleidingsniveau (1)

Opleidingsniveau	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Lager onderwijs	3,7	3,8	4,0	3,7	3,3	3,7
Lager secundair	15,0	13,4	13,3	11,2	9,9	10,3
Hoger secundair	45,9	43,7	47,1	43,4	42,3	43,7
Hogeschoolond.	27,4	31,0	26,5	32,0	34,2	32,2
Universitair ond.	8,0	8,1	9,2	9,7	10,3	10,0

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997)

- (1) % personen met een universitair diploma is heel laag, daar deze groep afgestudeerden relatief makkelijk een job vinden zonder de hulp van de VDAB

Tabel 9.3. Proportie uitschrijvingen (in percentages) van schoolverlaters die zich hebben ingeschreven als werkzoekende aan de VDAB, na één jaar de school te hebben verlaten, naar opleidingsniveau (2)

Opleidingsniveau	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Lager onderwijs	68,3	65,1	58,5	53,2	51,1	48,3
Lager secundair	76,4	72,8	64,1	60,1	59,7	55,6
Hoger secundair	85,0	82,5	78,0	73,8	76,6	73,4
Hogeschoolond.	91,7	89,7	87,5	83,4	85,1	84,0
Universitair ond.	85,8	85,0	83,2	76,6	79,7	78,8

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997)

- (2) De uitschrijvingen kunnen worden gezien als een indicator van de tewerkstellingskansen van schoolverlaters; men schrijft zich meestal pas uit wanneer men een job heeft gevonden. Het gaat hier echter wel altijd enkel over de groep mensen die zich hebben ingeschreven als werkzoekende aan de VDAB.

Tabel 9.4. Proportie uitschrijvingen (in percentages) van schoolverlaters die zich als werkzoekende hebben ingeschreven aan de VDAB, na één jaar de school te hebben verlaten, naar studierichting

Hogeschoolonderwijs van één cyclus	Vrouwen	Mannen
Technisch	78,7	88,7
Paramedisch	91,3	88,5
Economisch	88,1	86,1
Pedagogisch	81,8	78,0
Sociaal	79,9	74,2
Artistiek	60,1	59,4
Hogeschoolonderwijs van twee cycli	Vrouwen	Mannen
Architectuur	71,9	89,7
Industriële wetenschappen	83,0	87,1
Handel en bestuur	84,4	79,2
Productontwikkeling	-	75,0
Vertaalkunde	-	65,4
Kunst	69,4	51,6
Universitair onderwijs	Vrouwen	Mannen
Informatica	-	97,8
Toegepaste wet. (burgerlijk ingenieur)	85,3	91,6
Economische en toegepast econ. wet.	86,3	84,4
Rechten	87,4	75,7
Psychologische en pedagogische wet.	73,8	65,6
Geschiedenis	75,7	41,5

Hoger secundair beroepsonderwijs	Vrouwen	Mannen
Mechanica	53,8	83,2
Voeding	75,5	82,0
Paramedisch	75,5	80,8
Schoonheidszorgen	67,0	80,6
Administratie	69,3	72,4
Kleding	56,8	-
Hoger secundair technisch onderwijs	Vrouwen	Mannen
Mechanica	84,4	89,0
Voeding	81,0	81,3
Administratie	69,1	71,6
Bouw	83,3	69,9
Opvoeding, onderwijs, psychologie	75,1	62,0
Kunst	54,1	52,4

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997)

Hoofdstuk 10. Buitengewoon onderwijs

In België en de Vlaamse Gemeenschap is het onderwijs voor gehandicapte kinderen gescheiden van het reguliere onderwijs georganiseerd. Doch reeds vanaf 1980 was geïntegreerd onderwijs in België mogelijk. De laatste tien jaren wint deze idee van integratie en zelfs van inclusief onderwijs veld (Broekaert, e.a., 1993). Daarenboven is het zo dat door programma's zoals zorgverbreding en onderwijsvoorrrangsbeleid een beleid wordt gevoerd om het gewoon onderwijs zodanig aan te passen dat de uitval van leerlingen wordt tegengegaan. De stap naar het aparte systeem van het buitengewoon onderwijs voor kinderen met een handicap is vaak niet zo groot. Zowel in de Wet op het buitengewoon onderwijs van 6 juli 1970 als in het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 wordt het buitengewoon onderwijs gedefinieerd in termen van de mate waarin het gewoon onderwijs in staat is de totale persoonlijkheidsontwikkeling van de leerlingen te verzekeren. In het laatste decreet luidt dit: "het is het onderwijs dat op grond van een pedagogisch project aangepast onderwijs, opvoeding, verzorging en therapie verstrekt aan leerlingen waarvan de totale persoonlijkheidsontwikkeling tijdelijk of permanent, niet of onvoldoende door het gewoon onderwijs kan verzekerd worden" (Decreet van 25 februari 1997).

10.1. Historisch overzicht

Ofschoon enkele buitengewone scholen reeds een geschiedenis van honderd jaar achter de rug hebben (bv. scholen voor visueel of auditief gehandicapten), werd de gemeenschap zich slechts bewust van haar plicht tegenover de fysiek en mentaal gehandicapten op het moment dat de idee ingeburgerd raakte van het recht op onderwijs voor iedereen (Broekaert, e.a., 1993).

In 1901 richtte Decroly een 'Instituut voor abnormale kinderen' op. Hij schatte dat drie tot vier procent van de schoolbevolking bijzondere noden qua onderwijs had. Voor de zwaar gehandicapten bestonden er in de jaren '30 een aantal instellingen. In 1956 werden er jaren ingericht voor kinderen met een hersenletsel en deze waren verbonden aan normaalscholen. In die tijd liepen - enkel voor het lager onderwijs - ongeveer 6.000 leerlingen school aan dergelijke gespecialiseerde instellingen. Er moet worden opgemerkt dat het Rijksonderwijs toen amper bestond voor deze groep kinderen: 1% van de 17.000 kinderen in 1961 en 9% van de 35.000 kinderen in 1965 waren in rijksscholen ingeschreven.

In 1968 gingen 46.000 leerlingen naar buitengewone scholen. Op dat moment bereikte het Buitengewoon Lager Onderwijs (BLO) haar verzadigingspunt en werd het duidelijk dat twee categorieën door elkaar werden gehaald: enerzijds de kinderen met leermoeilijkheden en anderzijds de gehandicapte kinderen die echt nood hadden aan speciaal onderwijs.

De nood aan een wetgeving m.b.t. onderwijs voor gehandicapte kinderen, kwam meer en meer naar voren. Politieke strubbelingen (in 1965, in 1966 en in 1968) hielden de introductie van een wetsvoorstel tegen tot 1970, om uiteindelijk op 6 juli 1970 te worden goedgekeurd. Het legde het toekomstig beleid vast dat nodig was om aan de onderwijsnoden van gehandicapte kinderen en jongeren te kunnen voldoen; zo definieerde deze wet wie van deze onderwijsvorm kon genieten door de toelatingsprocedures te specificeren voor de leerlingen, alsook de organisatie van de verschillende onderwijsniveaus. Het somde ook de personeelscategorieën op en besliste over het principe van de verschillende overheidsinterventies. Tenslotte werden er ook een aantal raden en commissies opgericht.

10.2. Belangrijke wetgeving voor het buitengewoon onderwijs

- Wet tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving van 29 mei 1959
- Wet op het buitengewoon en geïntegreerd onderwijs van 6 juli 1970
- Koninklijk Besluit houdende omschrijving van de types en de organisatie van het buitengewoon onderwijs en vaststellende de toelatings- en behoudsvoorwaarden in de diverse niveaus van het buitengewoon onderwijs van 28 juni 1978
- Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997

10.3. Onderwijsinrichtingen en alternatieven

De wet van 6 juli 1970 bepaalt dat het buitengewoon onderwijs openstaat voor kinderen en jongeren van 3 tot 21 jaar die in de mogelijkheid verkeren om onderwijs te volgen, maar dit niet kunnen aan een gewone school. Welke ook de aard van de handicap mag zijn, boven een bepaalde graad van handicap kan het gewone onderwijscircuit onmogelijk deze kinderen en jongeren opvangen en zou in die zin de achterstand ten gevolge van de handicap nog worden versterkt. Over het algemeen wordt het buitengewoon onderwijs georganiseerd in scholen die los staan van de gewone scholen; ze zijn wel vaak verbonden met andere sociale en opvoedkundige instellingen voor gehandicapten.

Het KB van 28 juni 1978 (bevestigd in het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997) definieerde de verschillende types buitengewoon onderwijs die overeenstemmen met de aard en graad

van de (hoofd)handicap van een bepaalde groep, alsook de criteria en de toelatingsvoorwaarden tot de verschillende types.

Het buitengewoon onderwijs kan worden georganiseerd in voltijdse scholen, in GON (zie 10.7.) en - in theorie - in het deeltijdse Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) (dit werd echter nooit uitgevoerd); het kan ook de vorm aannemen van thuisonderwijs of afstandsonderwijs. De laatste alternatieven komen echter niet frequent voor.

10.4. Interactie met het gewoon onderwijs

De samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs is vandaag één van de belangrijke thema's in de beleidsdiscussies. De Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) heeft een permanente werkgroep opgericht om dit onderwerp te bespreken. Eén van de voorstellen die onderwerp zijn van discussie betreffen het 'geïntegreerd' of 'inclusief' onderwijs zoals beschreven in de zogenaamde 'Salamanca verklaring' (UNESCO, 1994).

Op dit moment is de samenwerking met het reguliere onderwijs in hoofdzaak driedig. Ten eerste zijn er de contacten binnen het kader van de toelatingsprocedures tot het buitengewoon onderwijs (zie 10.5). Ten tweede is er het zogenaamde Geïntegreerd Onderwijs (GON) (zie 10.7.). Ten derde is er sprake van recente initiatieven die van de regering uitgaan in de vorm van ondersteunende remediëringsprogramma's in het basisonderwijs, om het probleem van mislukking en zittenblijven in het eerste jaar lager onderwijs aan te pakken. Dit zijn de programma's die onder de noemer 'zorgverbreding' vallen; zij richten zich op het gewoon basisonderwijs, maar tegelijk is er sprake van een overdracht van expertise van en interactie met buitengewone scholen. Het Onderwijsvoorrangsbeleid (OVV) is een ander programma dat de uitval uit het gewoon onderwijs poogt tegen te gaan en kan in die zin eveneens omschreven worden als bedoeld voor 'kinderen met speciale noden'.

10.5. Toelatingsvoorwaarden, diagnose en begeleiding

Kinderen met een handicap kunnen in kleuterscholen worden ingeschreven op de leeftijd van 3 jaar, en dit tot 6 jaar, of uitzonderlijk tot de leeftijd van 7 of 8 indien dit als beter voor het kind wordt beoordeeld. Normaliter gaat een leerling vanaf de leeftijd van zes jaar naar de lagere school. De leerling verlaat normaal het lager onderwijs op de leeftijd van 13 jaar, of eventueel op de leeftijd van 14 of 15 jaar. Secundair onderwijs kan worden gevolgd tot de leeftijd van 21 jaar (Wet van 28 juni 1983). Afwijkingen op de leeftijdsgrens van 21 jaar kunnen worden toegestaan op advies van de Commissie voor Advies voor het Buitengewoon Onderwijs (CABO).

De Wet van 6 juli 1970 en het KB van 28 juni 1978 - overgenomen in het Decreet van 25 februari 1997 - regelen gedetailleerd de toelatingsvoorwaarden voor het buitengewoon onderwijs. Terwijl de toelatingsprocedure min of meer dezelfde is als voor het gewoon onderwijs qua leeftijdsvoorwaarden, vraagt een inschrijving in een instelling voor buitengewoon onderwijs ook steeds om een inschrijvingsverslag; dit document specificceert het onderwijstype (in het geval van het buitengewoon basisonderwijs) en het onderwijstype en onderwijsvorm (in het geval van buitengewoon secundair onderwijs) overeenkomstig de handicap en de bijzondere noden van de leerling.

Het inschrijvingsverslag bestaat uit twee delen: enerzijds een attest met informatie over het onderwijstype en/of de onderwijsvorm en het onderwijsniveau dat het kind volgt; anderzijds is er het verantwoordingsprotocol waarin verslag wordt gedaan van het multidisciplinair onderzoek en waarin het afgeleverde attest wordt verantwoord. Dergelijk onderzoek moet bestaan uit een medisch, psychologisch, pedagogisch en een sociaal onderzoek. Dit multidisciplinair onderzoek wordt uitgevoerd door het PMS-centrum, dat door de overheid hiervoor aangesteld is. Voor de types 5, 6 en 7 wordt het medisch onderzoek uitgevoerd door een geneeskundig specialist erkend door de minister van Gezondheid. Het attest wordt aan de ouders uitgereikt, wat hen toelaat om het kind in een school van hun keuze in te schrijven die het specifieke type en/of onderwijsvorm (in het geval van het secundair onderwijs) van buitengewoon onderwijs organiseert. Het attest wordt hen teruggegeven wanneer het kind de school verlaat (Broekaert, e.a., 1993).

Een kopie van het verantwoordingsprotocol wordt naar de onderwijsinstelling gezonden na de inschrijving van het kind, wat de klassenraad toelaat om de leerling in de meest geschikte klasgroep te plaatsen en, samen met het PMS, de doelstellingen op te stellen die moeten worden bereikt alsook een onderwijsprogramma uit te werken in overeenstemming met de aard en de graad van de handicap van de leerlingen.

In bepaalde gevallen is een bijkomend advies vereist alvorens een leerling wordt toegelaten tot een buitengewone school. Hiertoe is een Commissie van Advies voor het Buitengewoon Onderwijs (CABO) opgericht in elke provincie door het besluit van de Vlaamse regering van 22 juli 1993. Deze commissies zijn bevoegd om (Besluit van de Vlaamse regering van 24 juni 1997):

- een gemotiveerde beslissing te nemen over een tijdelijke of permanente vrijstelling van de leerplicht voor een jongere of de opheffing van deze vrijstelling;
- advies te geven over een overplaatsing van een leerling ingeschreven in een gewone school naar een buitengewone school;
- advies te geven over een overplaatsing van een leerling ingeschreven in het buitengewoon onderwijs naar het gewoon onderwijs;

- advies te geven over een overplaatsing van een leerling naar een andere buitengewone school waar een geschikter niveau, type of opleidingsvorm van buitengewoon onderwijs wordt georganiseerd;
- advies te geven over het recht op permanent onderwijs aan huis.

Naast de ouders en de meerderjarige persoon met een handicap of zijn wettelijk vertegenwoordiger, kan ook een lid van de inspectie, een directeur of een arts belast met het medisch schooltoezicht om advies vragen. Indien de ouders of de meerderjarige met een handicap weigeren samen te werken of helemaal niet akkoord gaan met de beslissing van het CABO is er een beroepsprocedure mogelijk. Eventueel kan het verwerpen door de ouders of de gehandicapte meerderjarige van de definitieve beslissing van het CABO, leiden tot een rechtszitting voor de jeugdrechtbank.

10.6. Niveaus en leeftijdsgroepen

Het buitengewoon onderwijs wordt georganiseerd voor de niveaus kleuter-, lager en secundair onderwijs. Type 1 en type 8 bestaan echter niet in het buitengewoon kleuteronderwijs. Ook is er geen Buitengewoon Secundair Onderwijs (BUSO) voorzien voor jongeren uit het type 8. Sommige kinderen bevinden zich in het speciale regime van het Geïntegreerd Onderwijs (GON) (Broekaert, e.a., 1993).

De buitengewone scholen krijgen een pakket lestijden om de eigenlijke onderwijstaak en de therapeutische taken te vervullen. Dergelijk pakket wordt berekend op basis van het aantal ingeschreven leerlingen. Het schoolbestuur beslist over de indeling van de leerlingen in pedagogische eenheden binnen de onderwijstypes en opleidingsvormen.

De structuur van het kleuter- en lager onderwijs is gelijkaardig, buiten type 1 en type 8 die niet op het niveau van het kleuteronderwijs bestaan.

Op het niveau van de lagere school zijn er acht types van buitengewoon onderwijs gedefinieerd, met de bedoeling om zo goed mogelijk aan de algemene en individuele noden van de kinderen en jongeren te beantwoorden (Wet van 6 juli 1970):

- type 1 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met een lichte mentale handicap;
- type 2 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met een middelmatige en/of zware mentale handicap;
- type 3 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met zware emotionele en/of gedragsproblemen;
- type 4 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met (een) fysieke handicap(s);
- type 5 is toegankelijk voor zieke (gehospitaliseerde) kinderen en jongeren;
- type 6 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met een visuele handicap;

- type 7 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met een auditieve handicap;
- type 8 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met ernstige leermoeilijkheden.

Op het niveau van het secundair onderwijs worden bijkomend vier opleidingsvormen georganiseerd die leerlingen van verschillende types - zoals op het niveau van het basisonderwijs is gedefinieerd - kunnen samenbrengen, overeenkomstig de aard en graad van hun handicap. De schooljaren in het buitengewoon secundair onderwijs zijn zelden vergelijkbaar met deze in het gewoon secundair onderwijs. Een leerling gaat immers slechts naar het volgende jaar wanneer hij er klaar voor lijkt te zijn. Een overstap van het gewoon naar het buitengewoon secundair onderwijs is altijd mogelijk, zelfs tijdens het schooljaar.

'Opleidingsvorm 1' (OV1) is van toepassing op leerlingen voor wie een individueel zelfstandig leven niet mogelijk is. Dit type opleiding gebeurt meestal aan een dagcentrum of een beschermde woonvoorziening. Het bestaat uit één enkel deel van minstens vier studie jaren en is toegankelijk voor jongeren met een attest voor type 2, 3, 4, 6 of 7 (Broekaert, e.a., 1993).

'Opleidingsvorm 2' (OV2) is bedoeld voor kinderen die, beschikkend over een zekere mate aan sociale zelfredzaamheid, een opleiding kunnen krijgen om hen voor te bereiden op een arbeidsleven in een beschermde arbeids- en leefomgeving. Dergelijke opleidingsvorm bestaat uit twee delen die elk minimum twee studie jaren omvatten. OV2 staat open voor leerlingen met een attest voor type 2, 3, 4, 6 of 7 (Broekaert, e.a., 1993).

'Opleidingsvorm 3' (OV3) is bedoeld voor leerlingen die bekwaam zijn om een beroepsopleiding te volgen, die voorbereidt op een job in een normale werkomgeving. Dergelijke opleidingsvorm heeft aandacht voor het onderwijzen van algemene kennis, sociale en beroepsvaardigheden. Over het algemeen wordt het beschouwd als 'beroepssecundair onderwijs' dat op een speciale manier wordt georganiseerd. Het bestaat uit een observatiefase van één jaar en een opleidingsfase die vier jaar duurt en staat open voor leerlingen met een attest voor type 1, 3, 4, 6 of 7. Het uiteindelijke doel van deze opleidingsvorm is de opvoeding van jongeren met speciale behoeften tot een onafhankelijk leven en hun integratie in een normale werkomgeving (Broekaert, e.a., 1993). Sommige opleidingen zullen worden gewijzigd in de context van de toekomstige hervorming van het secundair onderwijs (zie hoofdstuk 5).

'Opleidingsvorm 4' staat open voor leerlingen wiens intellectuele capaciteiten voldoende zijn om onderwijsprogramma's van het gewoon onderwijs te volgen, waarbij onderwijsmethoden en -regelingen zijn aangepast aan hun specifieke handicap. Zij hebben een attest voor type 3, 4, 5, 6 of 7. De lesroosters van deze opleidingsvorm zijn exact dezelfde als die van de corresponderende gewone scholen, daar deze opleidingsvorm verplicht is een structuur te hebben identiek aan die van het secundair onderwijs. De leerlingen kunnen dus het gewone onderwijsaanbod zoals beschreven

in 5.3.1. volgen. Daarenboven worden dezelfde diploma's en attesten uitgereikt. Er worden slechts weinig leerlingen aangetrokken door deze opleidingsvorm. Het streven naar een zo optimaal mogelijke integratie en het daarmee samenhangende Geïntegreerd Onderwijs heeft immers tot gevolg dat leerlingen zonder mentale handicap meestal gewoon secundair onderwijs volgen. Bovendien is het zeer moeilijk om voor het toch eerder beperkt aantal in aanmerking komende jongeren een voldoende ruime waaier van studierichtingen aan te bieden (Broekaert, e.a., 1993).

10.7. Geïntegreerd Onderwijs (GON)

Het geïntegreerd onderwijs is een samenwerkingsvorm tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs, die bepaalde kinderen of jongeren, die normaal naar buitengewone scholen zouden gaan, toelaat om in het gewoon onderwijs te participeren. Recent zijn de vele positieve kanten van deze nieuwe onderwijsvorm beschreven, maar het is voorlopig nog te vroeg om een kwantitatieve en kwalitatieve evaluatie van deze nieuwe onderwijsvorm te maken.

Een aanpassing van de wet van 1970 in 1986 richtte het raamwerk van het Geïntegreerd Onderwijs (GON) op dat verder diende te worden ingevuld door uitvoeringsbesluiten – in 1980 was het als experiment geïntroduceerd. Ondertussen zijn een aantal partiële of complete integratiemethoden met ondersteuningsmaatregelen vastgelegd via een omzendbrief. Recent heeft de minister van Onderwijs het initiatief genomen om bij decreet het recht op GON van elk kind met bijzondere noden te verankeren (indien aan bepaalde voorwaarden is voldaan), met name in het Decreet betreffende het onderwijs VII van 8 juli 1996.

Het Decreet betreffende het onderwijs VIII van 15 juli 1997 voorziet GON voor het basis- en secundair onderwijs, alsook voor het onderwijs op hogeschoolniveau.

Het GON betekent een aanzienlijke stap voorwaarts naar de integratie van het buitengewoon onderwijs in het gewoon onderwijs. Kinderen met een handicap en/of leermoeilijkheden kunnen aan gewone scholen school lopen, tijdelijk of permanent, gedeeltelijk of volledig. Bijkomende lestijden en/of bijkomende uren en/of bijkomende middelen worden voorzien om een dergelijke integratie te realiseren. Naast de toelatingsvoorwaarden voor het bijzonder onderwijs moeten bijkomende voorwaarden worden vervuld. Een attest Geïntegreerd Onderwijs, uitgereikt door het hoofd van het PMS-centrum is vereist, dat de aard van de integratie specificeert en de aard en graad van de handicap van de leerling. Verder is er een plan Geïntegreerd Onderwijs nodig voor de voorbereiding en evaluatie van de integratie van de leerling met een handicap in het gewoon onderwijs. Dit plan is het resultaat van het overleg bij consensus tussen de leerling en/of zijn ouders, de directeurs van de betrokken scholen die gewoon en buitengewoon onderwijs aanbieden,

een vertegenwoordiger van het onderwijzend personeel en de directeurs van de betrokken PMS-centra (Decreet van 15 juli 1997).

Het GON heeft de bedoeling om de opvoedkundige mogelijkheden van het gewoon en het buitengewoon onderwijs te combineren. Er is sprake van een volledige of gedeeltelijke integratie naargelang de leerling alle of minstens gedurende twee halve dagen les volgt in het gewoon onderwijs. Een permanente integratie bestrijkt een volledig schooljaar, anders is er sprake van een tijdelijke integratie (Vanhoof, 1997). In het kader van het GON zijn er drie mogelijkheden: de begeleiding van een leerkracht of leerkrachtenteam in het gewoon onderwijs, een financiële compensatie voor de dienstverlenende buitengewone school, en/of de toekenning van een les- of urenpakket aan de dienstverlenende buitengewone school met het oog op het verschaffen van opvoedkundige en paramedische begeleiding aan de leerling (Masschelein, e.a., 1996).

In het kader van 'zorgverbreding' bestaat de mogelijkheid om de lestijden over te plaatsen van het gewoon naar het buitengewoon onderwijs. Dit geeft de gewone scholen de mogelijkheid om de expertise van het personeel van het buitengewoon onderwijs aan te wenden.

Voor het hoger onderwijs zijn gelijkaardige voorwaarden en regelingen van kracht, ofschoon er geen scholen voor buitengewoon hoger onderwijs bestaan. Dus de student participeert enkel in het gewoon hogescholenonderwijs met de nodige aanpassingen en begeleiding die karakteristiek zijn voor het GON.

In de periode 1990-1996 is het aantal leerlingen in het GON gestegen van 524 naar 804 in het basisonderwijs en van 202 naar 304 in het secundair onderwijs. Deze groei is duidelijk sterker dan de kwantitatieve groei van het buitengewoon onderwijs voor die periode. In dezelfde periode heeft het buitengewoon basisonderwijs een groei gekend van 4.440 leerlingen (+24,5%) en het buitengewoon secundair onderwijs een groei van 1.657 leerlingen (+12,1%) (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1997).

10.8. Leerkrachten en ander personeel

Inzake arbeidsvoorwaarden is het wetgevend kader zoals beschreven in deel 8.2. van toepassing. Naast het bestuurs- en onderwijzend personeel en het opvoedend hulppersoneel, dat een zelfde opleiding heeft genoten als in het gewoon onderwijs, - en het administratief en meesters-, vak- en dienstpersoneel - is er in de sector van het bijzonder onderwijs ook sprake van paramedisch en medisch personeel (arts, kinesitherapeut, logopedist, verpleegkundige,...), psychologen, orthopedagogen en maatschappelijk werkers. Aan buitengewone basisscholen is het nu mogelijk om orthopedagogen, psychologen, ergotherapeuten en maatschappelijk werkers aan te werven. Deze disciplines mochten tot voor het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 niet uit het toegewezen

urenpakket worden geput. De kwalificaties van deze beroepscategorieën zijn, voor zover ze ook in beide vormen van onderwijs bestaan, identiek aan deze van het gewoon onderwijs. Stapsgewijs is er echter een aanvullende opleiding geïntroduceerd, dankzij de bijkomende toekenning van middelen, die uitzicht geeft op een specifieke kwalificatie toegevoegd aan de basiskwalificaties die vereist zijn in het gewoon onderwijs. Voor leerkrachten die al in het buitengewoon onderwijs staan – ofschoon niet enkel voor hen – wordt een speciaal nascholingsprogramma georganiseerd. Dit programma wordt afgerond met een getuigschrift. Dit nascholingsprogramma is binnen het Decreet van 16 april 1996 geïntegreerd in het kader van de voortgezette opleidingen.

10.9. Leerplan, vakken en lessenrooster

De organisatie van het schooljaar, de schoolweek en –dag is vergelijkbaar met deze van de overeenstemmende onderwijsniveaus, zoals beschreven in hoofdstuk 2 (zie 2.9.), ofschoon de dagactiviteiten meer op de individuele noden van de leerlingen zijn georiënteerd. Naargelang het betrokken onderwijsniveau is er een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de verschillende aspecten en de relatieve belangrijkheid van de verschillende onderwijsactiviteiten: o.a. sociale vorming, lichamelijke opvoeding, godsdienst/zedenleer, compensatietechnieken om te leren omgaan met specifieke handicaps, taal, wiskunde, beroepsgerichte vorming, arbeidsgeschiktmaking, activiteiten voor de bevordering van de senso-motoriek,... De doelstellingen hieromtrent zijn bekrachtigd door het Besluit van de Vlaamse regering van 27 juni 1990.

Net als voor de gewone onderwijsniveaus ontwikkelt de DVO ontwikkelingsdoelen. De buitengewone school zal in overleg met de ouders voor elk kind een selectie maken uit de lijst van ontwikkelingsdoelen. De selectie van deze ontwikkelingsdoelen moet worden neergeschreven en uitgewerkt in een handelingsplan.

Binnen elke pedagogische eenheid (een leerlingengroep binnen een type en/of onderwijsvorm) is er nog een verdere differentiëring mogelijk. Voor iedere leerling wordt immers, samen met het begeleidende PMS-centrum, een handelingsplan opgemaakt. Dat is een stap-voor-stap programma op maat van de leerling. Daarin wordt aangegeven wat en hoe de leerling zal leren en hoe dat zal worden aangepakt. De doelstellingen worden duidelijk afgebakend en er wordt gestipuleerd wanneer ze moeten worden bereikt. Het handelingsplan, dat voortdurend kan worden aangepast aan de reële en haalbare evolutie van de leerling, vormt een dagelijkse leidraad voor de leerkrachten en paramedici. Alle individuele handelingsplannen passen in een groepswerkplan voor de pedagogische eenheid waarin de leerling de lessen volgt. Die groepsplannen worden op hun beurt geordend en op elkaar afgestemd in een schoolwerkplan waarin de school haar eigen accenten legt (zie ook 2.5.3.1.) (Broekaert, e.a., 1993).

10.10. Onderwijsmethoden en leerlingenbeoordeling

De onderwijsmethoden zijn sterk geïndividualiseerd in het buitengewoon onderwijs. Voor elk kind moet een handelingsplan worden uitgewerkt (zie 2.5.3.1.). De beslissingen omtrent onderwijsmethoden ressorteren onder de vrijheid van de inrichtende machten.

De leerlingenbeoordeling en de begeleiding van leerlingen zijn sterk met elkaar verweven. In het buitengewoon onderwijs heeft de beoordeling hoofdzakelijk een vormend karakter. De klassenraad die wordt bijgestaan door de PMS-centra, neemt beslissingen m.b.t. de samenstelling van de klassen, of een bepaalde leerling in een bepaalde leerlingengroep moet blijven, en omtrent de overgang van leerlingen naar andere klassen of naar een bepaald onderwijstype of -vorm.

10.11. Diploma en band met de arbeidsmarkt

In het buitengewoon onderwijs worden dezelfde attesten en diploma's uitgereikt als in het gewoon lager en secundair onderwijs. Hetzelfde geldt voor de attesten van deelname, vooral voor de beroepsgerichte programma's op secundair niveau.

Een aantal projecten zijn met de steun van het Europees Sociaal Fonds opgezet. Zij zijn bedoeld om de integratie op de arbeidsmarkt van leerlingen, die de OV3 hebben afgerond, te bevorderen. Over het algemeen kan de positie van de leerlingen uit de OV3 zwak worden genoemd, vooral in tijden van economische crisis en onstabiele arbeidsmarktvoorwaarden.

Recent zijn initiatieven genomen om de OV3-getuigschriften en de getuigschriften van het gewoon beroepsonderwijs dichter bij elkaar te brengen. De bedoeling is om de OV3-getuigschriften te structureren als modulaire delen van een gewoon diploma uit het beroepsonderwijs. Dit zou niet uitsluitend een meer juiste beoordeling van de geleerde vaardigheden door werkgevers moeten bewerkstelligen, maar ook nieuwe wegen openen voor bijscholing.

De leerlingen van OV1 en OV2 komen niet op de gewone arbeidsmarkt terecht. Voor de leerlingen uit OV4 is geen speciale regeling voorzien; zij komen net zoals alle anderen op de arbeidsmarkt terecht. Grotere bedrijven zijn bij wet verplicht om minstens enkele personen met een handicap in dienst te nemen (afhankelijk van het aantal werknemers in het bedrijf). Zo vinden bijvoorbeeld personen met een visuele handicap werk als telefonist(e). De nieuwe computertechnologie maakt voor personen met een handicap de toegang mogelijk tot nieuwe jobs.

10.12. Andere organisatiestructuren

Er bestaan geen officiële alternatieven voor het hierboven beschreven buitengewoon onderwijs. Enkel voor kinderen met zeer zware handicaps bestaan er andere onderwijsvormen die zich buiten het officiële onderwijssysteem bevinden. Het gaat hier om kinderen die zijn vrijgesteld van de bepalingen die de wet op de leerplicht oplegt. De meesten van hen worden opgevoed in speciale gehandicapteninstellingen.

10.13. Statistieken

De leerkracht-leerlingverhouding bedraagt voor het schooljaar 1996-1997 5,8 voor het buitengewoon kleuter- en lager onderwijs en 3,7 voor het buitengewoon secundair onderwijs (eigen berekening).

Tabel 10.1. Aantal leerlingen in buitengewoon kleuteronderwijs naargelang van het type (schooljaar 1996-1997)

	T2	T3	T4	T5	T6	T7
Officieel onderwijs	332	13	68	-	7	0
Gesubsidieerd vrij onderwijs	617	124	191	-	28	286
Gesubsidieerd officieel onderwijs	65	19	14	-	10	10
Totaal	1.014	156	273	-	45	296
Algemeen totaal: 1.784						

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 10.2. *Aantal leerlingen in het buitengewoon lager onderwijs naargelang van het type (1996-1997)*

	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8
Officieel onderwijs	1.927	607	114	211	-	13	0	1.436
Gesubsidieerd vrij onderwijs	6.125	1.745	823	466	-	95	343	5.269
Gesubsidieerd officieel onderwijs	1.954	192	99	27	-	21	20	1.634
Totaal	10.006	2.544	1.036	704	-	129	363	8.339
Algemeen totaal: 23.121								

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 10.3. *Aantal leerlingen in het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) naar opleidingsvorm (1996-1997)*

	OV1	OV2	OV3	OV4
Officieel onderwijs	375	541	1.963	0
Gesubsidieerd vrij onderwijs	1.290	1.335	7.161	176
Gesubsidieerd officieel onderwijs	157	234	2.242	74
Totaal	1.822	2.110	11.366	250
Algemeen totaal : 15.548				

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 10.4. *Aantal leerlingen in opleidingsvorm 1 naar type (1996-1997)*

	T2	T4	T6
Officieel onderwijs	252	113	0
Gesubsidieerd vrij onderwijs	959	302	29
Gesubsidieerd officieel onderwijs	131	26	0
Totaal	1.342	451	29

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 10.5. Aantal leerlingen in opleidingsvorm 2 naar type (1996-1997)

	T1	T2	T3	T4	T6	T7
Officieel onderwijs	0	433	4	94	10	0
Gesubsidieerd vrij onderwijs	0	1.056	18	126	103	32
Gesubsidieerd officieel onderwijs	0	220	0	2	6	6
Totaal	0	1.709	22	222	119	38

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 10.6. Aantal leerlingen in opleidingsvorm 3 naar type (1996-1997)

	T1	T3	T4	T6	T7
Officieel onderwijs	1.840	76	47	0	0
Gesubsidieerd vrij onderwijs	6.354	578	24	33	166
Gesubsidieerd officieel onderwijs	2.068	117	14	13	30
Totaal	10.268	771	85	46	196

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 10.7. Aantal leerlingen in opleidingsvorm 4 naar type (1996-1997)

	T3	T4	T6
Officieel onderwijs	0	0	0
Gesubsidieerd vrij onderwijs	0	142	34
Gesubsidieerd officieel onderwijs	74	0	0
Totaal	74	142	34

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 10.8. Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon kleuteronderwijs

Jaar	Officieel onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
80-81	190	909	225	1.324
81-82	183	948	264	1.395
82-83	186	865	139	1.190
83-84	177	881	152	1.210
84-85	177	881	147	1.205
85-86	177	820	141	1.138
86-87	184	856	129	1.169
87-88	204	882	149	1.235
88-89	222	975	142	1.339
89-90	249	974	183	1.406
90-91	268	944	193	1.405
91-92	319	1.104	192	1.615
92-93	317	1.179	176	1.672
93-94	340	1.234	215	1.789
94-95	388	1.282	191	1.861
95-96	425	1.306	216	1.947
96-97	420	1.246	118	1.784

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 10.9. *Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon lager onderwijs (BLO)*

Jaar	Officieel onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
80-81	2.910	13.275	3.044	19.229
81-82	2.724	12.648	3.082	18.454
82-83	2.647	11.962	3.099	17.708
83-84	2.608	11.537	2.963	17.108
84-85	2.443	10.985	2.626	16.054
85-86	2.460	10.889	2.637	15.986
86-87	2.515	10.780	2.620	15.915
87-88	2.592	11.086	2.672	16.350
88-89	2.684	11.587	2.777	17.048
89-90	2.780	11.722	2.929	17.431
90-91	3.013	12.250	3.175	18.438
91-92	3.362	13.134	3.632	20.128
92-93	3.576	13.449	3.754	20.779
93-94	3.640	13.847	3.896	21.383
94-95	3.932	14.154	3.984	22.070
95-96	4.123	14.646	4.058	22.827
96-97	4.308	14.866	3.947	23.121

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 10.10. *Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO)*

Jaar	Officieel onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
80-81	1.910	9.553	2.689	14.152
81-82	2.193	10.306	3.016	15.515
82-83	2.259	10.462	3.152	15.873
83-84	2.518	10.644	3.238	16.400
84-85	2.661	10.623	3.207	16.491
85-86	2.704	10.404	3.124	16.232
86-87	2.721	10.190	3.122	16.033
87-88	2.727	9.907	3.105	15.739
88-89	2.751	9.763	2.625	15.139
89-90	2.637	9.052	2.789	14.478
90-91	2.543	8.650	2.641	13.834
91-92	2.518	8.893	2.647	14.085
92-93	2.580	9.153	2.673	14.405
93-94	2.664	9.407	2.668	14.437
94-95	2.685	9.705	2.750	15.140
95-96	2.771	10.046	2.720	15.537
96-97	2.879	9.962	2.707	15.548

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997a)

Tabel 10.11. Aantal scholen in het buitengewoon onderwijs (1996-1997) (1)

	Officieel onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd Officieel onderwijs
Kleuteronderwijs	24	62	10
Lager onderwijs	32	131	35
Secundair onderwijs	17	78	23

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1997)

- (1) Opmerking: sommige instellingen worden twee keer in deze tabel geteld: een aantal instellingen biedt zowel buitengewoon kleuter- als lager onderwijs aan. In het schooljaar 1997-1998 is er geen enkele school die enkel buitengewoon kleuteronderwijs aanbiedt.

Hoofdstuk 11. Internationale aspecten van onderwijs in Vlaanderen

Deelname aan internationale programma's is voor het onderwijs in Vlaanderen reeds lange tijd een belangrijke zaak. In dit hoofdstuk wordt een beknopt overzicht gegeven van de wijze waarop dit gerealiseerd wordt. Twee belangrijke componenten kunnen worden onderscheiden: de participatie aan de onderwijs- en opleidingsprogramma's van de Europese Unie enerzijds en andere bilaterale en multilaterale samenwerkingsvormen anderzijds.

11.1. Europese invloed op het Vlaams onderwijssysteem

De Europese regelgeving (bv. vrij verkeer van personen, non-discriminatie EU-burgers) is duidelijk geïntegreerd in de recente Vlaamse onderwijswetgeving. Een deel van die wetgeving werd ook aangepast om een optimale participatie aan de onderwijs- en opleidingsprogramma's van de Europese Unie mogelijk te maken.

De hervorming van het hoger onderwijs buiten de universiteit van 1994 beoogde o.a. een verbetering van de participatie van de hogescholen in internationale programma's. Elke universiteit en hogeschool heeft een Dienst Internationale Betrekkingen opgericht om de uitbouw van internationale contacten en relaties administratief te ondersteunen. Door de oprichting van de Vereniging Internationalisering Hoger Onderwijs in 1994 hebben de hogescholen zich verenigd om op een betere manier te kunnen inspelen op een hele reeks bestaande mogelijkheden. De introductie van enkele principes van het Europese ECTS-systeem (European Credit Transfer System) in de regelingen die van toepassing zijn op het hoger onderwijs (universiteit inbegrepen), maakt een aanpassing aan de studieprogramma's van de instellingen in andere Europese landen eenvoudiger en is een belangrijk instrument voor de erkenning van studiepunten. In de Decreten op de universiteiten (12 juni 1991) en hogescholen (13 juli 1994) is bijv. de mogelijkheid voorzien om delen van de opleidingen in een vreemde taal te volgen alsook om opleidingen die aan buitenlandse instellingen zijn gevolgd als equivalent te erkennen in het kader van Europese actieprogramma's (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1996a). Het volgen van opleidingen in een vreemde taal is bijvoorbeeld voorzien voor opleidingen in een vreemde taal, voor delen van opleidingen in de tweede cyclus waar een buitenlandse gasthoogleraar doceert, postacademische vorming of posthogeschoolvorming. Aan de universiteiten kunnen de studenten van tweede cyclus tot twintig procent van hun opleidingsonderdelen in een andere taal volgen, maar zij hebben steeds het recht om hun examen in het Nederlands af te leggen.

Verder moet er worden opgemerkt dat Vlaanderen een aantal tendenzen volgt op internationaal niveau. Vlaanderen heeft een internationale dimensie in haar systeem van kwaliteitscontrole ingebouwd. In samenwerking met Nederland evalueren visitatiecommissies, bestaande uit experts van beide landen, de studiegebieden van het universitair onderwijs die zowel in Vlaanderen als in Nederland worden aangeboden. Er is ook sprake van samenwerking met Nederland op het vlak van doorlichting op de andere onderwijsniveaus (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1996a).

11.2. Europese programma's

De onderwijs- en opleidingsprogramma's van de Europese Unie bestaan uit een drieluik: Socrates, Leonardo Da Vinci en Jeugd van Europa. Op initiatief van de Europese Commissie en goedgekeurd door het Europese parlement en de Raad van de Europese Unie, is voor de periode 1995-1999 het gemeenschappelijk actieprogramma Socrates opgesteld. Dit programma omvat de volgende actiegebieden (Europese Commissie, 1996):

- hoger onderwijs (Erasmus);
- lager en secundair onderwijs (Comenius);
- transversale acties in de volgende gebieden:
  - talenkennis in de Unie (Lingua);
  - open en afstandsonderwijs;
  - volwassenenonderwijs;
  - uitwisseling van informatie en ervaringen (Eurydice, Arion, NARIC).

Het Socrates-programma hergroepeert en herorganiseert de vroegere Europese onderwijsinitiatieven.

Daarnaast worden de bestaande initiatieven voor het technisch en beroepsonderwijs apart gegroepeerd onder de naam Leonardo Da Vinci. Dit programma beoogt de ontwikkeling van de Europese dimensie in het beroeps- en technisch onderwijs en de verbetering van de kwaliteit, het innoverend vermogen en de toegankelijkheid van de beroepsopleidingssystemen en -voorzieningen in de participerende landen. Transnationale partnerschapprojecten, transnationale uitwisselingen, transnationale onderzoeken en analyses worden gesubsidieerd binnen dit programma. Het is de bedoeling dat Socrates en Leonardo Da Vinci complementair zijn op het operationele niveau.

Het Besluit van de Vlaamse regering van 24 oktober 1996 richt het Socrates-comité op, een beleidsadviserend comité bijgestaan door drie subcomités (één voor het hoger onderwijs, één voor het schoolonderwijs en één voor talenkennis), die tot doel hebben een optimale participatie van Vlaanderen in het Socrates-programma te garanderen en die de verschillende acties opvolgen. Dit comité

moet ook aandacht schenken aan het globale Vlaamse beleid inzake de onderwijssamenwerking op Europees vlak en de coherentie met andere Europese acties en programma's in het bijzonder. Het geeft advies over de opvolging van het Socrates-programma en is verantwoordelijk voor de verdeling van informatie in verband met dit programma in het onderwijsveld. Dit comité bewerkstelligt de Europese dimensie in het volwassenenonderwijs en de uitwisseling van informatie en ervaringen, het draagt bij tot voorstellen i.v.m. acties in Vlaanderen voor de invulling of ondersteuning van het Socrates-programma. De sub-comités kunnen advies geven omtrent de uitvoering en opvolging van de betreffende acties.

De implementatie van het Socrates-programma in de Vlaamse Gemeenschap wordt gecoördineerd door een eenheid binnen het departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, met name het Vlaams Socrates-Agentschap. Het Vlaamse Lingua-Agentschap is geïntegreerd binnen de administratie Secundair Onderwijs binnen het departement Onderwijs, maar coördineert de verschillende Socrates/Lingua-acties voor alle onderwijsniveaus. Daarnaast bestaat er ook een Vlaams Comenius-Agentschap binnen het departement Onderwijs. Voor het Leonardo Da Vinci-programma is een agentschap opgericht in samenwerking tussen het departement Onderwijs, de VDAB en het VIZO, met name het Leonardo Da Vinci-Agentschap.

Daarnaast is er ook sprake van het Youth For Europe-programma dat steun voorziet voor een hele waaier van jongerenactiviteiten met vormingsaspecten buiten het eigenlijke onderwijssysteem. Dit programma richt zich op projecten in de sector van het jeugdwerk en beoogt een stimulering van internationale interactie en samenwerking tussen Europese jongeren en organisaties in het veld van het jeugdwerk.

11.3. Bilaterale en multilaterale samenwerking

In de periode 1994-1996 heeft het departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap samengewerkt met zo'n 40 landen. De bilaterale samenwerking kan worden onderverdeeld in drie componenten. Eerst en vooral is er de samenwerking met Nederland. Sinds 1990 wordt de samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland in het onderwijsveld georganiseerd onder de zogenaamde 'GENT-akkoorden'. De eerste Gent-akkoorden (Gent-1 en Gent-2) hadden enkel betrekking op het hoger onderwijs. In de latere akkoorden (Gent-3 en Gent-4) werden alle onderwijsniveaus betrokken. De acties bestaan uit seminars, de ontwikkeling van samenwerking tussen onderwijsinstellingen, gezamenlijke studies en publicaties, uitwisseling van goede onderwijskundige praktijken en informatie. De thema's die worden behandeld zijn: de mobiliteitsproblematiek, samenwerking op het vlak van nieuwe technologieën, gezamenlijke studieprogramma's, de erkenning van diploma's.

In 1995 is het GROS (Grensoverschrijdende samenwerking)-project met Nederland van start gegaan op het niveau van het lager en secundair onderwijs. In deze projecten wordt de uitwisseling van klassen opgezet. De leerkrachten ontvangen beurzen van de Vlaamse Gemeenschap voor de voorbereiding en opvolging van deze uitwisselingen.

Om een aantal aangelegenheden m.b.t. de Nederlandse taal, waaronder taalvorming en –onderwijs gezamenlijk aan te pakken, hebben Nederland en de Vlaamse Gemeenschap de Nederlandse Taal-unie opgericht; dit supranationaal orgaan geeft de mogelijkheid om op internationaal niveau als één taalgemeenschap te handelen (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1996a).

In 1995 hebben Vlaanderen, Nederland en de aangrenzende Duitse Länder Nordrhein-Westfalen, Niedersachsen en Bremen een akkoord afgesloten om de wederzijdse samenwerking te stimuleren met het oog op de inrichting van één grote open onderwijsruimte (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1996a).

Daarnaast zijn er samenwerkingsverbanden met prioritaire landen als Rusland, Oekraïne, China, Zuid-Afrika, Vietnam, Tsjechië en Slowakije, met als algemene doelstellingen de reorganisatie of verbetering van het onderwijssysteem in landen die worden geconfronteerd met ingrijpende processen van verandering (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1996a).

Er is ook samenwerking mogelijk in het kader van culturele akkoorden en samenwerkingsakkoorden. Meer dan 30 akkoorden zijn afgesloten. Een dergelijke samenwerking heeft betrekking op alle onderwijsniveaus, maar het meest intens op het vlak van hoger onderwijs. Het omvat specialisatie- en onderzoeksbeurzen voor studenten uit een post-academische opleiding in het hoger onderwijs, de uitwisseling van hoogleraren en docenten, de organisatie van lessen vreemde talen aan de Vlaamse universiteiten,... Wat betreft de andere niveaus is er bv. sprake van de uitwisseling van experts en ambtenaren of samenwerkingsprojecten tussen onderwijsinstellingen en leerkrachtenstages (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1996a).

Naast deze bilaterale samenwerkingsakkoorden participeert het departement Onderwijs ook in de werking van multilaterale organisaties, hoofdzakelijk op projectmatige basis. Binnen de OESO participeert het departement in verschillende lopende of nieuwe projecten van het CERI (Centre for Educational Research and Innovation) zoals:

- doorlichting van ons onderwijssysteem;
- school- en milieu-educatie;
- overgang school-arbeid;
- financiering levenslang leren;

-...

Wat de Raad van Europa betreft, participeert het departement Onderwijs in de activiteiten van de CDCC (Comité Directeur pour la Coopération Culturelle) en de daaronder ressorterende subcomités voor projecten als:

- mensenrechten, democratie en tolerantie;
- Eudised (databank voor onderwijsonderzoek);
- juridische hulp aan de landen van Centraal- en Oost-Europa.

Tenslotte was het departement Onderwijs vertegenwoordigd op de Internationale Conferentie over volwassenenonderwijs (Hamburg, 14-18 juli 1997) en op de 29ste algemene UNESCO-conferentie (Parijs, oktober-november 1997). Het departement Onderwijs heeft bijgedragen tot de ontwikkeling van de nieuwe Internationale Standaardclassificatie van het Onderwijs en de besprekingen van het rapport-Delors "Learning the treasure within".

Vlaamse universiteiten, hogescholen en scholen waren eveneens betrokken in verschillende UNESCO-netwerken en projecten (o.m. Unitwin, Linguapar, CRUN, Associated Schools Project,...).

11.4. Internationalisering op verschillende onderwijsniveaus

In dit deel wordt een opsomming gegeven van de verschillende internationale programma's die bestaan voor de verschillende onderwijsniveaus. De programma's van de Europese Unie zijn de belangrijkste en de meeste aandacht zal naar hen uitgaan.

11.4.1. Internationale programma's in het lager onderwijs

Sinds 1995 laat zoals gezegd het GROS-programma tussen Vlaanderen en Nederland de Vlaamse en Nederlandse lagere scholen toe om klassen uit te wisselen op basis van samenwerkingsakkoorden.

Het Klavertje Drie-programma, een intra-Belgisch uitwisselingsprogramma in samenwerking met de Koning Boudewijn Stichting, is een samenwerkingsvorm tussen de drie Belgische Gemeenschappen. Het ondersteunt uitwisselingen van leerlingen in lagere scholen uit de drie verschillende culturele gemeenschappen.

Verder nemen de Vlaamse lagere scholen deel aan de partnerschappen van het Socrates/Comenius-programma. Naast de Europese financiële steun, is er bijkomend Vlaams geld ter beschikking voor elk van de activiteiten, overeenkomstig de Omzendbrief van de minister van 10 januari 1996.

Het Socrates/Comenius-programma bestaat uit de volgende (mogelijke) activiteiten (Europese Commissie, 1996):

- 1) Actie 1: de oprichting van Schoolpartnerschappen en Europese onderwijsprojecten. Doelstellingen zijn de bevordering van de samenwerking tussen scholen en contacten tussen leerlingen van verschillende landen, de bevordering van de mobiliteit van het onderwijspersoneel en de verbetering van de algemene kennis van culturen en talen van de Europese landen. Deze partnerschappen maken de ontwikkeling van Europese onderwijsprojecten mogelijk. Deze projecten zijn gericht op de bewustwording van de Europese dimensie bij leerlingen, dit door de ontwikkeling van onderwijsactiviteiten betreffende bepaalde Europese thema's, geïntegreerd binnen de gewone schoolactiviteiten.
- 2) Actie 2: de financiële ondersteuning van projecten die gericht zijn op:
  - de verbetering van het onderwijs voor kinderen van migrerende werknemers, reizigers en zigeuners;
  - de bevordering van de interculturele dimensie van het schoolonderwijs dat gericht is op tolerantie en wederzijds begrip tussen leerlingen en leerkrachten met verschillende taalkundige en socio-culturele achtergronden, om zo racisme en vreemdelingenhaat tegen te gaan.
- 3) Actie 3: financiële steun voor de ontwikkeling van Europese bijscholingsprogramma's (3.1) of voor individuele participanten in Europese nascholingen (3.2).

Elk jaar krijgen zo'n 40 leerkrachten van het vijfde en zesde jaar lager onderwijs een beurs om een week een intensieve cursus Frans te volgen.

In 1995-1996 waren er in de Vlaamse Gemeenschap drie projecten voor Actie 1 voor het basisonderwijs (totaal: 209.345 BEF). In 1997-1998 is dit opgelopen tot 27 projecten voor een totaal van 1.884.516 BEF. Voor Actie 3 ging het om 19 projecten (3.1.) en 40 beurzen (3.2.) in 1997.

De Vlaamse instellingen Ryckevelde (Brugge) en Alden Biesen (Hasselt) promoten de Europese dimensie in alle aspecten van het leerplan aan de Vlaamse lagere scholen.

11.4.2. Internationale programma's in het secundair onderwijs

De Vlaamse secundaire scholen participeren actief in het Socrates/Comenius-programma (zie hierboven). In 1997 waren zo'n 114 gewone en 9 buitengewone secundaire scholen actief in Actie 1. Ook het GROS-programma (16 projecten en een budget van 1.000.000 BEF voor 1996-1997) en het 'Klvertje drie'-programma bestaan op het niveau van het secundair onderwijs.

Daarnaast is er het Euroklassen-project dat uitwisselingen ondersteunt op basis van een samenwerkingsovereenkomst tussen een Vlaamse secundaire school en minstens één school van een andere EU-lidstaat (zie tabel 11.3.). Deze uitwisselingen kunnen plaats hebben in het vierde, vijfde of zesde jaar van secundair onderwijs. De Vlaamse Gemeenschap ondersteunt ook de samenwerking tussen secundaire scholen in Vlaanderen, Tsjechië en Slowakije, die hetzelfde leerplan aanbieden,

vooral op het vlak van het technisch en beroepsonderwijs. Al de scholen worden betrokken in seminars omtrent specifieke thema's.

Op het secundaire niveau neemt de Vlaamse Gemeenschap eveneens deel aan de EU-programma's Equilibrium, Key, Youth Restart en Enable alsook in de projecten van het Europees Sociaal Fonds.

De Vlaamse secundaire scholen participeren ook met succes in het Leonardo Da Vinci-programma. Nochtans richt het Leonardo Da Vinci-programma zich niet enkel op het secundair onderwijs; zo kunnen er ook studenten van het hoger onderwijs, werkzoekenden en werknemers deelnemen aan projecten in het kader van het Leonardo-programma. Over de periode 1995-1997 zijn 131 projecten goedgekeurd, waarvan 102 uitwisselingsprojecten. Een budget van 275.226.520 BEF is over deze drie jaren besteed. 543 leerlingen, 279 studenten (hoger onderwijs), 101 opleiders en 347 werkzoekenden en werknemers hebben in deze uitwisselingsprojecten deelgenomen (Vlaams Leonardo Da Vinci-Agentschap, 1997)

Het Lingua-deel binnen Socrates omvat een hele reeks maatregelen om de kwaliteit en de kwantiteit van het onderwijzen en aanleren van talen in de Europese landen te verbeteren. Daartoe worden allerlei mogelijke acties voorzien (Europese Commissie, 1996).

- Actie A: Europese samenwerkingsprogramma's tussen instellingen voor initiële opleiding en/of bijscholing van taalleraren;
- Actie B: financiële steun voor intensieve cursussen voor leerkrachten bedoeld om hun talenkennis te verbeteren;
- Actie C: steun voor assistentschappen voor toekomstige taalleraren aan scholen in het buitenland;
- Actie D: ondersteuning van de ontwikkeling van instrumenten voor taalonderwijs en de evaluatie van de taalvaardigheid;
- Actie E: Gezamenlijke onderwijsprojecten voor taalverwerving (GOP): internationale uitwisseling van jongeren in secundaire onderwijsinstellingen.

Aan de acties A, B, C, D en E wordt in de Vlaamse Gemeenschap deelgenomen (zie ook tabellen 11.1. en 11.2.). In 1996-1997 namen 202 leerkrachten (hoger en secundair onderwijs samen) deel aan actie B; voor 1997-1998 gaat het om - voorlopige cijfers - 177 leerkrachten. Van de actie A (1997) zijn er 4 goedgekeurd en voor de actie D zijn er 8 (1997) projecten voor de Vlaamse onderwijssector ingediend (bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs).

Ook op het secundair niveau promoten de centra Ryckvelde en Alden Biesen de Europese dimensie in alle aspecten van het leerplan op school.

11.4.3. Internationale programma's in het hoger onderwijs

Eerst en vooral moet op het niveau van het hoger onderwijs het Socrates/Erasmus-programma worden vermeld dat de volgende acties omvat (Europese Commissie, 1996) (zie ook tabel 11.4.):

1) Actie 1: steun aan universiteiten ter bevordering van de Europese dimensie van opleidingen

A) Activiteiten in het kader van het Institutioneel Contract:

- A1: steun voor de organisatie van de internationale mobiliteit van studenten;
- A2: a) internationale uitwisseling van docenten voor een bepaalde periode; b) Erasmus-fellowships van middellange duur;
- A3: intensieve programma's (korte studieprogramma's die studenten en personeel uit verschillende landen samen brengen rond een bepaald onderwerp);
- A4: de financiering van voorbereidende bezoeken door academisch en administratief personeel aan kandidaat-instellingen voor samenwerking;
- A5: financiële steun voor de introductie van het Europees Systeem voor de Overdracht van studiepunten (ECTS);
- A6: financiële steun voor de gezamenlijke ontwikkeling van studieprogramma's (initiële academische studieprogramma's in de eerste en tweede cyclus, gespecialiseerde studieprogramma's, programma's die de bewustwording van studenten omtrent de Europese cultuur en instellingen stimuleren, geïntegreerde taalcursussen);

B) Thematische netwerkprojecten (academiejaar 1997/1998): thematische samenwerkingsverbanden tussen faculteiten of vakgroepen van verschillende Europese universiteiten met het oog op de ontwikkeling van een Europese dimensie (en eventueel andere vraagstukken van gemeenschappelijk belang) binnen of tussen bepaalde vakgebieden.

2) Actie 2: mobiliteitsbeurzen voor studenten

Het Institutioneel Contract betreft een overeenkomst (normaal voor een periode van drie jaar) tussen de Europese Commissie en een afzonderlijke universiteit of hogeschool waarin afspraken staan m.b.t. de steun verleend door de Europese Unie ter ondersteuning van de universiteit of hogeschool bij het ontwikkelen en invoeren van de eigen Europese samenwerkingscontracten. De voornaamste verantwoordelijkheid van elke universiteit of hogeschool onder de voorwaarden van het Institutioneel Contract is er op toe te zien dat de activiteiten waarvoor steun is verleend naar behoren worden uitgevoerd. Alle Vlaamse universiteiten en hogescholen hebben een Institutioneel Contract voor het academiejaar 1997-1998 ingediend.

De Socrates/Erasmus- activiteiten worden voor ongeveer de helft financieel gesteund door de Europese Unie en voor iets meer dan de helft door de Vlaamse Gemeenschap. De laatste jaren is het Vlaamse budget gegroeid van 12 miljoen BEF naar 30 miljoen BEF (zie ook tabel 11.4.).

Verder participeren de Vlaamse hogescholen met succes in de Leonardo Da Vinci-activiteiten alsook in het Tempus II-programma. Tempus II is het Trans-Europees samenwerkingsprogramma voor hoger onderwijs, op initiatief van de Europese Commissie, dat tot doel heeft de kwaliteit van het hoger onderwijs in de landen van Midden- en Oost-Europa en de voormalige Sovjet-Unie te bevorderen d.m.v. interactie en samenwerking met partneruniversiteiten en -ondernemingen in de Europese Unie en in andere landen. De aandacht gaat vooral uit naar problemen i.v.m. de ontwikkeling en herstructurering van studieprogramma's, de hervorming en het beheer van hoger onderwijsstructuren en -instellingen, en de ontwikkeling van vaardigheidstrainingen die voorzien in de specifieke behoeften van de economische hervormingen (Europese Commissie, 1996).

Er is ook sprake van een actieve participatie van de Vlaamse Gemeenschap in andere EU-activiteiten zoals de Ortelius-databank. In december 1993 is het project van een databestand over het hoger onderwijs in Europa, met Ortelius als naam van start gegaan. De bedoeling van dit databestand is informatie aan te bieden i.v.m. met het Europese 'veld' van hoger onderwijs, en om studenten-, leerkrachten- en onderzoekersmobiliteit aan te moedigen in Europa. De Ortelius-databank biedt eveneens de mogelijkheid om de verschillende onderwijssystemen van de EU-landen met elkaar te vergelijken. Het databestand is bestemd voor een gediversifieerd publiek: studenten, professoren maar ook de politieke overheden, beheerders van hoger onderwijsinstellingen, ondernemers, de arbeidsmarkt, leerlingen, leerkrachten uit het secundair onderwijs,... (<http://ortelius.unifi.it/>)

De universiteiten en hogescholen zijn actief betrokken in de Vlaamse samenwerkingsprogramma's op het vlak van onderwijs met o.m. Rusland, Zuid-Afrika en China (zie 11.3.).

Tenslotte moet er op het niveau van het hoger onderwijs nog enkele samenwerkingsakkoorden worden vermeld tussen de Europese Unie en landen uit andere werelddelen waaraan door Vlaamse universiteiten wordt geparticipeerd. Zo heeft de Europese Commissie op 10 maart 1994 een samenwerkingsprogramma tussen Europa en Latijns-Amerika goedgekeurd. De hoofdoelstellingen van het ALFA (Amérique Latine – Formation Academique)- programma zijn het wegwerken van de onevenwichten tussen Europa en Latijns-Amerika door het wetenschappelijk, academisch en technologisch potentieel van deze laatste te stimuleren, en het leveren van een bijdrage aan de regionale integratie van Latijns-Amerika. De activiteiten zijn georganiseerd in twee sub-programma's: samenwerking omtrent institutioneel beheer enerzijds en samenwerking i.v.m. wetenschappelijke en technologische vorming anderzijds (<http://alfa-program.com/>). Op 23 oktober 1995 werd een akkoord goedgekeurd tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten, dat de overeengekomen verklaring tussen de Europese Unie, Verenigde Staten en Canada van 22 november 90 verving. Op 27 november 1995 gebeurde hetzelfde voor een gelijkaardig samenwerkingsakkoord tussen de Europese Unie en Canada. De belangrijkste doelstellingen van het verdrag met de VS

zijn een kwaliteitsverbetering en een toename van de wederzijdse kennis over elkaar, dit door het organiseren van gemeenschappelijke projecten in het kader van EU/VS- partnerschappen tussen instellingen van het hoger onderwijs van minstens twee EU-lidstaten en van twee staten van de VS. Deze projecten betreffen o.m. de uitwisseling van studenten en personeel van hoger onderwijsinstellingen en bedrijven, de ontwikkeling van studieprogramma's, en korte intensieve cursussen (Brouwer, 1996).

11.4.4. Internationale programma's in het volwassenen- en open afstandsonderwijs

Het Socrates-programma besteedt ook aandacht aan de kwaliteitsverbetering van Open en Afstandsonderwijs (OAO). Daartoe dient de samenwerking tussen onderwijsinstellingen die een dergelijk onderwijs aanbieden en de algemene verbreiding van goede pedagogische praktijken en know-how te worden gestimuleerd. Het OAO is vanuit Europees perspectief belangrijk daar beperkingen van fysieke mobiliteit in deze onderwijsvorm geen rol spelen. Ook hier zijn er partnerschapsprojecten tussen de instellingen mogelijk die o.m. betrekking kunnen hebben op onderwijsmethoden en de verbetering van de organisatorische context van OAO. Daarnaast kan men observatieprojecten opzetten die moeten resulteren in een uitgebreid overzicht over de actuele toestand voor elk aspect van OAO of het gebruik van nieuwe onderwijstechnologieën op Europees niveau. OAO-methoden en instrumenten kunnen ook worden bevorderd in projecten die worden gesteund in het kader van andere delen van het Socrates-programma (zie hierboven) (Europese Commissie, 1996). In 1997 werden er in de Vlaamse Gemeenschap 9 projecten gestart.

Inzake volwassenenonderwijs zijn er Europese projecten mogelijk die een betere kennis en begrip van Europa onder de volwassen leerlingen of een kwaliteitsverbetering van het volwassenenonderwijs op het oog hebben (Europese Commissie 1996). In de Vlaamse Gemeenschap werden er 13 projecten opgezet in 1997.

11.5. Europese programma's buiten de eigenlijke onderwijssector

Er is soms sprake van deelname in Europese programma's binnen beroepsopleidingsstelsels die zich buiten de eigenlijke onderwijssector bevinden.

Het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen, de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding en het departement Onderwijs organiseren samen en op regelmatige basis taalopleidingsprogramma's binnen het Socrates/Lingua-programma. Binnen het kader van het Lingua-programma biedt de VDAB een speciale taalopleidingscursus aan (voor het aanleren van het Nederlands als vreemde taal) voor gastarbeiders in Vlaanderen. Het Lingua-agentschap participeert

eveneens in een project over moderne talen samen met de agentschappen van Nederland, Zweden, Finland, Portugal, Denemarken en Griekenland.

Daarnaast is er sprake van het reeds vermelde Youth for Europe-programma dat zich vooral richt op de sector van het jeugdwerk.

Tenslotte heeft het Socrates-programma aandacht voor de uitwisseling van informatie en ervaringen over onderwijssystemen en onderwijsbeleid. De volgende acties worden ondersteund (Europese Commissie, 1996):

- studies en analyses van vragen over onderwijsaangelegenheden van gemeenschappelijk belang, de uitwisseling van experts, studiebezoeken, seminars, colloquia,...
- het Europese informatienetwerk over onderwijs (Eurydice) dat de productie en verdeling van informatie tot doel heeft over onderwijssystemen en -hervormingen, alsook de onderzoeksresultaten en innovaties op het vlak van onderwijs;
- studiebezoeken voor onderwijsbeleidsvoerders (ARION);
- het Netwerk van nationale informatiecentra voor academische erkenning (NARIC), die verantwoordelijk zijn voor het verschaffen van informatie aan instellingen en burgers over hoger onderwijssystemen en -kwalificaties, met het oog op de bevordering van de erkenning van dergelijke kwalificaties in andere landen voor academische en, in vele gevallen, beroepsdoeleinden.

In 1996 werd in de Vlaamse Gemeenschap voor ARION 865.907 Ecu gespendeerd, wat neerkomt op 29 beurzen.

11.6. Statistieken

Tabel 11.1. Participatie aan Actie E van het Lingua-programma voor het secundair en hoger onderwijs

Schooljaar	Aantal GOP's	Aantal leerlingen	Aantal leerkrachten	Aantal leerkrachten voorber. bezoek
1994-1995	24	545	69	54
1995-1996	21	412	49	45
1996-1997	18	418	48	60
1997-1998 (1)	22	435	64	60

(1) voorlopige cijfers

(bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Tabel 11.2. Participatie aan Actie C van het Lingua-programma

Jaar	Aantal assistentschappen	Budget
1995-1996	8	30.814 Ecu
1996-1997	12	49.814 Ecu
1997-1998	15	Nog niet gekend

(bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Tabel 11.3. Participatie aan het Euroklassenproject in het secundair onderwijs

Schooljaar	Aantal scholen	Begel. lkrn.	Vlaamse lln.	Buitenl. lln.	Budget
1995-1996	25	-	-	-	2.907.000 BEF
1996-1997	22	56	465	461	2.755.000 BEF
1997-1998 (1)	26	66	532	532	3.000.000 BEF

(1) voorlopige cijfers

(bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Tabel 11.4. Aantal Vlaamse studenten in het Erasmus-uitwisselingsprogramma

Schooljaar	Vlaamse studenten	Aantal maanden
1988-89	254	1.126
1989-90	469	2.163
1990-91	777	4.022
1991-92	1.049	5.712
1992-93	1.336	7.542
1993-94	1.712	9.885
1994-1995	2.024	11.614
1995-1996	2.370	13.174
1996-1997	2.438	13.119

(bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Bibliografie

- Beuselinck, I., G. Devos, J.C. Verhoeven & H. Van den Broeck (1998), *De rol van de schoolbesturen in het schoolmanagement*. Leuven: Departement Sociologie, Afdeling Theoretische en Onderwijssociologie - KUL.
- Beuselinck, I. & J.C. Verhoeven (1997), *Postgraduate research training in Belgium*. Leuven: Centre for Theoretical Sociology and Sociology of education - K.U.L.
- Broekaert, E., F. De Fever & W. Hellinckx (1993), *Orthopedagogische werkvelden in kaart: Vlaanderen*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Brouwers, J. (1996), *De Europese Gemeenschap en onderwijs. Geschiedenis van de samenwerking en het communautair beleid op onderwijsgebied (1951-1996)*. Baarn: BKE.
- Centre for Educational Research and Innovation (CERI) (1997), *Education at a glance: OECD Indicators*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Coens, D. (1989), *Met een nieuwe lei. Over de toekomst van het onderwijs in Vlaanderen*. Brugge: String.
- De Groof, J. (1989), *De grondwetsherziening van 1988 en het onderwijs. De schoolvrede en zijn toepassing*. Brussel: E. Story Scientia.
- De Groof, J. (1990), *De Schoolpactwet. Coördinatie en annotatie*. Brussel: E. Story Scientia.
- De Groof, J. (1995), *The Legal Status of Teachers in Europe. Mobility and Education*. Leuven/Amersfoort: Acco.
- De Groof, J. & P. Mahieu (1993), *De school komt tot haar recht. De uitoefening van rechten in het onderwijs*. Kessel-Lo: Garant.
- De Groof, J. & T. Van Haver (1995), *Het Vlaams onderwijs in de kijker: een internationaal perspectief*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- De Groof, J., T. Van Haver e.a. (1993), *De school op rapport. Het Vlaams onderwijs in internationale context*. Kapellen: Pelckmans.
- De Keyser, R. & M. D'hoker (1985), 'De geschiedenis van het secundair onderwijs in België', *Nova et vetera*, 1984-1985 (okt.): 15-40.
- Denys, J. (1993), *Minder winnaars, meer verliezers op de arbeidsmarkt: Dossier nr. 7*. Leuven: Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming (WAV).
- Devos, G. (1995), *De flexibilisering van het secundair onderwijs in Vlaanderen. Een organisatie-sociologische studie van macht en institutionalisering*. Leuven/Amersfoort: Acco.
- Devos, G., P. Vandenbergh, P. Vandingenen & J.C. Verhoeven (1987), *Het reglementair kader van lokaal onderwijsbeleid*. Leuven: Acco.
- Dewaele, A., M. Douterlunge & H. Cossey (1985), *Tussen school en werkbank. Deeltijds leren bij 15-18-jarigen*. Brussel: Ced. Samsom.
- DIGO (1992), *Bouwen met DIGO*. Brussel: DIGO.
- European Commission (1995a), *Pre-School Education in the European Union. Current thinking and provision*. Brussels/Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- European Commission (1995b), *Structures of the Education and Initial Training Systems in the European Union*. Luxembourg: Office for the Official Publications of the European Communities.
- European Commission (1996), *Key data on education in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Europese Commissie (1996), *SOCRATES. Leidraad voor Aanvragers 1997*. Brussel: Bureau voor Technische Ondersteuning SOCRATES & JEUGD.

- Eurydice European Unit (1990), *Administration and evaluation structures for primary and secondary schools in the twelve Member States of the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1991a), *Regulations concerning compulsory schooling in the Member States of the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1991b), *Initial teacher training in the Member States of the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1992a), *Private/non-state education: forms and status in the Member States of the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1992b), *The Teaching of Modern Foreign Languages in Primary and Secondary Education in the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1993a), *Organisation of school time in the Member States of the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1993b), *Administrative and Financial Responsibilities for Education and Training in the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1993c), *Requirements for Entry to Higher Education in the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1993d), *Basisonderwijs in de Europese Gemeenschap*. Brussel: Eurydice European Unit. Working paper.
- Eurydice European Unit (1996a), *Consultative Councils and other forms of social participation in education in the European Union*. Brussel: Euridyce.
- Eurydice European Unit (1996b), *School heads in the European Union*. Brussel: Eurydice.
- Geers, F. & R. Van Weydeveldt (1994), *Beroepsopleiding in België*. Luxemburg: Bureau voor de Officiële Publicaties der Europese Gemeenschappen. CEDEFOP Dossier.
- Heyvaert, J. & G. Janssens (red.) (1997), *Onderwijszakboekje. 1997-1998*. Zaventem: Kluwer Editorial.
- Inspectie Basisonderwijs (1996), *Verslag over de toestand van het onderwijs. Inspectie Basisonderwijs 1996*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs - Inspectie Basisonderwijs.
- Inspectie Hoger Onderwijs (1995), *Opleidingsdoorlichtingen. Beschrijvingen van het systeem*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Inspectie Hoger Onderwijs (1996), *Verslag over de toestand van het onderwijs. Inspectie Hoger Onderwijs, 1996*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs - Inspectie Secundair Onderwijs.
- Inspectie Secundair Onderwijs (1996), *Verslag over de toestand van het onderwijs. Inspectie Secundair Onderwijs 1996*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs - Inspectie Secundair Onderwijs.
- Jennes, A. (1997), *Leonardo Da Vinci - artikel 10, rapport*. Leuven: HIVA.
- Katholieke Universiteit Leuven (1996), *Programmaboek 1996-1997*. Leuven: KUL.
- Katholieke Universiteit Leuven (1997), *Jaarverslag 1996*. Leuven: KUL.
- Laevers, F. (1987), *Ervaringsgericht werken in de basisschool. Deel 1: Basisboek*. Leuven: Departement Pedagogie, Projectgroep Ervaringsgericht Onderwijs – KUL.
- Lammertijn, F., R. Brijs, J. Billiet & J.C. Verhoeven (1992), *De democratisering van het hoger onderwijs buiten de universiteit: Deel 1 en 2: Onderzoekresultaten*. Leuven: Departement Sociologie - KUL.
- Laridon, A. & J. Mertens (1988), *Schoolstrijd en schoolpact*. Oostende.
- Laumen R. (1992), 'Reorganisatie van de inspectie van het onderwijs', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2: 75-82.
- Maes, B. (1998), *Bevorderen en bewaken van de kwaliteit van het onderwijs, de opleiding en de vorming*. Brussel: DVO (pm).

- Magits, M. & L. Veny (1993), 'Het ARGO-Decreet, de lege referenda. Omtrent de bevoegdheids-, aansprakelijkheids- en toezichtsregeling', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 4: 124-130.
- Mahieu, P. (1995), 'De decretale weg naar de lerende organisatie', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2: 76-90.
- Masschelein, R., B. Maes & D. Serneels, e.a. (1996), *Onderzoek naar de determinanten van de instroom en van de loopbaan van leerlingen in het geïntegreerd onderwijs: Eindrapport*. Leuven: LIGO.
- Michielsens, P. (1992), 'De werking van de gemeenschapsinspectie. Een stand van zaken, een perspectief en een antwoord op sommige mythen', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 4: 233-239.
- Michielsens, P. (1993), 'De groei van een kwaliteitscultuur. Vragen over school en overheid, ervaringen met schooldoorlichtingen, uitdagingen voor kwaliteitszorg op school', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 3: 180-190.
- Michielsens, P. (1998), *Schoolleiderschap. Op zoek naar identiteit*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1991a), *Flanders. Fact Sheet. 5: From unitary state to federal cooperation*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Externe Betrekkingen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1991b), *Flanders. The golden passport to Europe*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Externe Betrekkingen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Flanders (1991c), *Fact Sheet. 8: Education in Flanders*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Externe Betrekkingen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1992a), *Flanders. Belgium. In figures. 1992*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Externe Betrekkingen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1992b), *Flanders. Fact Sheet. 1: State Reform*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Externe Betrekkingen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1992c), *Educational Developments in Belgium: 1990-1992. The Flemish Community*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Centrum voor Informatie en Documentatie.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1994), *Onderwijsontwikkelingen in België: 1992-1994. De Vlaamse Gemeenschap*, Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken (1997), *Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND)*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, Algemene Planningsdienst.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1995a), *Verder leren. Afstandsonderwijs, thuis in bijleren*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement onderwijs (1995b), *Inspectie en Begeleiding*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement onderwijs (1996a), *Onderwijs-ontwikkelingen in Vlaanderen 1994-1996: Rapport voor de UNESCO van Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Informatie en Documentatie.

- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1996b), *Volwassenen-onderwijs. 1996-1997*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1997a), *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs. Schooljaar 1996-1997*. Brussel.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1997b), *Vlaams Onderwijs in Cijfers. 1996-1997*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1998a), 'Vliegende leraars: En wie vervangt de afwezigen?', *Klasse. Maandblad voor onderwijs in Vlaanderen*, 82: 32-33.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1998b), 'De rekening van de ARGO', *Klasse. Maandblad voor onderwijs in Vlaanderen*, 82: 14.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, *Coördinatie van de Omzendbrieven*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, *Officiële Codificatie van de onderwijswetgeving*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van Economische Zaken (1996), *Kwartaaloverzicht van de economie*. 13, 2. Brussel: Ministerie van Economische Zaken.
- Nationaal Instituut voor de Statistiek (1996), *Sociale statistieken: Enquête van de beroepsbevolking*. Brussel: Ministerie van Economische Zaken.
- Nationaal Instituut voor de Statistiek (1997), *Bevolkingsstatistieken: Totale Belgische bevolking op 1.1.1997*. Brussel: Ministerie van Economische Zaken.
- Nicaise, I. (1991), 'Financiering van het onderwijs', pp. 381-400 in *Het educatief bestel in België: van convergentie naar divergentie (OESO: doorlichting van het educatief overheidsbeleid)*. Brussel-Bruxelles-Eupen: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs – Ministère de l'Education, de la Recherche et de la Formation – Verwaltung der Deutschsprachigen Gemeinschaft, Abteilung Unterricht.
- Nicaise, I. (1996), *Financiële drempels in het onderwijs afbouwen*. Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA).
- OECD (1996), *Thematic Review of the First Years of Tertiary Education*. Belgium (Flemish Community). Paris : OECD.
- OECD-OCDE (1993), *Reviews of national policies for education. Belgium*. Paris: OECD-OCDE.
- Offeciers, C (1996), 'De positie van het officiële secundaire en basisonderwijs binnen het Vlaams onderwijsaanbod en de (her)definiering van het grondwettelijk gegarandeerd principe van de vrije keuze', *Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid*, 4: 199-218.
- Peeters, K. (1992), *Na scholing, nascholing! Naar een professionalisering van de nascholing voor leraren*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Peeters, K., A. Van Cauwenberghe, R. Schollaert & H. Coucke (1996), *Spiegel-effecten. De Vlaamse decretale navorming doorgelicht*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Peeters, S., A. Blondeel & M. Scheck (1994), 'Het deeltijds kunstonderwijs - Ontmoeting tussen cultuur- en onderwijsbeleid', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 4 (1993-1994): 54-63.
- Platel M. (1993), *Het nieuwe België. Andere Belgen. 1830 - het Sint-Michielsakkoord*. Knokke-Heist: Creart.
- Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling (1997), *Maandlijks bulletin. December*.
- Sacré, P. (1993), *Historiek van de PMS-Centra*. Brussel: VUBPress.
- Sociale Raad - Leuvense Overkoepelende Kringorganisatie (LOKO)(1996), *Jaarverslag sociale raad 1995-1996*. Leuven: Sociale Raad - Leuvense Overkoepelende Kringorganisatie (LOKO).

- Tielemans, J. (1996), *Onderwijs in Vlaanderen*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- TORB (1995), '10 Jaar Leerplicht-verlenging: terugblik en toekomstperspectieven (themanummer)', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 5-6.
- Tistaert, G. e.a. (1996), *Praktijkopleiding van aanstaande leraren*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- UNESCO (1994) *Final report, World Conference on special needs education: access and quality*. Paris: UNESCO.
- Van Damme, J. (1988), 'Comprehensive secondary education and middel schools in Belgium', *International Journal of Educational Research*, 12 (5): 507-521.
- Van Damme, J. (1993), *Over het aantal jongeren met vertraging in ons onderwijs*. Brussel: Vlaamse Onderwijsraad.
- Van Damme, J. e.a. (1997), *Succesvol doorstromen in de aanvangsjaren van het secundair onderwijs*. Leuven/Amersfoort: Acco.
- Van Damme, J. & G. Lorent (1995), *Slagen in de kandidaturen aan de Vlaamse universiteiten*. Leuven: Departement Pedagogische wetenschappen - K.U.L.
- Van Den Bossche, L. (1996), *Het onderwijsaanbod in het Secundair Onderwijs. Discussienota*. Brussel : Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Van Ham, P. (red.) (1996), *'De Cel Leerlingbegeleiding', Jongeren en school, nr. 1*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Van Petegem, P. (1996), 'Gewikt en gewogen, en hoe bevonden? Zelfevaluatie als strategisch instrument voor schoolontwikkeling', *Impuls*, 26 (2): 49-57.
- Vanderhoeven J.L. (red.) (1991), *Education in Belgium: The Diverging Paths. OECD: Review of National Policies for Education*. Brussel-Bruxelles-Eupen: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs-Ministère de l'Education, de la Recherche et de la Formation-Verwaltung der Deutschsprachigen Gemeinschaft, Abteilung Unterricht.
- Vanderhoeven, J.L. (1990), 'De nieuwe structuur voor het Secundair Onderwijs in Vlaanderen. Een algemeen kader voor een bos zonder bomen?', *Bulletin LAPP*, 29, 3-4: 139-156.
- Vanderhoeven, J.L. (1992), 'Medezeggenschap: een duik in de lokale autonomie', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 3: 157-172.
- Vanderhoeven, J.L. & J. Van Damme (1991), 'Situating the issue of 'Core curriculum for basic education' in Belgian/Flemish education policy', in: G. Van den Brink & H. Hooghoff (eds.). *Core curriculum for basis education. Perspectives and implications*. Enschede: Stichting Leerplanontwikkeling.
- Vanhove L. (1985), *Inleiding tot de wetgeving op het universitair onderwijs*. Leuven-Amersfoort: Acco.
- Veny L. (1994), *Wegwijs in de lokale raden van het Gemeenschapsonderwijs*. Antwerpen: Oudervereniging voor de Moraal.
- Veny, L. (1989), 'Bedenkingen omtrent de wederzijdse doorstroming tussen het hoger onderwijs buiten de universiteit en de universiteit', *Persoon en Gemeenschap*, 41 (6): 219-299.
- Verhoeven, J.C. & I. Beuselinck (1996), *Higher Education in Flanders (Belgium): A report for the OECD*. Brussels: Ministry of the Flemish Community, Education Department. Policy-directed Coordination Division.
- Verhoeven, J.C. & I. Beuselinck (1998), 'Belgium. Similar professions in twin communities: divergent positions', in: Farnham, D. (ed.), *Managing the Academic Profession: International perspectives*. Buckingham/ Philadelphia: Open University Press (forthcoming).
- Verhoeven, J.C., M. Jegers & I. Van Heddegem (1997), *Participatieraden en lokale schoolraden in Vlaanderen: De eerste jaren*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Vlaamse Interuniversitaire Raad (1997), *Statistische Gegevens Betreffende de Studentenbevolking aan de Vlaamse Universiteiten, academiejaar 1996-1997*. Brussel.
- Vermeesch, F. (1998) *Differentiatie op het vlak van de organisatie van het leeraanbod* (p.m.). Brussel: DVO.

VIZO (1996), *Activiteitenverslag 1996*.

Vlaams Leonardo Da Vinci-agentschap (1998), *Leonardo Da Vinci in Vlaanderen op kruissnelheid. Statistieken, tendenzen en projecten: een analyse van 3 jaar Leonardo Da Vinci Vlaanderen*. Brussel: Vlaams Leonardo Da Vinci-agentschap.

Vlaamse Onderwijsraad (1993), 'Naar een duidelijker profiel voor de PMS-Centra. Advies van de Vlaamse Onderwijsraad. 19 januari 1993', *Cahier*, nr. 2. Brussel: VLOR.

Vlaamse Onderwijsraad (1995), 'Onderwijsvoorrrangsbeleid voor migranten', *Cahier*, nr. 8. Brussel: VLOR.

Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO)(1997), *Repertorium van het katholiek onderwijs*. Brussel: VSKO.

Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (1998), 'Schoolwerkplanning, de visie van het VSKO. Schoolwerkplanning door middel van een schoolwerkplan: een instrument bij de realisatie van het opvoedingsproject van de school', *Forum*, nr. 3/4.

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (1994), 'Profiel en taken van de interne pedagogische begeleider in het katholiek secundair onderwijs', *Medelingen* (17.03.1994).

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (1996a), *Lessentabellen voltijds secundair onderwijs. Eerste graad. Vanaf schooljaar 1996/'97*. Brussel: LICAP

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (1996b), *Lessentabellen voltijds secundair onderwijs. Tweede graad., Vanaf schooljaar 1996/'97*. Brussel: LICAP.

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (1996c), *Lessentabellen voltijds secundair onderwijs. Derde graad, Vanaf schooljaar 1996/'97*. Brussel: LICAP – juni 1996.

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (1996d), *Lessentabellen voltijds secundair onderwijs. Vierde graad. Vanaf schooljaar 1996/'97*. Brussel: LICAP – september 1996.

Wielemans W. (1994), *Het Onderwijs in België*. Leuven-Apeldoorn: Garant.

Wielemans, W. & J.L.Vanderhoeven (1991), 'Market impact and policy drift: Belgian higher education', in: G. Neave & F. Van Vught (Eds.). *Prometheus Bound. The changing relationship between government and higher education in Western Europe*. Oxford : Pergamon Press.

Wetgeving

18.03.38, Wet betreffende de Koninklijke Militaire School

20.09.48, Wet houdende organisatie van het bedrijfsleven. Deze wet organiseert ondernemingsraden in alle bedrijven (in 1975 uitgebreid tot de non-profit privé-sector)

30.04.57 (a), Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het technisch onderwijs
B.S. 07/07/1957.

30.04.57 (b), Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het middelbaar onderwijs
B.S. 12/08/1957.

20.08.57, Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het lager onderwijs
B.S. 06/11/1957.

29.05.59, Wet tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving
B.S. 19/06/1959. Deze wet wordt de 'Schoolpactwet' genoemd.

01.04.60, Wet betreffende de Psycho-Medisch-Sociale Centra
B.S. 18/05/1960.

13.08.62, Koninklijk Besluit tot regeling van de Psycho-Medisch-Sociale Centra
B.S. 25/08/1962.

30.07.63, Wetgeving houdende taalregeling in het onderwijs
B.S. 22/08/1963. Deze wet regelt het taalgebruik (van resp. het Nederlands, Frans en Duits) in de drie Belgische taalgebieden. Brussel en een beperkt aantal gemeenten rond de hoofdstad en de taalgrens hebben een speciaal (tweetalig) statuut.

21.03.64, Wet op het medisch schooltoezicht
B.S. 15/04/1964. Deze wet organiseert de gezondheids- en medische controle van de schoolbevolking. Ook de PMS-centra hebben een bevoegdheid met betrekking tot bepaalde aspecten van gezondheidszorg: de preventie van sensorische en motorische problemen (beginnende vanaf de kleuterklas), de begeleiding van leerlingen die achterop zijn, de behandeling van pedagogische en sociale aanpassingsproblemen, preventieve gezondheidscontroles, enzovoort. Dit alles gebeurt in samenhang met het medisch schooltoezicht.

08.06.64, Wet waarbij de gecoördineerde wetten op het toekennen van de academische graden en het programma van de universitaire examens wordt gewijzigd, wat betreft de voorwaarden voor toelating tot de examens voor het behalen van de academische graden
B.S. 02/07/1964. Deze wet is gekend als de 'Omnivalentiewet' die een meer vrije en gelijke toegang tot het hoger onderwijs inhield (vervangen in 1984).

05.03.65, Wet op het schriftelijk onderwijs
B.S. 23/10/1965.

27.10.66, Koninklijk Besluit tot de vaststelling van de schoolbevolkingsnormen in de kleuter- en lagere scholen

B.S. 20/12/1966(gewijzigd in B.S. 05/06/1984). Dit besluit dat gewijzigd is in 1984, verschaft meer lokale autonomie aan het basisonderwijs door de introductie van een pakket van lesperiodes voor scholen die afstapten van de oude regeling met vaste normen m.b.t. de klasgrootte.

15.07.69, Koninklijk Besluit tot vaststelling van de bevoegdheden van de beheerders, opvoeders-huismeesters en directiesecretarissen in de rijksinrichtingen voor kleuter-, lager-, secundair, technisch en normaalonderwijs

B.S. 25/07/1969.

06.07.70, Wet op het buitengewoon en geïntegreerd onderwijs

B.S. 25/08/1970. Deze wet specificeert de verschillende types van bijzonder onderwijs die verwijzen naar de aard en graad van de handicap van de betrokken leerlingen en de toelatingsvoorwaarden tot de verschillende types.

07.07.70, Wet betreffende de algemene structuur van het hoger onderwijs

B.S. 30/07/1970.

23.11.70, Koninklijk Besluit tot vastlegging van de ambtsbevoegdheden van de provisors en de onderdirecteurs bij de rijksonderwijsinrichtingen

B.S. 31/01/1971.

19.07.71, Wet betreffende de algemene structuur en de organisatie van het secundair onderwijs

B.S. 28/08/1971. Deze wet introduceerde de zogenaamde type I-structuur in het secundair onderwijs (tot 1990). De eerste poging om het secundair onderwijs te hervormen gaat terug naar het jaar 1969-1970. Ondanks de controverses die niet zijn gestopt na de goedkeuring van deze wet, werd er een nieuw type secundair onderwijs geïntroduceerd door deze wet van 1971.

23.08.74, Koninklijk Besluit betreffende de landbouwworming

B.S. 04/09/1974.

19.12.74, Wet tot regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel

B.S. 24/12/1974.

20.06.75, Koninklijk Besluit betreffende de rekrutering en opleiding van kandidaat-officieren opgeleid tot arts, apotheker, tandarts en dierenarts

B.S. 28/06/1975

04.10.76, Koninklijk Besluit betreffende de middenstandsopleiding

B.S. 11/11/1976.

28.06.78, Koninklijk Besluit houdende omschrijving van de types en de organisatie van het buitengewoon onderwijs en vaststellende de toelatings- en behoudsvoorwaarden in de diverse niveaus van het buitengewoon onderwijs

B.S. 29/08/1978.

28.06.83, Wet betreffende de leerplicht

B.S. 07/07/1983. Deze wet schrijft voor dat minderjarigen, zowel Belgen als buitenlanders, onder de leerplicht vallen voor een periode van 12 jaar, beginnende in het jaar dat het kind de leeftijd van 6 jaar bereikt en eindigend op het einde van het schooljaar wanneer het de leeftijd van 18 jaar bereikt.

29.06.83, Koninklijk Besluit betreffende de gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de toegang tot de beroepsopleiding verstrekt in de onderwijsinstellingen, vastgesteld ter uitvoering van de artikelen 124 en 125 van de Wet van 4 augustus 1978.

B.S. 25/08/1983. Dit besluit is gebaseerd op een Europese richtlijn die een gemengd (secundair) onderwijs aanmoedigt en enkele uitzonderingen vastlegt. Dit besluit bevestigt het principe van gelijke toegang van mannen en vrouwen tot een beroepsopleiding.

22.01.85, Herstelwet houdende sociale bepalingen

B.S. 24/01/1985.

15.07.85, Wet tot organisatie van het maritiem hoger onderwijs en de studiën in de nautische wetenschappen

B.S. 27/07/1985. Deze wet integreert het maritiem onderwijs in de hoger onderwijs-structuur.

23.07.85, Koninklijk Besluit tot uitvoering van afdeling 6 - toekenning van betaald educatief verlof in het kader van de voortdurende vorming van de werknemers - hoofdstuk IV van de herstelwet 22 januari 1985 houdende sociale bepalingen .

B.S. 10/08/1985.

30.07.85, Besluit van de Vlaamse Executieve betreffende de verplichtingen en de opdrachten inzake medisch schooltoezicht, en houdende de erkenningsvoorwaarden en subsidiëring van equipen en centra voor medisch schooltoezicht

B.S. 15/11/1985. De wet van 1964 en het Besluit van de Vlaamse Regering van 30.07.85 verduidelijken op gedetailleerde wijze de verschillende taken van het schoolgebonden medisch toezicht.

01.10.86, Koninklijk Besluit nr. 467 betreffende de rationalisatie en programmatie en de normen inzake personeelsomkadering van de Psycho-Medisch-Sociale Centra en tot vaststelling van de voorwaarden voor toegang tot de Fondsen voor schoolgebouwen

B.S. 18/10/1986. Dit besluit legt een aantal voorwaarden op voor subsidiëring of financiering van de PMS-centra.

06.11.87, Koninklijk Besluit houdende organisatie van het onderwijs voor sociale promotie volgens het modulair stelsel

B.S. 28/01/1988.

19.12.88, Bijzonder Decreet betreffende de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs

B.S. 29/12/1988. Dit decreet dat een nieuw autonoom orgaan als inrichtende macht voor het officieel onderwijs opricht.

21.12.88, Europese Richtlijn betreffende de equivalentie van diploma's van het hoger onderwijs

Europese Richtlijn

16.01.89, Bijzondere Wet betreffende de financiering van Gemeenschappen en Gewesten

B.S. 17/01/1989.

05.07.89, Decreet betreffende het onderwijs

B.S. 25/08/1989. Dit decreet bevat verschillende stukken onderwijswetgeving waaronder een nieuw kader voor de organisatie van het secundair onderwijs.

29.07.89, Koninklijk Besluit betreffende de schoolgemeenschappen voor secundair onderwijs en houdende het rationalisatie- en programmatieplan van het secundair onderwijs met voltijds leerplan

B.S. 28/09/1989

03.10.89, Koninklijk Besluit betreffende de rekrutering en opleiding van sommige kandidaat-officieren voor de Land-, Lucht- en Zeemacht en de Medische Dienst
B.S. 19/10/1989

27.06.90, Besluit van de Vlaamse Executieve tot vaststelling van de leer- en opvoedende activiteiten in het buitengewoon kleuter-, lager en basisonderwijs en in de opleidingsvormen 1, 2 en 3 van het buitengewoon secundair onderwijs
B.S. 04/01/1991

12.07.90, Decreet houdende de regeling van basiseducatie voor laaggeschoolde volwassenen
B.S. 04/10/1990. Dit decreet richt 28 lokale centra op voor het volwassenen-onderwijs en één centrum voor ondersteuning.

31.07.90, Decreet betreffende het onderwijs II
B.S. 18/08/1990. Vlaams decreet dat verschillende stukken wetgeving bundelt o.a. met betrekking tot de organisatie van het secundair onderwijs.

31.07.90, Omzendbrief
Het Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs (DBSO) wordt door deze omzendbrief ingericht op permanente basis na een experimentele periode van 6 jaar

13.03.91, Besluit van de Vlaamse Executieve betreffende de organisatie van het voltijds secundair onderwijs
B.S. 17/05/1991.

27.03.91, Decreet betreffende de rechtspositie van bepaalde personeelsleden van het Gemeenschapsonderwijs
B.S. 25/05/1991.

27.03.91, Decreet betreffende de rechtspositie van sommige personeelsleden van het gesubsidieerd onderwijs en de gesubsidieerde PMS-centra
B.S. 25/05/1991.

12.06.91, Decreet betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap
B.S. 04/07/1991

26.06.91, Bijzonder Decreet betreffende de universiteit Gent en het universitair centrum Antwerpen
B.S. 29/06/1991. Dit Bijzonder Decreet verschaft het organisatorische kader voor publieke instellingen die universitair onderwijs verstrekken.

17.07.91, Decreet betreffende inspectie en pedagogische begeleidingsdiensten
B.S. 31/08/1991. Dit decreet, gewijzigd in 1996, organiseert de structuur en werking van de inspectie voor alle onderwijsniveaus, uitgezonderd het universitair en het hoger onderwijs bestaande uit 2 cycli.

23.10.91(a), Decreet betreffende de medezeggenschap in het gesubsidieerd onderwijs
B.S. 14/11/1991. Dit decreet organiseert de participatie van ouders, leraars, inrichtende machten en de lokale gemeenschap op schoolniveau in gesubsidieerde scholen

23.10.91(b), Decreet betreffende de hogescholen in de Vlaamse Gemeenschap
B.S. 28/11/1991.

15.10.92, Omzendbrief

Deze omzendbrief coördineert de bestaande wetgeving omtrent het Onderwijs voor Sociale Promotie. Het Ministerieel Besluit van 06.11.87 wordt in deze omzendbrief geïntegreerd.

22.06.93, Besluit van de Vlaamse Regering tot instelling van de commissies van advies voor het buitengewoon onderwijs en tot vaststelling van hun samenstelling en werkingsvoorwaarden

B.S. 12/10/1993.

01.07.93, Omzendbrief

Deze omzendbrief handelt over het Geïntegreerd Onderwijs, een vorm van samenwerking tussen het gewoon en het bijzonder (basis)onderwijs.

01.12.93, Decreet betreffende de inspectie en de begeleiding van de levensbeschouwelijke vakken

B.S. 08/02/1994. Dit decreet legt het kader vast voor de inspectie en begeleiding van levensbeschouwelijke vakken in het basis- en secundair onderwijs en de lerarenopleiding (buiten de universiteit).

17.02.94, De gecoördineerde Grondwet

De officiële Nederlandstalige versie van de Belgische Grondwet, alle wijzigingen sinds 1831 inbegrepen.

25.03.94, Omzendbrief

Deze omzendbrief voorziet de mogelijkheid van tijdelijke projecten in de eerste graad van het secundair onderwijs.

13.07.94, Decreet betreffende de hogescholen in de Vlaamse Gemeenschap

B.S. 31/08/1994.

20.07.94, Omzendbrief

Deze omzendbrief voorziet bijkomende onderwijsvoorzieningen voor kinderen die niet vertrouwd zijn met de Nederlandse taal.

22.02.95, Decreet tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon kleuter- en lager onderwijs

B.S. 01/09/1994.

05.04.95, Decreet tot oprichting van onderhandelingscomités in het vrij gesubsidieerd onderwijs

B.S. 08/06/1995.

21.12.95, Decreet houdende wijziging van diverse decreten met betrekking tot de universiteit van Antwerpen

B.S. 01/02/1996. Dit decreet richt een confederale structuur op voor de verschillende Antwerpse universiteiten.

10.01.96, Omzendbrief

Deze omzendbrief handelt over de Vlaamse (financiële) steun voor internationale samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland. Naast de Europese financiële steun, voorziet deze omzendbrief een bijkomende Vlaamse financiering voor de activiteiten die kaderen binnen projecten van internationale samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland.

16.04.96, Decreet met betrekking tot de lerarenopleiding en nascholing.

B.S. 12/06/1996.

30.04.96, Omzendbrief

Deze omzendbrief handelt over 'zorgbreedte', een bijzonder programma dat de expertise uit het bijzonder onderwijs binnenbrengt in het gewoon onderwijs.

05.06.96, Decreet betreffende de subsidiëring van de ondersteuningscentra van ouderverenigingen en van erkende verenigingen die vorming voor ouders van schoolgaande kinderen organiseren

B.S. 09/08/1996.

08.07.96, Decreet betreffende het onderwijs VII

B.S. 05/09/1996. Dit decreet bevat een aantal stukken wetgeving met betrekking tot o.a. de controle op de leerplicht.

24.07.96 (a), Decreet tot bekrachtiging van de eindtermen en de ontwikkelingsdoelen van de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs

B.S.14/08/1996.

24.07.96 (b), Decreet tot vervanging van de artikelen 6 tot en met 6ter van de wet van 29 mei 1959 tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving, tot opheffing van artikel 6quater van dezelfde wet en tot wijziging van het decreet van 17 juli 1991 betreffende inspectie en pedagogische begeleidingsdiensten

B.S. 26/09/1996. Dit decreet houdt een wijziging in van de definities van Eindtermen en Ontwikkelingsdoelen, die door de Vlaamse Raad zijn aangenomen als minimumvoorwaarden bij de ontwikkeling van leerplannen.

24.07.96 (c), Decreet houdende wijziging van het decreet van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap

B.S. 19/09/1996. Dit decreet voorziet de mogelijkheid van ingangsexamens voor de medische richtingen op universitair niveau (geneeskunde en tandarts).

04.08.96, Wet betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk.

B.S. 18/09/1996

22.10.96, Besluit van de Vlaamse Regering tot regeling van de procedure voor de toewijzing van bijscholingsprojecten op initiatief van de Vlaamse Gemeenschap

B.S. 22/12/1996.

24.10.96, Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de wijze waarop er uitvoering moet worden gegeven aan het SOCRATES-besluit voor de Vlaamse Gemeenschap

B.S. 13/12/1996.

25.02.97, Decreet basisonderwijs

B.S. 17/04/1997. Dit decreet bundelt de bestaande wetgeving enerzijds en voert anderzijds nieuwe regelingen in omtrent het basisonderwijs.

06.05.97, Omzendbrief

Deze omzendbrief bevat maatregelen met betrekking tot het non-discriminatiebeleid in het onderwijs.

27.05.97, Besluit van de Vlaamse Regering tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs.

B.S. 28/08/1997

17.06.97, Besluit van de Vlaamse regering betreffende de opdracht van het personeel in het basisonderwijs.

B.S. 11/09/1997

17.06.97, Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de programmatie- en de rationalisatienormen in het gewoon basisonderwijs.

B.S. 19/07/1997

24.06.97(a), Besluit van de Vlaamse Regering houdende de algemene voorwaarden inzake het organiseren van buitenschoolse opvang

B.S. 09/09/1997.

24.06.97(b), Besluit van de Vlaamse regering over de bevoegdheid, de samenstelling en de werking van de commissies van advies voor het buitengewoon onderwijs

B.S. 17/09/1997

15.07.97 (a), Decreet betreffende de afwijkingsprocedure voor de ontwikkelingsdoelen en eindtermen

B.S. 29/08/1997.

15.07.97 (b), Decreet betreffende het onderwijs VIII

B.S. 21/08/1997. Dit decreet bevat verschillende stukken wetgeving met betrekking tot o.a. het Geïntegreerd Onderwijs op secundair en hoger niveau.

08.08.97, Besluit van de Vlaamse regering betreffende de omvang van de voortgezette lerarenopleidingen in de hogescholen van de Vlaamse gemeenschap

B.S. 02/09/1997. Dit besluit regelt de minimumomvang van de voortgezette opleidingen aan de hogescholen van de Vlaamse Gemeenschap.

16.09.97, Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de controle op de inschrijving van leerlingen in het secundair onderwijs

B.S. 31/10/1997.

INDEX

A

aanvullende opleiding, 122, 124, 137, 225
achterstand, 35, 50, 80, 85, 87, 107, 209, 218
ACOD, 48
actieve bevolking, 8, 10-11
afstandsonderwijs, 25, 139, 140, 244
Alfa, 243
algemeen secundair onderwijs (ASO), 29, 92,
95-96, 98-99, 102, 108-109, 121, 135, 142,
208, 212
allochtoon, 6, 84
arbeidstijd, 174, 180, 184
arbeidsvoorwaarden, 37, 40, 46-47, 147, 167-
168, 176, 181, 224
Arbitragehof, 2
ARGO, 18, 27, 31, 43, 62, 65, 136, 167, 185,
197
Arion, 236
assisterend academisch personeel (AAP), 39,
41, 126, 181-182, 191, 195
attest, 100-101, 146-147, 150, 168, 208, 212,
220, 222-223, 226

B

basiseducatie, 141-142, 153, 155, 166
basisonderwijs, 16-17, 20, 29, 34-35, 48, 58,
61-62, 66-67, 71-87, 92-93, 107, 152, 159,
170, 174, 187, 189, 191, 200-202, 206, 219-
220, 222, 224, 240
basisopleiding, 59-60, 113, 115, 117, 121,
131, 138, 146, 150, 161, 164-165, 177, 211
basisvorming, 23, 34, 91, 93-97, 99, 100
bedrijvencentra, 145

begeleidingsdiensten, 32, 36, 139, 185, 197,
204
beheerder, 30, 32, 38-39, 243
bekwaamheidsbewijs, 20, 33, 60, 93, 169-170,
173, 178
benoeming, 30, 33, 36-38, 41, 60, 64, 112,
154, 167-172, 177-183
beroepssecundair onderwijs (BSO), 23, 29,
92, 95, 97-99, 102-104, 108-109, 135, 142,
160, 162, 164-166, 212, 222
beroepsstatuut, 136, 139, 167, 170, 172, 174,
178, 182, 194
bevorderingsambt, 30, 33, 168-169, 186
BNP, 7, 56
BOC, 46
BRP, 7-8, 56
Brussel, 1-7, 25, 59, 71, 111, 120, 126, 146
buitengewoon onderwijs, 33-35, 49, 54, 59-
60, 67-68, 75-76, 84-87, 167, 174, 186, 198,
217-233
C
CABO, 219-221
CDCC, 239
Centrale raad, 27, 31, 44, 167
COC, 48
Comenius, 236-237, 239-240
comité voor preventie en bescherming op het
werk, 40, 47
commissaris van de Vlaamse regering, 55, 63-
65
COV, 48
CSBO, 52
culturele akkoorden, 238
CVPO, 28

D

decentralisatie, 1, 17, 27, 44, 65
deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO), 25, 98, 104, 108
deeltijds kunstonderwijs (DKO), 25, 42, 151, 157
deeltijdse leerplicht, 22
demografische, 6
departement Onderwijs, 25, 93, 120, 136, 140, 196, 211, 237-239, 244
DHOS, 33
DIGO, 62
diploma, 3, 15, 17, 20, 33, 83, 90, 92-93, 97, 101-102, 112-113, 115, 117-118, 120, 122-123, 125, 133, 137, 139-142, 146-147, 150-151, 153-154, 161, 163-164, 166, 170, 178, 182-183, 193, 207-209, 213, 223, 226, 237
directeur, 22, 29-33, 35-36, 44-45, 54, 60, 83, 92, 168, 170, 172, 186-187, 204, 207, 221, 223
directiesecretaris, 30, 32
discriminatie, 6, 235
DOC, 37, 38
doctoraat, 121, 125
doctoraatsopleiding, 112, 121, 125
doorlichting, 196, 198, 200-201, 203-204, 206, 236, 238
DVO, 100, 159, 196, 198, 200, 203, 225

E

economie, 1-2, 7-8, 14, 35, 37, 42, 44, 50, 59, 75, 89, 94, 103, 113, 121, 137, 143-145, 162-163, 226, 243
ECTS, 235, 242
educatief verlof, 135, 138, 175

eenheidsstructuur, 90-91
eindtermen, 16, 19, 34, 71, 79, 81, 91, 97, 100, 197-201, 206
Erasmus, 236, 242, 246
erkenning, 58, 183, 203, 235, 237, 245
Eudised, 239
Euroklassen-project, 240, 246
Europees Sociaal Fonds, 226, 241
Eurydice, 6, 28, 42, 236, 245
evaluatie van de leerlingen/studenten, 19, 31-32, 45, 74-75, 83, 90, 100-101, 118, 139, 140, 145, 149-150, 153, 163, 166, 226
evaluatie van het onderwijs, 34, 60, 166, 178, 182, 184, 193-194, 197, 206-207, 209, 223
evaluatie van het onderwijzend personeel, 37, 166, 172-173, 179, 182
EVO, 47
examen, 33, 35, 37, 41, 53, 83, 100-101, 117-118, 120, 123-124, 126, 139-143, 150, 166, 196, 205, 210, 235
examencommissie, 118, 125, 139, 140, 142, 155
externe kwaliteitsbewaking, 194-195, 203

F

financiering, 20, 55-59, 61-64, 66-67, 84, 112, 135, 185, 201, 211, 238, 242
FOPEM, 29
Freinetscholen, 29
functiebeschrijving, 170, 180, 184

G

geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 1, 118, 160, 163-165, 167, 170, 175, 177
geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 2, 124, 160, 164, 175, 177

-
- geboortecijfer, 7
- gebouwen, 58, 72
- geïntegreerde proef, 102
- Gemeenschapsonderwijs, 18, 27, 31, 43-44, 47, 52, 62, 168, 197
- gemeenschapsschool, 20-21
- gemeente, 1-3, 5-6, 20, 27, 55, 57-58, 60, 63, 74, 82-83, 136, 141
- GENT-akkoorden, 237
- gesubsidieerde officiële scholen, 5, 17, 20-21, 46, 48, 52, 62, 206
- godsdienst, 4-5, 16, 61, 80, 94-95, 161-163, 167, 171, 202, 205, 225
- GON, 84, 103, 219, 221, 223-224
- groepswerkplan, 34, 225
- Grondwet, 1-4, 15, 17, 19-21, 54, 61, 67, 193, 205
- GROS, 238-240
- H
- handelingsplan, 33, 225-226
- herscholing, 137-138, 145, 185-186
- hertewerkstellingsprogramma, 8, 148
- HOC, 37
- hogeschool, 33, 35-38, 40, 43, 47-48, 53, 55, 58-60, 63-64, 66, 68, 111-134, 142, 153, 160-161, 164, 166, 170, 176-180, 192-196, 205, 210-211, 235, 239, 242-243
- hogeschoolonderwijs, 48, 111, 113, 115-116, 122, 128-129, 131, 160, 164, 170, 178, 200, 203
- hoofdopdracht, 174
- I
- industrieel leercontract, 25, 98, 103
- inrichtende macht, 6, 15-16, 19-20, 25, 27-33, 35-36, 38, 40, 42-47, 52, 55, 60, 73-74, 81, 83, 94, 100, 102, 117-118, 136, 139, 153, 161, 163, 165, 167-168, 170-172, 177, 181, 185-186, 193, 197-198, 201, 203-204, 206, 226
- inschrijving, 22, 36, 40, 49, 93, 102, 140, 220
- inspecteur, 19, 55, 64-65, 71, 172, 184, 196, 201-202, 205-206
- inspectie, 18, 32, 34, 36, 55, 58, 91, 104, 117, 119, 191, 193-194, 196-198, 200-209, 212, 221
- Institutioneel Contract, 242
- interne kwaliteitsbewaking, 194-195
- J
- jaarklassensysteem, 34, 93, 207
- Jeshiva-scholen, 29
- jeugdwerkloosheid, 8
- K
- Kamer van Beroep, 172
- katholiek onderwijs, 19, 28, 57
- katholieke scholen, 19, 21, 28, 46
- klassenraad, 32, 50, 54, 72, 80, 93, 100-102, 198, 200, 220, 226
- Klavertje Drie-programma, 239
- kleuterleid(st)er, 33, 75, 160-161, 163
- kleuteronderwijs, 29, 66, 69, 71-77, 80-81, 163, 167, 199, 221, 227, 230, 233
- Koninklijke Militaire School, 126
- KOOGO, 48
- kredieturen, 135
- kunstsecundair onderwijs (KSO), 29, 92, 95, 97, 102, 108, 109, 152, 153, 208, 212
- kwalificatie, 32-33, 102, 113, 136, 138-139, 153-154, 159, 166, 169-170, 173, 225, 245
- kwaliteitsbewaking, kwaliteitszorg, 117, 193-196, 204, 209

kwaliteitscontrole, 55, 117, 194, 196, 198,
202, 206, 236

L

laakbare praktijken, 17

lager onderwijs, 5, 13, 22, 29-30, 33, 49, 53-
54, 66, 69, 71-73, 75-76, 79-87, 92, 97, 100,
142, 163, 167, 174, 189, 199, 203, 208, 213,
217, 219, 221, 227-228, 231, 233, 239-240

leeftijdsgroep, 72-73, 80, 93, 106, 221

leercontract, 146-148, 153

leerkracht, 30-31, 33, 36, 44-45, 47-49, 54, 60,
67, 71, 75-76, 79-80, 83-85, 92-93, 100-
101, 104, 139, 141, 143-144, 151, 153-154,
159-160, 164, 166-176, 185-186, 201, 204-
205, 207, 224-227, 238, 240-241, 243, 245

leerplan, 4, 16, 19, 30-34, 58-59, 71, 73, 81,
89-91, 112-113, 117, 123, 140, 143, 145-
146, 149, 161, 193, 197-198, 200-201, 205-
206, 209, 240, 241

leerplicht, 3, 5, 21-22, 49, 57, 67-68, 72, 79-
80, 98, 104, 137, 149, 151, 205, 220, 227

leertijd, 98, 147-150, 157

Leonardo Da Vinci, 236-237, 241, 243

lerarenopleiding, 115, 121-122, 124, 130, 133,
142, 146, 153, 159-161, 163-166, 168, 184-
185, 205, 207

lessenrooster, 16, 30, 34, 53-54, 73, 81-82, 84,
94, 102, 200-201, 222, 225

lestijdenpakket, 31, 45

Lingua, 236-237, 241, 244-246

LOC, 47

LORGO, 27, 30-32, 44, 46, 62-63, 65, 167,
171

M

medisch schooltoezicht (MST), 50-52, 221

Methodescholen, 29

migranten, 5

minister, 4, 18, 25, 27, 29, 43-44, 50, 52, 63,
73, 89-90, 112, 115, 126, 135, 145-146,
150, 185, 193, 197-198, 200-201, 203, 211,
220, 223, 239

mislukking, 84, 91, 93, 97, 99, 101, 103, 208-
209, 219

modulair, 91, 98, 135, 138, 154

N

NARIC, 236, 245

nascholing, 31, 33-34, 36, 52, 142, 146, 153,
159-160, 164, 168, 184-186, 205, 207

Naschools landbouwonderwijs, 150

Nederlandse Taalunie, 238

non-discriminatieverdrag, 6

NVO, 47

O

OBPWO, 211

OESO, 238

officieel gesubsidieerd onderwijs, 17, 20, 25,
27, 46, 48, 55, 57, 62-63, 66-67, 172

officieel onderwijs, 4, 17, 20, 27-28, 30-31,
33, 43-44, 46, 57-58, 61-62, 65-67, 76, 85,
104-105, 108, 128, 154, 157, 167, 171-173,
187-191, 197, 227-229

OKO, 29

Omnivalentiewet, 90

onderdirecteur, 30, 32

ondernemersopleiding, 146-150

ondernemingsraad, 40, 46

Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP), 25,
42, 52-53, 55, 67, 68, 126, 135-139, 141,
154, 160, 165-166, 188-191, 204, 219

onderwijsbudget, 55-56, 60, 66-67, 174, 184

-
- onderwijsmethoden, 16, 18-19, 30-31, 41, 50, 73-75, 80, 83, 100, 117, 123, 139-140, 145-146, 148-149, 153, 163, 186, 197, 202, 207, 222, 226, 244
  - onderwijsnet, 16-21, 25, 27-29, 46-52, 55, 57, 59-60, 62-63, 65-68, 73, 75-76, 97, 102, 115, 120, 136, 141, 168, 174, 187-191, 197-198, 204, 209
  - onderwijstaal, 5, 85, 168
  - onderwijstype, 89, 97, 199, 220-221, 226
  - onderwijsvakbonden, 46, 48
  - Onderwijsvoorrrangsbeleid (OVB), 85, 103, 219
  - onderwijsvorm, 29, 54, 60, 91-97, 99, 102, 109, 198
  - onderwijzend personeel, 29, 32, 36-37, 50, 85, 100, 102, 112, 118, 136, 139-141, 145, 153, 167-170, 172-178, 180-181, 184, 186-187, 189, 196, 206, 224
  - onderwijzer, 33, 83, 160, 162-163
  - ontslag, 167, 170, 172-173, 180, 183
  - ontwikkelingsdoelen, 16, 19, 71, 73-74, 79, 81, 91, 93, 100, 197-201, 206, 225
  - Open Universiteit, 126, 139-140
  - opleidingsvorm, 59, 144, 148, 221-223, 228-229
  - opvoeder-huismeester, 30, 32
  - oriëntering, 35, 90, 99, 101, 207-208
  - oriënteringsattest, 100
  - Ortelius-databank, 243
  - oudervereniging, 47
  - OVSG, 27
  - P
  - participatieraad, 30-32, 44-46
  - partnerschap, 47, 239, 240, 244
  - pedagogisch project, 17-19, 32-33, 45, 185, 197, 217
  - pedagogische begeleidingsdienst, 32, 197, 204
  - pedagogische vrijheid, 15-16, 83, 119, 139
  - pensioenregeling, 3, 47, 176, 180, 184
  - permanente benoeming, 27, 33, 171, 182
  - PMS, 6, 33, 49-52, 54, 72, 75, 80, 92-93, 101, 168, 185, 191, 201, 204, 220, 223-226
  - politieke partijen, 3
  - praktijkleraar, 160, 165-166
  - programmatie, 58-60
  - promotie, 166, 170-171, 178-179, 182-183
  - Protestantse Theologische Faculteit, 126
  - provincie, 1-2, 20, 27, 45-46, 55, 57, 59, 63, 136, 220
  - R
  - Raad van Beroep, 173
  - rationalisatie, 35, 51, 59-60, 91
  - rekrutering, 31, 33, 36, 167, 169-170, 183
  - remediëring, 101, 119, 131, 149-150
  - ROGO, 47
  - RVA, 12-13, 143
  - S
  - samenwerkingsakkoorden, 112, 238-239, 243
  - Schakelen, 145
  - scholengemeenschap, 29, 35, 59
  - schoolbestuur, 16-18, 34, 58, 62-63, 74, 81, 169-170, 172, 200, 221
  - schoolgebouwen, 57-58, 61-62
  - schoolkalender, 45
  - schoolkeuze, 6, 15-16, 21, 54, 57, 59, 211
  - schoolopdracht, 174
  - Schoolpact, 2, 15-20, 30, 58, 61, 71, 79, 91, 112, 120
  - schoolreglement, 31, 34-45

schoolwerkplan, 32-34, 202, 225
 secundair onderwijs, 4-6, 13, 16-17, 22-23, 25, 29-30, 34-36, 43-45, 49-55, 59-61, 66-70, 83, 87, 89-107, 109, 111, 115, 118, 120-121, 124, 137, 139-140, 142-143, 147, 150, 152-155, 160-165, 167-170, 175, 180, 187-194, 197-203, 207-210, 212, 219-224, 226-228, 232-233, 236, 238, 240-241, 243, 246
 selectieambt, 30, 33, 168-169, 186
 SERV, 39, 43
 slaagcijfers, 121, 208-211
 Socrates, 236-237, 239-242, 244-245
 specialisatiejaar, 59, 96, 153
 STC, 47, 136
 Steiner, 5, 28-29, 45, 75, 82, 104
 studentenbegeleiding, 119, 125
 studentenorganisaties, 47-48
 studentenraad, 37, 39
 studiebegeleiding, 37, 41, 119, 125-126, 177, 207, 210
 studiebeurs, 64, 70
 studiegebied, 60, 113, 115-117, 121-123, 129-130, 132, 161, 208, 236
 studiepunt, 53, 117, 122-123, 125, 142, 159, 166-167, 210, 235, 242
 subsidiëring, 15-16, 34, 58-62, 64, 66-67

T

technisch secundair onderwijs (TSO), 92, 92, 96, 102-103, 108-109, 111, 142, 160, 212
 Tempus II, 243
 terbeschikkingstelling, 171, 174
 test, 44, 83, 100, 101, 120-121, 126, 151, 205, 206, 209-210
 tijdelijke benoeming, 27, 31, 37, 44, 167, 169-175, 178-180, 182

toegang tot het beroep, 114, 124, 139, 168, 178, 182
 toelatingscommissie, 54
 toelatingsexamen, 120
 Toelatingsraad, 92-93
 toelatingsvoorwaarden, 54, 72, 80, 92, 115, 120, 137, 139, 151, 161, 164-165, 186, 219-220, 223

transport, 2, 54, 116
 tuchtmaatregel, 172, 179-180, 183
 Tweedekansonderwijs, 138, 142
 type I, 90
 type II, 90

U

UNESCO, 219, 239
 universiteit, 13, 15, 38-40, 42-43, 47-48, 53-55, 58-60, 63-66, 68, 111-114, 116-117, 120-129, 132, 137, 139, 142, 160, 164, 166, 168, 173, 177-179, 181-184, 191-195, 200, 210-211, 235, 238-239, 242-243
 uren-leerkracht, 60

V

vakantie, 18, 47, 52-53, 74, 82, 173, 175, 180
 Vast Wervingssecretariaat, 140
 VCOV, 48
 VDAB, 103, 135-136, 143-144, 146, 153, 156, 213-214, 237, 244
 verlof, 135, 138, 175, 180, 184
 vervolmakingsjaar, 102
 vierde graad beroepssecundair onderwijs, 92, 99
 VIZO, 22, 98, 135-136, 146-148, 153, 237
 Vlaams Parlement, 3-4, 19, 25, 39, 43, 73, 100, 159, 198, 203
 VLHORA, 43

VLIR, 43, 130, 133, 194
VLOR, 42-43, 46-48, 51, 100, 136, 159, 198,
200, 211, 219
VMSI, 52
VOCB, 141
volwassenenonderwijs, 42, 47, 58, 135-153,
160, 198, 201, 211, 236-237, 239, 244
VOOP, 29
voortgezette academische opleidingen, 121,
194
voortgezette opleidingen leerkrachten, 115,
142, 153, 159, 166, 225
vreemde taal, 235, 238, 244
vrij gesubsidieerd onderwijs (VGO), 5, 20-21,
28-29, 45-46, 54-55, 59, 62-63, 66-67, 76,
77, 86, 88, 102, 104, 105, 108, 128, 154,
157, 173, 187-191, 201, 227-231, 233
vrijheid van onderwijs, vrije schoolkeuze, 6,
15-16, 21, 57, 59, 112
VSK, 49
VSKO, 28, 34, 101
VSOA, 48
VVS, 48-49

W

wedde, 170, 173-174, 176, 180
Weerwerk, 145, 156
werkingskosten en uitrustingskosten, 58, 60-
64, 66, 174
werkloosheid, 8, 12, 21, 144-145, 211
werkmeester, 30, 32, 168
werkzoekende, 98, 103, 143-145, 213-214,
241
wervingsambt, 30, 33, 168-169, 186

Y

Youth For Europe, 237

Z

zelfstandig academisch personeel (ZAP), 39,
41, 181-183, 191, 195
zedenleer, 58, 61, 82, 94-95, 162-163, 167,
171, 202, 205, 225
zelfevaluatie, 55, 117, 119, 193-195
zevende jaar, 92, 95, 109
zittenblijven, 83-84, 93, 101, 219
zorgverbreding, 34, 75, 84, 103, 113, 207,
217, 219, 224